

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ
І В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

ТОМ II

Київ – 2022

Схвалено рішенням Вченої ради ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України 25 травня 2022 р., протокол № 7

Редакційна колегія:

ДЕГТЯРЬОВА Ія, доктор наук з державного управління, професор; КУЙБИДА Василь, доктор наук з державного управління, професор; ПЕТРОВСЬКИЙ Петро, доктор наук з державного управління, професор; МЕЛЬНИК Тетяна, магістр державного управління; БОРОДІН Євгеній, доктор історичних наук, професор; ДРАЧ Ірина, доктор педагогічних наук, доцент; ІЖА Микола, доктор політичних наук, професор; КОВТУН Оксана, кандидат наук з державного управління, доцент; МАМАТОВА Тетяна, доктор наук з державного управління, професор; МЕЛЬНИК Юрій, кандидат юридичних наук; МОСКАЛЕНКО Світлана, кандидат наук з державного управління, доцент; МУРАНОВА Наталія, доктор педагогічних наук, професор; ПАХОМОВА Тетяна, доктор наук з державного управління, професор; ПЕТРОЄ Ольга, доктор наук з державного управління, професор; ПЛАХОТНЮК Наталія, кандидат юридичних наук, доцент; ПОДОЛЬЧАК Назарій, доктор економічних наук, професор; ПУХКАЛ Олександр, доктор наук з державного управління, професор; РОЖНОВА Тетяна, кандидат педагогічних наук, доцент; СУХІТАШВІЛІ Ія; СУШИЙ Олена, доктор наук з державного управління, доцент; ТОКАР Маріан, доктор наук з державного управління, доцент; ЧИКАРЕНКО Ірина, доктор наук з державного управління, професор; ШПЕКТОРЕНКО Ігор, доктор наук з державного управління, професор.

Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; ред. колегія : І.О. Дегтярєва, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т.О. Мельник. Т. 2. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 246 с.

У збірнику представлено виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні».

Том II містить тези доповідей, подані на секції 4-6: "Економічне врядування України в умовах війни та в поствоєнний період"; "Гуманітарні та наукові детермінанти розвитку України в умовах війни та в поствоєнний період "; "Публічне управління у сфері освіти в умовах війни та в поствоєнний період".

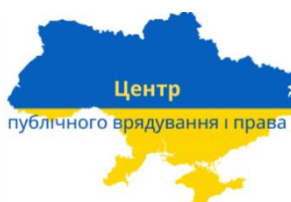
Для наукових, науково-педагогічних працівників, теоретиків і практиків публічного управління, психологів, а також усіх, хто цікавиться особливостями публічного управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період.

У матеріалах збережено стиль, орфографію та пунктуацію авторів. Редакція може не поділяти думку авторів і не несе відповідальності за достовірність наданої ними інформації.

Співорганізатори конференції

Національний університет
«Львівська політехніка»

Аналітично-
консалтинговий центр
публічного врядування
і права

ДЗВО
«Університет менеджменту
освіти» НАПН України

Фундація європейських
і безпекових досліджень

Всеукраїнська асоціація
магістрів державного
управління

Національний
технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Інститут соціальної та
політичної психології
НАПН України

Інститут вищої освіти
НАПН України

Український
Центр суспільного розвитку

Навчально-науковий
інститут менеджменту та
психології ДЗВО
«Університет менеджменту
освіти» НАПН України

Ужгородський
національний
університет

Навчально-науковий інститут
публічної служби
та управління Державного
університету «Одеська
політехніка»

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні

15–28 квітня 2022 року

ЗМІСТ

РЕЗОЛЮЦІЯ КОНФЕРЕНЦІЇ.....	9
СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	25
<i>Васильєв М.А. Організаційні аспекти фіксації фактів заподіяння шкоди грунтовому покриву України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації.....</i>	<i>25</i>
<i>Вітренко Ю.М., Ворона В.О. План післявоєнного відновлення та реформування сфери вищої освіти України: економічний аспект.....</i>	<i>29</i>
<i>Дем'янова І.В. Особливості митних платежів у зовнішньо-економічній діяльності під час воєнного стану в Україні.....</i>	<i>33</i>
<i>Звірко А.О. Роль військових облігацій у фінансуванні державного бюджету</i>	<i>35</i>
<i>Ковтун О.А. Організаційні механізми відновлення житлового фонду України у поствоєнний період.....</i>	<i>38</i>
<i>Ковтун Т.Ю. Особливості державної підтримки бізнесу у воєнний час</i>	<i>41</i>
<i>Корицька О.І., Білієнко Р.А. Економічні та етично-моральні аспекти діяльності Philip Morris в Україні в умовах воєнних дій.....</i>	<i>44</i>
<i>Красівський О.Я. Проблеми та економічне врядування України в умовах війни</i>	<i>47</i>
<i>Крилова І.І. Необхідність дерегуляції процесів в рамках відновлення пошкодженого житлового фонду та критичної інфраструктури</i>	<i>49</i>
<i>Кройтор В.А., Дегтярьова І.О. Модернізація правових засад регулювання економічного розвитку України в умовах війни та поствоєнний період.....</i>	<i>52</i>
<i>Куракіна В.В. Цифрова підтримка бізнесу в Україні у воєнний період</i>	<i>55</i>
<i>Макарова О.О. Механізми підвищення ефективності державного управління митною справою в умовах війни</i>	<i>59</i>
<i>Мунько А.Ю. Сучасна економічна криза в Україні: першочергові заходи щодо подолання.....</i>	<i>62</i>
<i>Недошитко А.А. Стартапи як засіб прискорення відбудови економіки України</i>	<i>64</i>
<i>Осадчук С.В. Бюджетно-податкова політика в умовах воєнного стану</i>	<i>68</i>

<i>Процько М.І., Дем'янченко А.С. Окремі питання регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану.....</i>	70
<i>Садова У.Я., Мельник М.С. Зайнятість населення й її роль в економіці України воєнного стану.....</i>	72
<i>Тресков А.В. Державна енергетична політика в умовах війни в Україні.....</i>	75
<i>Трещов М.М. Шляхи відновлення темпів соціально-економічного розвитку України в умовах кризи.....</i>	79
<i>Тригубенко М.В., Гораши К.В. Організаційне планування як технологія розвитку підприємства.....</i>	81
<i>Фоменко Д.О. Функціонування банківської системи України в умовах воєнного стану.....</i>	85
<i>Харечко Д.О. Державна економічна політика у період особливого стану в контексті формування та реалізації заходів реагування на епідеміологічні загрози в Україні.....</i>	87
СЕКЦІЯ 5. ГУМАНІТАРНІ ТА НАУКОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	90
<i>Антонова О.Р. Особливості застосування міжнародних санкцій у сфері освіти і науки засобами державного управління і права.....</i>	90
<i>Базиляк Н.О. Особливості державної гуманітарної політики у сфері надання освітніх послуг на сучасному етапі загроз національній безпеці України.....</i>	94
<i>Білоцький О.В., Озьмінська І.Д., Струк Н.П., Аршулік О.С. Про удосконалення підготовки працівників вітчизняної системи публічного управління і адміністрування для потреб післявоєнної відбудови України....</i>	96
<i>Боднарчук Т.Л., Курбет О.П. Загрози соціогуманітарному розвитку в умовах повномасштабної війни в Україні.....</i>	99
<i>Бородієнко О.В. Детермінанти розвитку сучасного університету: переосмислення ролі партнерств.....</i>	102
<i>Валевський О.Л. Роль культури у формуванні національної консолідації в сучасних умовах.....</i>	106
<i>Гаврилюк А.М. Соціогуманітарні виклики та можливості вітчизняного туризму в умовах військової агресії російської федерації проти України....</i>	109
<i>Гбур З.В. Досвід та принципи роботи армії оборони Ізраїлю.....</i>	113
<i>Дакал А.В., Москаленко С.О. Проблеми захисту прав дітей в умовах війни.....</i>	116

<i>Діденко Н.Г. Порушення прав і свобод громадян у війні росії проти України.....</i>	<i>119</i>
<i>Діденко Н.Г., Михайленко М.М. Організація лікувально-евакуаційного забезпечення населення в умовах війни.....</i>	<i>123</i>
<i>Драч І.І. Відкрита наука: актуальність в умовах війни та післявоєнного стану</i>	<i>126</i>
<i>Захарчук М.Є. Волонтерство як соціальний феномен, інститут громадянського суспільства, економічна і соціальна категорія.....</i>	<i>129</i>
<i>Кошова С.П. Космічна галузь у поствоєнний період України</i>	<i>133</i>
<i>Лукіна Т.О. Проблеми трансформації професійного розвитку керівників освіти у поствоєнний період в контексті національної безпеки України....</i>	<i>137</i>
<i>Малімон В.І. Збереження історико-культурної спадщини в умовах війни: зарубіжний досвід і Україна</i>	<i>140</i>
<i>Мареніченко В.В. Міграція населення як фактор впливу на розвиток науково-технічного потенціалу країни у військовий час</i>	<i>143</i>
<i>Мєлков Ю.О. Демократична детермінанта розвитку суспільства: цінність, культура, практика</i>	<i>145</i>
<i>Мураховська К.К. Включення українського мистецтва в культурно-мистецьку політику держави як чинник консолідації українського суспільства.....</i>	<i>147</i>
<i>Небрат В.В. Роль науки у забезпеченні повоєнного відновлення та розвитку економіки: історичний досвід успішних країн.....</i>	<i>151</i>
<i>Оржель О.Ю. Про роль вітчизняних університетів у відновленні України під час воєнного стану та по завершенні війни</i>	<i>155</i>
<i>Отич О.М. Основні напрями модернізації інституційних систем професійного розвитку науково-педагогічних працівників університетів в умовах воєнного стану.....</i>	<i>159</i>
<i>Охріменко М.С. Охорона культурної спадщини в умовах війни і в поствоєнний період в Україні</i>	<i>162</i>
<i>Петроє О.М. Відповідальність і відкритість як детермінанти виходу вітчизняної науки з під впливу «російського світу» та прискорення її інтеграції у Європейський дослідницький простір.....</i>	<i>165</i>
<i>Постригач Н.О. Провідні детермінанти розвитку системи освіти України в післявоєнний період.....</i>	<i>170</i>
<i>Ріней М.В. Актуалізація ідей Януша Корчака.....</i>	<i>172</i>

<i>Скиба Ю.А. Executive search – інноваційна технологія добору науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України</i>	174
<i>Слободянюк О.М. Цінності академічної спільноти під ударом військових дій</i>	177
<i>Супрун Н.А. Повоєнна відбудова економіки: історичний досвід та актуальні завдання для України</i>	181
СЕКЦІЯ 6. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	186
<i>Білик Н.І. Тайм-менеджмент – нова галузь наукового пізнання</i>	186
<i>Брич К.А. Модель управління новою українською школою в період воєнного стану.....</i>	189
<i>Вітренко Ю.М. Інституційна автономія закладів вищої освіти як складова економічного врядування в умовах післявоєнного відновлення та реформування сфери вищої освіти в Україні.....</i>	195
<i>Граціотова Г.О. Концептуальні положення модернізації системи професійної підготовки державних службовців у поствоєнний період в Україні.....</i>	198
<i>Гуменюк В.В. Освітній менеджмент в умовах індустрії 4.0</i>	201
<i>Добрянська О.М., Соколова Е.Т. Публічне управління в умовах війни: виклики системи вищої освіти України</i>	205
<i>Драгунова В.В. Інституційні механізми забезпечення надання консалтингових послуг у закладі вищої освіти в умовах невизначеності</i>	207
<i>Зуєв М.І. Передумови прийняття управлінського рішення про релокацію об'єкта освітньої інфраструктури в умовах війни.....</i>	209
<i>Карачиш С.П. Державно-громадське управління у системі загальної середньої освіти в умовах війни</i>	211
<i>Кириченко М.О., Муранова Н.П. Освітньо-науковий фронт університету в умовах війни: нові виклики та реалії.....</i>	213
<i>Кривенко О.Г., Остряньська О.А. Особливості розбудови внутрішньої системи забезпечення якості викладання предметів духовно-морального спрямування у закладах загальної середньої освіти в умовах війни і в поствоєнний період в Україні.....</i>	218
<i>Липинська О.А., Котлубай О.М. Особливі обставини публічного управління в умовах війни.....</i>	223
<i>Ляшенко О.І., Раков С.А. ЗНО: диверсифікація підходів до тестування</i>	225

<i>Наровлянський О.Д. Позашкільна освіта туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямів в умовах війни.....</i>	<i>228</i>
<i>Орловська Н.М. Толерантність – основа міжнародних взаємин та передумова подальшого існування цивілізації</i>	<i>231</i>
<i>Семенець-Орлова І.А. Парадигмальні засади освітнього розвитку та освітніх змін.....</i>	<i>236</i>
<i>Сиченко В.В., Вільхова Т.В. Як зберегти науково-педагогічні та педагогічні кадри під час воєнного стану в Україні.....</i>	<i>238</i>
<i>Сіданіч І.Л. Духовні висновки у сфері освіти в умовах війни та в поствоєнний період.....</i>	<i>241</i>

РЕЗОЛЮЦІЯ
Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Публічне управління та адміністрування в умовах війни
і в поствоєнний період в Україні»,
що відбулася у період 15–28 квітня 2022 року

У березні 2014 року Російська Федерація окупувала Автономну Республіку Крим, Севастополь, окремі райони Донецької і Луганської областей, та розпочала збройну агресію проти України. У результаті загальна чисельність людських втрат з 14 квітня 2014 року по 31 січня 2021 року становить 3 375 загиблих цивільних осіб та приблизно 4 150 загиблих українських військових.

24 лютого 2022 року Російська Федерація за сприяння Республіки Білорусь розпочала новий нічим не спровокований широкомасштабний наступ на територію України. За період з 24 лютого по 20 травня 2022 року зафіксовано 4600 випадків загибелі цивільних осіб в Україні, у тому числі 232 дитини, не враховуючи дані про загиблих і поранених у Маріуполі, Волновасі та інших населених пунктах, де окупанти ведуть активні бойові дії.

Російські війська, застосовуючи зброю із широкою зоною ураження, у тому числі заборонені її види, здійснюючи обстріли з реактивних систем залпового вогню, ракетні удари та авіабомбардування, свідомо знищують не лише об'єкти військової, а й цивільної інфраструктури, зокрема житлові будинки, школи, лікарні, дитячі садки, музеї, театри тощо. Їх знищення і пошкодження унеможливило належне життєзабезпечення сотень тисяч українських громадян. За попередніми підрахунками загальні збитки України через війну вже становлять понад трильйон доларів США.

В умовах війни перед органами публічної влади України постали нові виклики та завдання, пов'язані з наданням адміністративних послуг, забезпеченням діяльності суб'єктів господарювання, організацією територіальної оборони громад, евакуацією населення, соціальним захистом внутрішньо переміщених осіб тощо. Долати ці виклики допомагає небувала згуртованість українського суспільства, яка стала надійною основою соціальної стійкості держави та національного спротиву російському вторгненню. Таке швидке об'єднання українського суспільства та публічних інституцій сталося насамперед тому, що в Україні впродовж всіх років її незалежності відбувалися процеси демократизації суспільних відносин на основі національних цінностей.

Інститути громадянського суспільства швидко модифікували свою діяльність відповідно до умов воєнного стану, переорієнтувавши її на допомогу силам оборони та безпеки, реалізацію гуманітарних, інформаційних, просвітницьких, наукових проєктів, розвиток горизонтальних зв'язків з іншими інститутами громадянського суспільства, органами публічної влади, бізнесом та міжнародними організаціями.

Значну роль у досягненні Перемоги України над Росією відіграють наші міжнародні партнери. Багато держав світу, зокрема США, Великобританія, Польща, Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Канада, ФРН, Данія, Італія,

Швейцарія та інші, допомагають Україні зброєю, військовим обладнанням, ліками, продуктами, коштами, а також приймаючи на своїх територіях понад 5 мільйонів українців.

Разом з тим, чисельність соціально-економічних та інших проблем не зменшується, що зумовлює необхідність пошуку нових, більш ефективних та науково обґрунтованих підходів до їх розв'язання як на сучасному етапі, так і в майбутньому.

Цією конференцією українська наукова спільнота посилює свій Науковий фронт протидії російській агресії, розкриває підходи до формування публічно-управлінських рішень в умовах війни та пропонує напрями модернізаційної стратегії післявоєнної відбудови нашої держави.

Метою конференції було визначено наукове обґрунтування підходів і конкретних пропозицій щодо розв'язання проблем публічного управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період.

У конференції взяли участь близько 400 осіб з 18-ти регіонів України, з яких понад 200 мають науковий ступінь, у тому числі більше 120 осіб є докторами наук, докторами філософії та кандидатами наук в галузі знань публічного управління та адміністрування.

Усі учасники конференції були однакостанні в тому, що вироблення стратегії післявоєнного розвитку України, модернізації її системи публічного управління та адміністрування потрібно здійснювати публічно із залученням усіх заінтересованих сторін, що забезпечить ще більшу згуртованість українського суспільства як ключового чинника післявоєнної модернізації всіх сфер життєдіяльності України. З огляду на це, конференція проходила відкрито. Усім була надана можливість оприлюднити свої ідеї та пропозиції.

Ми усвідомлюємо роль кожного із нас на шляху до Перемоги України! Ми пам'ятаємо про загиблих під час війни Російської Федерації за підтримки Республіки Білорусь проти України.

Слава Україні! Героям слава!

УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ РЕКОМЕНДУЮТЬ

1. На період війни запровадити громадянський мораторій на публічну критику дій і рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які стосуються воєнного стану та боротьби з російським агресором.
2. Працювати над наповненням індивідуального та публічного інформаційного простору життєстверджуючими смислами, відстоювати істину та правду, бути патріотами України.
3. У повсякденному житті та в професійній діяльності дотримуватися принципів: підвищення рівня професійної майстерності; використання і поширення виключно достовірних знань і даних; достатнього обґрунтування власних суджень та практичних кроків; патріотизму та відданості Україні.
4. Внести необхідні зміни до нормативних документів щодо діяльності інституцій в умовах воєнного стану і поствоєнного періоду.

5. Пам'ятати про особисту відповідальність за утвердження моральних і національних цінностей та внесок у перемогу України над загарбником!

Верховній Раді України:

1. Внести зміни до Закону України «Про публічні закупівлі», якими передбачити: (1) заборону фізичним особам, фізичним особам-підприємцям, юридичним особам – учасниками (засновниками) яких є громадяни РФ, та/або українські громадяни, засуджені до кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, брати участь у публічних закупівлях в Україні; (2) виведення з-під дії Закону України «Про публічні закупівлі» закупівель, пов'язаних із відбудовою соціальної інфраструктури (житла, закладів освіти, охорони здоров'я тощо) територіальних громад, з обов'язковим дотриманням замовниками закупівель принципів здійснення публічних закупівель та оприлюднення договору про закупівлю в електронній системі закупівель.
2. Внести зміни до законодавства, які запровадять механізм застави для чоловіків, які в період воєнного стану підлягають мобілізації, але планують виїхати за кордон на визначений термін. У випадку не повернення таких осіб застава має стягуватись у дохід держави, а стосовно таких чоловіків відкриватись кримінальне провадження.
3. Законодавчо врегулювати механізми участі громадськості, зокрема науково-експертних груп у формуванні правових засад публічної політики та забезпеченні національних інтересів України.
4. Прийняти закони України «Про засади розвитку громадянського суспільства», «Про громадський контроль», «Про лобізм», «Про народовладдя», «Про взаємодію органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства», «Про засади участі громадськості у виробленні та реалізації публічної політики».
5. Внести зміни до Закону України «Про основи національного спротиву», а саме визначити участь громадянського суспільства у забезпеченні національного спротиву.
6. Внести зміни до Закону України «Про державно-приватне партнерство», прийнявши його в новій редакції як Закон України «Про публічно-приватне партнерство».
7. Прийняти нові нормативно-правові акти, якими надати органам державного фінансового контролю додаткові повноваження щодо контролю за цільовим, законним та ефективним витрачанням: фінансових та матеріальних ресурсів, отриманих як допомога ЗСУ, цільова гуманітарна допомога; коштів, що спрямовуються на відновлення інфраструктури, житла та відшкодування збитків, які зазнали громадяни України під час військового конфлікту. При цьому потрібно передбачити особливі умови провадження у справах за зверненнями органів державного фінансового контролю та розширити його інструменти, додавши: операційний аудит (поточний контроль) витрат, що спрямовуються на відновлення житла та інфраструктури; оцінку та збір доказової бази для визначення розміру

завданих війною збитків; право на ініціювання в період війни звільнення навіть з виборних посад органів місцевого самоврядування у разі встановлення нецільового чи незаконного витрачання коштів; право на ініціювання перед органами казначейства зупинення коштів на оплати за договорами у разі встановлення під час поточного контролю загроз нецільового чи незаконного витрачання коштів.

8. Удосконалити механізми контролю Державної аудиторської служби у сфері закупівель, зокрема щодо спрощених закупівель (за рішенням керівника замовника, або органу управління державним майно) для потреб оборони України, забезпечення життєдіяльності населення та функціонування держави, посилення відповідальності за перешкоджання їй при здійсненні заходів державного фінансового контролю та пов'язаних з ними зустрічних звірок або збору інформації.
9. Забезпечити бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту України (Стаття 48 «Фінансове забезпечення наукової і науково-технічної діяльності» Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність») задля прискорення повоєнної відбудови України.

Президенту України:

1. Ініціювати внесення змін до Статуту ООН, які б передбачали: позбавлення постійних членів Ради Безпеки права накладання ними вето на розглядувані рішення, або заборону накладати ними вето, коли йдеться про внесення змін до Статуту, звернення до Міжнародних судів, їх створення, або ж позбавлення держави- постійного члена РБ права накладання вето, якщо розглядуване питання стосується цієї держави чи ж надання повноважень Генеральній Асамблеї подолання накладеного вето простою більшістю.
2. З метою формування нової системи глобальної безпеки, у першу чергу європейської, унеможливлення розв'язання війни на Європейському континенті, захисту універсальних цінностей людства, територіальної цілісності держав, негайної адекватної та достатньої відсічі будь-якій державі-агресору, ініціювати укладання міжнародного договору щодо забезпечення миру та безпеки в Європі; основним об'єктом захисту на сучасному етапі має бути Україна як держава, що перманентно зазнає збройної агресії з боку РФ; сконцентрувати зусилля, необхідні для діалогу та підписання такого договору з усіма державами, які поділяють універсальні цінності, це перед усім держави ЄС та НАТО, а також іншими державами, які мають надати реальні та дієві гарантії щодо протидії державі-агресору, які у сукупності забезпечили б неприйнятну шкоду для нападника, що у свою чергу забезпечуватиме мир та спільну безпеку. Після укладання такого договору він має бути відкритий для підписання для всіх країн, які прагнуть досягнення визначених договором цілей.
3. Ініціювати зміни до Воєнної доктрини України у напрямі посилення готовності до збройного самозахисту з використанням високотехнологічних засобів та найсучаснішої зброї (у чинній редакції воєнної доктрини перевага

надається дипломатичним засобам, розвитку партнерства та сподіванням на міжнародну систему колективної безпеки). Доцільним є перегляд принципу «оборонної достатності» в частині уточнення того, який рівень вважати достатнім для стримування чи припинення агресії; приведення рівня «оборонної достатності» у відповідність до принципу «адекватності реагування на зовнішні та внутрішні воєнні загрози».

Кабінету Міністрів України:

1. Забезпечити розроблення концепції, стратегії та комплексу відповідних програм і проєктів розвитку України в поствоєнний період, враховуючи історичний досвід успішних держав, які перебувають і розвиваються в умовах нестійкого миру та високої мобілізаційної готовності суспільства (наприклад, Держава Ізраїль, Південна Корея). При цьому пріоритетними мають бути: розвиток воєнно-промислового комплексу з максимально можливим замкнутим циклом виробництва і забезпеченням безпеки критичного виробництва; розвиток галузей будівельних матеріалів; машинобудування; локалізація переробки сільськогосподарської продукції та виробництва сільськогосподарських машин, в тому числі на кластерних засадах.
2. Забезпечити науково-експертний супровід і фінансування розроблення програмно-цільових документів розвитку України в поствоєнний період.
3. Розглянути можливість створення в державах, де найбільше перебуває українських біженців, центрів допомоги українським громадянам при посольствах, налагодження їх взаємодії із зарубіжними й вітчизняними органами публічної влади та публічними організаціями; до складу таких центрів могли б входити українські фахівці – психологи, юристи, медики, соціальні працівники, вчителі, перекладачі з числа біженців, у тому числі на волонтерських засадах та з використанням цифрових технологій.
4. Організувати розроблення публічних механізмів вирішення житлової проблеми з такими складовими: компенсації за пошкоджене або знищене майно, пільгове кредитування на відновлення пошкодженого майна (добудову непошкодженого), виділення земельних ділянок, компенсація за участь у державній програмі відновлення житла, внесення змін до земельного законодавства щодо приватизації, надання в користування земельних ділянок на пільгових та безкоштовних умовах на середньостроковий період, розроблення державної (регіональних) програм завершення новобудов збанкрутілих підприємств за рахунок часткового державного фінансування, залучення девелоперів до реалізації державних (регіональних) програм відновлення житла, проведення аудиту недобудованих через війну будинків (цифровими засобами візуалізації), створення реєстру таких недобудованих об'єктів нерухомості, створення єдиної інформаційної платформи (узагальнення інформації про діючих стейкхолдерів, заявки та пропозиції на конкретний вид житла, реєстр екологічних та сучасних проєктів житла тощо). При розробленні державних

механізмів відновлення житлового фонду України доцільно врахувати досвід Іраку, зокрема міста Мосул.

5. Затвердити План заходів з виконання Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2022-2026 роки.
6. Запровадити пільгове кредитування для придбання поголів'я великої рогатої худоби, чи закупити його за кордоном і передати селянам на пільгових умовах, а також для забезпечення розширення виробництва здійснювати адресну підтримку виробників тваринницької продукції із застосуванням стимулюючих, кредитних та інших інструментів.
7. Створити при Кабінеті Міністрів України спеціальний заклад освіти з підготовки керівників органів публічного управління з особливими умовами навчання, що забезпечить формування сучасних управлінських компетентностей, необхідних для виконання нових державно-управлінських завдань.
8. Розглянути питання удосконалення статистичного забезпечення аналізу ситуації в галузевому і регіональному контекстах, проектування реформ та стратегій, проведення відповідних наукових досліджень та ін.

Раді національної безпеки і оборони України:

1. Ініціювати запровадження механізму координації спеціалізованих антикорупційних органів між собою та з іншими органами державної влади і суспільством щодо розшуку, арешту та конфіскації активів російських, білоруських та українських військово-політичних діячів та членів їх сімей, причетних до підтримки агресії Російської Федерації щодо України.
2. Організувати розроблення рекомендацій щодо поведінки та допомоги громадянам в умовах окупації.

Офісу Генерального прокурора:

1. Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту Офісу Генерального прокурора розробити заходи якісної протидії злочинній діяльності тих керівників, наукових і науково-педагогічних працівників наукових і освітньо-наукових інституцій Російської Федерації та Республіки Білорусь, які підтримують війну та закликають до посягання на територіальну цілісність і недоторканність України.

Міністерству оборони України:

1. Передбачити децентралізований механізм кооптації військових до відповідних підрозділів, які відповідали б їх досвіду та військово-обліковій спеціальності, зокрема якщо є рапорт військовослужбовця та подання командира відповідного військового підрозділу, то таку особу мають направити до вказаної частини; терміново посилити роботу територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, особливо у сфері релевантності мобілізованих осіб потребам Збройних сил України.

2. Спільно з Міністерством економіки України системно проаналізувати можливості щодо запровадження інновацій, створення нових типів озброєння та аксесуарів, загалом виробництва товарів оборонної індустрії.
3. Започаткувати державну програму навчання цивільного населення щодо користування зброєю, практик ведення війни, надання первинної медичної допомоги.

Міністерству освіти і науки України:

1. Привести проєкт структури державного замовлення на підготовку фахівців за усіма спеціальностями з метою його приведення у відповідність до потреб воюючої держави та держави з постійною загрозою.
2. Ініціювати зміни до законодавства щодо безкоштовного навчання учасників бойових дій, дітей, обидва чи один з батьків яких загинули в результаті збройної агресії Росії.
3. Розглянути питання надання дотацій, безвідсоткових кредитів для здобувачів вищої освіти, надання закладам вищої освіти (незалежно від підпорядкування) достатньої кількості бюджетних місць задля розвитку освітнього потенціалу та запобігання відтоку молоді за кордон.
4. Створити загальнодержавну цифрову платформу для обліку досягнень учнів/вихованців/студентів/аспірантів за семестр/рік з можливістю доступу учасників навчального процесу, що полегшить перехід здобувачів освіти до інших закладів освіти, зокрема в період війни.
5. Запровадити цифрову «Платформу безпеки для освітян, батьків і дітей (здобувачів освіти)», яка б містила актуальну інформацію про рекомендації та заходи безпеки (фізичної, психічної, духовної, соціальної, інформаційної), надавала можливість оперативних звернень учасників освітнього процесу в умовах війни та в поствоєнний період.
6. Розробити рекомендації щодо поведінки та допомоги учасникам освітнього процесу щодо дій в умовах війни, окупації та в післяокупаційний період.
7. Розробити Положення про психологічну підтримку та правила поведінки в умовах війни та надзвичайного стану для здобувачів вищої освіти, працівників закладів освіти та наукових установ.
8. Запровадити систему тренінгів щодо організації професійної діяльності науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти в умовах воєнного стану.
9. Запровадити програми безкоштовного вивчення англійської та інших іноземних мов для науково-педагогічних та наукових працівників, в тому числі в рамках міжнародних грантів.
10. Забезпечити системну оптимізацію, координацію та моніторинг процесів релокації університетів до більш безпечних регіонів України; розробити дорожню карту щодо конкретних кроків відновлення та реорганізації закладів освіти у поствоєнних умовах.

11. Розробити рекомендації закладам освіти щодо здійснення освітньої та наукової діяльності в напрямі духовно-ціннісного, морально-етичного та патріотичного виховання учасників освітнього процесу.
12. Спільно з Міністерством культури та інформаційної політики України розробити методичні рекомендації щодо реалізації інформаційно-сміслової політики України в системі освіти, в тому числі інформаційної мережевої гігієни.
13. Запровадити загальнонаціональну програму розвитку національного інтелектуального капіталу, в тому числі передбачити внутрішню освітньо-наукову мобільність як інструмент швидкого реагування на зміни та створення умов для його збереження.
14. Вивчити зарубіжний досвід підтримки здобувачів вищої освіти, науковців та науково-педагогічних працівників, для його врахування у програмах повоєнної модернізації освітнього, наукового, освітньо-наукового процесів.
15. Створити профільні комісії щодо остаточного вилучення російських (радянських) наративів із підручників, навчальних і методичних посібників тощо, посилення об'єктивної репрезентації подій, які відбуваються в Україні.
16. Спільно з Національною академією наук України, Національною академією педагогічних наук України, закладами вищої освіти та громадськістю забезпечити розвиток української відповідальної відкритої науки, зокрема:
 - створити Центр відкритої науки, одним із основних завдань якого визначити протидію та подолання наслідків війни Росії та Білорусі проти України;
 - забезпечити імплементацію стандартів відповідальних досліджень та інновацій (Responsible Research and Innovation - RRI) та відкритої науки (Open Science – OS) як пріоритетних напрямів та механізмів звільнення української науки від російського впливу, створення умов для розбудови ефективною та прогресивною національною дослідницькою системою, прискорення її інтеграції у європейський та світовий дослідницький простір, посилення спроможності української науки до якісного та ефективного виконання нею завдань наукового обґрунтування напрямів і шляхів забезпечення сталого розвитку суспільства, наукового забезпечення належного врядування для перемоги України у війні з Росією та розбудови у повоєнний період;
 - сприяти розвитку системи наукової громадянської освіти для підвищення наукової грамотності посадових осіб, осіб, які приймають рішення щодо фінансування науки, громадян, представників приватного сектору та ін.;
 - розробити та реалізовувати проекти відкритої науки в системі заходів з протидії та подолання наслідків війни Росії та Білорусі проти України;

- створити за міжнародної підтримки Фонд відкритої науки з протидії та подолання наслідків війни Росії та Білорусі проти України (для реалізації програм та проєктів наукового забезпечення плану заходів).

Міністерству культури та інформаційної політики України:

1. Проаналізувати та розробити нові заходи щодо формування системи забезпечення інформаційної безпеки держави, в тому числі з урахуванням україноцентричних інформаційно-сміслових чинників протидії російській агресії проти України.
2. Розробити заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки громадян, ефективної боротьби з дезінформацією, медіаграмотності суспільства та дотримання доброчесності й виваженості, використовуючи механізми протидії неправдивій, викривленій, неперевіреним інформації.
3. Спільно з Міністерством освіти і науки України створити інформаційно-просвітницький центр для забезпечення інформаційної безпеки України, спростування російських пропагандистських наративів та популяризації української національної ідеї.
4. Активізувати проведення публічних просвітницьких заходів щодо розвитку компетентностей критичного мислення та об'єктивної оцінки інформації, безпеки, методів протидії російській агресії проти України та ін.
5. Спільно з Міністерством закордонних справ України, дипломатичними установами розглянути можливість розширення присутності України у світовому інформаційному просторі.
6. Розвивати систему підтримки створення і просування українських культурних продуктів, зокрема щодо сучасного історичного періоду.
7. Розробити проєкт Концепції збереження об'єктів культурної спадщини, врахувавши завдання консервації, реставрації, ремонту, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини, що постраждали внаслідок збройної агресії, повернення та реставрації (відбудови) культурних пам'яток України; ініціювати міжпарламентські слухання на цю тему.

Міністерству розвитку громад та територій України:

1. Внести зміни до будівельних норм в частині визначення вимог щодо наявності та доступності захисних споруд цивільного захисту в громадських будівлях для всіх категорій населення.
2. Ініціювати державну програму модернізації наявних сховищ та укриттів у містах.
3. Ініціювати внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо обов'язковості прийняття статутів територіальними громадами.
4. Спільно із заінтересованими сторонами напрацювати зміни до законодавства щодо підтримки місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, продовження реформи децентралізації у поствоєнний період.

5. Забезпечувати першочергове фінансування проєктів ревіталізації територій, стимулювати їх розроблення на основі передових світових досягнень, міжнародних стандартів управління проєктами, програмами та їх портфелями.
6. Розробити та схвалити:
 - Методичні рекомендації щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу й оцінювання реалізації програм відбудови та ревіталізації територій;
 - «Путівники» для органів місцевого самоврядування щодо можливостей залучення коштів та інших ресурсів для відбудови зруйнованої інфраструктури.

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України:

1. Спільно з Міністерством оборони України, Радою національної безпеки і оборони України, Міністерством фінансів України, Міністерством освіти і науки України опрацювати питання запровадження державних механізмів стимулювання науково-технічних та експериментально-конструкторських робіт, інноваційних розробок, спрямованих на досягнення якісної конкурентної переваги у сучасних видах озброєння, розвідки, захисту населення і т. п.
2. Забезпечити формування та реалізацію державних проєктів оборонно-промислового спрямування з використанням наявного наукового потенціалу, які б засвідчували у суспільстві зміцнення української обороноздатності.

Міністерству економіки України:

1. Створити робочу групу на основі широкого інституційного представництва щодо розроблення стратегії відновлення та модернізації національного господарства, враховуючи при цьому перспективність економіки знань, цифровізації, пріоритетності малого та середнього підприємництва, промислового розвитку в напрямі обороноздатності та національної безпеки.
2. Розробити методику визначення розміру збитків від воєнних конфліктів (спільно з Міністерством розвитку громад і територій України, Міністерством інфраструктури України, Міністерством фінансів України та Рахунковою палатою України).
3. Розробити з використанням досвіду Ізраїлю та інших держав програму залучення венчурного капіталу в економіку України у післявоєнний період.
4. Розглянути та ініціювати запровадження державних проєктів, які суттєво впливатимуть на розвиток національної економіки, наприклад, створення інноваційних та індустріальних парків, будівництво сонячних електростанцій та гідроакумуючих електростанцій, виробництво автомобілів, промислова розробка нових нафтогазоносних площ та ін.

Міністерству охорони здоров'я України:

1. Спільно з Міністерством освіти і науки України та Міністерством оборони України запровадити програми підвищення кваліфікації фахівців, у тому числі з неурядового сектору, для надання психологічної допомоги населенню та військовим.
2. Вивчити питання та розробити заходи щодо посилення спроможності системи санаторно-курортного лікування для надання відповідних послуг постраждалим унаслідок війни.
3. Запроваджувати нововведення, які впливають на зміни в мережі закладів охорони здоров'я, з урахуванням потреб населення і громадської думки.

Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України:

1. Оцінити шкоду, завдану довкіллю та природним ресурсам внаслідок військових дій та на цій основі розробити пропозиції щодо розв'язання виявлених проблем.

Державному агентству резерву України:

1. Спільно з Міністерством економіки України, Міністерством аграрної політики та продовольства України розробити порядок викупу у сільськогосподарських товаровиробників та домогосподарств надлишків сільгосппродукції, що утворюються через втрати традиційних каналів збуту і створити механізм їх розподілу-продажу в умовах війни.
2. Розробити комплексний підхід до забезпечення населення продуктами, в тому числі збільшення гарантованих закупівель до держрезерву, систему державного страхування ризиків можливих втрат під час війни і компенсації штрафних санкцій за невчасну доставку товарів, якщо це трапилося внаслідок руйнування інфраструктури.
3. Опрацювати можливість більш ефективного розосередження складів по території України та розміщення частини складів у прикордонних до України державах ЄС.

Національному агентству України з питань державної служби:

1. Ініціювати зміни до законодавства щодо обов'язкового проведення спеціальних перевірок осіб, які претендують на посади державної служби, щодо здійснення ними колабораційної чи іншої діяльності, що впливає на національну безпеку;
2. Удосконалити процедури перевірки «доброчесності» претендентів на зайняття посад з відповідальним або особливо відповідальним становищем, та посад з підвищеним корупційним ризиком.
3. Оновити напрями (теми) підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування відповідно до умов війни, доповнивши їх тематикою з національної безпеки, демократії, гуманізму, україноцентризму та ін.
4. Створити правовий механізм залучення до публічного управління у післявоєнний період тих, хто позитивно проявив себе в умовах війни

(волонтерів, лідерів інститутів громадського суспільства, організаторів самооборони).

Місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, асоціаціям органів місцевого самоврядування:

1. Ініціювати перегляд стратегій розвитку регіонів і територіальних громад, а також портфелів програм і проєктів в контексті нових обставин, зумовлених війною.
2. Сприяти розповсюдженню кращих практик забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку регіонів і територіальних громад, системному залученню представників науково-дослідного та експертного середовища до розроблення відповідних програм і проєктів.
3. Сприяти створенню та розвитку регіональних віртуальних просторів (на базі цифрових платформ) для взаємодії з громадськими об'єднаннями та громадянами.
4. Використовувати у поствоєнний період наявні краудсорсингові проєкти як інноваційні інструменти забезпечення участі громадськості в публічному управлінні як платформи для перевіряння на дієздатність ідей, що закладаються в стратегії розвитку територій.
5. Сприяти забезпеченню стійкості сільських територіальних громад в Україні у поствоєнний період на основі формування комплексних портфелів інноваційних проєктів агропромислової сфери відповідно до оновлених цілей стратегій місцевого і регіонального розвитку.
6. Співпрацювати в частині вивчення громадської думки і суспільно-політичних процесів з авторитетними аналітичними центрами та її врахування при прийнятті управлінських рішень.

Науковим установам:

1. Здійснювати дослідження проблематики: безпеки людини, нації та держави; взаємодії інститутів громадянського суспільства та владної політико-управлінської еліти при здійсненні публічного управління в умовах воєнного і поствоєнного стану; внеску громадськості у протидію російській агресії.
2. Здійснити науковий аналіз успішного історичного досвіду програм повоєнної відбудови, зокрема досвіду держав Західної Європи та Японії у 40-х – 60-х роках ХХ ст., які на той час вирішували завдання, що є актуальні для сучасної України (наприклад, Європейська програма відновлення (ERP), відома як план А. Маршалла, та стабілізаційна лінія Дж. Доджа (Dodge Line), які створили інституційні рамки та ресурсну базу для швидкої відбудови економік Німеччини та Японії).
3. Здійснити науковий аналіз спричинених війною соціально-психологічних та інших потреб учасників освітнього, виховного і наукового процесів.

Національній академії наук України (Інститут соціології):

1. Запровадити моніторинг соціально-психологічних станів суспільства та надавати його результати до центральних органів влади з метою їх використання у процесі розроблення публічно-управлінських рішень.

**Національній академії педагогічних наук України
(Інститут психології імені Г.С. Костюка,
Інститут соціальної та політичної психології):**

1. Розробити методичні матеріали та забезпечити методичний супровід тренінгів щодо стресостійкості для керівників і працівників публічних установ та організацій, у тому числі й керівників закладів освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Закладам вищої освіти:

1. Ввести до тематичних планів підвищення кваліфікації, компонент освітньо-професійних програм теми, пов'язані з публічно-управлінською діяльністю в умовах воєнного стану.
2. Розробити положення щодо організації асинхронної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.
3. Забезпечувати на системній основі духовно-ціннісне, морально-етичне і патріотичне виховання учасників освітнього процесу та наукової діяльності, за можливості запроваджувати дисципліни за цими напрямками.
4. Забезпечити належну комунікацію і психологічну підтримку усіх суб'єктів освітньо-наукової діяльності у воєнний та поствоєнний періоди.
5. Надавати безкоштовний доступ для здобувачів вищої освіти інших освітніх програм та інших закладів вищої освіти до освітніх компонентів із подальшим визнанням результатів навчання.
6. Скоригувати плани наукової діяльності відповідно до потреб держави в умовах війни та поствоєнного періоду.
7. Брати участь та організовувати міжнародні дискусії, круглі столи, конференції, семінари, науково-комунікативні і практико-орієнтовані заходи, інформуючи зарубіжну спільноту про війну в Україні.
8. Посилити обмін знаннями із проблем стійкості, ревіталізації та розвитку регіонів і територіальних громад під час війни та в повоєнний період між дослідниками, які представляють різні заклади науки та освіти України та інших держав.
9. Організовувати підвищення кваліфікації науково-педагогічних та педагогічних працівників щодо застосування нових методів навчання, які забезпечують формування компетентностей, що є актуальними для освітньої і наукової діяльності в умовах воєнного стану та в повоєнний період.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

- Ія ДЕГТЯРЬОВА** – співголова Оргкомітету, професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, голова правління ГО «Аналітично-консалтинговий центр публічного врядування і права», доктор наук з державного управління, професор;
- Василь КУЙБІДА** – співголова Оргкомітету, президент Національної академії державного управління при Президентові України, президент Всеукраїнської асоціації магістрів державного управління, доктор наук з державного управління, професор;
- Петро ПЕТРОВСЬКИЙ** – співголова Оргкомітету, завідувач кафедри публічного управління та публічної служби Інституту державного управління Національного університету «Львівська політехніка», доктор наук з державного управління, професор;
- Тетяна МЕЛЬНИК** – секретар Оргкомітету, директор з розвитку проекту «Новітня академія демократичного управління» ГО «Аналітично-консалтинговий центр публічного врядування і права», магістр державного управління;
- Євгеній БОРОДІН** – в.о. директора Навчально-наукового інституту державного управління Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», доктор історичних наук, професор;
- Ірина ДРАЧ** – директор Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, доцент;
- Микола ІЖА** – в.о. директора Навчально-наукового інституту публічної служби та управління Державного університету «Одеська політехніка», доктор політичних наук, професор;
- Оксана КОВТУН** – професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, кандидат наук з державного управління, доцент;
- Тетяна МАМАТОВА** – професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», доктор наук з державного управління, професор;
- Юрій МЕЛЬНИК** – голова Фондації європейських і безпекових досліджень, кандидат юридичних наук;
- Світлана МОСКАЛЕНКО** – експерт ГО «Аналітично-консалтинговий центр публічного врядування і права», кандидат наук з державного управління, доцент;
- Наталія МУРАНОВА** – проректор з науково-педагогічної, освітньої роботи та міжнародних зв'язків Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор;

- Тетяна ПАХОМОВА** – завідувач кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій Навчально-наукового інституту публічної служби та управління Державного університету «Одеська політехніка», доктор наук з державного управління, професор;
- Ольга ПЕТРОС** – голова ГО «Аналітично-консалтинговий центр публічного врядування і права», завідувач відділу дослідницької діяльності університетів Інституту вищої освіти НАПН України, доктор наук з державного управління, професор;
- Наталія ПЛАХОТНЮК** – експерт ГО «Аналітично-консалтинговий центр публічного врядування і права», кандидат юридичних наук, доцент;
- Назарій ПОДОЛЬЧАК** – завідувач кафедри адміністративного та фінансового менеджменту Інституту адміністрування та післядипломної освіти національного університету «Львівська політехніка», доктор економічних наук, професор;
- Олександр ПУХКАЛ** – президент благодійного фонду «Оберіг Сіверщини», доктор наук з державного управління, професор;
- Тетяна РОЖНОВА** – директор Навчально-наукового інституту менеджменту та психології Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, доцент;
- Ія СУХІТАШВІЛІ** – голова Українського Центру суспільного розвитку;
- Олена СУШИЙ** – завідувач лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України, доктор наук з державного управління, доцент;
- Маріан ТОКАР** – директор Науково-дослідного інституту політичної регіоналістики, професор кафедри політології і державного управління Ужгородського національного університету, доктор наук з державного управління, доцент;
- Ірина ЧИКАРЕНКО** – завідувач кафедри державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», доктор наук з державного управління, професор.
- ШПЕКТОРЕНКО Ігор** – професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», доктор наук з державного управління, професор.

Відеозаписи секційних засідань можна подивитися за посиланнями:

<https://youtu.be/tkMuoQD--Kc>

Секція 1 «Публічно-управлінський потенціал перемоги України в інформаційно-смісловій війні проти Російської Федерації»

Секція 2 «Безпекові аспекти вітчизняного публічного управління та адміністрування»

<https://youtu.be/1gvgKayJPvU>

Секція 3 «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку регіонів і територіальних громад в Україні»

Секція 4 «Економічне врядування України в умовах війни та в поствоєнний період»

<https://youtu.be/AWYphXahLIw>

Секція 5 «Гуманітарні та наукові детермінанти розвитку України в умовах війни і в поствоєнний період»

Секція 6 «Публічне управління у сфері освіти в умовах війни та в поствоєнний період»

<https://youtu.be/0BD2hpc77Ig>

Секція 7 «Соціокультурні й психологічні аспекти публічного управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період»

Секція 8 «Забезпечення єдності громадянського суспільства і політико-управлінської еліти в умовах війни та в поствоєнний період»

<https://youtu.be/ste2KBFXm-c>

Секція 9 «Сьогоднішні завдання модернізації України»

СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

Васильєв М.А., аспірант кафедри публічного управління і проектного менеджменту ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, державний службовець

Науковий керівник: **Ковтун О.А.**, кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФІКСАЦІЇ ФАКТІВ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ГРУНТОВОМУ ПОКРИВУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

24 лютого 2022 р. у результаті тривалого нарощування військового угруповання у безпосередній близькості до державного кордону України, в рамках так званої «спеціальної військової операції», здійснено вторгнення збройних сил Російської Федерації (далі – РФ) на територію України. У порушення положень III Конвенції про відкриття воєнних дій (Гаага, 18.10.1907 р.), учасником якої є РФ, без офіційного оголошення війни, війська держави-агресора нанесли численні ракетні удари по українським об'єктам військової та цивільної інфраструктури й розпочали масовий наступ на великій ділянці фронту від Прип'яті до Маріуполя та з окупованої території АР Крим.

Діями військово-політичного керівництва РФ спричинено воєнний конфлікт, який створив реальну загрозу національній безпеці України. З урахуванням цих обставин, із 05 години 30 хвилин 24.02.2022 р. на підставі Указу Президента України № 64/2022 [1], який затверджено Законом України № 2102-IX [2] з метою відсічі збройної агресії, усунення зовнішньої загрози незалежності України та її територіальної цілісності введено воєнний стан. Згодом факт такої загрози визнано і засуджено більшістю держав світу, міжнародними інституціями: Генеральною Асамблеєю ООН, ЮНЕСКО, НАТО, ЄС, Радою Європи тощо.

За станом на 25.03.2022 р. у ЗМІ з посиланням на проєкт «Росія заплатить» наявна інформація, що за місяць бойових дій, інфраструктурі України завдано збитків на 63 млрд доларів США [3]. Згідно з даними Оперативного Штабу при Державній екологічній інспекції України за забруднення земельних ресурсів було розраховано шкоду на загальну суму близько 77 млн доларів США (за станом на 09.03.2022 р.) [4]. Під тимчасовим контролем збройних формувань РФ опинилася значна частина північних, північно-східних та південних регіонів України. Найбільш важкі бої відбуваються навколо Києва, Гостомеля, Чернігова,

Конотопа, Охтирки, Сум, Харкова, Ізюма, Северодонецька, Лисичанська, Попасної, Волновахи, Маріуполя, Херсона, Миколаєва.

За повідомленням інформаційно-консалтингової компанії Defense Express за період з 24.02.2022 р. по 11.03.2022 р. територія України зазнала 810 ракетних ударів, завданих з використанням ОТРК «Іскандер», ТРК «Точка-У», СКР «Х-101», ОКР «Калібр», ГРК «Кинджал» [5].

Окрім потужної бойової вражальної дії, застосування цих озброєнь спричиняє значні негативні наслідки для навколишнього природного середовища, оскільки токсичні речовини, що містяться у компонентах палива (децилін, перхлорат амонію, оксиран, пропін, бутил, пропілнітрид тощо), а також складові їх конструкції, потрапляючи у ґрунт, можуть утворювати небезпечні хімічні сполуки, які при тривалому перебуванні у ньому будуть становити загрозу життю і здоров'ю людини, створювати ризики патогенних змін у рослинному і тваринному світі.

Відповідно до інформації, опублікованої Генеральним штабом ЗСУ за станом на 03.04.2022 р. орієнтовні бойові втрати РФ становлять: 18000 осіб особового складу військ, 644 танків, 1830 бойових броньованих машин, 325 артилерійські системи, 105 реактивних систем залпового вогню, 143 літаки, 134 гелікоптери, 1249 одиниць автомобільної техніки, 76 цистерни з паливно-мастильними матеріалами тощо [6].

Враховуючи зазначене, є очевидним, що усе перелічене за своїми характеристиками окремо або у сукупності підпадає під визначення джерела техногенної надзвичайної ситуації (за ДСТУ 4933:2008), оскільки «спричиняє небезпечну подію на промисловому, сільськогосподарському чи транспортному об'єкті, унаслідок чого виникла чи може виникнути техногенна надзвичайна ситуація» [7]. Тобто з цього випливає, що і під час, і після завершення бойових дій, на певній ділянці місцевості, окрім зруйнованих інфраструктурних об'єктів залишається значна кількість знищеної військової техніки, використаних або невикористаних стрілецьких, авіаційних, артилерійських боєприпасів, зокрема патронів, гранат, снарядів, мін, ракет, бомб тощо, а також тіла загиблих вояків. В залежності від оперативної ситуації на полі бою, уся ця «військова маса» може знаходитися там необмежений проміжок часу й неодмінно буде взаємодіяти з компонентами навколишнього природного середовища: атмосферним повітрям, водою, ґрунтовим покривом.

Однак під дією екстремального техногенного навантаження, найбільшого забруднення під одночасним впливом механічних, фізичних, хімічних, біологічних факторів все ж таки зазнає ґрунтовий покрив (табл. 1).

Уражальні фактори, що зумовлюють завдання шкоди ґрунтам у період бойових дій

Вид забруднення	Джерело забруднення
Механічне	елементи одягу, взуття, спорядження та екіпірування вояків і цивільних осіб, маси побутового сміття, відпрацьовані елементи озброєнь, знищена військова техніка
Фізичне	вібраційні поля, утворювані від масового переміщення важкої броньованої техніки, переуцільнення ґрунту такою технікою; виривання ґрунтових мас у момент переміщення важкої броньованої техніки, вибухів боєприпасів та/або вибухових пристроїв; зміна (порушення) рельєфу та/або ландшафтної композиції місцевості під час активних бойових дій; зведення фортифікаційних споруд (окопи, траншеї, ходи сполучення, щілини, укриття для військової техніки, довготривалі оборонні точки тощо)
Хімічне	проливання або потрапляння на поверхню ґрунту паливно-мастильних матеріалів: бензину, дизельного пального, моторних, трансмісійних, спеціальних олів та мастил, компонентів ракетного палива; ржавіння знищеної військової техніки
Біологічне	вигорання рослинності, корисних мікроорганізмів та поживних речовин у ґрунті в момент вибухів боєприпасів та/або вибухових пристроїв, аварій на промислових підприємствах; тіла загиблих вояків і цивільних осіб, вбитих тварин

Джерело: складено автором.

Таким чином, вбачається, що збройний конфлікт вже залишає свій важкий слід на ґрунтовому покриві України, що проявляється у накопиченні в ньому ізотопів важких металів, канцерогенних сполук, поширенні патогенних мікроорганізмів та призводить до погіршення його якісного стану й деградації. У довгостроковій перспективі, у разі якщо не вживатимуться термінові дії щодо усунення наслідків бойових дій, агробіоценозу буде завдано непоправної шкоди, а використання земель, які зазнали забруднення та/або порушення у господарській діяльності унеможливиться і відповідно потребуватиме тривалої ревіталізації чи взагалі виведенню з обігу.

На жаль, через безпекову ситуацію не видається за можливе безпосередньо на місці події оперативно обстежити та зафіксувати усі факти завдання шкоди ґрунтам внаслідок бойових дій, оскільки урядом в умовах воєнного стану на підставі постанови від 13.03.2022 р. № 303 припинено усі заходи державного нагляду (контролю), в тому числі це стосується і заходів державного контролю за використанням та охороною земель [8].

Однак з оглядом на розвиток сучасних інформаційних та геоінформаційних технологій існують альтернативні варіанти для забезпечення

потреби у такій фіксації. Наприклад, доречною є ідея створити державний мобільний застосунок (або адаптувати функціонал вже існуючого мобільного застосунку «ДІЯ») з системою зворотного зв'язку за посередництвом якого громадяни, що мають можливість здійснити фіксацію, могли б надсилати фотографічні зображення місцевості з геолокацією (зроблені через Photo Map, SurveyCam).

Крім того, важливим заходом, спрямованим на майбутню оцінку масштабів шкоди, заподіяної ґрунтовому покриву, є також утворення підрозділу у структурі Держгеокадастру, уповноваженого здійснювати накопичення, обробку і систематизацію такої інформації. До того ж доцільно надати йому повноваження на здійснення геопросторового аналізу із застосуванням методик GEOINT на основі даних дистанційного зондування землі, що мають як у загальнодоступному, так і комерційному доступі таких веб-ресурсів як Google Earth, Planet Labs, Satellogic, Earthdata, Earth Explorer, Maxar Technologies, національного геопорталу ДЗЗ тощо за окремими зонами інтересу (AOI).

Окремо уряду рекомендується опрацювати питання визначення порядку інформаційної взаємодії Міністерства оборони України з Держгеокадастром щодо постачання останньому матеріалів цифрового аерознімання, отриманих бойовими БПЛА.

Увесь акумульований масив інформації, отриманий завдяки даному механізму, повинен стати надійною базою для створення у подальшому цифрових тематичних карт, завданням яких буде достовірне і об'єктивне відображення обсягу шкоди, заподіяної ґрунтовому покриву у ході збройного конфлікту з чіткою диференціацією вражальних факторів та орієнтовною оцінкою шкоди у грошовому еквіваленті.

Після припинення чи скасування воєнного стану, виведення збройних формувань держави-агресора з території України такі цифрові тематичні карти разом з матеріалами геопросторової розвідки повинні бути представлені для публічного доступу на національному геопорталі, що буде діяти на засадах інтероперабельності з Національною інфраструктурою геопросторових даних.

Разом з тим, геопортал використовуватиметься для проведення у спеціальному порядку заходів державного контролю за використанням та охороною земель та агрохімічного обстеження ґрунтів. Метою вказаних заходів стане детальна фото- та відеофіксація безпосередньо на місцевості ступеня негативного впливу вражальних факторів, що завдали шкоди ґрунтам, визначення рівня концентрації небезпечних речовин у ґрунті для підготовки звіту з відповідних питань, який може бути включено до консолідованих вимог України щодо стягнення з держави-агресора справедливої компенсації за дії, якими спричинено цю шкоду.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022: станом на 18.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 31.03.2022).

2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 31.03.2022).

3. Війна в Україні: збитки інфраструктурі досягли 63 млрд доларів - КШЕ. *Слово і Діло – головний сайт про політиків*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/amp/2022/03/25/novyna/finansy/vijna-ukrayini-zbytku-infrastrukturi-dosyahly-63-mlrd-dolariv-kshe> (дата звернення: 31.03.2022).

4. Держкоінспекція: фахівці Штабу розрахували збитки довкіллю, нанесені окупантами. *Офіційний веб-портал Державної екологічної інспекції України*. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2155> (дата звернення: 31.03.2022).

5. Про тактику та зброю росіян: ключові ризики подальшої війни в Україні - Defense Express. *Військовий портал Defense Express - все про військову справу*. URL: https://defenceua.com/minds_and_ideas/pro_taktiku_ta_zbroju_rosijan_vijskovij_ekspert_nazivaje_kljuchovi_riziki_podalshoji_vijni_v_ukrajini-6345.html (дата звернення: 31.03.2022)

6. Російська армія в Україні вже втратила близько 18 тис. військовослужбовців. *Генштаб ЗСУ. Інтерфакс-Україна*. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/820595.html#:~:text=%20Загальні%20бойові%20втрати%20противника%20з,техніки%20%201249%20од,%20кораблі/> (дата звернення: 03.04.2022).

7. ДСТУ 4933:2008. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять. [Чинний від 2008-07-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2008. 17 с.

8. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 13.03.2022 р. № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-п#Text> (дата звернення: 03.04.2022).

Вітренко Ю. М. кандидат економічних наук, доцент,
Заслужений економіст України, провідний науковий співробітник
Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України
Ворона В. О. кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу якості вищої освіти
Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

ПЛАН ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Війна, розв'язана росією проти України, об'єктивно обумовлює необхідність кардинальних змін усіх без винятку сфер суспільного життя країни, у тому числа й сфери вищої освіти. У цьому зв'язку, Кабінет Міністрів України прийняв рішення про необхідність розробки Плану післявоєнного відновлення економіки України, в якому, на наше переконання, в обов'язковому порядку

повинні бути передбачені заходи щодо відновлення та реформування сфери вищої освіти України.

Вступ значної кількості студентів та викладачів закладів вищої освіти (далі – ЗВО) України до лав Збройних Сил України, переїзд частини потенційних українських студентів до інших країн, пошкодження значної кількості приміщень та матеріально-технічної бази ЗВО України, суттєві зміни потреб галузей економіки України у фахівців з вищою освітою, прискорений вступ України до Європейського Союзу викликають потребу у розробленні на державному рівні в рамках загального Плану післявоєнного відновлення економіки України і обґрунтованого Плану післявоєнного відновлення та реформування сфери вищої освіти України (далі – План), як обов'язкової складової загальнодержавного Плану.

У Законі України «Про освіту» (2017) сформульовано наступне положення: «Документами державного прогнозування і стратегічного планування розвитку освіти є прогноз розвитку освіти, стратегія розвитку освіти, ...» [1]. Закон України «Про вищу освіту» (2014) не містить окремого положення щодо розроблення стратегій та планів розвитку вищої освіти.

Ми розглядаємо планування розвитку вищої освіти як процес визначення цілей і пріоритетів, конкретних значень індикаторів їх досягнення, відповідних механізмів та інструментів реалізації.

Основними принципами стратегічного планування розвитку вищої освіти, на нашу думку, мають бути:

- цілісності (цілі і пріоритети розвитку вищої освіти повинні визначатись з урахуванням цілей і пріоритетів загальнодержавних стратегій (планів) та стратегій (планів) інших сфер суспільного життя);

- об'єктивності (конкретні значення індикаторів досягнення цілей і пріоритетів відновлення та реформування сфери вищої освіти повинні визначатись відповідно до показників офіційної державної та міжнародної статистики).

Правовою основою Плану мають бути положення перш за все Конституції України, Законів України (зокрема «Про освіту» та «Про вищу освіту»), Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, офіційних інститутів Європейського простору вищої освіти (далі – ЄПВО).

Так, у ст.53 Конституції України встановлено: «Кожен має право на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність ... вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» [2]. Конституція України містить також норми, які обумовлюють необхідність підготовки в обов'язковому порядку певної кількості фахівців з вищої освіти за державні кошти для забезпечення інших конституційних прав громадян України та виконання певних державних функцій, зокрема для забезпечення:

- права на доступну і безоплатну дошкільну, повну загальну середню, професійно-технічну освіту в державних і комунальних навчальних закладах (ст. 53);

- права на безоплатну медичну допомогу у державних і комунальних закладах охорони здоров'я (ст.49);

- права на безоплатну у випадках, передбачених законом, правову допомогу (ст.59);
- для Збройних Сил України (ст.17, ст. 116 п.7);
- для органів державного управління, підприємств та установ державної і комунальної форм власності (ст.116 п.5, ст.143);
- для органів прокуратури, правосуддя, громадського порядку, боротьби зі злочинністю (ст.27, ст. 116 п.7);
- для розвитку науки, фізичної культури і спорту, забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя, охорони культурної спадщини (ст.ст. 49, 54, 116, 143);
- для галузей реального сектору економіки, виходячи із фінансових можливостей держави (ст.ст.13, 95, 116).

У зв'язку з викладеними вище законодавчими положеннями вважаємо за необхідне наголосити, що на наше переконання, у Плани післявоєнного відновлення та реформування сфери вищої освіти України в обов'язковому порядку мають бути представлені конкретні значення індикаторів виконання зазначених положень.

До цього слід додати, що у Законі України «Про вищу освіту» встановлено конкретні індикатори обсягів державного замовлення на підготовку фахівців із вищою освітою, які також мають бути враховані при розробленні Плану.

Обов'язковими розділами Плану мають бути:

Розділ 1. Аналіз стану сфери вищої освіти України.

Розділ 2. Основні цілі та пріоритети Плану.

Розділ 3. Основні завдання і заходи Плану.

Розділ 4. Основні механізми та інструменти реалізації Плану.

Розділ 5. Організація та контроль виконання Плану, підготовка проміжних та заключного звітів.

У Розділі 1 «Аналіз стану сфери вищої освіти України» зазначений аналіз має здійснюватися за наступними напрямками:

1) Стан реалізації конституційного права громадян України на здобуття вищої освіти безоплатно;

2) Задоволення потреб українського суспільства у фахівцях з вищою освітою (перш за все педагогів, лікарів, юристів, військових, пріоритетних видів економічної діяльності);

3) Якість послуг у сфері вищої освіти України, які виробляються та надаються українськими ЗВО ;

4) Готовність українських ЗВО до інтеграції в Європейський простір вищої освіти;

5) Діяльність ЗВО, як інституційних одиниць сучасної ринкової економіки (обсяги виробництва послуг у сфера вищої освіти України, як основного виду економічної діяльності; обсяги виробництва другорядних видів економічної діяльності; економічна ефективність діяльності ЗВО).

У Розділі 2 «Основні цілі та пріоритети Плану» пропонуємо наступні їх формулювання:

Ціль 1. Забезпечення громадянам України умов для реалізації їх конституційного права на здобуття вищої освіти.

Пріоритети, індикатори... Один із індикаторів має містити інформацію щодо оптимальної кількості ЗВО України.

Ціль 2. Задоволення потреб суспільства у фахівцях із вищою освітою для забезпечення інших конституційних прав (крім права на здобуття вищої освіти) та розвитку суспільства.

Пріоритети, індикатори...

Ціль 3. Забезпечення академічної свободи і доброчесності у сфері вищої освіти України відповідно до положень ЄПВО.

Пріоритети, індикатори...

Ціль 4. Забезпечення інституційної автономії ЗВО України.

Пріоритети, індикатори...

Ціль 5. Створення умов для конкурентоспроможної діяльності українських ЗВО на українському, європейському та світовому ринках послуг у сфері вищої освіти.

Пріоритети, індикатори...

Ціль 6. Подолання корупції у система вищої освіти України відповідно до понятійно-категоріального апарату ЄПВО.

Пріоритети, індикатори...

Ціль 7. Підвищення економічної ефективності діяльності ЗВО України, як інституційних одиниць сучасної ринкової економіки.

Пріоритети, індикатори...

У Розділі 3 «Основна завдання і заходи Плану» слід передбачити впровадження Нової моделі економічної діяльності у сфері вищої освіти України [4] та Нової моделі державного фінансування ЗВО України [5].

Розділ 4 «Основні механізми та інструменти реалізації Плану» має містити перелік нормативно-правових актів, до яких доцільно внести зміни, які б забезпечили реалізацію Плану.

У Розділі 5 «Організація та контроль виконання Плану, підготовка проміжних та заключного звітів», слід установити порядок підготовки та розгляду проміжних та заключного звітів щодо виконання Плану.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 1658-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

2. Конституція України від 28 червня 1992 року із наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

4. Вітренко Ю.М. Нова модель економічної діяльності у сфері вищої освіти, Свідectво про реєстрацію авторського права на твір № 83598 Літературний письмовий твір науково-практичного характеру дата реєстрації – 12.12.2018 р. URL: <https://ihed.org.ua/wp->

5. Вітренко Ю. М. Державне фінансування закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки // Фінанси України. 2019. № 10. С. 102-123. URL: http://finukr.org.ua/docs/FU_19_10_102_uk.pdf

Дем'янова І.В., студентка спеціальності «Облік і оподаткування»,
Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник: **Найдюнова Н.В.**, кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри обліку та оподаткування,
Державний торговельно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ У ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Економіка України зазнала великих втрат під час воєнного стану в країні, у зв'язку з цим було внесено деякі зміни до законодавства. Для покращення економічного стану і продовження функціонування підприємств, які безпосередньо здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, у такий важкий час уряд ухвалив спрощення процедур митного оформлення.

Митне оформлення товарів у повному обсязі й їх пропуск через митницю України можуть здійснюватися тільки після оплати відповідних митних платежів, які наведені на рисунку 1.

Рис. 1. Митні платежі.

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Мито - це загальнодержавний податок, встановлений Податковим кодексом України та Митним кодексом України, який нараховується та сплачується відповідно до Митного кодексу України, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1].

На період воєнного часу діє Постанова [2], яка звільняє від оподаткування ввізним митом товарів, що ввозяться на територію України в режимі імпорту.

Акцизний збір - це непрямий податок на високорентабельні та монополні товари (продукцію), що включається в ціну цих товарів (продукції) [3].

Тимчасово встановлено ставку під час воєнного стану на території України акцизного податку 0% на такі товари: бензин; інші нафтопродукти; важкі

дистиляти (газойль); скраплений газ (пропан або суміш пропану з бутаном) та інші гази; бутан, ізобутан [4]. На всі інші підакцизні товари розраховують акцизний податок за ставкою згідно з законодавством України.

Податок на додану вартість - непрямий податок, який нараховується та сплачується відповідно до норм розділу V Податкового кодексу України [3].

Звільняються від ПДВ операції з ввезення товарів на митну територію України платниками єдиного податку першої, другої та третьої групи, що сплачують податок за ставкою 2%. При цьому, передбачається спрощення процедур митного оформлення таких товарів. Звільнення від мита та ПДВ не стосуються платників єдиного податку, які ввозять на митну територію України такі товари: спирт етиловий та інші спиртні дистиляти; алкогольні напої; тютюнові вироби; товари, які мають походження з території держави-агресора чи з окупованої території України.

Підприємства, які залишилися на загальній системі, сплачують лише ПДВ, без мита і акцизного податку, за ставкою 20%. Зміни в ставці ПДВ торкнулися лише імпорту бензину, де вона скоротилася до 7%, що призвело до зменшення ціни на бензин для споживачів.

При експорті товарів встановлено заборону на вивіз вівса; проса; гречки; цукру; солі; жита; великої рогатої худоби, живого м'яса та субпродуктів з великої рогатої худоби, морожених, розсольних та ін. Експортування пшениці та суміші пшениці та жита (меслин); кукурудзи; м'яса курей свійських; яєць курей свійських; олії соняшникової можливе за умови безоплатної декларативної ліцензії, з відповідним інформуванням уряду. Митні платежі при експорті не змінилися, вивізне (експортне) мито сплачується на загальних підставах по ставках, встановлених на експорт деяких товарів відповідними законами України.

Урядом ухвалено декілька варіантів здійснення митного оформлення товарів, що імпортуються на митну територію України, за спрощеною та за загальною системами. Підприємства можуть самі вибирати, яку систему митного оформлення вигідно використовувати, при цьому вони не порушують функціонування митних, податкових та банківських установ.

При спрощеній формі митного оформлення підприємству слід скористатися попередньо заповненою митною декларацією, в цьому випадку доставка товарів до термінального комплексу митниці не здійснюється, що у свою чергу скорочує час на доставку товарів на митну територію України та під час такої форми здійснюватиметься без справляння митних платежів. За загальною процедурою митне оформлення безпосередньо здійснюється на кордоні або у будь-якому митному органі, з оподаткуванням товарів відповідно до Митного кодексу України.

Крім цього, митні органи зможуть здійснити відстрочення сплати митних платежів за спрощеною процедурою із застосуванням такої попередньої митної декларації. Це стосуватиметься товарів першої необхідності для потреб держави, перелік яких визначено Урядом.

Отже, для покращення економіки України у період воєнного стану та відновлення роботи підприємств, зокрема які займаються

зовнішньоекономічною діяльністю, було введено в дію вищенаведені зміни. Це у свою чергу призведе до ефективного та швидкого митного оформлення при імпорті товарів. Адже економіка країни повинна працювати далі задля збереження державного бюджету, забезпечення споживачів товарами першої необхідності, збереження робочих місць.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI. Дата оновлення: 05.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 11.04.2022).

2. Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України; Перелік від 09.03.2022 № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#n14> (дата звернення: 11.04.2022).

3. Податковий кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 05.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 11.04.2022).

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану. Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 11.04.2022).

Звірко А.О., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
факультет економіки та управління,
Науковий керівник: **Теслюк С.А.**, кандидат економічних наук.,
доцент кафедри фінансів,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ ОБЛІГАЦІЙ У ФІНАНСУВАННІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

В умовах воєнного стану економіка кожної країни потребує значних обсягів фінансових ресурсів. Під час такого періоду Уряд має спрямовувати свої зусилля на пошук альтернативних шляхів фінансування не лише соціальних (виплата пенсій, заробітних плат тощо), але й військових потреб держави. Враховуючи ситуацію України на даний час, одним із способів наповнення державного бюджету є акумуляція коштів різних економічних суб'єктів за допомогою облігацій внутрішніх державних позик, зокрема військових облігацій.

Факти використання військових облігацій були відомі ще до початку

Першої світової війни. Такі цінні папери сприяли фінансуванню військових операцій у різних країнах (під час війни з Наполеоном Бонапартом, громадянської війни у США). За часів Першої світової війни існували так звані, «дитячі облігації», покупцями яких були школярі. Особливість цих фінансових інструментів полягала у тому, що кожна дитина могла придбати цю облігацію за нижчою ціною (різницю між номінальною вартістю покривали банки). У період Другої світової війни купівля військових облігацій мала примусовий характер. Наслідком цього стало те, що 10 % доходів державного бюджету складала саме внутрішні державні позики.

Облігації внутрішніх державних позик України (ОВДП) – державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій [1]. Військові облігації, в свою чергу, є видом цільових ОВДП, залучені кошти від яких спрямовуються на покриття фінансових потреб країни в умовах воєнного стану. Такі облігації можуть бути короткостроковими (терміном менше року) та середньостроковими (терміном більше року). Відповідно, чим менший строк обігу цього цінного паперу, тим нижча ставка дохідності за ним.

Варто зазначити, що функціонують військові облігації лише в електронному вигляді, а їх номінальна вартість становить 1 000 грн або 1 000 доларів США. Покупцями цього цінного паперу можуть бути фізичні та юридичні особи, резиденти та нерезиденти. Аукціони продажу облігацій відбуваються щотижня у вівторок.

На сьогодні Міністерство фінансів України розміщує військові облігації терміном від 2-х місяців до 1,3 року, а відсоткова ставка коливається у межах 10-11 % у гривнях та 3,4 % у доларах США (табл. 1).

Таблиця 1

Види військових облігацій за терміном обігу та відсотковим доходом

ISIN код військових облігацій	UA4000221436	UA4000225791	UA4000225668	UA4000225809	UA4000225775
	(у грн)	(у грн)	(у грн)	(у грн)	(у дол. США)
Термін обігу	2 місяці	6 місяців	1 рік	1,3 року	1 рік
Остання дата розміщення	22.03.2022	29.03.2022	22.03.2022	29.03.2022	15.03.2022
Відсоткова ставка	10%	10%	11%	11%	3.7%

Джерело: побудовано автором на основі даних [2]

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на

територію України було залучено більше 29 млрд грн та 12 млн доларів США (станом на початок квітня 2022 р). Загалом, за допомогою цих інструментів, планується залучити 400 млрд грн до державного бюджету, основним покупцем яких виступатиме НБУ.

У сучасних умовах процедура купівлі військових облигацій максимально спрощена. Багато фінансових установ зменшили або скасували власні комісії за операції, що стосуються цих цінних паперів, а також відмінили обов'язковість підтвердження джерела походження доходу. Багато брокерів та банків-первинних дилерів почали працювати навіть із дрібними інвесторами (котрі купують облигації на суму від 1 000 грн до 50 000 грн). На сьогодні до банків та інвестиційних компаній, які не мають обмежень у мінімальній сумі купівлі військових облигацій, належать: Укрексімбанк, Укргазбанк, ПУМБ, ІСУ, «Універ Капітал», «Dragon Capital». Однак не всі фінансові установи пішли на цей крок. Так, в Ощадбанку можна придбати облигації лише на суму не менше 50 000 грн; у Приватбанку – не менше, ніж на 100 000 грн; в ОТП банку – від 500 000 грн [3].

Для інвестора основною перевагою купівлі військової облигації є те, що він отримує можливість фінансово допомогти державі в умовах воєнного стану і одночасно зберегти свої заощадження, тому що ці цінні папери характеризуються низьким рівнем ризику, адже повністю гарантовані державою. До того ж, для підвищення привабливості цього цінного папера, фактична ціна купівлі облигації нижча за номінальну і становить 990,77 грн. Ще однією з переваг таких фінансових інструментів є те, що отриманий за ними дохід не оподатковується. Однак існують певні ризики для власників військових ОВДП. Одними із них виступають інфляційний та дефолтний ризик, адже під час воєнного стану інфляція може призвести до емісії коштів для погашення державою своїх потреб та зобов'язань, що тісно пов'язано із дефолтом.

Отже, сьогодні військові ОВДП відіграють важливу роль у забезпеченні державного бюджету фінансовими ресурсами. Під час воєнного стану залучені за допомогою них кошти спрямовуються на забезпечення армії та на фінансові потреби держави. Водночас для інвесторів військові облигації, з великою ймовірністю, не стануть прибутковим об'єктом вкладення грошових коштів, однак послугують інструментом збереження коштів від інфляції та способом підтримки національної економіки.

Список використаних джерел

1. ОВДП. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/ovdp> (дата звернення 03.04.2022).
2. Військові ОВДП. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*: веб-сайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572 (дата звернення 04.04.2022).
3. Ще один спосіб підтримати Україну. Як купити військові облигації. *The Village Україна*: веб-сайт. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/business/finance/324653-sche-odin-sposib-pidtrimati-ukrayinu-yak-kupiti-viyskovi-obligatsiyi> (дата звернення 04.04.2022).

Ковтун О.А., кандидат наук з державного управління, доцент,
професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України

ОРГАНІЗАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

Розв'язана путніською росією війна проти нашої держави, глобальне руйнування міст та інфраструктури країни, антигуманізм військових та геноцид українського народу призводить до якісної трансформації суспільства та зокрема економіки, оскільки державні інститути починають виконувати специфічні функції, що зумовлені воєнними діями, спрямованими на подолання агресора. Внаслідок цього, життя суспільства у цілому та економіка націлені на забезпечення перемоги. Але вже зараз вкрай необхідним є розробка урядом стратегій, планів та механізмів стрімкого відновлення роботи бізнесу, інфраструктурно важливих та життєво необхідних об'єктів, в першу чергу, житла для громадян, які його втратили.

Під поствоєнним відновленням науковцями та практиками певний час розумілося фізичне відродження зруйнованого промислового комплексу, об'єктів соціальної сфери, аграрного сектору з поступовим досягненням довоєнного обсягу ВВП в грошовому обчисленні. Але на тлі війн, що відбувалися в світі в останній чверті ХХ та у ХХІ століттях, науковці та економісти дісталися висновку, що відновлення є складним економічним, соціальним і демографічним явищем [1].

На сучасному етапі розвитку економічної науки вважається, що відновлення економіки можна трактувати як комплекс заходів у різних сферах господарської діяльності країни, спрямованих на забезпечення та зростання її конкурентоспроможності; побудову високотехнологічного виробництва (VI та VII технологічних укладів) з високою доданою вартістю; підвищення рівня життя людей; формування внутрішнього й зовнішнього попиту на основі інноваційних підходів і найсучасніших технологій.

Отже, у поствоєнний період перед державою та українським урядом постануть певні виклики та нові можливості: в країні буде величезна руйнація інфраструктури, промислового сектору, житлового та комунального господарства, обсягом в сотні мільярдів доларів; до держави будуть надходити міжнародні фінансові ресурси (на відбудову за аналогією відомого «Плану Маршалла») від урядів США, ЄС та інших країн; міжнародна технічна допомога забезпечить доступ до сучасних західних технологій, в тому числі й у галузі будівництва [2].

Проблему відновлення житлового фонду України треба розглядати, на наш погляд, в таких фокусах, як створення державних механізмів забудови нового сучасного екологічного житла та «лояльних» механізмів відновлення нерухомості на первинному ринку – відшкодування збитків компаніям-

забудовникам, пільгове кредитування забудовників та громадян, які підписали контракти на придбання житла у девелоперів.

В розробленій під час війни Концепції стратегічного розвитку архітектури України після перемоги над окупантом «Архітектура нової України» [3] зазначено, що вирішення проблеми забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та тих людей, які повертатимуться з інших країн, слід робити поетапно.

Необхідно суттєво збільшити (а подекуди й створити) фонд комунального та державного майна на соціальне житло, яке б відповідало сучасним європейським стандартам та попиту громадян. Як це можна зробити? Корисним буде досвід Ірану у вирішенні питання відновлення та реконструкції житлового фонду у місті Мосул після війни 2014-2017 рр. [4].

По-перше, місцева влада прийняла певні рішення щодо повернення тимчасово переміщених осіб до рідного міста, а ця цифра становила близько мільйона осіб, більшість яких були на межі бідності. Цей процес був достатньо складним, оскільки існували економічні та інфраструктурні бар'єри, але було доведено, що при відновленні житлового фонду міста необхідно враховувати думку людей, їх попит та потреби стосовно певної категорії житла на основі соціологічного опитування та формування вибірки щодо потреб родин різних категорій. По-друге, було визначено такі категорії постраждалих від війни: громадяни, переміщені внаслідок масових руйнувань своїх будинків; громадяни, переміщені через первинні пошкодження житла, руйнування, або погіршення стану міської інфраструктури; громадяни, що зазнали незначної шкоди від війни. Окремі категорії були ідентифіковані за допомогою анкетування (середня кількість осіб в родині, кількість кімнат на родину, вимоги до простору тощо), отримали фінансування Міністерства міграції та переміщених осіб Іраку, яке надало доступ до реєстру переміщених осіб через офіційний веб-сайт. По-третє, на основі узагальнених даних опитування архітекторами міста було запропоновано 3 стандартні моделі житла, яке потім відбудовувалось для конкретних родин.

Отже, на сьогодні через застосунок ДІЯ держава отримує відомості про зруйноване житло громадян [5], що дасть змогу зробити певні реєстри за регіонами та місцями мешкання постраждалих осіб. Але не вирішеним питанням поки що є джерела фінансування будівництва (реконструкції), що потребує, на наш погляд, створення єдиної інформаційної платформи як для тих, хто потребує житла певної категорії, так і для вітчизняних забудовників, зарубіжних будівельних компаній, фондів, інвесторів, на якій буде визначена чітка система компенсацій (грошових чи житлом) на основі моральної шкоди постраждалим та проведено їх анкетування щодо попиту на певну категорію житла.

Такий інформаційний ресурс дозволить: сформувати класифікатор та реєстр діючих стейкхолдерів (рівень участі, ступінь залучення, повноваження, гарантії безпеки для зацікавлених сторін, оскільки будуть перевірятися та мати доступ до платформи тільки надійні забудовники, інвестори, девелопери); розробити класифікатор заявок на конкретне житло та на пропозиції щодо його відновлення, забудови, реконструкції; публікувати реєстр екологічних та

сучасних проєктів житла, здійснювати їх рейтингове оцінювання фахівцями та громадянами; забезпечити пошук стейкхолдерів на платформі; розробити та оприлюднити стандартний договір взаємодії стейкхолдерів; здійснювати зареєстрованим користувачам автоматичний пошук стейкхолдерів; публікувати офіційну актуальну інформацію щодо зміни або прийняття законодавчих актів у сфері нерухомості, будівництва тощо; формувати та публікувати аналітичну інформацію, звіти.

Цифрова платформа забезпечить синергетичний ефект від взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, бізнесу, фінансових установ, фахівців у сфері нерухомості, будівництва та архітектури, коли будуть враховані інтереси та потреби усіх зацікавлених сторін, а будівництво чи розподіл існуючого житла буде відбуватися за реальним попитом та потребою людей.

Такої ж думки дотримується Б. Данилишин, який зазначив, що процеси відновлення житла сприятимуть управлінню потоками внутрішньої міграції (в тому числі й трудової), стимулюючи відновлення найбільш постраждалих регіонів. Пріоритетом повинно бути житло, яке можна звести максимально швидко та за конкретної потреби кожного регіону, міста, громади, створюючи при цьому ринок збуту для вітчизняних підприємств та відновлюючи локальний ринок праці [6].

Стосовно первинного ринку нерухомості, особливо тих забудов, що були до війни не здані в експлуатацію, то уряду треба розробляти механізми, що дозволяли би забудовникам отримувати компенсації за пошкоджене або знищене майно, отримувати пільгове кредитування на віднову пошкодженого майна (добудову існуючого); інші лояльні механізми залучення забудовників, наприклад, через виділення земельних ділянок, як компенсацію за участь у державній програмі відновлення.

Також нагальною є розробка державної програми завершення новобудов збанкрутілих забудовників та залучення девелоперів на основі часткового державного фінансування за рахунок фінансової допомоги, при цьому за допомогою цифрових застосунків, спеціальних програм візуальної ідентифікації провести аудит недобудованих через війну будинків, здійснити аудит інвесторів, встановити терміни завершення будівництва тощо.

Список використаних джерел

1. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1(686). С. 75-89.

2. Новіков В. Яким повинен бути «План Маршалла» для України після війни. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/11/683811/> (дата звернення: 05.04.2022).

3. Архітектура нової України. Концепція стратегічного розвитку архітектури України після перемоги над окупантом. *Західноукраїнський архітектурний портал*. Львівська обласна організація НСАУ. URL:

<https://zuap.org/news/arhitektura-novoyi-ukrayiny-koncepciya-strategichnogo-rozvytku-arhitektury-ukrayiny> (дата звернення: 08.04.2022).

4. Zaid O. Saeed, Avar Almukhtar, Henry Abanda, Joseph Tah. Mosul City: Housing Reconstruction after the ISIS War. *Cities*. Vol. 120. January 2022. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264275121003590> (дата звернення: 06.04.2022).

5. У Раді розробили законопроект про компенсацію за втрачене під час війни житло. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3444381-u-radi-rozrobili-zakonoproekt-pro-kompensaciu-za-vtracene-pid-cas-vijni-zitlo.html> (дата звернення: 07.04.2022).

6. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/> (дата звернення: 04.04.2022).

Ковтун Т.Ю., аспірантка ОНП «Публічне управління та адміністрування»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
науковий керівник: **Грищенко І.М.**, доктор наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри публічного управління та менеджменту
інноваційної діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС

Державна підтримка українського бізнесу у воєнний час є надзвичайно актуальною, так як саме від бізнесу залежить майбутнє не тільки нашої економіки, але й держави загалом. Активні бойові дії в Україні назавжди закарбуються в нашій історії однією із найболючіших подій, а в економіці періодом найбільшого випробування. Не так давно, у 2020-2021 рр. український бізнес мав великі фінансові збитки, спричинені пандемією COVID-19, але їх не порівняти з тими колосальними збитками від повномасштабної війни, яка триває наразі в Україні. Президент України В. Зеленський сказав: «щоб компенсувати втрати в економіці, спричинені повномасштабним вторгненням Росії, необхідно щоб країна працювала і жила, незважаючи на те, що війна. Треба звикнути з думкою, що не варто чекати моменту, коли жодного пострілу не буде. Може бути по-різному. Тому треба працювати. Необхідно відновлення бізнесу, оскільки лише за перший місяць війни дефіцит державного бюджету склав 7 млрд євро» [1].

Саме тому уряд України напрацьовує механізми щодо створення комфортних умов для розвитку бізнесу, який є фундаментальною основою економіки та головним джерелом надходження коштів у бюджет.

Українська економіка від початку війни втратила приблизно 30-50%

виробничих потужностей, які були розташовані на тимчасово окупованих територіях[2]. На найвищому міжнародному рівні вже обговорюють наслідки російського вторгнення в Україну, зокрема, наслідки для глобальної продовольчої безпеки, оскільки в Україні постраждало виробництво зернових та інших основних харчових продуктів, а Україна як відомо входила в десятку найбільших експортерів сільськогосподарської продукції.

Війна завдає величезних збитків бізнесу, всім категоріям і групам громадян, а також державі в цілому.

Згідно офіційних даних, серед працюючих 17% підприємств – це в основному ті, що займаються експортом продукції та працюють у продовольчій сфері (саме вони найменш постраждали від війни).

Потужні металургійні заводи та аграрні компанії змушені були повністю призупинити свою діяльність. Аграрний бізнес та металургія є ключовими галузями нашої держави, які приносять кошти в бюджет та забезпечують роботою тисячі людей [3].

Українському уряду як ніколи потрібно акумулювати свої зусилля і зайнятися підтримкою українського бізнесу, який зараз потребує правильних дій та рішень.

Проаналізувавши ситуацію із загальною кількістю кредитів, які були видані в перший місяць війни та аналогічним періодом минулого року можна сказати, що держава допомагає бізнесу розвиватись та стійко триматись на ринку в нинішніх умовах, знизивши відсоткову ставку за кредитами, а бізнес має бажання розвиватись та відновлювати свою діяльність. При оформленні кредитів у воєнний стан кожен бізнесмен бачить майбутнє своєї справи, отже і своє власне майбутнє в Україні, що є позитивним і вкрай необхідним для відновлення української економіки.

Також не менш важливим в спроможності кредитування є наявність активів у комерційних банках України, які на основі аналізу даних Міністерства фінансів в березні 2022 року є вищими на 9% ніж у березні 2021 року. Дана статистика свідчить про спроможність українських банків надавати кредити.

Цьогоріч у березні запрацювала державна Програма релокації бізнесу, спрямована на перенесення виробничих потужностей підприємств на безпечні території. Наступним кроком Українського уряду у відновленні бізнесу стало розширення кредитування за програмою «5–7–9», яка стартувала ще в 2020 році. Згідно цієї програми, будь-який бізнес має можливість отримати кредит під 0%, така ставка діятиме впродовж військового стану в Україні та ще 30 днів після закінчення війни. В наступні місяці (роки) запроваджується ставка 5% [4] [5].

62% наданих українськими банками кредитів передані на антикризові заходи, так як підприємства були змушені адаптуватися під нові реалії роботи та частково змінити кваліфікацію на інший вид діяльності. Найбільше кредитів було надано підприємствам, зайнятим у сфері сільського господарства, так як українські аграрії розуміють, що «весна рік годує» і потрібно вчасно розпочинати посівну. Більшість посівних площ України не постраждали і навіть на територіях Миколаївської, Херсонської областей, де ведуться активні бойові дії, аграрії намагаються максимально засіяти поля.

Для підтримки сільського господарства, Урядом України прийнято Постанову КМУ від 12.03.2022 № 432 «Деякі питання фінансового забезпечення підтримки підприємництва, зокрема сільськогосподарських товаровиробників, в умовах воєнного стану» [6], що визначає порядок використання підтримки, а також зміни до діючих постанов щодо надання фінансової державної допомоги суб'єктам малого та середнього підприємництва, що передбачають збільшення державних гарантій на портфельній основі до 80% [7]. Уряд України об'єктивно оцінив побоювання українських аграріїв продовжувати посівні, проте дана програма гарантує безпеку і впевненість в тому, що збитки, які може завдати війна будуть покриті.

Поряд із запровадженням нульової ставки кредитування, уряд зробив значні рішення – скасував акцизні збори при ввезенні бензину та дизельного палива в Україну та стабілізував ціну. Таке зміцнення зупинило ризик збільшення цін на продовольчі товари, забезпечила достатність паливно-мастильних матеріалів для посівної кампанії та потреб Збройних сил України. Надзвичайно важливим є скасування імпорتنих в'їзних мит на певні товари, що дозволяє вітчизняним підприємствам економити на сплаті митних платежів та направити ці кошти для підтримки працівників та бізнесу.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що дії уряду України з підтримки бізнесу під час війни, є цілком раціональними і враховують особливості кожного з видів бізнесу і створюють умови, для його успішного відновлення та функціонування. Таким чином, за підтримки держави, український бізнес буде відновлювати економіку України і нарощувати спроможність держави перемогти країну-окупанта.

Список використаних джерел

1. Промова Президента України: «Аби ситуація в економіці покращилася, потрібно, щоб країна жила й працювала попри війну». Офіційне інтернет-представництво президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/abi-situaciya-v-ekonomici-pokrashilasya-potribno-shob-krayin-74389> (дата звернення: 16.04.2022)
2. Ярослав Голобородько. Війна в Україні: економіка, бізнес, логістика, допомога. Офіційний сайт транспорту та логістики. URL: <https://trans.info/ru/viyna-v-ukrayini-ekonomika-biznes-logistika-dopomoga-279148> (дата звернення: 10.04.2022)
3. Рівень безробіття в Україні з 2000 по 2021 рр. URL: Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (дата звернення: 10.04.2022).
4. Дмитро Шварц. Створення надійного тилу: як працює державна програма релокації бізнесу. URL: Інформаційне агентство «УНІАН». <https://www.unian.ua/economics/finance/stvorennya-nadiynogo-tilu-yak-pracyuye-derzhavna-programa-relokaciji-biznesu-novini-ukrajina-11771461.html> (дата звернення: 10.04.2022)
5. Інформація про результати Державної програми «Доступні кредити 5-7-9». Сайт «Єднання заради розвитку ФПП». URL:

<https://bdf.gov.ua/uk/informaciya-pro-rezultati-derzhavnoji-programi-dostupni-kreditu-5-7-9> (дата звернення: 11.04.2022).

6. Деякі питання фінансового забезпечення підтримки підприємництва, зокрема сільськогосподарських товаровиробників, в умовах воєнного часу: Постанова КМУ від 12.04.2022 № 438. Офіційний портал КМУ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-finansovogo-zabezpechennya-pidtrimki-pidpriyemnictva-zokrema-silskogospodarskih-tovarovirobnikiv-v-umovah-voennogo-stanu-438> (дата звернення: 11.04.2022).

7. Зміни, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723: Постанова КМУ від 12.03.2022 № 274. Офіційний веб портал ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.04.2022).

Корицька О. І., кандидат економічних наук,
асистентка кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Інститут адміністрування та післядипломної освіти
Білієнко Р. А., здобувач вищої освіти першого рівня, спеціальність
«Міжнародні економічні відносини», Інститут економіки і менеджменту,
Національний університет «Львівська політехніка»

ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕТИЧНО-МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ PHILIP MORRIS В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

На сьогоднішній день підприємства та організації в Україні та світі функціонують в умовах нових економічних, геополітичних, суспільних реалій. Причиною цього стали широкомасштабні воєнні дії, які розпочала російська Федерація проти України 24 лютого 2022 року, безпідставно порушивши український державний кордон на землі, в морському та повітряному просторі. Варварські дії країни-агресора не залишаються непокараними. Численні економічні санкції, упроваджені Сполученими Штатами Америки, країнами Європейського Союзу та іншими країнами світу, покликані ослабити фінансову могутність росії. Зважаючи на варварські методи ведення війни світовий бізнес також долучається до економічного тиску на країну-агресора. За власною ініціативою виробничу та інвестиційну діяльність на території російської федерації згорнули чи припинили ряд міжнародних корпорацій. Але економічні та морально-етичні аспекти діяльності окремих бізнесів залишаються у доволі актуальному стані.

Свою увагу ми зосередили на американській сигаретно-тютюновій компанії PHILIP MORRIS (Philip Morris International Inc.). Це публічна міжнародна компанія, яка реалізовує свою продукцію у понад 175 країнах світу, має 71 тисячу співробітників, 150 мільйонів споживачів, 5 провідних світових брендів сигарет [1].

Компанія PHILIP MORRIS розвиває свій бізнес в Україні та російській федерації. Як зазначено на сайті компанії, «Philip Morris International вийшла на український ринок у 1994 році та представлена ПрАТ «Філіп Морріс Україна» та ТОВ «Філіп Морріс Сейлз енд Дистриб'юшн». Компанія має сучасну фабрику в Харкові, що виготовляє низку міжнародних брендів як для українського, так і для закордонних ринків. «Філіп Морріс Україна» також керує філіями Philip Morris International у Вірменії, Грузії та Молдові» [1].

У росії компанія PHILIP MORRIS працює з 1992 року і «представлена двома афілійованими компаніями: фабрикою АТ «Філіп Морріс Іжора» у Ленінградській області та філією АТ «Філіп Морріс Іжора» «Філіп Морріс Кубань» у Краснодарі, а також організацією ТОВ «Філіп Морріс Сейлз енд Маркетинг» у понад 100 містах країни» [1].

До початку воєнних дій російської федерації на території України діяльність зазначеної компанії не викликала етично-моральних питань. Але після 40 днів війни її економічна позиція викликає гостре суспільне обговорення та осуд. Причинами цього є небажання компанії виходити з ринку росії та скорочувати чи закривати своє виробництво як це зробили вже сотні інших міжнародних компаній [2].

Етично неприйнятним вважаємо той факт, що PHILIP MORRIS веде успішну економічну діяльність одночасно і в Україні і росії, навіть в умовах воєнних дій. На жаль, широкій громадськості в Україні невідомо, що купуючи тютюнові вироби торгових марок PHILIP MORRIS вони, тим самим, покращують фінансовий стан зазначеної компанії.

Економічний аспект діяльності PHILIP MORRIS полягає у наступному: в Україні та росії ця компанія належить до найбільших платників податків [3, 4].

За результатами діяльності у 2020 році ПрАТ «ФІЛІП МОРРІС УКРАЇНА» сплатила 18,38735582 млрд. грн податків (4-та позиція в рейтингу 200 найбільших компаній України за сумою сплати податкових платежів у 2020 році), а ТОВ «ФІЛІП МОРРІС СЕЙЛЗ ЕНД ДИСТРИБ'ЮШН» – 2,07690361 млрд. грн (34-та позиція в рейтингу), у сумі – 20,5 млрд. грн [3].

У бюджет росії американська сигаретно-тютюнова компанія «ФІЛІП МОРРІС РОСІЯ» у 2020 році сплатила 216 млрд. рублів, тобто 2,99 млрд. дол. США [4].

Частка тютюнового ринку становить 32,1 % та 32,3 % відповідно (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності PHILIP MORRIS в Україні та російській федерації у 2020 році

№ з/п	Показник	Україна	російська федерація
1	Частка ринку, %	32,1	32,3
2	Загальний обсяг інвестицій (з моменту роботи на ринку), млрд. дол. США	0,698	2,0

3	Кількість працівників, осіб	1300	3500
4	Сплачено податків (за середньорічним курсом), млрд. дол. США	0,76	2,99
5	Чистий прибуток, млрд. дол. США	0,0975	0,10676
6	Торгові марки	IQOS, Bond Street, Heets, Parliament, Marlboro, L&M	IQOS, Bond Street, Next, Parliament, Marlboro, Chesterfield, L&M, Eve, Оптима, Muratti, Lil SOLID

Джерело: систематизовано авторами за [3–6].

За часткою ринку, загальними обсягами інвестицій діяльність PHILIP MORRIS в Україні та російській федерації є прибутковою та перспективною.

Однак купуючи сьогодні продукцію під цими торговими марками громадяни обох країн стають опосередкованими учасниками фінансування війни. Зважаючи на воєнний стан та агресію зі сторони східного сусіда України, потрібно, щоб Міністерство культури та інформаційної політики разом із Міністерством економіки, громадські організації та активісти надали широкого розголосу в суспільстві інформації щодо діяльності на території України PHILIP MORRIS, а також зміни громадської думки та уподобань купівлі продукції торгових марок цієї компанії, для прийняття урядових рішень щодо їх майбутньої господарської діяльності в Україні. Зменшення попиту та фінансові санкції вважаємо ефективним інструментом для зупинення війни.

Завданнями наших наступних наукових досліджень стануть ґрунтовні дослідження потенційних і фактичних наслідків прийняття управлінських рішень керівництвом компанії, суспільної позиції і споживчих вподобань громадян в Україні та світі, а також результати діяльності компанії у 2022 році.

Список використаних джерел:

1. Philip Morris International. *Офіційна Інтернет-сторінка*. URL: <https://www.pmi.com/> (дата звернення 09.04.2022).
2. Які компанії ще не покинули російський ринок. *Економічна правда*. 30 березня 2022 року. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/30/684959/> (дата звернення 09.04.2022).
3. ТОП-200 найбільших компаній України за сумою сплати податкових платежів за 2020. РЕЙТИНГ. *Бізнес в офіційних цифрах*. URL: https://rating.zone/top-200-najbilshykh-kompanij-ukrainy-za-sumoiu-splaty-podatkovykh-platezhiv-za-2020-rik/?fbclid=IwAR3fqTyOv-aaQOVBkfeeIrXjGc1XVv9NI2fr461BIYtePmg_GinOOP9weK0 (дата звернення 10.04.2022).
4. Отчет о деятельности в области устойчивого развития аффилированных компаний «Филип Моррис Интернэшнл» в России 2020. 196 с. URL: <https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/russia-market/pmi-russia-sustainability-report-2020.pdf> (дата звернення 09.04.2022).

5. PHILIP MORRIS INTERNATIONAL 2020 ANNUAL REPORT. 141 p. URL: https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/investor-relation/pmi_2020_annualreport.pdf?sfvrsn=402b8eb4_2 (дата звернення 10.04.2022).

6. Філіп Морріс Україна. *Звіт про управління 2020*. 10 с. URL: https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/market-ukraine/%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%82-%D1%84%D0%BC%D1%83-2020.pdf?sfvrsn=30d39fb4_2 (дата звернення 10.04.2022).

Красівський О. Я., доктор історичних наук., професор,
завідувач кафедри державної політики та врядування,
Національний університет "Львівська політехніка"

Мазій Н. Г., кандидат економічних наук.,
доцент кафедри підприємництва та маркетингу,
Українська академія друкарства

ПРОБЛЕМИ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Військове вторгнення російської федерації завдає потужного удару економіці країни та величезних збитків інфраструктурі, виробничим об'єктам, об'єктам комунальної та соціальної сфери, що є спробою знищення незалежності України.

На 10 областей, де йдуть бойові дії, територіально знаходиться і переважаюча кількість підприємств та припадає половина ВВП. Найважливіші окуповані ділянки за кількістю підприємств, які не мають можливості здійснювати діяльність є у таких областях, як Київська (121572), Запорізька (15368), Херсонська (8116) та Донецька (9473) [1]. Багато логістичних ланцюжків повністю розірвані, багато підприємств знищено фізично, деякі – не можуть працювати в режимі війни, багато працівників виїхали [2]. Проте економіка держави повинна працювати перш за все забезпечуючи як потреби Збройних сил України під час війни з РФ, так і щоденні потреби населення в житлі, їжі, ліках, одязі тощо.

Мобілізація резервів відбулася у перші тижні війни, проте товарні запаси потребуватимуть постійного поповнення, що можливо реалізувати шляхом тимчасового перенесення підприємницької діяльності у «безпечні» області, задіяння тимчасово переміщених осіб та найважливіше – зменшення розбалансованості попиту і пропозиції та можливості подальшого фінансування бюджетних видатків. Уряд здійснив потужні дії щодо підтримання рівня доходів

населення: підтримуються виплати працівникам бюджетної сфери, пенсій, впроваджено виплати особам, які вимушено втратили роботу, суттєво збільшено виплати військовим тощо.

Втрата дієздатності великої частини підприємств потребує зовнішнього втручання в економічні процеси нашої держави. Окрім гуманітарної допомоги Україні потрібна масштабна фінансова підтримка в її спробах втримати економіку та урядових зусиллях для підтримки постраждалих українських громадян.

Також з початком війни Україна отримала нові виклики, які потребують економічного врегулювання:

- зросла потреба у витратах на інформаційну сферу війни – дезінформацію, пропаганду та протидію їм;
- мобілізувати населення для військових дій складніше, зростає роль розподілу благ серед суспільних груп;
- інвестиції, акції компаній, фінансові та платіжні системи потребують максимального збереження сприятливого клімату розвитку;
- повне імпортозаміщення стає неможливим – зростає роль запасів нових типів ресурсів, патентів, технологій, спеціалістів з вироблення;
- логістика військових дій чи стратегії оборони мусить враховувати чималу кількість нових сфер, зокрема кіберсферу [3].

В даний період в умовах воєнного часу критично необхідно забезпечити стійкість економіки через її ефективне врядування, що допоможе перейти до етапу повоєнного відновлення та майбутньої інтеграції в Європейський Союз.

Список використаних джерел

1. Наслідки будуть колосальними: Марченко розповів, як війна вплине на економіку України. Аналітичний портал «Слово і діло». URL : <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/14/novyna/ekonomika/naslidky-budut-kolosalnymu-marchenko-rozpoviv-yak-vijna-vplyne-ekonomiku-ukrayiny> (дата звернення 13.04.2022).

2. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 12.04.2022).

3. Економіка війни: як виглядає сучасний перехід на військові рейки? Фонд «Повернись живим». URL : <https://savelife.in.ua/ua/ekonomika-vijny-yak-vyglyadaye-suchasnyj-perehid-na-vijskovi-rejky/> (дата звернення 12.04.2022).

Крилова І.І., доктор державного управління, кандидат юридичних наук,
Державне підприємство «Науково-дослідний та конструкторсько-технологічний інститут міського господарства» (ДП «НДКТИМГ»)

НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЕГУЛЯЦІЇ ПРОЦЕСІВ В РАМКАХ ВІДНОВЛЕННЯ ПОШКОДЖЕНОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ ТА КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Згідно із дослідженням Gradus Research війна в Україні нанесла шкоди - уповільнила, зменшила і навіть зупинила - 86% українських компаній. Відповідаючи на питання «Яка допомога від уряду потрібна вам сьогодні?», підприємці на перше місце поставили податкові канікули (37%). На другому, з великим відривом, - допомога з логістикою (17%). Український бізнес вдається до галузевої трансформації. Кожен п'ятий (21%) розпочав цей процес, 16% вже мають результат і стільки ж планують долучитися до трансформації. Всього 3-5% бізнесу збільшили виплати видатки на заробітну плату та закупівлі, 14-19% виконують виплати на довоєнному рівні. Решта або знизили або взагалі припинили виплати - 39% не виплачують заробітну плату, а 29% зупинили відрахування постачальникам [3].

За оцінками Міністерства економіки України та Київської школи економіки, загальні втрати економіки України через війну коливаються від 564 млрд до 600 млрд доларів. Тут враховуються втрати ВВП, припинення інвестицій, відтік робочої сили, додаткові витрати на оборону та соціальну підтримку тощо [1]. За час повномасштабної війни в Україні було пошкоджено, зруйновано або захоплено мінімум 23 тисячі кілометрів доріг, 37 тисяч квадратних метрів житлового фонду, 319 дитячих садків, 546 навчальних закладів, 205 медустанов, 145 заводів та підприємств, 74 релігійні споруди. Крім того, в результаті війни постраждали щонайменше 54 адміністративні будівлі, 277 мостів і мостових переходів, 10 військових аеродромів, 8 аеропортів і 2 порти [1].

Поряд із економічним падінням, значними пошкодженнями та руйнуваннями інфраструктури, житлових та промислових об'єктів, є також складні бюрократичні механізми регулювання господарських процесів, які абсолютно не адаптовані для воєнного чи поствоєнного періоду.

Для того, щоб підтримати економіку воєнного та поствоєнного періоду, на наш погляд, необхідні прості дієві механізми та стимули, які будуть направлені на захист інтересів і прав громадян та бізнесу.

Зокрема, актуальне питання відновлення пошкодженого житлового фонду чи об'єктів критичної інфраструктури сьогодні пропонується вирішувати через окремі складні механізми отримання компенсації у вигляді нового житла (яке необхідно побудувати) або через розрахунок суми компенсації на ремонт, що також передбачає блок питань, які стосуються оцінки пошкодженого майна та вартості його відновлення із залученням Фонду державного майна [6]. Питання будівництва паралельно в комплексі запускає інші правові та економічні процеси, як-то: оцінка, експертиза, виробництво матеріалів, проектування тощо.

Відновлення житлового фонду та інфраструктури планують фінансувати за рахунок державних коштів, а також із залученням донорських коштів міжнародних організацій. Щодо державних коштів, то це питання неактуальне, а кошти міжнародних організацій сьогодні в країні є, і їх було б можливо направити саме на ці конкретні цілі. Але... існує ряд проблем, які заважатимуть ефективності прийняття необхідних рішень та зведуть будь-які добрі наміри нанівець.

По-перше, це збір та актуалізація даних по пошкоджених об'єктах. Досі немає одного відповідального органу, затверджених уніфікованих форм, звітів тощо. По-друге, проведення експертизи та оцінки пошкоджень здійснюється за складними механізмами через методики розрахунків, судово-будівельні та балістичні експертизи, які можуть тривати роками (особливо якщо джерело компенсації – бюджетні кошти) [7; 4]. По-третє, процедури закупівель будівельних робіт за державні кошти, які тривають не менше трьох місяців, а у разі моніторингу або перевірок контролюючих органів із виїмками документів, можуть тривати до року або можуть бути зупинені. По-четверте, довготривалі процедури затвердження проєктів будівництва та їх експертизи (у випадку нового будівництва), а також отримання «дозволів» на початок робіт та введення в експлуатацію закінчених об'єктів будівництва [5; 2].

Пришвидшити та спростити ці процедури можна було б через дерегуляцію, яка передбачає скасування надмірних регуляторних обмежень та неефективних процедур контролю, скасування надлишкового ліцензування, систем сертифікації, моніторингу, здійснення експертиз та інших обмежень для бізнесу під час воєнної та поствоєнної економіки.

Наприклад, в рамках реалізації проєктів за кошти міжнародних організацій можна передбачити окремі механізми регулювання певних процедур: простий механізм закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти, товарів, послуг, погоджений міжнародною фінансовою установою; скорочену процедуру оцінки та експертизи пошкоджень через акредитованих спеціалістів; спрощений порядок затвердження та проведення експертизи проєктно-кошторисної документації.

Інше важливе питання – це питання ліцензування в будівництві. Будівельна реформа у сфері ліцензування триває, але нові ліцензії з будівництва сьогодні не видаються до моменту прийняття Ліцензійних умов та переліку видів робіт з будівництва, що підлягають ліцензуванню. Крім того, для систематизації очікують прийняття законопроєкту №5655, який визначить правові підстави діяльності ДІАМ, як органу контролю та ліцензування. Тож сьогодні маємо таку ситуацію, що іноземні будівельні компанії або українські новостворені будівельні компанії не можуть увійти на ринок і отримати ліцензію через зупинення процесу ліцензування. Для розблокування цієї проблеми можна було б прийняти або тимчасовий порядок видачі ліцензій, або прийняття іноземних ліцензій без додаткового погодження.

Окремої уваги потребує питання спрощення ПДВ або надання податкових пільг. Оскільки кошти міжнародних організацій не можуть бути направлені на податки і збори, то в багатьох випадках держава сама компенсує ПДВ. Але, на

наш погляд, правильніше було б взагалі звільнити від сплати ПДВ в рамках реалізації таких проєктів. Взагалі зміна порядків прямого і непрямого оподаткування (ПДВ, акцизи, мита та ін., які закладені у цінах на всі види товарів та послуг, у всьому, чим користується людина щодня) може бути ефективним методом непрямой державної підтримки інвестицій в економіку. Ці податки є ціноутворюючими елементами і можуть суттєво впливати на загальний рівень цін.

Отже, без дерегуляції та створення простих механізмів вирішення існуючих проблем жодна програма чи проєкт не досягнуть успіху. В тому числі дерегуляція має здійснюватися і щодо судової і правоохоронної систем.

Список використаних джерел

1. Колдомасов І. Війна негативно вплинула на 86%раїнських компаній. 01.04.2022. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/1/685052> (дата звернення: 10.04.2022).
2. Війна в Україні: збиток інфраструктурі перевищив 80 млрд доларів. *KSE*. 11.04.2022. *ТОВ «ІА Слово і Діло»*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/11/novyna/finansy/vijna-ukrayina-zbytok-infrastrukturi-perevyshhyv-80-mlrd-dolariv-kse> (дата звернення: 11.04.2022).
3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: Проєкт Закону №7198 від 24.03.2022. *Законодавство України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39283> (дата звернення: 11.04.2022).
4. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text> (дата звернення: 11.04.2022).
5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Мініюсту України від 08.10.1998 № 53/5. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 11.04.2022).
6. Про затвердження Порядку затвердження проєктів будівництва і проведення їх експертизи: постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2011 р. № 560. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.04.2022).
7. Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт: постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 466. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.04.2022).

Кройтор В. А., доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу факультету № 6,
Харківський національний університет внутрішніх справ
Дегтярьова І.О., доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

Воєнні дії на території України зумовили значні руйнування економічної інфраструктури, негативні логістичні зміни і загалом зміни у виробництві, попиті та споживанні. Крім того, пандемія, кліматичні зміни та складна політична ситуація в світі ускладнюють вирішення багатьох актуальних для національного господарства завдань. За таких умов економіка держави потребує якісної модернізації передусім правових засад регулювання її розвитку як в умовах війни, так і в поствоєнний період, адже саме на них ґрунтуються всі управлінські рішення.

Розкриємо ключові чинники цієї модернізації.

1. Зміна мегатрендів

У 2012 році мегатRENдами на період до 2030 р. було визначено такі, як:

1) *індивідуальне розширення можливостей*, що має призвести до скорочення бідності, зростання світового середнього класу, більшого освітнього рівня, широкого використання нових технологій зв'язку та виробництва та прогресу в галузі охорони здоров'я;

2) *дифузія сили*, що означає, що не буде гегемонічної сили, сучасний світ є багатополярним, і в ньому сила та влада визначатиметься союзами та коаліціями;

3) *звуження демографічної дуги нестабільності*, економічне зростання може скоротитись у «старіючих» країнах, посилення урбанізаційних процесів; збільшення міграції;

4) *зростання попиту на їжу, воду та енергію* через збільшення світового населення [6].

Через 10 років, у 2022 році, маємо вже інші домінуючі мегатренди:

1. *Динамічна цифровізація*, яка, з одного боку, може заощадити час, підвищити продуктивність і підтримати інновації, а з другого, зумовлює каскад помилок щодо даних і втрату конфіденційності.

2. *Кліматична криза*: незважаючи на розвиток зеленої економіки, зростання концентрації парникових газів щороку збільшується.

3. *Демографічні зрушення* стосуються зниження рівня народжуваності та зростання відсотка працівників, які старіють.

4. *Економічні мережеві зрушення* пов'язані з пандемією COVID-19, яка посилила вразливість ланцюгів поставок, тому задля диверсифікації джерел постачання та виробництва на часі всеосяжне економічне партнерство.

5. *Дефіцит робочої сили*, що зумовлено звільненням працівників передусім через пандемію, а зрештою відбувається втрата інституційних знань та нестача кваліфікованих кадрів.

6. *Громадянський рух*, який розвивається через економічні наслідки та зростання нерівності, посилені пандемією [5].

Вже у цьому ж 2022 р. держави почали посилювати власні безпекові позиції, що неодмінно впливає на їх соціально-економічний стан: розвивається оборонна промисловість, збільшилася чисельність біженців, які потребують соціального захисту та працевлаштування, формуються нові економічні союзи, загострюється проблема продовольчої кризи через неможливість експорту сільськогосподарської продукції тощо.

За таких умов у складних економічних умовах опинися багато країн світу і тому відповідні рішення та нормативні регулятори повинні виходити за межі однієї будь-якої держави.

Для правових систем світу глобалізація є фактором, який впливає і тим самим обумовлює форму та зміст управлінських рішень, об'єктивованих в нормах права. Проблему управління глобальними процесами відносять на сьогоднішній день до однієї з найбільш актуальних в сучасних умовах, оскільки її вирішення покликане сформулювати новий тип управління транснаціональними соціально-політичними системами нарівні з націями-державами, які становлять сьогодні основу світового співтовариства [3, с. 8]. Політичні та правові рішення окремої держави в багатьох випадках впливають на правову дійсність, якщо не всього світу, то і не лише в межах кордонів однієї держави.

Нині спостерігається загальна нездатність традиційних суб'єктів міжнародних відносин (держав) вирішувати проблеми глобального масштабу. В результаті виникає необхідність іншого підходу до прийняття та об'єктивації управлінських рішень в різних сферах суспільного життя, і зокрема, до правового регулювання суспільних відносин.

Основними аспектами впливу глобалізації на правову сферу є такі: 1) глобалізація як причина уніфікації та гармонізації законодавства держав; 2) глобалізація як передумова розширення транскордонного правового регулювання; 3) створення нових правових режимів в існуючих механізмах правового регулювання за покликом глобалізації.

2. Актуалізація нового комплексу принципів публічного управління

У нових умовах є необхідність спільного з міжнародними партнерами визначення і дотримання нового комплексу принципів публічного управління, в тому числі на наддержавному рівні.

На нашу думку, базовим є *принцип збалансованості інтересів*. Цей принцип досліджувався в роботах багатьох науковців. Зокрема, в юридичній літературі зазначається, що справедливий баланс інтересів суб'єктів права повинно забезпечувати законодавство [3 с. 242]. У статті 4 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», серед принципів державної регуляторної політики визначено збалансованість – забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави [4]. Цей принцип є особливо важливим у

контексті забезпечення сталого розвитку, оскільки сприяє більш ощадливому використанню ресурсів.

Принцип інтеграції давно став провідним принципом регіональної політики ЄС, проте для України він набуває особливої актуальності сьогодні. Його практична реалізація дасть змогу ефективніше використовувати наявні ресурси територій, оскільки правові, організаційні та фінансові механізми забезпечення розвитку передбачають спільну участь різних суб'єктів публічного і приватного сектору на різних рівнях та диференційовані підходи.

В умовах війни та порушення глобальних ланцюгів постачання також актуалізується *принцип диверсифікації економічної діяльності*, щоб локальні території могли забезпечити себе необхідними ресурсами і товарами в разі неможливості їх завезення з інших регіонів. Щодо сталого розвитку, то цей принцип сприяє зменшенню негативного впливу на довкілля і знижує соціальні та економічні ризики.

Безумовно, слід визначити й інші принципи, які в сукупності сприяють розв'язанню існуючих проблем та досягненню нових цілей розвитку, та закріпити їх у відповідних документах.

3. Оновлення комплексу завдань щодо економічного розвитку

В сучасній Україні на часі такі завдання, що потребують перегляду правових засад:

- страхування транспорту і вантажів;
- заходи з лібералізації торгівлі, мита на українські товари;
- кредитування бізнесу;
- підтримка релокалізованих підприємств;
- зарубіжне інвестування та гарантії інвесторам;
- надання гуманітарної допомоги;
- оновлення держрегулювання у сферах енергетики та комунальних послуг;
- підтримка ІТ-бізнесу;
- ефективне використання економічного потенціалу внутрішньо переміщених осіб;
- генерування знань та їх трансфер, захист інтелектуальної власності;
- приведення структури освіти до нових потреб економіки та ін.

Досить високий інтелектуальний рівень вітчизняного людського потенціалу має забезпечити конкурентоспроможність країни у поствоєнний період. Проте вже зараз необхідно шукати можливості для формування інновацій. Усвідомлення глобальної значущості інноваційного продукту в економіці почало формуватися ще в позаминулому столітті, проте з кожним роком вона підвищується, особливо в умовах війни, коли рух матеріальних товарів ускладнився.

Так, в умовах війни та в поствоєнний період модернізація правових засад регулювання економічного розвитку України має здійснюватися, по-перше, із залученням зарубіжних партнерів, по-друге, враховуючи нові проблеми і завдання розвитку, по-третє, з урахуванням сучасних мегатрендів, а також науково обґрунтованих припущень стосовно подальших суспільних трансформацій.

Попри потребу швидкого відновлення національного господарства відповідно до нових викликів та цілей, вважаємо, що незмінними орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів на усіх рівнях врядування мають бути цілі сталого розвитку, визначені в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [1], зокрема з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення 10.04.2022).
2. Чепис О. І. Баланс інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності крізь призму принципів пропорційності та справедливості. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Вип. 85 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2020. С. 241-246.
3. Карпович О. Г. Планетарная парадигма развития и глобальное управление. *Закон и право*. 2013. № 6. С. 7-13.
4. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України № 1160-IV від 11 вересня 2003 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення 10.04.2022).
5. Global Megatrends 2022. Project Management Institute. URL : https://www.pmi.org/-/media/pmi/documents/public/pdf/learning/thought-leadership/pmi-megatrends-2022.pdf?v=2991b894-7efb-411c-a780-50968d45a959&sc_lang_temp=en
6. Global Trends 2030: Alternative Worlds. December 2012. National Intelligence Council. URL: www.dni.gov/nic/globaltrends (дата звернення 26.01.2022).

Куракіна В.В., аспірантка кафедри публічного управління і проектного менеджменту,
науковий керівник: **Діденко Н.Г.**, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту, Навчально-науковий інститут менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України

ЦИФРОВА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало важким ударом по бізнесу, зупинивши виробництво багатьох підприємств, зруйнувавши логістику та ланцюги постачання, які підприємці напрацьовували роками. За оцінками

Національного банку, під час війни економіка України втрачає 50% "невиробленого" ВВП. Тобто кожен тиждень коштує національній економіці понад 50 млрд грн. І це без втрат від руйнувань. МВФ оцінює втрати України через військове вторгнення російських окупантів 35 відсотками ВВП.

Як свідчить дослідження про стан українського бізнесу в період воєнного стану, проведене серед учасників тендерів у Prozorro, у якому взяли участь 372 підприємця з усієї країни, 48% опитаних бізнесів зараз працюють, в тому числі в Західній Україні продовжують працювати 62% підприємств, у Центральній — 55%. Водночас серед усіх підприємців, які продовжують роботу, 85% відзначило скорочення кількості замовлень. Це зумовило необхідність змінити профіль бізнесу, що відобразилося у тому, що 6% опитаних підприємців уже змінили, а 19% планують змінити фокус свого бізнесу, щоб більше відповідати потребам воєнного часу [1].

Таким чином, *перезапуск економіки у воєнний час є одним з найбільш пріоритетних завдань уряду України. Держава має допомогти компаніям відновити діяльність, щоб у них була можливість і далі сплачувати податки й надавати робочі місця. Серед заходів, які спрямовані на підтримку бізнесу і використовують інформаційно-комунікаційні технології, слід виділити наступні:*

урядові програми: працевлаштування внутрішньо переміщених осіб; тимчасове переміщення підприємств; огляд усіх ініціатив щодо релокейту підприємств;

кредитні програми: кредитування підприємств за програмою 5-7-9%; кредитування аграріїв; додаткова підтримка аграріїв;

експортна діяльність: роз'яснення щодо нововведень; експорт в умовах війни.

Держава закликає бізнес у відносно спокійних регіонах відновлювати роботу. Уряд запропонував для відновлення і підтримки бізнесу такі заходи:

- ФОПів 1 і 2-ї груп звільнено від сплати ЄСВ на час воєнного стану та впродовж року після його скасування;
- підприємства та ФОП 3-ї групи звільняються від сплати ЄСВ за найманих працівників, призваних до лав ЗСУ, інших озброєних формувань (зокрема територіальної оборони). Внесок буде сплачено коштом держави;
- відтермінування сплати податків для всіх підприємств, які не спроможні їх сплатити.
- відтермінування використання РРО для всіх ФОП;
- скасування всіх заходів ринкового та споживчого нагляду з усіх питань, крім регулювання цін і контролю над ціноутворенням. Введення мораторію на проведення перевірок усіх видів бізнесу.

Для допомоги з релокації бізнесу ДП «Прозорро.Продажі» за ініціативи Мінекономіки, за підтримки Мінцифри та Національного проекту «Дія.Бізнес» запустили платформу цифрової взаємодії relocate.prozorro.sale. ІТ-система доступна для підприємств, які потребують переміщення, та компаній, які готові надати для цього приміщення чи інші активи. Бізнес, який подав заявки на релокацію, бачитиме актуальний статус свого запиту в особистому кабінеті на

майданчиках, які допомагатимуть з організаційними питаннями. Компанії, які хочуть допомогти підприємствам із релокацією, матимуть змогу опублікувати свої пропозиції у формі відкритого реєстру (наприклад, нерухомості або іншого майна). Представники Мінекономіки, військові адміністрації, компанії, які допомагають із логістикою, та інші учасники процесу зможуть опрацьовувати заявки на релокацію у системі, що спростить та оптимізує процес управління процесом переїзду. Для реалізації проєкту з релокації світовий вендор Microsoft Corporation надав у користування хмарні сервіси в межах загальної програми підтримки державних органів та бізнесу [4].

Наразі реалізація програми релокації здійснюється на основі таких нормативно-правових актів Уряду та Мінекономіки:

- Постанова Уряду №305 від 17.03.2022: регламентує безоплатне перевезення майна вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки і передається до Міністерства інфраструктури;

- Розпорядженням Уряду № 246-р від 25.03.2022: передбачає план невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію [4].

Для стимулювання економіки України запроваджено пільгове кредитування для підприємців під 0% на час дії воєнного стану.

Для того, щоб вся актуальна інформація була доступна підприємцям, в тому числі про державні та донорські програми, приватні ініціативи підтримки підприємців в умовах війни Мінцифра зібрала інформацію для підприємців на порталі Дія.Бізнес на одній сторінці <https://business.diia.gov.ua/wartime>. Сторінку розроблено командами Офісу з розвитку підприємництва та експорту й національного проєкту Дія.Бізнес спільно з Мінцифрою та Міністерством економіки України.

Крім того, Національний проєкт із розвитку підприємництва Дія.Бізнес, Офіс з розвитку підприємництва та експорту, практична школа комунікацій Bazilik запускають навчальну програму «Говорить бізнес. Де і як комунікувати під час війни». Навчальна програма допоможе власникам бізнесів розумітися на каналах комунікацій та інструментах для просування бізнесів в Україні.

В рамках міжнародної співпраці слід виділити такі важливі заходи як:

розвиток платформи з пошуку міжнародних проєктів для українських підприємців. Наприклад, Інститут маркетингу (Естонія) у співпраці з Офісом з розвитку підприємництва та експорту запустили проєкт з підтримки бізнесу [Biz For Ukraine](#) для українських компаній, які мають можливість дистанційно надавати сервісні послуги для іноземних компаній. Українські компанії отримують можливість знайти міжнародні проєкти на ринках країн ЄС, а іноземні компанії — послуги від кваліфікованих спеціалістів з України;

реалізація програми [EU4Business](#), яка продовжує діяльність в Україні, щоб підтримати малих і середніх підприємців під час воєнного стану в країні. Серед ініціатив програма планує надавати підтримку малим і середнім підприємствам через бізнес-об'єднання — кластери, торгово-промислові палати, громадські

організації у територіальних громадах. Серед головних завдань екстреної підтримки Програми: зберегти робочі місця й підтримати економіку України; інтегрувати внутрішньо переміщених осіб та жінок у місцеві ланцюги створення доданої вартості та бізнес-мережі; допомогти диверсифікувати свої бізнес-моделі та розглянути можливість цифрової доставки продуктів і послуг; залучити українську діаспору в допомогу українському бізнесу. Програма вже підтримала понад 10 000 підприємців та їхніх співробітників;

Google запускає фонд підтримки для українських стартапів на \$5 млн. дол., згідно з якою українські підприємці зможуть розвивати свій бізнес, зміцнювати свою громаду під час війни та продовжити стабільну роботу після перемоги. Обрані стартапи отримають до \$100 000 на бездольовій основі. Також візьмуть участь у програмі менторської підтримки від Google, матимуть продуктову підтримку та кредити в Google Cloud.

Серед вітчизняних ініціатив важливою є **реалізація програми прямої допомоги українцям — фінансування товаровиробників на місцях.** Наприклад, українська компанія ТОВ «Економіка довіри» запускає програму фінансування українських товаровиробників на місцях. Компанія, підприємство чи ФОП, які працюють на території України та мають можливість допомогти українцям і надати матеріальну допомогу безплатно та без цілі на прибуток, можуть долучитися до проекту.

Міністерство економіки України у Telegram створило чат-бот @TrudEconomBot, за допомогою якого можна знайти інформацію про організацію трудових відносин під час війни. У сервісі за розділами систематизовано відповіді на поширені запитання щодо особливостей трудових відносин під час воєнного стану, зокрема надання відпусток, оплати праці, ведення документації тощо.

Висновки. Наведені дані свідчать про те, що державна підтримка бізнесу в умовах війни продовжується, незважаючи на складні умови і брак коштів, адже активізація бізнес-діяльності – це ключовий фактор посилення економічної стійкості держави, а отже, і її здатності ефективно протистояти агресору. Такі важливі рішення як послаблення вимог щодо ведення бізнесу, доступне кредитування, можливості релокації з територій, де ведуться активні бойові дії, та інші поліпшення, які дозволять бізнесу продовжувати функціонувати, мають наразі цифрову підтримку, яка стала важливим фактором реалізації державних і міжнародних програм.

Вважаємо, що в післявоєнний період цифрова підтримка бізнесу має посилюватися та реалізовуватися як у державних, так і міжнародних програмах розвитку українського бізнесу, впровадження нових бізнес-процесів.

Список використаних джерел

1. Становище бізнесу в період воєнного стану. ДП «ПРОЗОРРО» URL: <https://infobox.prozorro.org/articles/stanovishche-biznesu-v-period-voyennogo-stanu> (дата звернення 05.04.2022).

2. Проєкт Міністерства цифрової трансформації України під час війни. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/v-ukraini-zapustili-edinu-platformu-tsifrovoi-vzaemodii-dlya-dopomogi-v-relokatsii-biznesu> (дата звернення 11.04.2022).

3. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3447573-za-misac-evakujuvano-156-pidpriemstv-minekonomiki.html> (дата звернення 03.04.2022).

4. Програма релокації підприємств Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e4f18282-77af-4fdf-8134-ce4403d711f0&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv-SchoPotribnoZnatiBiznesu> (дата звернення 29.03.2022).

Макарова О.О., аспірант,

науковий керівник: **Осадчук С.В.**, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри регіональної політики та публічного адміністрування, Навчально-науковий інститут публічної служби та управління, Державний університет «Одеська політехніка»

МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МИТНОЮ СПРАВОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

Після початку військової агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року наша держава отримала небачені досі виклики як на полі бою, так і на теренах державного управління фінансами, оскільки ведення бойових дій потребує значних фінансових витрат. Не слід забувати і про витратні статті Державного бюджету на соціальні виплати, утримання державних органів, забезпечення необхідних державних програм, нарівні із забезпеченням обслуговування зовнішнього боргу країни. Враховуючи той стан, в якому опинились більшість вітчизняних підприємств, особливо на сході і півночі нашої країни, а також те, що більшість підприємств майже зупинили свою зовнішньоекономічну діяльність, в тому числі через закриття пунктів пропуску на державному кордоні з російською федерацією та білоруссю, блокування роботи морських та річкових портів, закриття авіаційного сполучення, питання щодо наповнення Державного бюджету та забезпечення всіх необхідних виплат постало дуже гостро перед українським Урядом.

Так, у своєму нещодавньому інтерв'ю Financial Times, Міністр фінансів України Сергій Марченко зазначає, що у березні державні витрати перевищили доходи на 2,7 млрд доларів. Україна очікує, що у квітні та травні різниця, спричинена війною, досягне 5-7 млрд доларів на місяць. За його словами, збитки, завдані цивільній та військовій інфраструктурі, на сьогодні оцінюються в 270 мільярдів доларів. Близько 30% українських компаній припинили свою діяльність, а 45% працюють, знизивши потужності. Міністр зазначає, що торгівля впала, експорт скоротився вдвічі з лютого до березня, а імпорт упав

більш ніж на дві третини. Втім, Україна намагається скоротити дефіцит бюджету. Уряд уже провів скорочення видатків більш ніж на 6 млрд доларів, але цього замало. Доходи становлять трохи більше половини довоєнного рівня, додав він. Дефіцит бюджету 2022 року, який до вторгнення росії оцінювався в 3,5% ВВП, зросте в декілька разів, залежно від тривалості війни [1].

В таких умовах організація роботи одного з бюджетоформуючих державних органів – української митниці, наразі є дуже важливою. Митниці, розташовані у східних регіонах України припинили свою діяльність ще 24 лютого, евакуювавши особовий склад, серверне обладнання і важливі документи. Митні органи північного регіону поступово повертаються до роботи. Так, Київська митниця відновила свою діяльність з 11 квітня, вивівши з простою майже всі митні пости і відділи митного оформлення. Митниці західного регіону протягом всього часу військового конфлікту працюють в посиленому режимі, забезпечуючи як швидкий пропуск пасажирів і біженців до ЄС, так і швидке митне оформлення вантажів і гуманітарної допомоги, що надходять до України.

Тому керівництвом країни приймаються важливі рішення щодо здійснення митного оформлення товарів в умовах воєнного стану. Так, відповідно до Закону України від 24 березня 2022 року № 2142-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану» внесено наступні зміни до митного законодавства: 1) звільнення від сплати митних платежів. Звільняються від сплати ПДВ операції з ввезення товарів на митну територію України у митному режимі імпорту; від сплати акцизного податку звільняються операції з ввезення на митну територію України у митному режимі імпорту фізичними особами автомобілів легкових, кузовів до них, причепів та напівпричепів, мотоциклів, транспортних засобів, призначених для перевезення 10 осіб і більше, транспортних засобів для перевезення вантажів. Зазначені звільнення не застосовуються до товарів походженням з країни, визнаної державою-окупантом та/або визнаною державою-агресором щодо України, або ввозяться з території держави-окупанта (агресора) та/або з окупованої території України; 2) тимчасово спрощений порядок декларування товарів шляхом подання попередньої митної декларації, яка містить всю необхідну інформацію для випуску товарів відповідно до частини п'ятої статті 259 Митного кодексу України, може здійснюватися підприємствами – зареєстрованими платниками єдиного податку першої, другої та третьої групи, крім підприємств, які обрали ставку єдиного податку, визначену підпунктом 1 пункту 293.3. статті 293 ПК України; 3) митне оформлення товарів завершується в найкоротший можливий строк, але не більше ніж одна робоча година з моменту пред'явлення митному органу товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що підлягають митному оформленню. При цьому плата за виконання митних формальностей митними органами поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для них, із заінтересованих осіб не справляється. [2].

Вагомий вклад в прискорення здійснення митних процедур зроблено і українським Урядом. Так, на період до припинення чи скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, Кабінет Міністрів України може

встановлювати: категорії товарів, щодо яких митними органами не здійснюються заходи зі сприяння захисту прав інтелектуальної власності, передбачені розділом XIV МК України; випадки, у яких заборони та обмеження, встановлені статтями 196 та 197 МК України не застосовуються, крім випадків, якщо такі заборони та обмеження, встановлені міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України; особливості здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, які підлягають державному експортному контролю; особливості застосування статті 319 Митного кодексу України (заходи офіційного контролю); тимчасово на період дії воєнного, надзвичайного стану продовження строку реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності здійснюється відповідним програмно-інформаційним комплексом єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів України в автоматичному режимі; Кабінет Міністрів України може встановлювати перелік товарів, на міжнародні передачі яких не поширюється дія Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» у період дії воєнного стану на території України [3].

З метою спрощення та прискорення митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги 26 березня 2022 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 362 оновлено питання пропуску гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. Відповідно до положень цієї Постанови на період дії воєнного стану пропуск через митний кордон України гуманітарної допомоги від донорів здійснюється за місцем перетину митного кордону України шляхом подання декларації, заповненої особою, що перевозить відповідний товар, без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Товари визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом без вимоги прийняття спеціального рішення (без прийняття відповідних рішень спеціально уповноважених державних органів з питань гуманітарної допомоги). Також запроваджується спрощений порядок пропуску через митний кордон України та визнання товарів гуманітарною допомогою для окремих категорій товарів військового призначення. Зазначені товари визнаються гуманітарною допомогою за умови подання митному органу гарантійного листа кінцевого отримувача [4].

Вилучені товари походженням з росії чи республіки білорусь митні органи передають на потреби Збройних Сил України згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 № 186-р «Про передачу майна для потреб Збройних Сил». Крім того, Держмитслужба активно працює в напрямку передачі товарів, права розпорядження якими набула держава, конфіскованих та тимчасово вилучених товарів на користь ЗСУ. За місяць митниці Держмитслужби передали на потреби Збройних Сил України конфіскованих товарів та транспортних засобів загальною вартістю майже 200 млн грн. Конфісковане майно передається Збройним Силам України, а також відповідно до рішень військового командування про примусове відчуження або вилучення

майна, прийнятих на підставі приписів Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Таким чином, попри значні зменшення обсягів доходів Державного бюджету від митних органів, забезпечення швидкого та ефективного митного контролю та митного оформлення в пунктах пропуску, особливо вантажів гуманітарної допомоги, а також посилення безпекових функцій митниць з метою недопущення незаконного вивезення грошових коштів і культурних цінностей з України, ставлять нові виклики як перед керівництвом Держмитслужби, так і перед керівництвом країни. Адже від ефективної та злагодженої роботи всіх контролюючих служб як на кордоні, так і всередині країни, залежить своєчасне забезпечення Української Армії і цивільного населення вкрай необхідними товарами, без яких перемога і життєздатність України будуть просто неможливими.

Список використаних джерел

1. Інтерв'ю Міністра фінансів України Сергія Марченка для Financial Times (12.04.2022). URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/intervyu-ministra-finansiv-ukrayini-sergiya-marchenka-dlya-financial-times-12042022>

(дата звернення 13.04.2022).

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (дата звернення 13.04.2022).

3. Офіційна сторінка Держмитслужби України [Електронний ресурс] : URL : <https://www.facebook.com/UkraineCustoms> (дата звернення 13.04.2022).

4. Державна митна служба України. Офіційний сайт. URL : <https://customs.gov.ua/mitne-oformlennia-gumanitarnoyi-dopomogi-v-umovakh-voennogo-stanu> (дата звернення 13.04.2022).

Муцько А. Ю., кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри управління та адміністрування,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ: ПЕРШОЧЕРГОВІ ЗАХОДИ ЩОДО ПОДОЛАННЯ

Вихід із сучасної економічної кризи в Україні передбачає насамперед впровадження заходів щодо бюджетно-фіскальної політики та зниження корупційної складової.

Зокрема, збалансування надходжень бюджету пропонуємо такі заходи:

– вивести доходи з тіні, в тому числі шляхом зменшення податкового навантаження на заробітну плату;

- переглянути існуючі податкові преференції, зберігши їх виключно на виробництво національного продукту та запровадження інновацій;
- запровадити прогресивну шкалу оподаткування з доходів фізичних осіб та прибутків підприємств;
- встановити прогресивні податки на розкіш (дорога нерухомість, транспорт, інші предмети розкоші);
- збалансувати рівень оподаткування заробітної плати та іншої нетрудової діяльності;
- ліквідувати офшорні і трансфертні схеми уникнення оподаткування;
- поетапно підвищувати рентні платежі за використання природних ресурсів в Україні, які залишаються одними з найнижчих в Європі;
- поетапно підвищувати акцизи на алкоголь та тютюнові вироби, які шкодять здоров'ю нації;
- забезпечити прозорість адміністрування ПДВ.

Крім того, фіскальний відсоток ВВП в Україні, який становить понад 46%, є вищий порівняно з сусідніми країнами, і це становить перешкоду для росту національної економіки, розвитку бізнесу та залучення інвестицій. Тому його необхідно поетапно знижувати хоча б до 40%, рівня Туреччини [3].

Корупційна складова бюджету за різними оцінками складає від 20 до 40%. У будь-якому випадку, відмова від неї дозволяє створити профіцитний бюджет [2], яка має бути ліквідована шляхом вжиття таких заходів:

- запровадити ефективне антикорупційне законодавство;
- запровадити максимальні покарання за економічні злочини, корупцію та завдання збитків державі в особливо великих розмірах;
- забезпечити прозорість бюджетного процесу, проведення державних закупівель на умовах реальної конкуренції, громадський контроль за використанням бюджетних коштів;
- обмежити можливості «ручного» розподілу бюджетних коштів, галузевих та регіональних дотацій;
- легалізувати лобістську діяльність.

Стратегічною умовою виходу України з нинішньої кризи є підтримка українського виробника та розвиток внутрішнього ринку і попиту. З цієї точки зору необхідно оцінювати усі рекомендації МВФ.

Уряд має вживати додаткових заходів для подолання бюджетного дефіциту шляхом детінізації економіки та стимулювання бізнесу:

- спростити умови для самозайнятості та розвитку малого бізнесу;
- сприяти виробництву конкурентної національної продукції;
- зменшити податкове навантаження на заробітну плату;
- розпочати перехід до накопичувальної пенсійної системи, яка спонукатиме працівників робити більші пенсійні внески;
- спростити адміністрування податків та ліквідувати корупційні схеми в адмініструванні ПДВ;
- спростити дозвільну систему для ведення бізнесу, мінімізувати можливості тиску податкових та контролюючих органів на бізнес.

Обмежувальні та дисциплінарні заходи:

- ліквідувати офшорні і трансфертні схеми уникнення оподаткування, укласти міжнародні угоди про обмін податковою інформацією із країнами, які належать до офшорних зон;
- збільшити обсяги безготівкових розрахунків;
- ліквідувати приватні монополії, якщо їхня частка на національному або регіональному ринку перевищує 25%;
- забезпечити невідворотність покарання за ухилення від сплати податків [1, с. 329];
- забезпечити проведення держзакупівель на умовах реальної конкуренції та громадський контроль за використанням бюджетних коштів.

Для недопущення зловживань монопольним становищем необхідно:

- посилити антимонопольне законодавства та ефективність дій регулятора;
- контролювати дотримання вимог антикорупційного законодавства менеджментом стратегічно важливих підприємств.

Список використаних джерел

1. Мунько А.Ю., Трещов М.М. Україна в світі: соціально-економічний вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпро : ДДУВС, 2020. № 2. С. 327 – 335.
2. Тіньова економіка в Україні. Результати дослідження 2019 року : звіт 2. Київського міжнародного інституту соціології. URL : <https://cutt.ly/HFrSKsJ>.
3. IMF Country Information. URL: <https://www.imf.org/en/Countries>.

Недошитко А.А., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
науковий керівник: **Скорик Г.І.**, кандидат економічних наук, доцент
Національного університету «Львівська Політехніка»

СТАРТАПИ ЯК ЗАСІБ ПРИСКОРЕННЯ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

За сучасних економічних умов, розвиток стартапів та малого підприємництва має стати основним напрямом політики розвитку та відбудови економіки України. Це сприяє вирішенню проблем економічного та соціального характеру. У період подолання кризи після війни в Україні, влада має розуміти важливість бізнесу, його роль та місце у трансформації економіки. В теперішній час, стартапи та суб'єкти малого підприємництва зіштовхуються з багатьма викликами та проблемами, але навіть у такі складні часи підприємці віднаходять нові способи заробітку та допомоги державі.

Для України 2022 рік видався важким. Військові дії, які розгортаються на території держави, впливають як на життя звичайних людей, так і на економіку країни загалом. Для відновлення нормального функціонування держави як суб'єкту світової цивілізації, потрібно швидко приймати виважені рішення та структуровано відроджувати елементи життєздатності країни.

Малий і середній бізнес є основою економіки України, створюючи 60% ВВП, забезпечуючи 79% робочих місць [1]. Він є соціально-економічним фундаментом, без якого не може розвиватися інноваційно-орієнтована економіка.

Говорячи про мале підприємництво, слід відзначити, що воно швидко реагує на зміни навколишнього середовища. Зокрема, такий тип діяльності можна назвати мобільним через здатність адаптуватися під потреби ринку. Але при цьому малий бізнес фактично безперервно генерує ринку нові товари та послуги, які неодмінно будуть корисними у повсякденному житті.

Зважаючи на розміри і характер виникнення, малий бізнес часто ототожнюють із стартапами. Стартапи, здебільшого, є тимчасовими утвореннями. Їх основною місією є пошук зручної, здатної до масштабування бізнес-ідеї, орієнтація розширення ринків. Малий бізнес орієнтований на здатність підтримуватися самостійно, працюючи на існуючих місцевих чи регіональних ринках, з першого дня генеруючи прибутки. Спільним для таких підприємств є проблема інвестиційних ресурсів на етапі становлення, що пов'язано із високим ступенем ризику.

Стартапи є ефективним засобом збереження економіки та її майбутнього розвитку шляхом, з одного боку, реалізації новітніх ідей, а з іншого - розвитку і життєдіяльності малого та середнього бізнесу.

Інноваційні проекти, що генерують щодня сотні нових та революційних ідей, приносять значні прибутки (за умови їх успішної реалізації) та задають тенденції розвитку бізнесу [2].

Враховуючи останні події, варто акцентуватися на стратегії вирішення проблем на прикладі civil tech. Виокремлюють 4 напрямки [3] спрямування проєктів стартапів у галузі цивільних технологій (рис. 1). Серед них 31% надають послуги з діджиталізації урядів, розробляють ефективні інструменти урядування. Наступні 22% - збирають, аналізують і візуалізують дані, допомагаючи населенню зробити виважений вибір. 27% - фокусуються на автономії громадян і розробці ефективних та безпечних систем голосувань, і ухвалення рішень та 20% підтримують і поширюють ініціативи, що спрямовані на підтримку найбільш вразливих груп людей.

Рис. 1. Класифікація спрямувань стратегії вирішення проблем на прикладі civil tech

Крім того, варто відокремлювати найбільш поширені типи стартапів за сферами [4]. Зважаючи на те, що значна частка з них дійсно пов'язана із технологіями, проте є можливості та ідеї для запуску в «нетрадиційних» галузях (рис. 2).

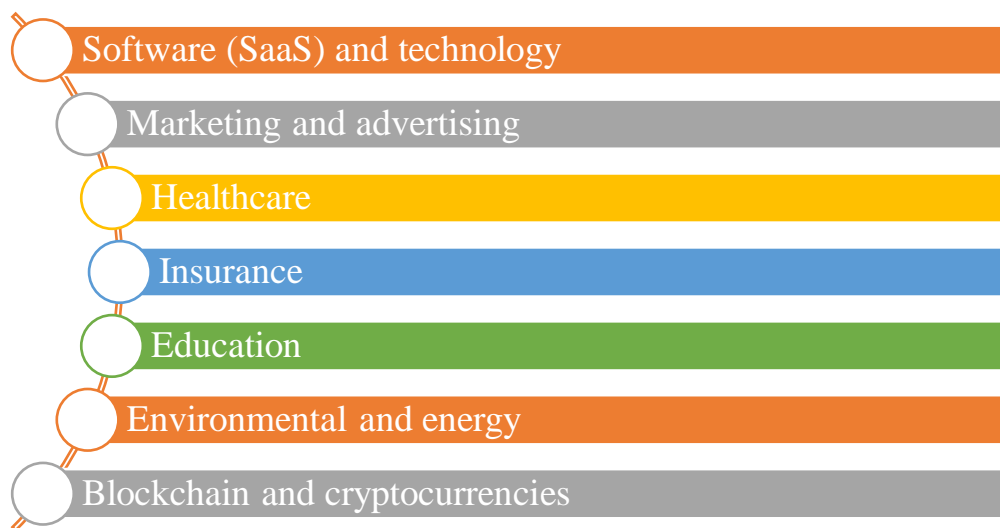

Рис. 2. Найпоширеніші види стартапів за галузями

Сьогодні, коли Україна опинилася в умовах повномасштабної війни з російською федерацією, пріоритетами стають знання і технології як ресурси стратегічного значення.

Яскравими прикладами українських стартапів, які допомагають вести війну з окупантами на усіх фронтах та зберігати економічну стійкість є:

- Play for Ukraine. Граєш в онлайн-гру — блокуєш сайти ворога: простий спосіб боротьби на цифровому фронті. Цей стартап допомагає українській армії боротися з агресором, тим самим залучає пересічних українців до безпечної допомоги [5].

- Zerno.bio, Biotechhub, створені у Tech Startup school у Національному університеті «Львівська політехніка». Подряпини, тріщини, легкі опіки – це наслідки з якими зараз ми стикаємося чи не щодня в умовах війни. Науковці займаються розробкою захисного крему для шкіри з відновлюючими властивостями (Швидка регенерація та загоєння пошкодженої шкіри) [6].

- Tech Startup school у Національному університеті «Львівська політехніка» - виготовляють самохідні мобільні установки для військових потреб з метою розвідки. Установки керуються дистанційно з пультів, що дозволяє своєчасно виявляти противника, спостерігати за його діями, розвідувати місцевість, здійснювати пошук із застосуванням засобів радіолокаційної, оптико-електронної, звукової, геофізичної, магнітоелектричної розвідки [6].

За попередніми даними, на відновлення України після війни потрібно щонайменше 565 млрд. доларів [7]. Тому саме підприємницька ініціатива, інноваційні стартапи будуть відігравати значну роль у відновленні економіки держави.

Важливо розуміти, що значна частка населення залишилася без роботи. Тому збільшення кількості стартапів при залученні кваліфікованих робітників не

лише розв'яжуть актуальні проблеми держави, а й допоможуть подолати проблему із безробіттям. І це ще далеко не всі приклади застосування стартапів для відновлення життя у містах.

Ще один приклад: багато людей втратили своє житло через бойові дії, а також частина міст була повністю знищена російською армією. Тому тут має місце проєкт - будинки з морських контейнерів. Це хороша альтернатива на період відбудови міст. Ключовою особливістю таких стартапів є дешева ціна, можливість зведення таких будинків практично на будь-яких місцевостях, зручний функціонал та комфортні умови. Є й подібні варіанти зведення такого виду житла з інших матеріалів та різноманітних форм і метражів.

Отже, враховуючи важкі умови, у яких живе Україна під час війни, важливо акцентувати увагу на можливостях відновлення повноцінного функціонування економіки держави. Важливу роль в цьому процесі відіграють стартапи та бізнес. Наведені у тезах приклади демонструють те, наскільки різноманітними є способи, якими звичайні підприємці зможуть допомогти відбудувати міста, допомагати розбудувати економіку та виведуть Україну на світову арену як новітню та могутню державу.

Дух незламності показав, що навіть у таких умовах вітчизняні стартапери та підприємці здатні генерувати ідеї, що допоможуть тисячам українців повернутися до нормального життя.

Список використаних джерел

1. Дядюра А. Не стартапами єдиними, або Чому Україні слід закласти базовий фундамент малого бізнесу? URL: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/ne-startapamy-yedynumu-abo-chomu-ukrayini-slid-zaklasty-bazovyj-fundament-malogo-biznesu/> (дата звернення 01.04.2022р.).

2. Скорик Г.І., Недошитко А.А. Розвиток стартапів в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2021. № 6. Том 1 (300). С. 65-70.

3. CIVIL SOCIETY: Futures of Citizenship and Democracy through Digital Perspective. URL: <https://julienarbonnell.medium.com/civil-society-futures-of-citizenship-and-democracy-through-digital-era-24e28c27276> (дата звернення 07.04.2022р.).

4. 5 of the most common types of startup. URL: <https://www.ringcentral.com/us/en/blog/types-of-startups/> (дата звернення 08.04.2022р.)

5. Play for Ukraine. URL: <https://playforukraine.life/> (дата звернення 06.04.2022р.).

6. Tech Startup School. URL: <https://www.facebook.com/ltsnulp/> (дата звернення 01.04.2022р.).

7. На відновлення України після війни наразі потрібно 565 млрд доларів. URL: https://zaxid.net/na_vidnovlennya_ukrayini_pislya_viyni_narazi_potribno_565_mlrd_dolariv__shmigal_n1538519 (дата звернення 07.04.2022р.).

Осадчук С.В., кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій ІІСУ,
Національний університет «Одеська політехніка»

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану важливим є забезпечення оперативного, належного та безперервного виконання місцевих бюджетів. Для забезпечення ефективного функціонування бюджетної сфери та життєво необхідних потреб жителів територіальних громад у період дії воєнного стану було внесено ряд змін до бюджетного та податкового законодавства.

Так, для суб'єктів малого підприємництва передбачено можливість не сплачувати єдиний податок фізичними особами – підприємцями – платниками 1 та 2 груп на усій території країни з 1 квітня 2022 року до припинення воєнного стану. Розширено коло платників, що можуть знаходитись на спрощеній системі оподаткування – на 3 групі за рахунок юридичних осіб-суб'єктів господарювання будь-якої організаційно-правової форми. Значно підвищено розмір доходу, який дозволяє перебувати на 3 групі платників єдиного податку до 10 мільярдів гривень (на початок року ліміт становив 7,6 млн. грн). Відсоткова ставка єдиного податку для платників єдиного податку третьої групи встановлюється у розмірі 2 відсотків від доходу. Податковий період для таких платників – календарний місяць. Передбачено, що тимчасово на період з березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком в якому припинено або скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки (земельні частки (паї)), що розташовані на територіях, на яких ведуться (або велися) бойові дії або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації. Перелік таких територій визначається Кабінетом Міністрів України. Також передбачено, що тимчасово за 2022 та 2023 податкові (звітні) роки не буде нараховуватися та сплачуватися загальне мінімальне податкове зобов'язання за земельні ділянки.

Постановою КМУ від 10 березня 2022 р. № 245 [1] скорочено низку трансфертів місцевим бюджетам з метою спрямування до резервного фонду державного бюджету для забезпечення фінансування заходів територіальної оборони, захисту безпеки населення та функціонування бюджетної сфери, комунальних підприємств у період воєнного стану.

Постановою КМУ №252 від 11.03.22 р. [2] передбачено, що перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету за бюджетними програмами, включаючи резервний фонд бюджету, додаткові дотації та субвенції, у межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків здійснюється без погодження відповідною комісією місцевої ради. При цьому внесення змін до місцевого бюджету приймається виконавчими

комітетами відповідних місцевих рад, місцевими державними адміністраціями, військово-цивільними адміністраціями або військовими адміністраціями за поданням місцевих фінансових органів без ухвалення відповідного рішення відповідною місцевою радою.

Законом України № 2134-ІХ від 15.03.2022 року [3] скасовано вимогу Бюджетного Кодексу щодо передачі коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету виключно в межах бюджетних призначень шляхом прийняття рішення про місцевий бюджет або про внесення змін до нього. Скасовано норми щодо складання та схвалення прогнозів місцевих бюджетів (зокрема стаття 75-1 Бюджетного Кодексу).

Щодо проведення публічних закупівель, то передбачено, що оборонні та публічні закупівлі товарів, робіт і послуг здійснюються без застосування процедур закупівель та спрощених закупівель, визначених Законами України «Про публічні закупівлі».

Відповідно до Закону України № 2134-ІХ від 15.03.2022 р. [2] дозволено спрямовувати залишки коштів за субвенціями з державного бюджету місцевим бюджетам, збережені на рахунках місцевих бюджетів станом на 1 січня 2022 року, на заходи територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб цивільного населення, переміщення цивільного населення із місцевості, де ведуться бойові дії, та небезпечних територій у безпечні місця, зокрема на оплату транспортних послуг, паливно-мастильних матеріалів, облаштування місць розміщення громадян, які у зв'язку з бойовими діями залишили місце проживання/перебування.

В період воєнного стану заборонено зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань як заходи впливу за порушення бюджетного законодавства до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів сектору національної безпеки і оборони, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, залучених до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану.

Вищенаведене свідчить, що керівництвом країни вживаються заходи, спрямовані на забезпечення належного виконання бюджетів, оперативного вирішення проблем, пов'язаних з умовами воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету: Постанова КМУ від 10 березня 2022 р. № 245/ Електронний ресурс: режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.04.2022 р.).

2. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова КМУ №252 від 11.03.22 р. / Електронний ресурс: режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.04.2022 р.).

3. Про внесення змін до розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України»: Закон

України № 2134-IX від 15.03.2022/ Електронний ресурс: режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#Text> (дата звернення 12.04.2022 р.).

Процько М.І., головний консультант відділу представництва в судах юридичного управління Секретаріату Центральної виборчої комісії
Дем'янченко А.С., експерт з акредитації освітніх програм Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основоположні права громадян, пов'язані з реалізацією права на працю передбачені статтями 43-46 Конституції України.

Разом з тим відповідно до статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [1].

Відповідно до підпункту 5 пункту 1 статті 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в указі Президента України про введення воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Указом Президента України від 24.04.2022 № 64/2022 (далі – Указ) в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб.

Згідно з пунктом 3 Указу у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

15.03.2022 Верховною Радою України прийнято Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX (далі - Закон № 2136-IX).

Згідно з пунктом 2 розділу «Прикінцеві положення» Закону № 2136-IX главу ХІХ «Прикінцеві положення» Кодексу законів про працю України доповнено пунктом 2 такого змісту: «2. Під час дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», діють

обмеження та особливості організації трудових відносин, встановлені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

Згідно з частинами другою, третьою статті 1 Закону № 2136-ІХ на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України. У період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих цим Законом [2].

З огляду на вищевикладене, положення Закону № 2136-ІХ, які регулюють деякі аспекти трудових відносин інакше, ніж Кодекс законів про працю - мають пріоритетне застосування на період дії воєнного стану [3].

Натомість деякі положення нещодавно ухваленого закону потребують уточнення. Так, статтею 3 Закону № 2136-ІХ визначено, що в період дії воєнного стану норми частини третьої статті 32 Кодексу законів про працю України та інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються. Унаслідок застосування вказаної правової норми не виключаються випадки зловживання з боку роботодавця, що можуть проявлятися в абсолютному неповідомленні працівника про зміну, наприклад, систем та розмірів оплати праці, пільг, режиму роботи тощо.

На наше переконання, зазначене призведе до непропорційних та невиправданих обмежень прав працівника. Цілком логічним є те, що навіть в умовах воєнного стану особа повинна бути завчасно обізнаною щодо свого робочого режиму та розміру заробітної плати (способу її розрахунку) для того, щоб спланувати своє життя в короткостроковій перспективі.

Таким чином, доцільним було б викласти частину другу статті 3 Закону № 2136-ІХ в іншій редакції, передбачивши хоча б мінімальний строк попередження про зміну істотних умов праці, наприклад «В умовах воєнного стану про зміну істотних умов праці - систем та розмірів оплати праці, пільг, режиму роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміну розрядів і найменування посад та інших - працівник повинен бути повідомлений не пізніше ніж за десять днів. У випадку безпосереднього виникнення кризової ситуації, що загрожує життю чи здоров'ю громадян, такий строк може бути скорочено».

Саме така б редакція була б найбільш справедливою та одночасно враховувала б інтереси як роботодавця, так і працівника в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

5. Відповіді на поширені питання зі сфери трудових відносин в умовах воєнного часу. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=10d196f4-2218-45bd-a6df%2034048ce35032&title=VidpovidiNaPoshireniPitanniaZiSferiTrudovikhVidnosinVUmovakhVonnogoChasu>.

Садова У.Я., доктор економічних наук, професор,
професор кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Мельник М.С., студентка групи УАі-42, Інститут адміністрування та
післядипломної освіти, Національний університет «Львівська політехніка»

ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ Й ЇЇ РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ВОЄННОГО СТАНУ

Реалії сучасного суспільного життя ознаменовані віроломним вторгненням на територію України російських військ. Обстріли українських міст, цивільних громадян спричинили жахливі наслідки в частині втрат населення, функціонування національної економіки, руйнувань критичної інфраструктури, нищення культурних надбань [1]. Протидія агресії стосується різних сфер людської діяльності. Свій фронт має економічна наука. Він пролягає по лінії запуску воєнної економіки, організації економіки тилу, розбудови соціальної економіки, пов'язаної з потребами життєзабезпечення громадян тощо. Об'єктивно публікаційна активність вчених нині з цих питань не є високою [2]. З метою активізації економічного наукового дискурсу звернемо увагу на кілька принципових моментів в частині зайнятості та визначення готовності робочої сили до структурних перетворень в умовах воєнного стану.

По-перше, зайнятість робочої сили є одним з фундаментальних понять економічної теорії (система соціально-економічних відносин, пов'язаних із реальним залученням у виробництво економічно активного населення на основі попиту й пропозиції робочої сили, конкуренції та врахування особистих інтересів людини, її соціальної захищеності). Зміни зайнятості відображають загальні процеси у національній економіці, закономірності розвитку ринку праці. У цій сфері формуються пропорції розподілу праці. До речі, у різних кранах світу існують особливості трактування зайнятості та її регулювання. В Україні згідно чинного законодавства зайнятість трактується як незаборонена законодавством держави економічна діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб, та така, що, як правило, приносить дохід у грошовій або іншій формі. Це також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності (у т. ч. безоплатно) [3]. Серед загальних тенденцій зайнятості, характерних для української економіки воєнного часу, слід назвати випереджаючий розвиток форм зайнятості у ВПК (як у секторі оборонного виробництва, так для особового складу Збройних сил), зайнятість, пов'язану з

волонтерською діяльністю. Привертають увагу й зміни галузевої структури зайнятості, секторальні й регіональні протиріччя трудових відносин, неповна і неформальна зайнятість тощо. Проте, теоретичних міркувань з приводу включення такої зайнятості в систему трудових відносин економіки воєнного стану – практично немає. Усе це означає, що сучасна економічна наука відстає від завдань моделювання новітніх видів та форм зайнятості робочої сили. Принциповим є питання розвитку відповідного до умов економіки війни понятійного апарату та мови.

По-друге, щоб окреслити гостроту проблем у сфері праці слід не тільки провести аналіз загроз та ризиків зайнятості, пов'язаних з чинниками війни, але й предметніше дослідити функції, які вона виконує. Приймаючи ці функції як залежності (імперативи, оператори) з приводу організації економіки та політики держави в умовах воєнного часу (в т. ч. соціальної економіки та політики), ми можемо працювати над тим, щоб орієнтувати ринок праці не тільки на поточні, але й перспективні потреби – підтримки та забезпечення армії, відбудову країни у післявоєнний час. В соціально-економічній науці існують різні класифікації функцій зайнятості. Найбільш часто вчені звертають увагу на вивчення соціальної, економічної, політичної функцій. Нагадаємо, якщо перша пов'язана з можливістю діяльній самореалізації особистості, такої, що своєю активністю робить внесок у соціальний прогрес, то друга – з можливістю реалізації потреби у праці, у продуктивній трудовій діяльності і створенні благ, третя – з можливістю узгодження особистих соціально-трудова інтересів (прав та обов'язків) та інтересів держави. Проте, функцій є більше. На наш погляд, в економіці воєнного стану вагому роль повинна відігравати працезберігаюча функція зайнятості, яка будується на енергетичній парадигмі і пояснює, чому власне сформований у попередні роки соціально-трудова потенціал є джерелом не тільки поточної, але й майбутньої людської активності. Він повинен оберігатися для задоволення відкладеного попиту, для перерозподілу праці в умовах повоєнного часу. Відсутність зайнятості може мати такі самі руйнівні наслідки для економіки, як блокування передачі інформації, суспільного розуму та інтелекту для збереження тяглості розвитку нації. У зарубіжній літературі навіть розраховується коефіцієнт напіврозпаду знань: якщо людина не працевлаштована по завершенню навчання протягом трьох років, то її компетентності втрачаються на половину. До речі, у спеціальних наукових дослідженнях вже були дискусії з цього приводу, проте вони стосувалися економіки умов мирного часу [4, с. 231-233]. Нині, в умовах війни, багато людей втратили робочі місця. Їх робоча сила була «прив'язана» до цих місць середовища. Це не просто здатність людини до праці, сукупність фізичних і духовних здібностей, що людина використовує у своїй діяльності, чи навіть обсяг конкретних соціально-економічних затрат на формування, розвиток, відтворення соціально-трудова потенціалу. Це соціальна пам'ять носіїв трудова потенціалу. Про працезберігаючу функцію зайнятості особливо актуально пам'ятати, при вирішенні проблем вимушено переміщених осіб в Україні та біженців.

По-третє, в економіці воєнного стану (як й у мирний час) важливим індикатором зайнятості робочої сили є її ефективність. Погіршення ситуації в Україні є результатом дії цілої низки чинників - від фізичного знищення матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання до різкого скорочення сегменту ринку праці, що був під контролем держави, до розмитості статусу зайнятого та незайнятого населення тощо. Дослідження вказаних проблем – питання часу. Для моделювання майбутнього трудового ландшафту країни, причому з акцентом на відновленні ефективності зайнятості робочої сили, доречним буде застосування міждисциплінарного підходу, фокусування уваги на соціально-економічних, політико-правових, ціннісно-ідеологічних чинниках змін. Нами проведено аналіз ефективної зайнятості населення України в умовах довоєнного часу. Результати засвідчили, що значення показника у період після здобуття незалежності корелювало з індикаторами економічних криз, які мали місце. До речі, було встановлено регіональні відмінності значень індикатора¹. Показовими стали розрахунки по Львівщині, економіка якої певний час виступала умовною моделлю ситуації з показником ефективної зайнятості по Україні загалом (для прикладу в 2003 р. по Львівщині $K_{\text{еф. сист. зайн.}} = 0,80\%$ проти $0,83\%$ по Україні). Так, позитивні тенденції у регіоні мали місце лише до 2001 року (1998р. – $0,98\%$, 2001р. – $1,08\%$, 2003 – $1,06\%$). У другій декаді ХХІ ст. ситуація мала щораз гірший вигляд: 2013 р. – $0,9\%$, з 2014 р. по 2018 р. – $0,88\%$. В 2019-2020 рр. спостерігався ріст показника, проте війна обірвала цю тенденцію. Очевидно, повоєнна економка буде обов'язково вимагати ефективної зайнятості. Нові її види і форми (аутсорсинг, краудсорсинг, аутстафінг, фріланс тощо) – це важливі регулятори нової політики зайнятості робочої сили.

По-четверте, принциповою проблемою аналізу та оцінювання зайнятості робочої сили є використання єдиної методології розрахунку показників. Нагадаємо, в Україні в системі обліку та статистики тривалий час діяли «Методологічні положення щодо класифікації та аналізу економічної активності населення» (Наказ Державного комітету статистики України №12 від 19.01.2011 р.), згідно яких «економічно активне населення (робоча сила)» охоплювала осіб віком 15–70 років (особи, які протягом певного періоду часу забезпечували пропозицію робочої сили на ринку праці) [5]. У 2019 році в Україні прийнято нові «Методологічні положення державного статистичного спостереження «обстеження робочої сили» (Наказ Державної служби статистики 24 грудня 2021 року № 324) [6], де верхня межа робочої сили не прив'язується до віку 70 років. Це означає, що для компаративного аналізу зайнятості робочої сили в умовах довоєнного, воєнного та повоєнного стану повинні бути вироблені чіткі методологічні правила розрахунку показників та положення до їх застосування на практиці.

¹ $K_{\text{еф. сист. зайн}}$ – вказує на частку осіб, що працювали в умовах вимушеної неповної зайнятості, в загальному рівні зайнятості економічно активного населення території.

Список використаних джерел:

1. ООН: Понад 3,3 мільйона людей залишили Україну через війну. Олександр Куницький 19.03.2022. *Deutsche Welle. Ukrainische Redaktion*. Офіційна Інтернет-сторінка. URL: <https://www.dw.com/uk/oon-ponad-33-miliona-liudei-zalyshyly-ukrainu-cherez-viinu/a-61186128> (дата звернення 04.04.2022).
2. Economic's: Михайло Кухар про економіку воєнного стану. *Ланет.TV*. URL.: <http://https://www.youtube.com/watch?v=xadApzYuJrU> (дата звернення 04.04.2022).
3. Про зайнятість населення: Закон України від 05 липня 2012 № 5067-V, URL.: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення 04.04.2022).
4. Кравченко І.С. Роль критеріїв трудозбереження у формуванні регіональної політики зайнятості // Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізми / Збірник наукових праць. За матеріалами доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів (21-23 травня 1998 р.) / В трьох частинах / Частина 2. / відпов. за випуск Долішній М.І. Львів, 1998. С.231-233.
5. Про затвердження методологічних положень щодо класифікації та аналізу економічної активності населення: наказ Державного комітету статистики України від 19.01.2011 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0012832-11#Text> (дата звернення 02.04.2022).
6. Обстеження робочої сили. Методологічні положення державного статистичного спостереження: наказ Державної служби статистики від 24 грудня 2021 року № 324). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2021/324/metod_ORs.pdf (дата звернення 01.04.2022).

Тресков А. В., кандидат наук з державного управління,
докторант навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України

ДЕРЖАВНА ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 р. строком на 30 діб в Україні було введено воєнний стан [7] (який згодом, з 26 березня 2022 р. було подовжено ще на 30 діб).

При цьому військовому командуванню країни разом із Міністерством внутрішніх справ України, іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування належить запровадити та здійснити передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи і повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави [7].

Одним з найважливіших напрямів забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави в сучасних умовах є енергетична сфера, а, натомість, формування та реалізація відповідної державної енергетичної політики України в умовах війни.

Тому не випадково, що 30 березня 2022 р. Уряд України напрацював дев'ять основних напрямів того, як Україна буде жити, працювати, накопичувати ресурси, захищатися та перемагати в умовах повномасштабної війни, яку веде з Україною РФ. Одним з таких пріоритетних напрямів державної політики в умовах воєнного стану є забезпечення стійкого функціонування саме енергетичної сфери України (так званий «енергетичний фронт») [2].

А ризики для належного функціонування енергетичної сфери України в умовах війни були і залишаються достатньо високими. Адже, наприклад, за даними Центру протидії дезінформації, російські окупанти планували встановити свій повний контроль над об'єктами української енергетики та енергетичною інфраструктурою шляхом:

- встановлення контролю над українськими АЕС і повернення їх до роботи на російських тепловидільних елементах;
- націоналізації електромережі та стратегічних об'єктів електрогенерації: ГЕС та великих ТЕС;
- встановлення контролю над українською газотранспортною системою [1].

Тобто ворог прагнув взяти під контроль ключові елементи української енергетичної сфери та повністю «замкнути» її на РФ. При цьому, контроль над ГТС України міг би надати РФ додаткові важелі в агресивній політиці «тиску» на країни Європи та світову спільноту в цілому.

На протидію зазначеним ризикам, Україна вже реалізували власні безпекові заходи.

Так, 11 березня 2022 р. ДП «НАЕК «Енергоатом» заявила, що повністю відмовляється від закупівлі ядерного палива виробництва РФ. Для цього ДП «НАЕК «Енергоатом» і надалі закуповуватиме ядерне паливо Westinghouse, а у разі потреби, планує домовитися з американським виробником зазначеного палива щодо нарощування його виробництва для атомних станцій України. Окрім того, компанія ДП «НАЕК «Енергоатом» прискорить роботу щодо створення виробництва паливних касет в Україні на основі американської технології Westinghouse, що дозволить повністю замінити паливо російського походження [4].

Більше того, 31 березня 2022 р., Рада керуючих Всесвітньої асоціації організацій, що експлуатують атомні електростанції (ВАО АЕС) підтримала заявку ДП «НАЕК «Енергоатом» і ухвалила рішення стосовно переведення

Компанії разом з усіма її станціями й атомними енергоблоками до Паризького центру ВАО АЕС (до цього вони входили до московського центру ВАО АЕС).

Відтепер до Паризького центру ВАО АЕС переводяться: Запорізька АЕС (6 блоків ВВЕР-1000); Рівненська АЕС (2 блоки ВВЕР-440, 2 блоки ВВЕР-1000); Південноукраїнська АЕС (3 блоки ВВЕР-1000); Хмельницька АЕС (2 блоки ВВЕР-1000) [5].

В умовах ведення військових дій з боку РФ в Україні, через ракетні удари та обстріли постійно відбуваються відключення електроенергії на деякий час в окремих населених пунктах. Зазначена ситуація може призвести до гуманітарної та екологічної катастрофи. Тому, *щоб не допустити критичної ситуації через руйнування Росією нашої енергетичної інфраструктури, міністри енергетики ЄС схвалили рішення про максимально швидку синхронізацію української енергосистеми з європейською* [8].

Так, ще 24 лютого 2022 р. почалось тестування – українські електромережі були відключені від Білорусі та Росії: можливість працювати незалежно від енергосистем РФ та РБ – одна з ключових умов синхронізації. І тести, запущені 24 лютого 2022 р., засвідчили, що українська система електроенергії може стабільно працювати без допомоги сусідніх країн. Навіть у надскладних для енергетиків умовах (саме в цей день Росія почала війну проти України) наша країна довела, що українська система електроенергії працює стабільно, не тільки без РФ та РБ, а й навіть під їх ракетними обстрілами.

Тобто через війну процес синхронізації прискорився, і Україна вирішила зробити все можливе, аби якнайшвидше підключитися до європейської електромережі, не чекаючи 2023 р. Тому НЕК «Укренерго» 27 лютого 2022 р. надіслав терміновий запит до операторів енергосистем континентальної Європи щодо аварійної синхронізації української енергосистеми (включаючи острів Бурштин), з енергосистемою континентальної Європи.

Технічна стадія синхронізації тривала 2 тижні (енергосистеми України та Європи перейшли у синхронний режим роботи 16 березня 2022 р.) і зараз об'єднана енергетична система України стабільно функціонує, що означає: Україна повністю завершила тестування системи ізольованого режиму і виконала умови, необхідні для синхронізації з ENTSO-E [8].

Після синхронізації Україна отримала можливість мати технічну підтримку від потужної і стабільної системи Європи, а також, у разі необхідності, постачання електричної енергії, якої може не вистачати, якщо агресор продовжить нищити електроенергетичну інфраструктуру. **Ця історична подія є дуже важливою, адже значно підвищила рівень енергобезпеки України** [8].

Також у зв'язку з військовою агресією РФ проти України, потребують кардинальної зміни напрями та джерела постачання палива та нафтопродуктів в нашу країну, більшість з яких раніше надходили з РФ та РБ. Однак, нова логістика постачання палива та нафтопродуктів стала набагато витратнішою, ніж з Росії та Білорусі, і для наповнення ринку паливом та нафтопродуктами необхідно було знизити оподаткування його ввезення та оновити формулу державного регулювання.

Тому 16 березня 2022 р. Верховна Рада України ухвалила закон про

додаткові податкові стимули для підтримки бізнесу під час війни, який, зокрема, передбачає нульову ставку акцизу на бензин, дизельне пальне та скраплений газ, а також зниження ПДВ з 20 до 7%. Так, на період дії воєнного стану операції з постачання на митну територію України та ввезення на неї бензинів моторних, важких дистилятів і зрідженого газу, а також нафти або нафтопродуктів, оподатковують за ставкою 7%. Ставку акцизу було встановлено на рівні 0 євро за 1 тис. л. Нульовий акциз встановили на бутан, ізобутан, скраплений газ та інші гази, важкі дистиляти, інші нафтопродукти, бензин. Це дозволить забезпечити потреби країни паливом без підвищення ринкових цін [6].

Отже, в умовах воєнного стану Україна назавжди від'єдналася від енергомереж Росії й Білорусі та приєдналася до європейської енергосистеми ENTSO-E, з якою продовжує працювати синхронно (частота в мережі стабільна – 50 Гц). Всі українські електростанції (теплові, атомні, гідро та ВДЕ) працюють за відповідним графіком та командами диспетчерів НЕК «Укренерго». Також працюють в штатному режимі всі види генерації електроенергії, достатньо вугілля на українських складах та природного газу у сховищах – 9 млрд. м³ (станом на кінець березня 2022 р.). Крім того, Україна сформувала домовленості з європейськими нафтопереробними заводами щодо забезпечення паливно-мастильними матеріалами в умовах воєнного стану в необхідному обсязі [3].

Все це, безумовно, сприятиме забезпеченню необхідного рівня енергетичної безпеки нашої країни в умовах воєнного стану та дозволить наблизити перемогу України у війні з РФ.

Список використаних джерел

1. Війська РФ планують взяти під контроль ключові елементи української енергетичної галузі, - Центр протидії дезінформації: URL : <https://censor.net/ua/p3324067>.

2. Дев'ять напрямків роботи Уряду в умовах повномасштабної війни. URL : <https://cherkassy.rda.gov.ua/uryad-ukrayiny/2022/03/30/dev-yat-napryamkiv-roboty-uryadu-v-umovah-povnomasshtabnoyi-vijny/>.

3. Денисяка О. Як житиме і працюватиме Україна в умовах війни: в уряді назвали 9 напрямків. URL : <https://portal.lviv.ua/news/2022/03/30/iak-zhytyme-i-pratsiuvatye-ukraina-v-umovakh-vijny-v-uriadi-nazvaly-9-napriamkiv>.

4. Енергоатом повністю відмовляється від ядерного палива виробництва РФ. URL : <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/811230.html>.

5. Історична подія: Всесвітня асоціація ядерних операторів переводить усі українські АЕС до Паризького центру. URL : <https://www.unn.com.ua/uk/news/1970513-istorichna-podiya-vsesvitnya-asotsiatsiya-yadernikh-operatoriv-perevodit>.

6. Пальне подешевшає: Верховна Рада України обнулила акциз і знизила ПДВ на бензин, дизпаливо та скраплений газ. URL : <https://www.golovbukh.ua/news/29631-palne-podeshevsha-rada-obnulila-aktsiz-znizila-pdv-na-benzin>.

7. Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

8. Українську енергосистему підтримає європейська. URL : <https://ua-energy.org/uk/posts/ukrainsku-enerhosystemu-pidtrymaie-ievropeiska>.

Трещов М. М., доктор наук з державного управління,
професор кафедри управління та адміністрування,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕМПІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗИ

У 2020 році українська економіка опинилась у новій системі ризиків, пов'язаних із глобальною пандемією коронавірусу COVID-19. За 2020 рік ВВП знизився на 4%, промислове виробництво – на 5,4%, капітальні інвестиції – на 38,2%. Рівень безробіття зріс з 8,7% на кінець 2019 року до 10,1% на кінець 2020 року.

2022 рік став переломним для нашої держави через повномасштабне вторгнення росії. Україна постає перед викликами, яких протягом останнього десятиліття не відчували на собі жодна із європейських та багатьох інших держав. Вихід із кризового потребуватиме застосування стимуляторів економічного відновлення, які широко застосовуються розвиненими країнами світу для інтенсифікації економічної активності, що потребує відповідних фінансових ресурсів та скорочення нелегального сектору економіки.

В Україні вкрай низький рівень внутрішніх заощаджень, які є джерелом інвестицій, є вкрай низьким – в 2020 році цей показник склав лише 6,5% від ВВП з перманентною тенденцією до падіння починаючи з 2004 року, коли він був вище за рівень країн Центральної та Східної Європи і становив 30,0%. Для порівняння зазначимо, що в Польщі рівень внутрішніх заощаджень в 2020 році склав 24,1% (в 2004 році – 17,3%), у Чехії – 31,3% (в 2004 році – 30,7%), Словаччині – 19,7% (в 2004 році – 25,2%), Угорщині – 29,8% (в 2004 році – 22,9%), Білорусі – 31,6% (в 2004 році – 25,7%). Такі тенденції свідчать не лише про найбільшу питому вагу тіньової економіки в Україні серед європейських країн, а й про тренд до превалювання поточного споживання серед економічно активного населення з патерналістським менталітетом щодо забезпечення своєї старості та тимчасової непрацездатності з боку держави. Українці не мають сталої практики вкладення коштів у банківську систему, недержавні пенсійні фонди чи інвестиційні активи, що є однією з ключових причин низьких темпів економічного зростання [3].

З іншого боку зазначимо, що Україна в глобальному економічному середовищі конкурує за іноземний капітал, який мав би стати локомотивом розвитку вітчизняної економіки, проте конкурентні позиції України

залишаються достатньо низькими, оскільки у рейтингу Doing Business 2020 Україна посіла 64 місце, а країни-сусідки з пострадянського табору: Грузія – 7 місце, Литва – 11 місце. Естонія – 18 місце, Латвія – 19 місце, Російська Федерація – 28 місце, Польща – 40 місце, Чехія – 41 місце, Сербія – 44 місце, Словаччина – 45 місце, Молдова – 48 місце, Білорусь – 49 місце, Угорщина – 52 місце, Румунія – 55 місце, Болгарія – 61 місце. За рейтингом індексу глобальної конкурентоспроможності) Україна розташувалася на 85 місці, Естонія – на 31 місці, Чехія – на 32 місці, Польща – на 37 місці, Литва – на 39 місці, Латвія – на 41 місці, Словаччина – на 42 місці, Угорщина – на 47 місці, Болгарія – на 49 місці, Румунія – на 51 місці, Хорватія – на 63 місці, Сербія – на 72 місці, Чорногорія – на 73 місці, Грузія – на 74 місці [1; 2].

Отже, як показує досвід країн пострадянського табору, задля поліпшення рівня глобальної конкурентоспроможності Україна має швидкими темпами прийти шлях кардинальних трансформацій, які лежать не лише в економічній та політичній площині, зокрема в проведенні податкової, і судової реформа та розвитку фінансових ринків, а й перш за все полягає в трансформації свідомості громадян, особливо в частині підвищення рівня правової свідомості, фінансово-економічної обізнаності, культури сплати податків та формування усвідомлення, що лише від зусиль кожного члена українського суспільства залежить рівень благополуччя всієї країни.

На нашу думку, першочерговими завдання щодо пришвидшення темпів соціально-економічного зростання країни є:

- завершення проведення судової реформи та забезпечення гарантій недоторканності прав приватної власності суб'єктів інвестиційної активності;
- впровадження системної ризик-орієнтованої антикорупційної політики на основі широкого застосування сучасних інформаційних технологій;
- зростання впливу державно-приватного діалогу між представниками бізнес-середовища та влади на формування публічної політики, зокрема в форматі проведення розширених консультацій щодо проектів нормативно-правових актів, роботи тематичних робочих груп, створення громадських рад із залученням галузевих бізнес-асоціацій;
- забезпечення ефективного застосування антимонопольних правил із широким залученням бізнес-асоціацій та інших неурядових організацій до виявлення проявів монопольної поведінки;
- посилення боротьби з контрабандною продукцією та контрафактною продукцією, яка як виробляється в Україні, так і імпортується, в тому числі і шляхом надання статусу правоохоронного органу Державній митній службі та права оперативно-розшукової діяльності;
- продовження проведення податкової реформи, зокрема введення для усіх категорій громадян та резидентів обов'язкового щорічного декларування доходів, введення податку на виведений капітал, впровадження пакетів диференційованих податкових інвестиційних стимулів залежно від типу й обсягів інвестицій, розмірів суб'єктів господарювання, цілей інвестицій, кількості новостворених робочих місць, трансформації спрощеної системи оподаткування з інструменту ухилення від оподаткування на інструмент

адміністративного спрощення ведення економічної діяльності суб'єктами мікробізнесу тощо;

– зменшення питомої ваги видатків соціального спрямування в бюджетах усіх рівнів на користь інвестиційних видатків з одночасним, посиленням їх цільової спрямованості та ефективності;

– впровадження механізмів супроводу територіальних інвестиційних проектів місцевими агенціями розвитку;

– сприянні започаткуванню стартапів в Україні, законодавче унормування умов та особливостей їх діяльності, зокрема в питаннях оподаткування та пошуку потенційних інвесторів;

– впровадження комплексної системи контролю ефективності використання коштів державного та місцевих бюджетів та коштів донорської допомоги, які залучені до програм економічної підтримки та стимулювання бізнес-середовища;

– сприяння прискореній інтеграції цифрових технологій у виробничі процеси та впровадження секторальних проектів розвитку цифрових інфраструктур і забезпечення їх сумісності на основі стандартизації.

– сприяння утворенню кластерів, удосконалення нормативно-правової бази щодо їх функціонування кластерів та інтеграція кластерних підходів до реалізації державних та місцевих програм і стратегій розвитку.

Список використаних джерел

1. Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. URL: <https://cutt.ly/XRid3fo>.
2. Global Competitiveness Index 4.0. URL: <https://cutt.ly/cRid4Dv>.
3. Gross domestic savings (% of GDP). URL: <https://cutt.ly/iRid72X>.

Тригубенко М. В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,

науковий керівник: **Ковтун О. А.**, кандидат наук з державного управління,
доцент, професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,

Гораш К.В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри менеджменту освіти та права ДЗВО «Університет менеджменту
освіти»

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Європейська інтеграція України вплинула на вектори розвитку вітчизняної економіки та зумовила комплексне реформування усіх галузей, але економічне

врядування держави ускладнилось в умовах російської агресії та запровадження воєнного стану. Особливо актуальним у цих складних умовах є пошук й оновлення методів, технологій і механізмів функціонування підприємств з метою їх збереження та розвитку в поствоєнний період.

Важливу роль у процесах організації діяльності та змін підприємств відіграють результати досліджень теорії та практики організаційних систем як в умовах стабільності, так і в надзвичайних ситуаціях, що викликані зовнішніми чинниками. Зокрема, методів і технологій організації проєктної діяльності, оскільки організаційне проєктування як метод формальної організації цілісних систем дає змогу досягти стратегічних цілей для збереження стабільного функціонування та розвитку підприємства.

У наукових працях організація (підприємство) характеризується як окрема економічна система, самостійний «організм», що постійно має боротись за виживання і розвиток. Організаційний чинник має домінуюче значення в розвитку підприємства як організаційної структури, менеджери якої повинні на основі прогностичної інформації постійно коригувати стратегічні і конструктивні цілі та завдання, знаходити необхідні ресурси для стабільного функціонування організації [1].

Поняття «*проєктування*» розглядається дослідниками як процес створення проєкту (прототипу, прообразу) об'єкту проєктування (на відміну від конструювання сутність проєктування полягає не тільки в описі технічних аспектів, а й розкриває економічні, соціальні, організаційні аспекти модельованих систем) [1; 2, С. 154].

Організаційне проєктування трактується вченими як процес, що дає змогу: *визначати* відповідності між ключовими елементами організації (її структурою, кадровим складом, завданнями та механізмами прийняття рішень і заохочень, а також організаційною культурою фірми) та її стратегією розвитку й успішності [1]; *враховувати* особливості внутрішніх чинників змін організації та стан і розвиток зовнішніх чинників впливу на індикатори успішності [3].

Основними цілями організаційного проєктування є створення (або оновлення, радикальне перетворення) організаційної системи; вдосконалення її складових з урахуванням сучасних реалій. Об'єктами проєктування є цілісні системи (організація, фірма, підприємство) або підсистеми (структурні складові організації, інноваційні зміни тощо), які характеризують об'єкт проєктування як комплексну і системну цілісність. Організаційна система є сукупністю механізму внутрішнього функціонування (включає елементи, необхідні для процесу управлінської та виробничої діяльності: функціональні і організаційні структури, положення про відділи і служби, посадові інструкції, виробниче устаткування, комп'ютерну та організаційну техніку, офісні меблі, мережі зв'язку і систему документообігу) та механізму відносин із зовнішнім середовищем (законодавчі акти, домовленості, контракти, угоди) [4].

У нашому дослідженні *організаційне проєктування* розглядається з позиції технологічного підходу – як технологія розвитку (в умовах воєнного стану – збереження) підприємства, що передбачає наукове обґрунтування процесу, опис

засобів і способів виробництва та застосування алгоритму (етапів) перетворення об'єкту проектування.

Термін «технологія» у наукових працях визначено як: спосіб перетворення в процесі виготовлення продукції, обробки та переробки матеріалів, контролю якості діяльності (виробництва, управління тощо); як процес, що включає методи, прийоми, режим праці, послідовність операцій і процедур; пов'язана із застосуванням засобів, обладнання, інструментів тощо [3].

Результатом технологічного процесу є продукт (матеріальний, інтелектуальний тощо), якісні властивості якого прогнозовані та задані заздалегідь (описані в технічному завданні з урахуванням реалій і чинників, що впливають на виробничий процес).

Технологічний процес описується дослідниками на мікрорівні як алгоритм (покрокове виготовлення продукту, покрокове виконання завдань), характерною особливістю якого є потреба в постійному відтворенні з метою виготовлення продукту (матеріального, інтелектуального); макрорівень технології – це її життєвий цикл від створення до руйнації або стандартизації [4].

Як технологічний процес проектування складається з функціонально пов'язаних один з одним етапів розроблення проекту: передпроектні роботи (проведення прикладних досліджень, аналіз варіантів вирішення проектних завдань, встановлення цілей, завдань та обсягів робіт, визначення потреб в ресурсах, складу виконавців, підготовка технічного завдання, проведення попередньої оцінки ефективності проектних рішень); технічне проектування (передбачає обґрунтування остаточного комплексу організаційних рішень, які є складовими в модельованій або проєктованій системі); робоче проектування (експертиза а затвердження повного комплексу робочої документації).

Охарактеризовані етапи розроблення проекту можуть бути уточнені та деталізовані за окремими завданнями і процедурами відповідно до конкретних умов проектування та специфіки об'єкту проектування.

Організаційні рішення, що відносяться до побудови виробничого процесу в просторі та в часі, при подальшій конкретизації включають проектування будівель, споруд, виробничих приміщень, розміщення устаткування, схем побудови виробничих та інформаційних потоків. У проектуванні організаційних рішень за окремими функціями управління деталізується опис кожної функціональної підсистеми, розробляються положення про підрозділи, їх структура та штатний розпис, рекомендації щодо технологій ухвалення рішень, методами обробки інформації [1, С. 211-212].

Як технологічний процес організаційне проектування структури підприємства включає етапи, які визначено й узагальнено на основі результатів досліджень Г.Л. Монастирського [1, С. 212-213]. Характеристики етапів організаційного проектування структури підприємства з урахуванням умов воєнного стану подаємо в таблиці 1.

Етапи організаційного проектування структури підприємства

№ з/п	Назва етапу	Характерні особливості
1.	Аналіз організаційної структури	дає змогу встановити показники та критерії відповідності вимогам воєнного часу: наскільки організаційна структура є раціональною з погляду встановлених критеріїв оцінки: співвідношення між централізацією і децентралізацією; обсяг контрольних функцій, встановлений для кожного рівня управління; аналіз і оцінка апарату управління; аналіз функцій управління (способи і технологія ухвалення управлінських рішень, принципи і методи мотивування працівників); оцінка діяльності (зміна технології, поглиблення між організаційної співпраці, впровадження інновацій)
2.	Проектування організаційної структури	забезпечує врахування специфіки підприємства (деякі підсистеми піддаються раціональному проектуванню, а інші (наприклад, соціально-психологічна) внаслідок великої чисельності змінних вимагають діалектичного підходу до якісного та кількісного опису їх функцій і завдань; застосування кількісно-якісного підходу до оцінювання організаційних структур, поєднанні формалізованих методів з суб'єктивною діяльністю керівників, фахівців і експертів з вибору та оцінки якнайкращих варіантів організаційних проектів
3.	Оцінювання ефективності організаційних структур	уточнення та розроблення критеріїв ефективності організаційної структури підприємства та показників надійності та організованості системи управління, зокрема в реаліях воєнного стану

Джерело: систематизовано авторами за [1]

Отже, на основі аналізу результатів наукових досліджень, зокрема ключових термінів і понять з проблеми організаційного проектування розвитку підприємства та технологічного підходу до організації проектування як процесу, нами виділено основні етапи розроблення проекту (передпроектні роботи, технічне проектування, робоче проектування); узагальнено й уточнено етапи організаційного проектування структури підприємства в умовах воєнного стану (аналіз організаційної структури, проектування організаційних структур, оцінювання ефективності організаційних структур).

Перспективними вважаємо подальші дослідження застосування технологічного підходу до організаційного проектування розвитку підприємства, зокрема зміст та особливості проектування в умовах надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Монастирський Г.Л. Теорія організації: підручник. 2-е видання, доповнене й перероблене. Тернопіль: «Крок», 2019. 368 с.
2. Романчиков В.І. Основи наукових досліджень: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 254 с.

3. Желібо Є.П. Основи технологій виробництва в галузях народного господарства : навч. посібник. 2-ге видання зі змінами та доповненнями. К.: Кондор, 2009. 520 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/409337/> (дата звернення: 15.02.2022).

4. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент: человек, стратегия, организация, процесс: учебник. М. : Гардарика, 2002. 704 с.

Фоменко Д.О., здобувач вищої освіти першого рівня,
спеціальність «Фінанси, банківська справа і страхування»,
науковий керівник: **Линенко А.В.**, кандидат економічних наук, доцент,
заступник декана з наукової роботи економічного факультету,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет

ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Всупереч новим викликам і загрозам банківська сфера України демонструє позитивний розвиток, достатній рівень стабільності та надійності. Наразі через війну з російськими загарбниками настав украї складний період для українського суспільства й економіки. Президент України вже 24 лютого 2022 р. підписав Указ «Про введення воєнного стану в Україні», що передбачає відповідні регуляторні зміни в функціонуванні банківської системи.

Банківський сектор будь-якої країни відіграє вагому роль, що й зумовлює розвиток і стабільне функціонування економіки. Починаючи з 2014 р. настав період девальвації та спаду в економіці, що спровокувало нову кризу для економіки України. Для подолання проблем у банківській діяльності, НБУ запровадив режим оздоровлення банків, які цього потребують. При невиконанні банком протягом трьох місяців загальноновстановлених пруденційних норм і нормативів регулятор ухвалював рішення про введення режиму оздоровлення. Так за рахунок зменшення кількості банків на ринку протягом декількох років, провідні аналітики зафіксували, що рівень концентрації в банківській системі перебуває на середньоєвропейському рівні [1, с. 785].

За результатами банківського стрес-тестування у 2021 р. визначено, що банки України мають належний рівень достатності капіталу. Також було зафіксовано рекордний прибуток банків, значно зросла рентабельність за рахунок зростання операційної ефективності та істотного скорочення відрахувань до резервів. На переконання очільника НБУ, банківська система в цілому готова протистояти кризі [2].

Зрозуміло, що вторгнення російських окупантів посилює загрози економічної кризи в Україні. В 2014-2015 рр. виокремилися три умовні групи чинників, що спричинили спад у роботі банківської сфери, а саме: політичні,

економічні та соціальні. Політичні чинники проявляються через анексію Криму, розгортання воєнних дій спочатку на сході, а тепер і на всій території країни. До економічних чинників відносяться: вплив капіталу й іноземних інвестицій; нестабільність на валютному ринку; зростання державного боргу та дефіциту бюджету. До соціальних чинників належать: соціальна несправедливість; зменшення середнього класу в суспільстві та розшарування населення; надмірне зрощення бізнесу і влади. Проте НБУ за рахунок відкритої та прозорої регуляторної політики постійно стримує несприятливий вплив цих негативних факторів [3, с. 809].

Завдяки відновленій стабільності та накопиченому практичному досвіду функціонування в кризових умовах банківська система протистоїть і новій кризі в 2022 р. Проте всі згадані раніше групи чинників, тобто економічні, політичні та соціальні, наразі також чинять свій вплив. Через ескалацію російської агресії, численні злочини війни, негативна дія цих факторів лише посилилася. Спостерігаються невпевненість у майбутньому, нестабільність валютного ринка, психологічна напруга внаслідок втрати орієнтирів, занепад бізнесу, значна кількість окупованих територій, які необхідно звільнити.

Регулятор затвердив монетарні зміни Постановою Правління НБУ від 24 лютого 2022 р. «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану». У цьому нормативно-правовому документі були визначені особливості застосування вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України. Цим самим унормовано: безперебійну роботу відділень за умови відсутності загрози життю; забезпечення доступу до сейфових скриньок без обмежень; крім того, банкомати і НБУ здійснюють підкріплення готівкою без обмежень [4].

Попереду для банківської системи України ще не прості часи. Наразі всі вжиті заходи є досить дієвими для підтримання стабільності за рахунок балансу обмежень і можливостей банківської системи виконувати свої функції. Повне подолання кризи неможливе, доки на території України введений воєнний стан через підступну війну російських окупантів, але той факт, що навіть у складний період і кризу банківська система змогла вистояти та збалансувати свою роботу банків, означає що Україна зможе відновитися після завершення війни. Звісно, роботу банківської системи доведеться реформувати, що зможе зменшити рівень проблемної заборгованості за кредитами, активізувати інноваційно діяльність та стабільність у вітчизняній банківській системі.

Список використаних джерел

1. Руцишин Н. М., Костак З. Р. Банківська система України: сучасний стан та перспектива розвитку. *Економіка і суспільство*. Мукачево, 2018. Вип. 16. С. 783–789.
2. Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 11.04.2022).
3. Онищенко Ю. І., Борисевич В. С. Етапи трансформації банківської системи України. *Економіка і суспільство*. Мукачево, 2016. Вип. 7. С. 805–812.

4. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління НБУ № 18 від 24.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (дата звернення: 12.04.2022).

Харечко Д. О., кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій ім. С. З. Гжицького

ДЕРЖАВНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА У ПЕРІОД ОСОБЛИВОГО СТАНУ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ РЕАГУВАННЯ НА ЕПІДЕМІОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ В УКРАЇНІ

Сьогодні багато громадян, зайнятих у підприємстві, повинні працювати і заробляти, щоб годувати себе та свої сім'ї, оскільки більшість із них не можуть розраховувати на заміщення доходу чи заощадження. Не працювати і залишитися вдома – означає для них втратити роботу і джерело доходу, а особливі ризики, пов'язані з COVID-19, посилюють основні чинники вразливості незаможних працівників. Переважна більшість працівників підприємства частіше зустрічаються з виробничими та медичними ризиками, не мають належних засобів захисту і наражаються на більшу небезпеку захворіти, отримати травму або загинути.

У разі хвороби більшості працівників, включаючи мігрантів, не гарантується доступ до медичної допомоги та не забезпечується стабільність доходу у вигляді допомоги по хворобі та виробничому травматизму. Якщо вони не можуть отримати медичну допомогу, вірусна інфекція поширюється ширше та спричиняє фатальні наслідки. Враховуючи відсутність у більшості власників підприємств заощаджень та інших фінансових резервів, перед ними не має іншого вибору, крім як направити незначний оборотний капітал для споживання. В результаті вони можуть вимушено закрити своє підприємство на певний час, що призведе до втрати робочих місць та зростання бідності.

За відсутності заміщення доходів населення, особливо у країнах з низьким та середнім рівнем доходу, де у систем соціального захисту низький рівень розвитку та вузьке охоплення, багатьом, можливо, доведеться заробляти на життя, це стосується таких категорій, як власники мікропідприємств, самозайняті працівники чи неформальні наймані працівники. У свою чергу це може призвести до перерозподілу робочої сили в менш постраждалі галузі економіки або ті, де споживчий попит може відновитися відносно швидше. У разі невизначеності споживачі можуть обережно економити на витратах, а підприємства мінімізувати інвестиції.

Враховуючи роль представницьких організацій працівників та роботодавців в інститутах та процесах соціального діалогу, в умовах, що склалися, стає ще важливіше, щоб вони продовжували зміцнювати зв'язки з

організаціями, працівниками та підприємствами. Це сприятиме проведенню інклюзивного соціального діалогу, у якому повніше враховуватимуться конкретні потреби операторів підприємств. Пандемія не впливає на всі країни з однаковою силою і в той самий час, при цьому всі країни наражаються на ризик і повинні бути готові до подолання наслідків пандемії у сфері охорони здоров'я, в економічному та громадському житті.

Держави, де вже діють програми соціального захисту, можуть розширити сферу їхньої дії на ще не охоплені групи населення за допомогою існуючих механізмів адміністрування та обслуговування. Йдеться про різні програми, у тому числі пов'язані з виплатами на безробіття, загальними пенсіями, допомогою на дітей, або соціальною допомогою. Країни, які вже інвестували кошти у розвиток соціального страхування до кризи, краще підготовлені до надання невідкладної підтримки тим, хто втратив роботу [1]. Мобілізація необхідних ресурсів, визначення критеріїв участі, встановлення розміру допомоги, налагодження контактів з окремими особами, своєчасне надання допомоги в розпал кризи, що стрімко розвивається є актуальними завданнями.

Одним із найважливіших аспектів будь-якої стратегії є взаємодія з організаціями працівників та роботодавців, включаючи організації соціальної солідарності, а також структурами місцевих органів влади. Їм відводиться ключова роль у розробці та реалізації заходів реагування на надзвичайні ситуації, зміцнення систем соціального захисту та підтримки переходу до формальної економіки. Нездатність прийняти його може перенаправити траєкторію розвитку від скорочення голоду, бідності та дефіциту до гідної праці і соціальної стабільності. Фінансова підтримка може набувати форми грантів, субсидованих позик, пільгових періодів за непогашеними кредитами та реструктурованою заборгованістю з метою подолання кризи ліквідності.

Доцільно спрямовувати кошти через банки, мікрофінансові організації та фінансові кооперативи з чітко визначеними та офіційно оголошеними критеріями розкриття інформації та підвищеним рівнем прозорості. У разі отримання адекватної фінансової підтримки та навчання підприємства можуть зберегти свій бізнес, залучаючи нових клієнтів за допомогою відповідних інструментів та використовуючи мобільні додатки. В основі заходів у сфері політики, має лежати соціальний діалог, а організації роботодавців можуть відігравати вирішальну роль у наданні та підтримці допоміжних послуг, таких як доступ до нових технологій, фінансів та послуг з розвитку.

Стимулювання економіки та зайнятості має велике значення для подолання соціально-економічних наслідків надзвичайних станів. Заходи повинні розроблятися та здійснюватися на основі соціального діалогу як перевіреного засобу, що забезпечує справедливий та дієвий характер антикризових заходів, у яких враховуються можливості та потреби всіх, хто бере у ньому безпосередню участь. Критична ситуація, що склалася на сучасному етапі, дає можливість зміцнити довіру і соціальний діалог з організаціями роботодавців і працівників, створити партнерства з суб'єктами неформальної економіки та реалізувати більш ефективні заходи.

Проблеми охорони здоров'я, що ускладнюються в період особливого стану підкреслюють нагальну необхідність зміцнення повноважень і потенціалу протидії систем охорони здоров'я, про те щоби вживані ними термінові заходи реагування стали фундаментом реформ у середньостроковій та довгостроковій перспективі [2]. Необхідно вжити невідкладних заходів, щоб заповнити прогалини в охопленні медичними послугами та забезпечити справедливість у користуванні ними, у тому числі припиняти дискримінацію та забезпечувати доступ групам населення, особливо схильним до загрози соціальної ізоляції.

Особливий стан у період військової агресії відображає тривожні результати недостатнього охоплення та прогалин у ефективності соціального захисту громадян. Сьогодні існує актуальність адекватного соціального захисту працівників усіх форм зайнятості, адаптованого до їхніх умов та відповідного соціального забезпечення, необхідне зміцнення систем соціального захисту з метою задоволення найнагальніших потреб. Криза прискорила перебіг таких необхідних реформ, змусивши уряд тимчасово розширити соціальний захист на неохоплені групи населення шляхом вжиття заходів особливо у тому, що стосується допомоги по хворобі, допомоги з безробіття і соціальної допомоги, включаючи грошові виплати й продовольчу підтримку.

Список використаних джерел:

1. Палас Н. Транснаціональна модель демократії та її вплив на процеси глобального врядування в умовах сучасного світу. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: зб. наук. пр. / Національний університет «Львівська політехніка» та ін. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2009. Вип. 21. С. 145–150.
2. Кравченко М.В. Система соціального захисту населення як об'єкт державної політики: методологія та практика: монографія. Київ: Інформ.-аналіт. агентство, 2012. 451 с.

СЕКЦІЯ 5. ГУМАНІТАРНІ ТА НАУКОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

Антонова О.Р., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри парламентаризму і парламентської діяльності, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач Сектору сприяння правовій поінформованості населення Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ САНКЦІЙ У СФЕРІ ОСВІТИ І НАУКИ ЗАСОБАМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ І ПРАВА

Комісія міжнародного права ООН, розкриваючи сутність міжнародної відповідальності, характеризує її як «... діяння в плані відшкодування збитку й відповідних санкцій» [1].

У контексті окресленої проблеми уточнюємо, що міжнародні санкції – це зовнішньополітичні правомірні примусові заходи (індивідуальні або колективні), які застосовуються з метою збереження чи відновлення миру, попередження конфліктів, зміцнення міжнародної безпеки, демократії, підтримки принципів правової держави та прав людини чи боротьби з тероризмом.

Зокрема, індивідуальні санкції, як правило, не включають вживання збройної сили, тому можуть стосуватися розриву наукових, освітніх, спортивних контактів. У той час як колективні санкції використовуються тільки на підставі рішення Ради Безпеки ООН щодо держав, чії дії становлять загрозу миру або порушення миру (ст. 39 Статуту ООН) [1].

Правову основу застосування санкцій на національному рівні являють собою норми-принципи Конституції України [2], положення Декларації про державний суверенітет України [3], Закону України «Про санкції» (далі – Закон). Згідно зі статтею 4 Закону популярними серед індивідуальних видів санкцій є такі: пункт 19 – заборона передання технологій, прав на об'єкти права інтелектуальної власності; пункт 20 – припинення культурних обмінів, наукового співробітництва, освітніх та спортивних контактів, розважальних програм з іноземними державами та іноземними юридичними особами [4].

З урахуванням можливостей Українського законодавства, науковою спільнотою прийнято рішення про припинення усіх форм наукової співпраці з російськими вченими – від грантового фінансування до публікації результатів досліджень у міжнародних виданнях.

Зокрема, Міністерство освіти і науки України (далі – МОН) звернулося до компаній Clarivate та Elsevier, яким належать найбільші реферативні, бібліографічні бази даних Web of Science та Scopus, із закликом:

- повністю припинити співпрацю з рф;
- позбавити російські установи, а також установи, утворені з 2014 року на тимчасово окупованих територіях України, доступу до баз даних Web of Science, Scopus і всіх інших електронних баз даних і інструментів, які належать компаніям;
- припинити співпрацю з громадянами російської федерації, які працюють у компаніях і їх представництвах;
- відмінити індексування реферативними, бібліографічними базами даних Web of Science та Scopus журналів, що видаються російськими установами, а також установами, що діють на тимчасово окупованих територіях України;
- припинити існування російського індексу наукового цитування (RSCI) як окремого індексу платформи Web of Science [5].

Також МОН порушило питання про виключення рф із складу таких міжнародних організацій, як: Міжурядової океанографічної комісії ЮНЕСКО; Секретаріату Договору про Антарктику (ATS); Наукового комітету антарктичних досліджень (SCAR); Ради керуючих антарктичних програм (COMNAP); Міжнародного центру чорноморських досліджень (МЦЧД); Комітету із морських живих ресурсів Антарктики (АНТКОМ).

Окремі міжнародні установи і організації, у відповідь на звернення МОН, або за власної ініціативи запровадили комплекс санкцій проти росії.

Таблиця 1

Комплекс наукових санкцій проти росії міжнародними установами і організаціями

Міжнародні установи і організації	Наукові санкції
Quacquarelli Symonds (глобальне аналітичне агентство в галузі вищої освіти, яке укладає один з найпопулярніших рейтингів університетів світу QS World University Rankings)	Quacquarelli Symonds: - припинило співпрацю з російськими та білоруськими закладами вищої освіти; - прийняло рішення не включати російські та білоруські ЗВО в нові рейтинги університетів, які формує компанія.
Times Higher Education, U-Multirank (видавництва, які формують однойменні університетські рейтинги)	Times Higher Education гарантує: - обмежений доступ до профілів російських університетів; - U-Multirank повідомила про видалення сторінок «Навчання в росії» та виключення російських університетів з рейтингу.

<p>ENQA (Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти, метою якої є підтримання та підвищення якості європейської вищої освіти та розвитку системи забезпечення якості Болонського процесу)</p>	<p>ENQA призупинила членство російських агентств із акредитації та забезпечення якості вищої освіти.</p>
<p>CERN (Європейська організація з ядерних досліджень) – міжнародний дослідницький центр європейської спільноти, найбільша у світі лабораторія фізики високих енергій.</p>	<p>CERN ухвалила рішення щодо припинення співпраці з рф та її установами, а також про скасування статусу спостерігача для рф.</p>
<p>Комісія ЄС (вищий орган виконавчої влади Європейського Союзу), який функціонально схожий до уряду у системах національних держав.</p>	<p>Комісія ЄС: - призупиняє будь-яку співпрацю з російськими організаціями в галузі досліджень, науки та інновацій; - надалі не укладатиме нових контрактів і угод в межах рамкової програми «Горизонт Європа» (найбільша програма ЄС з фінансування науки та інновацій із загальним бюджетом понад 95,5 мільярдів євро.</p>
<p>Платформа Coursera – величезна освітня платформа, яка співпрацює з більш ніж 200 провідними університетами та компаніями, щоб забезпечити гнучке, доступне та практико-орієнтоване онлайн-навчання окремим особам та організаціям у всьому світі.</p>	<p>Платформою Coursera: припинено доступ до всього існуючого контенту російських університетів і провайдерів; заборонено реєстрація російських партнерів для наповнення платформи Coursera контентом.</p>
<p>EdX (безкоштовна інтернет платформа відкритих інтерактивних курсів, яка розширює доступ до високоякісної освіти. Платформа містить більше 3 тисяч різноманітних курсів, більше 160 провідних ЗВО світу є її партнерами, 35 мільйонів користувачів з усього світу).</p>	<p>Платформа EdX запроваджує санкції щодо негайного видалення з платформи всього контенту курсів EdX, який пропонують російські університети.</p>
<p>Групи Світового Банку (п'ять установ: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР (створений в 1945); Міжнародна асоціація розвитку (МАР, 1960); Міжнародна фінансова корпорація (МФК, 1956); Багатостороння агенція з гарантій інвестицій (БАГІ, 1988); Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС, 1966).</p>	<p>Групою Світового Банку зупинено реалізацію, а відповідно і фінансування всіх своїх проєктів у рф та Білорусі. Щороку Світовий банк надає позики в обсязі від 15 до 20 млрд. дол. США на виконання наукових проєктів соціально-економічної тематики у понад 100 країнах, з якими він співпрацює.</p>
<p>Асоціація університетських шкіл бізнесу (AACSB), Асоціація випускників бізнес-шкіл (BGA), Європейський фонд розвитку менеджменту (EFMD) займаються акредитацією закладів економічної освіти у світі.</p>	<p>Ці організації заявили про припинення своєї діяльності в росії та про всіляку підтримку української науки.</p>
<p>Провідні світові видавництва Elsevier, Springer Nature, Wiley.</p>	<p>надали українським науковцям повний безкоштовний доступ для видавництва.</p>

Отже, наукові санкції до держави-агресора нами окреслені як такі, що ініційовані:

- постраждалою державою (у вигляді офіційних звернень та закликів до міжнародної спільноти щодо припинення співпраці, позбавлення права на доступ до баз наукових даних, виключення із складу міжнародних організацій тощо);
- міжнародними науковими установами і організаціями (припинення співпраці з російськими та білоруськими закладами вищої освіти; призупинення будь-якої співпраці з російськими організаціями в галузі досліджень, науки тощо);
- власне українськими науковцями у частині доступу до своїх ресурсів.

Аналіз досліджуваної проблеми надав змогу зробити висновок, що міжнародні санкції є одним із дієвих способів міжнародно-правового регулювання. Відповідно, міжнародно-правове регулювання – це суспільні відносини, здійснювані державою за допомогою засобів державного управління і права. Таке понятійне тлумачення розкриває взаємозалежність і взаємодію відповідних положень законодавства у сфері освіти і науки та заходів держави, що гарантують їх виконання, зокрема через примус.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р. URL: <https://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html>. (дата звернення: 18.04.2022).
2. Конституція України: офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
3. Декларація про державний суверенітет України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 18.04.2022).
4. Про санкції :Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 18.04.2022).
5. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення: 18.04.2022).
6. Коваленко С. О. Види і форми міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій. *Публічне право*. 2014. № 2. С. 113–120.
7. Міжнародне публічне право: у 2 т. : підручник / за ред. В. В. Мицика. Харків: Право, 2020. Т. 1. Основи теорії. 416 с.

Базиляк Н.О., кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури імені Івана
Боберського

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Говорячи про гуманітарну сферу, ми усвідомлюємо наявність пов'язаних собою умов, які можуть впливати на освіту людини, а зазначений вплив по суті задає гуманітарну спрямованість освітнього середовища через включення значущих для людини знань та використання комфортних технологій навчання. З орієнтацією на сутність процесу гуманітаризації освіти доцільно використовувати поняття освітнього середовища як таке, що дозволяє розкрити повніше педагогічний процес [3]. Освітнє середовище має розглядатися як система елементів, дослідження яких передбачає виявлення зв'язків, виділення різних їх структур, які принципово не піддаються строгому логічному опису, але є реально присутніми у сфері, що представляє гуманітарну культуру людини.

Концепція гуманітаризації освіти полягає в тому, що освіта насамперед має вирішувати завдання розкриття сенсу буття людини у світі через розуміння характеру та способів її взаємодії з цим світом. Головна мета освіти в сучасній гуманітарній парадигмі полягає в осмисленні людиною свого місця у сучасному соціумі, у оволодінні способами взаємодії з ним. Йдеться про сприйняття освіти як особистісно-значущої цінності, при цьому в процесі оволодіння різними способами взаємодії зі світом відбувається збагачення, розвиток особистості. Гуманітарна ідея в освіті має певну специфіку, яка полягає в тому, що ця ідея отримує тут додаткове міжособистісне забарвлення.

Ідеї, що зумовлюють гуманітарний характер освіти у сучасному її розумінні, реалізуються через набір характеристичних ознак освітнього середовища. На рівні логіки побудови освітнього процесу в навчальному закладі передбачається, що вона повинна включати орієнтаційний етап, етап формування науково-обґрунтованої системи знань, етап інтеграції та узагальнення і отримання нового цілісного знання [1]. Найважливішою характеристикою освітнього середовища, яке, насамперед, належить до змісту освіти, що концентрується в ній є інтегративність. Саме ця властивість, об'єктивно властива явищам світу людини, має стати визначальною у побудові освітнього процесу, а отже, характеризувати освітнє середовище.

Своєрідною властивістю гуманітарного середовища, яке є продовженням властивості цілісності, є його багатоаспектність. Істотною властивістю гуманітарного середовища є універсальність одержуваної освіти, вона завжди пов'язувалася з його фундаментальним характером, особливо у період загроз національній безпеці. Найважливішою якістю гуманітарного середовища є його насиченість, яка необхідна для особистісного вибору студентам змісту та способу здобуття освіти відповідно до своїх потреб та цілей [5]. Вона створює

можливості реалізації варіативного освітнього процесу як у змісту, і за використанням освітніх технологій, що, безсумнівно, надає йому яскраво виражений гуманітарний характер.

Нарешті, в освіті є ще одна важлива властивість, пов'язана з особливою роллю мови, вона може розглядатися як об'єднувальне поле всього освітнього середовища. Невипадково сьогодні у змісті освіти в навчальному закладі особливий акцент робиться на мові як такій, закономірностях її будови, змінах, способах вираження думки, окрім того особлива увага приділяється мові як основі національної самоідентифікації [2]. У цьому виявляється яскраво виражений гуманітарний характер університетської освіти, який має бути реалізований при побудові освітнього середовища навчального закладу.

Сьогодні, у час загроз національній безпеці існує потреба перерахувати принципи, які природним чином повинні бути покладені в основу моделі, для того, щоб сконструйоване на її основі реальне освітнє середовище конкретного навчального закладу мало перераховані вище ознаки. Основний принцип служить для вибору загального підходу до формування освітнього середовища навчального закладу як цілісного явища, підпорядкованого задачі створення умов для цілісного усвідомлення студентами гуманітарної складової національної безпеки, взаємодія слугує цілям особистісного становлення та оволодіння загальними та приватними способами його вивчення і перетворення.

Багатоаспектність національної безпеки передбачає, що кожен компонент містить досить широкий спектр інформації, який повинен створити у того, хто навчається, як повне уявлення про можливі підходи до розгляду як освітнього процесу в цілому, так і змісту освітніх галузей, що досліджуються [4]. Державна гуманітарна політика на сучасному етапі повинна передбачати формування освітнього середовища у досить широкій сфері, що охоплює не тільки власне освітні інтереси, безпосередньо пов'язані з процесом навчання, а й ширші інтереси, що виходять за межі безпосередньо навчальної діяльності, а уособлюють гуманітарні аспекти національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Акімова Л. М. Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток: електрон. наук. фах. вид.* 2015. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1210>
2. Здіорук С., Степико М. Пріоритети і перспективи гуманітарної політики Української Держави. *Стратегічні пріоритети.* 2011. № 2 (19). С. 37-48.
3. Конопелько О.В. Особливості формування ідеологічної функції сучасної держави: постановка проблеми. *Право і безпека.* 2013. № 1. С 18-23.
4. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода та ін. Київ: НІСД. 2015. 58 с.
5. Розпутенко І.В., Москаленко С.О. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного процесу. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12RIVKPP.pdf> (дата звернення: 26.03.2022).

Білоцький О.В., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Озьмінська І.Д., кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Струк Н.П., кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Аршулік О. С., студент 4-го курсу
спеціальності «Публічне управління і адміністрування»
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПРО УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І АДМІНІСТРУВАННЯ ДЛЯ ПОТРЕБ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Ще у 2017 році авторами публікації [1, с.9] була піднята проблема присутності і негативних проявів в середовищі кадрового наповнення вітчизняної системи публічного управління і адміністрування, а також мінімізації наслідків впливів відомого ефекту Даннінга-Крюгера, носіями якого є багато працівників системи з неадекватною оцінкою своїх професійних і людських характеристик та нездатністю усвідомити свою некомпетентність.

На цілком слушну думку управлінця-практика проблема непрофесійності, некомпетентності і недієздатності персоналу системи управління державою (жертв впливу цього ефекту) загострилась після оголошення війни, оскільки в результаті була виявлена наявність того, «... про що, власне, експерти трублять уже не один рік: наслідків непрофесійності держслужби і держуправління» і створено «... величезний запит на компетентність» [2]. На основі цих висновків інший експерт прийшов до висновку, що «...нам потрібен абсолютно інший рівень державного управлінського апарату» [3].

Зауважимо, що протягом останніх років науково-викладацьким складом кафедри публічного управління і адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу проблема удосконалення підготовки публічних службовців за рахунок виявлення і ліквідації низки когнітивних обмежень слухачів досліджувалась, успішно вирішувалась, а результати у вигляді різноманітних рекомендацій впроваджувались у навчальний процес [4, с.229].

В результаті дослідниками були розроблені рекомендації щодо використання відомих і спеціально модифікованих х моделей і тестів для ідентифікації як у практикуючих, так і у майбутніх працівників органів публічного управління і адміністрування певного дефіциту соціально-орієнтованих знань, досвіду і компетенцій [5, 6]. При цьому, за результатами цих досліджень в навчальний процес підготовки слухачів було впроваджено оригінальні моделі, методики і тестові інструменти для виявлення не тільки ефекту Даннінга-Крюгера [7, 8], а й низки таких супутніх йому проявів, як ефекти Лейк-Вобегона, Кланс-Імес та ін. [9, 10], а їх оригінальне використання

дозволило в навчальному процесі формувати у слухачів як усвідомлення їх шкідливості, так і можливості нівелювання їх впливу на поведінку працівників системи публічного управління.

Зауважимо, що саме учасники навчального процесу ставали не тільки об'єктами тестових досліджень, оцінок і випробувань дієвості та ефективності рекомендацій щодо уникнення негативного впливу когнітивних обмежень, а й активними співавторами наукових публікацій результатів теоретичних узагальнень і практичних порад щодо процесів добору, постійного контролю і самовдосконалення кадрів як для органів публічного управління, так і для органів місцевого самоврядування [4, 9, 10].

Отриманий статистичний матеріал як про початкові оцінки стану існуючих і діючих когнітивних обмежень слухачів заочної і очної форм навчання за програмами здобуття ступеня бакалавра і магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», так і про динаміку змін в їх особистісних характеристиках, які відбуваються в процесі навчання.

Накопичений протягом п'яти останніх років (> 600 анкет за спеціально модифікованими тестами) матеріал дав можливість обґрунтовано вносити необхідні корективи в навчальні програми шляхом додаткових тем лекційних і практичних занять, тематики курсових і дипломних робіт, участі в науково-дослідній роботі слухачів.

Таким чином, виявлення, нівелювання або повна ліквідація як у діючого, так і майбутнього персоналу системи публічного управління когнітивних обмежень, спричинених дією ефектів Даннінга-Крюгера, Кланс-Імес, Лейк-Вобегон і т. п. дозволить суттєво обмежити доступ до системи людей з великими амбіціями, однак з неадекватною оцінкою власних здібностей щодо рівня професіоналізму, що є дуже важливим для післявоєнної відбудови України.

Список використаних джерел

1. Дзвінчук Д. І., Петренко В. П. Щодо проявів ефекту Даннінга-Крюгера в системі управління українською державою. *Теорія та практика державного управління*. ХарРІДУ, 2017. №1(50). С. 6-11.

2. Бно-Айріян М. Дилема вибору: продовжувати брати чи перезапуститися. ZN,UA. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/dilema-viboru-prodovzhuvati-brati-chi-perezapuskatis.html> (дата звернення: 11.04.2022).

3. Ільченко Л. Експерт: саме сьогодні маємо унікальний шанс позбутися непрофесійних чиновників. ZN,UA.URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/ekspert-same-sohodni-majemo-unikalnij-shans-pozbutisja-neprofesijnikh-chinovnikiv.html> (дата звернення: 11.04.2022).

4. Дзвінчук Д. І., Петренко В. П., Аршулік О. С. Врахування впливу феномену Даннінга-Крюгера в процесах професійного навчання кадрового наповнення системи публічного управління і адміністрування України. *Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю., м. Одеса, 11 жов. 2019 р. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2019. С. 229-230.

5. Дзвінчук Д., Петренко В. До визначення і використання коефіцієнта адекватності особи як інструмента добору кадрів управлінського корпусу соціально-економічних систем. *Ukraine – EU. Innovation sin Education, Technology, Business and Law* : collection of international scientific papers. – Chernihiv : CNUT, 2018. С. 223-226.

6. Витко Т. Ю., Кушнірюк В. М., Озмінська І. Д., Петренко В. П. Про ідентифікацію дефіциту соціально-орієнтованих знань, досвіду і компетенцій практикуючих працівників органів публічного управління і адміністрування. *Європейський вимір соціальної безпеки: інструменти, проблеми, практика*: матеріали доповідей круглого столу в рамках проекту «Кафедра Жана Моне «Аналіз та застосування європейського досвіду демократії та належного врядування в Україні», м. Маріуполь, 21 червня 2018 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2018. С. 14-17.

7. Орлів М. С., Петренко В. П. Про методику та інструментарій виявлення і оцінювання впливу ефекту Даннінга-Крюгера на функціонування кадрового наповнення вітчизняної системи публічного управління і адміністрування. *Теорія та практика публічної служби*: матеріали XII науково-практичної інтернет-конференції, м. Дніпро, 21 груд. 2019 р. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 95-96.

8. Дзвінчук Д. І., Орлів М. С., Петренко В. П. Експериментальна верифікація можливості використання тесту Вудкока-Френсіса для виявлення когнітивних упереджень у претендентів на керівні посади в органах публічної влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1963> (дата звернення: 11.04.2022).

9. Блищак Л. О., Петренко В. П. Про запобігання виникненню ефектів «Лейк-Вобегона» і «Данніга-Крюгера» у вітчизняній системі публічного управління та адміністрування. *Сучасний менеджмент: моделі, стратегії, технології* : матеріали XXI Всеукр. щоріч. студент. наук.-практ. конф. за міжнарод. Участю, м. Одеса, 23 квіт. 2020 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. С. 544-545.

10. Чепесюк В. В., Витко Т. Ю., Петренко В. П. Про використання тесту Вудкока-Френсіса для самовдосконалення особистості. *Розвиток компетентності в публічному секторі: європейські стандарти та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 30 верес. 2021 р. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2021. С.114-116.

Боднарчук Т. Л., кандидат економічних наук, доцент,
науковий співробітник відділу економічної історії,
Курбет О. П., кандидат економічних наук,
науковий співробітник відділу економічної історії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ЗАГРОЗИ СОЦІОГУМАНІТАРНОМУ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

В умовах повномасштабного воєнного вторгнення, що ганебно та підступно розпочалася з ранкових бомбардувань та введення російських військ на територію України 24 лютого 2022 р., мільйони українців були змушені залишати свої домівки. Звірства, які чинять російські війська над цивільним населенням вже набули ознак геноциду, під загрозою опинилося життя мільйонів українців, російський ядерний тероризм несе загрозу техногенної катастрофи світового масштабу, цілі галузі потерпають від воєнного вторгнення, численні воєнні злочини стають причиною гуманітарної катастрофи. Під загрозою опинився і навчальний процес у закладах вищої освіти.

По завершенню вимушених двотижневих канікул, оголошених МОН України, коледжам та університетам було рекомендовано розпочати освітній процес у залежності від безпекової ситуації в регіонах, де ситуація дозволяє це зробити у дистанційному чи змішаному форматі. Водночас рекомендовано забезпечити особливі умови навчання (встановлення індивідуального графіка навчання, надання академічної відпустки тощо) для тих здобувачів освіти, які перебувають в лавах ЗСУ або в підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю, і внести зміни до затвердженого графіка освітнього процесу з урахуванням поточних змін [1].

На місцях була розпочата робота щодо перебудови освітнього процесу в умовах війни, згідно рекомендацій МОН України та за власною ініціативою. У країні два роки навчання відбувається дистанційно, тому доступ до інтернету автоматично знімає багато питань. Втім, можливості використання дистанційних технологій навчання в умовах обстрілів та руйнувань дуже обмежені, враховуючи те, що значна частина викладачів, інших працівників університетів та інститутів мобілізовані до лав ЗСУ, доєдналися до лав добровольців, загонів територіальної оборони, волонтерських структур.

Заклади вищої освіти в регіонах, що перебувають під ворожими обстрілами, приймали рішення про вимушене продовження канікул або намагалися хоча б частково відновити процес навчання студентів. Для прикладу, в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» було прийнято рішення продовжити канікули фактично до 3 квітня, кінцеві терміни подачі робіт скасовано. При цьому вивчалася можливість відновлення освітнього процесу з використанням синхронних та асинхронних методів дистанційного навчання. У національному університеті «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» за наказом від 09.03.2022 р. канікули продовжено до 1 квітня 2022 р.

Очікуваним наслідком повномасштабних воєнних дій на території України є масовий виїзд населення за кордон. За даними Управління Верховного комісара ООН на початок квітня 2022 р. країну уже залишило понад 4,5 млн. людей і цифра щоденно зростає. Число внутрішньо переміщених осіб ще більш вражаюче і складає понад 7 млн. осіб [2]. Директорка Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАНУ Елла Лібанова дає більш обережну оцінку і говорить про 3,5–4 млн внутрішньо переміщених осіб [3]. Попри різні оцінки кількість внутрішніх переміщень колосальна, а міграційну хвилю вже назвали найбільшою з часів другої світової війни. Практично 50–70% з числа вимушених переселенців та біженців припадає на дітей (у тому числі, старшокласників) та молодь (студентство). Припускаємо, що така масштабна міграція може мати тимчасовий характер, і завершення бойових дій сприятиме поверненню українських громадян. У той же час, об'єктивна невизначеність щодо тривалості війни та загроза можливого заморожування конфлікту створює ризики «неповернення», тобто значна частина біженців, «осівши» в комфортних умовах країн ЄС, може залишитися там на постійній основі. Тому на сьогодні варто говорити про масовий відтік людського, у тому числі, інтелектуального капіталу, з України та пов'язані загрози для її подальшого національного розвитку.

Низка європейських країн (Польща, Угорщина, Румунія, Німеччина, Чехія тощо) в рамках програм біженства та тимчасового захисту пропонують вигідні умови навчання та переведення до закладів вищої освіти, а також різні стипендійні гранти. До прикладу, 12 березня 2022 р. польський уряд прийняв закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на її території», положеннями якого зафіксовано вартість навчання для українських студентів у польських ЗВО: вона не може перевищувати суму, яка сплачувалася студентами в українських ВНЗ. Польське Національне агентство з питань академічних обмінів (NAWA) запустило програму під назвою «Солідарні з Україною», в межах якої українські студенти та аспіранти отримують право майже річного пільгового навчання в університетах, проведення наукових досліджень, участі у мовних курсах тощо. Словацька академія наук пропонує сприятливі умови навчання та роботи для українських докторантів й науковців. Програми колосальної підтримки та лояльності європейських урядів, що передбачають можливість легального проживання до 3 років, доступ до системи освіти та ринку праці, соціальну та фінансову підтримку, розглядаються молоддю як перспективна можливість зміни життя на краще, у той же час, це є важливим чинником «відтоку умів» з України.

Все це вимагає від уряду України та МОН України впровадження заходів швидкого реагування на зміни та створення умов для збереження інтелектуального капіталу. Такими заходами можуть стати загальнонаціональні програми внутрішньої освітньо-наукової мобільності, реалізація яких на сьогодні можлива завдяки локальності активних бойових дій. Уже зараз на рівні самоорганізації деякі університети західноукраїнського регіону пропонують евакуйованим учасникам освітнього процесу приєднатися до дистанційного відвідування занять за широким вибором спеціальностей. Зокрема, мова йде

насамперед про класичні вищі навчальні заклади такі, як Національний університет «Львівська політехніка», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя тощо. Студентам-переселенцям усіх рівнів вищої освіти пропонується як тимчасове переведення на широкий спектр спеціальностей, так і продовження вивчення окремих навчальних курсів. Такі програми внутрішньої мобільності пропонують і галузеві вузи (Буковинський державний медичний університет, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка тощо). У той же час, всі ці заходи є доволі поодинокими, реалізуються на рівні самоініціативи та вимагають загальноміністерського узгодження низки нормативно-організаційних умов.

Більш складним є інший аспект внутрішньої освітньо-наукової мобільності – релокація цілих університетів або окремих їх підрозділів до інших, відносно «спокійних», регіонів України. До прикладу, центр управління Луганського національного університету імені Тараса Шевченка перенесено до м. Полтави; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля – до Дніпра та Кам'янця-Подільського. У той же час, даний процес приховує в собі загрози злиття окремих (особливо галузевих) закладів вищої освіти та посилення конкуренції на регіональних ринках освітніх послуг, а тому вимагає обов'язкової координації, врегулювання та оптимізації з боку МОН України як з метою урахування інтересів усіх учасників освітнього процесу, так і визначення напрямів поновлення роботи постраждалих ЗВО.

Колосальна підтримка університетів Польщі, Естонії, Литви, Греції та інших країн, була висловлена вже у перші тижні воєнного вторгнення. Студентам пропонувалося продовження навчання, стипендіальні програми, психологічна та фінансова підтримка, науковцям та дослідникам – місця у закордонних освітніх та академічних установах, продовжують створюватися спеціальні програми, пабліки та групи у соцмережах рясніють такими пропозиціями підтримки. Поряд із позитивними результатами пов'язаними з можливістю продовжувати навчання, наукову діяльність та мати прихисток це несе і ризики незворотної інтелектуальної міграції. Втім, при вдалому застосуванні міжнародного досвіду, отриманого завдяки програмам підтримки українських студентів, науковців та дослідників, це може стати вікном можливостей для перебудови та повоєнного відновлення освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Сергій Шкарлет розповів про організацію освітнього процесу у закладах освіти. Сайт МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-u-zakladah-osviti> (дата звернення: 7.04.2022)
2. ООН: з України виїхало вже понад 4,5 млн. біженців. Укрінформ. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3453947-z-ukraini-viihali-vze-ponad-45-miljona-bizenciv-oon.html> (дата звернення: 11.04.2022)

3. Портрет абсолютно іншого українця. Інтерв'ю НВ із професоркою Лібановою про кардинальні зміни в суспільстві. Новое время. URL: <https://life.nv.ua/ukr/socium/viyana-v-ukrajini-yak-zminilosya-ukrajinske-suspilstvo-interv-yu-nv-z-elloyu-libanovoyu-50229900.html> (дата звернення: 14.04.2022).

Бородієнко О.В., доктор педагогічних наук, старший дослідник, член-кореспондент НАПН України, провідний науковий співробітник відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОЛІ ПАРТНЕРСТВ

Безпрецедентні суспільно-політичні процеси, які розгортаються на теренах України внаслідок широкомасштабної агресії російської федерації, породжують необхідність їх наукового осмислення з метою вибудовування стратегії розбудови країни на найближчу перспективу. Одним із значних викликів є переформатування системи освіти, зокрема, вищої, в контексті розбудови адекватного сучасному контексту підґрунтя для підготовки фахівців та розвитку наукового потенціалу.

На інституційному рівні для визначення системи детермінант розвитку сучасного університету необхідним є ретельний аналіз загального контексту, у якому й відбувається його (університету) розвиток на сучасному етапі. З метою комплексної характеристики сукупності найбільш значущих чинників впливу доцільно використовувати метод PEST–аналізу, використання якого дає змогу визначити вплив зовнішніх чинників, які, з одного боку, знаходяться поза сферою його (університету) контролю, а з іншого - безпосередньо впливають на вибудовування подальшої стратегії його розвитку [11]. Важливо відмітити, що призмою аналізу зовнішнього середовища (та окремих його факторів) є те, які можливості та загрози воно (середовище) породжує для конкретного університету [4]. В процесі такого аналізу варто виокремити національний (який характеризується загальнонаціональними процесами, які здійснюють невідворотній вплив на розвиток університету), регіональний (характеризується специфічними факторами суспільно-економічного розвитку конкретного регіону) та інституційний (специфічні процеси, які відбуваються в самому університеті) зрізи аналізу. Крім іншого, серед чинників варто виокремлювати як ті, які вже здійснюють вплив на досліджуване явище, так і ймовірні чинники (з метою здійснення дій, спрямованих на упередження або нівелювання їх ймовірної негативної дії).

PEST–аналіз охоплює комплексний аналіз 4 груп чинників: P (political) – політичних, E (economic) – економічних, S (social) – соціальних, T (technological) – технологічних. На національному рівні сукупність *політичних* чинників, які здійснюють суттєвий вплив на сучасний розвиток університету,

охоплює такі: широкомасштабна збройна агресія російської федерації; загроза переходу бойових дій у стадію тривалого замороженого конфлікту; існуюча загроза втрати частини територій (з їх соціально-економічним та людським потенціалом); можливе спрямування внутрішньополітичних процесів на нівелювання європейського вектору розвитку держави, посилення центробіжних внутрішньополітичних процесів/поглиблення євроінтеграційних процесів та пришвидшення процесу повновправного членства України в ЄС; ймовірне домінування політичних партій, які концентрують власну політику на популістських антиімміграційних, антикорупційних та антиєвропейських питаннях; політика держави щодо розвитку системи освіти в цілому та системи вищої освіти зокрема (спрямування процесів розвитку у напрямі централізації або ж лібералізації; прискорення/гальмування інтеграції системи освіти до європейського простору вищої освіти; лібералізація процесу державної підсумкової атестації, ЗНО та вступу до закладів вищої освіти тощо); специфіка національної стратегії щодо економічного відновлення, конкурентоздатності, місця країни в міжнародному поділі праці.

Серед *економічних* чинників варто виокремити такі: суттєві втрати соціально-економічного потенціалу (за прогнозами Світового банку, тільки у 2022 році ВВП України скоротиться на 45%, питома вага осіб, які знаходяться поза межею бідності, зросте з 18 до 70% [10]; значні руйнування інфраструктури (у тому числі станом на 11.04.2022 року пошкоджень зазнали 928 закладів освіти, з них повністю зруйновано - 84 [3]; значна втрата людського потенціалу внаслідок зовнішніх міграцій (за даними Міжнародної організації міграції за період від початку воєнних дій територію країни покинуло близько 4,5 млн осіб, ще 7,1 млн. є внутрішньо переміщеними особами [5]; зростання рівня безробіття (за даними опитування соціологічної групи «Рейтинг» 53% населення втратили роботу [2]; втрата наукового потенціалу; втрата експортних позицій щодо стратегічно важливих/критичних товарів (пшениця, кукурудза, олія, продукція чорної металургії, кабельні джгути [1]; повільне відновлення матеріально-технічної бази підприємств/організацій; пришвидшена структурно-територіальна перебудова економіки України у порівнянні з більш консервативними процесами перебудови освіти.

Аналіз *соціально-демографічних* чинників є необхідним з точки зору виявлення тенденцій у відтворенні населення в цілому, його трудоактивного потенціалу, що має безпосередній вплив, з одного боку, на ємність внутрішнього ринку (а, відтак, на потребу ринку у фахівцях), з іншого – на структуру споживання (що у свою чергу визначає потребу у відповідних якісних кваліфікаційних характеристиках фахівців). Важливими *соціально-демографічними* чинниками є: значні міграційні потоки населення (включаючи зовнішні міграції та внутрішні переміщення), що визначають актуальну та перспективну пропозицію робочої сили; скорочення темпів демографічного відтворення населення; прискорення процесів старіння населення; несприятливий для подальшого відтворення населення в цілому та людського потенціалу статево-віковий перерозподіл населення; тенденції у соціальних явищах, які визначають трансформацію цінностей, поведінки, ставлення осіб

щодо власної кар'єри, професійного зростання (зокрема, щодо міграційних настроїв, вмотивованості щодо здобуття освіти (зокрема, вищої) в Україні тощо). Зазначені тенденції у демографічному відтворенні населення та соціальних явищах, які вони породжують, актуалізують дискусію відносно осіб пенсійного віку, трудового стажу, необхідності впровадження виваженої соціально-демографічної політики, спрямованої на забезпечення соціальної єдності та солідарності між поколіннями. Крім того, невідповідність вікової структури населення породжує ситуацію, коли працююче населення повинно забезпечити можливості для задоволення потреб осіб літнього віку – інфраструктуру охорони здоров'я, виплату пенсій тощо. Зростання внаслідок воєнних дій кількості неповних сімей породжує ризик бідності та маргіналізації, а значний розрив між пропозицією низькокваліфікованої робочої сили та потребою ринку у висококваліфікованих фахівцях зумовлює необхідність перегляду політики щодо розвитку освіти в цілому та вищої освіти зокрема.

Сучасний стан та перспективи розвитку сектору наукових досліджень, інновацій та технологічних розробок значним чином впливають на розвиток сфери освіти, визначаючи попит та структуру зайнятості, технологічний рівень матеріально-технічного забезпечення, вимоги щодо компетентностей фахівців. Серед ймовірних *технологічних* чинників варто виокремити такі: тенденції у розвитку технологій та їх впливу на економічний розвиток (зокрема, підвищення рівня цифровізації, перебудова енергетичної системи країни в аспекті зростання питомої ваги “зеленої” енергетики, розвиток технологій подвійного призначення); національна політика щодо розвитку інновацій; вплив технологічного розвитку на попит щодо робочої сили, структуру професій та зміст навчання. Для подальшого технологічного розвитку країни в існуючих умовах необхідною є синергія співпраці на рівні університетів, компаній, міжнародних організацій. Для українських університетів продуктивними мають стати ідеї, сформульовані у [7], зокрема щодо фокусування на дослідженнях, спрямованих на подолання найбільших суспільних викликів (джерела енергії, водні ресурси, охорона здоров'я, освіта, громадський транспорт), ширша призма бачення інновацій (як технологічних інновацій, так і інновацій у бізнес-моделях, дизайні, брендингу, сервісі), креативних галузей та створення нових робочих місць у розрізі зазначеного вище; залучення широкого кола стейкхолдерів у процес спільного продукування та впровадження інновацій (університети, малий та середній бізнес, неурядові організації, приватні компанії, громадяни та їх об'єднання), розбудова “розумної спеціалізації” кожного університету із концентрацією на його сильних позиціях та активному партнерстві та взаємодії зі стейкхолдерами.

Аналіз перерахованих чинників дає змогу виокремити виклики, які матимуть значний вплив на розвиток університетів України у найближчій перспективі: необхідність відновлення матеріально-технічної бази, людського потенціалу та дослідницької інфраструктури; поглиблення зусиль щодо залучення абітурієнтів; приведення програм підготовки у відповідність із вимогами регіональних ринків праці; підвищення рівня працевлаштування випускників; запровадження програм перепідготовки/підвищення кваліфікації

дорослого населення; оптимізація та реінжинірінг бізнес-процесів, забезпечення гнучкості у реагуванні на змінювані умови, запровадження концепції орієнтованого на результат управління університетом; зростання рівня технологізації та цифровізації бізнес-процесів; посилення дослідницької складової у діяльності поряд із поглибленням рівня міжнародного партнерства. Попри значні зиски від існування фінансової, інституційної, організаційної автономії університетів, зазначені виклики неможливо подолати без активізації взаємодії з партнерами, яка може реалізуватись або у формі проєктної діяльності, або у вигляді постійно діючих форм публічно-громадського управління. Саме партнерство є поштовхом до взаємної синергії взаємодії, взаємоопилювання кращими управлінськими та бізнес-практиками, покращення якості позиціонування та конкурентоздатності університету, суттєвих зрушень у забезпечення якості освітнього процесу та процесу управління [6, 8, 9].

Список використаних джерел

1. А що в нас з експортом та імпортом? Як Україна торгує в умовах війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/25/684674/>
2. Восьме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (6 квітня 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosmoy_obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_6_aprelya_2022.html
3. Міністерство освіти і науки України. Інтерактивна мапа пошкоджених і зруйнованих закладів освіти. URL: <https://saveschools.in.ua>
4. Олександра Бородієнко, Микола Барановський. Методика розроблення стратегічного та інвестиційного плану розвитку закладу професійної (професійно-технічної) освіти. Методичні рекомендації. ПРООН. 2021. 100 с.
5. 7.1 Million People Displaced by the War in Ukraine: IOM Survey. 2022. URL: <https://www.iom.int>
6. Creating New Models. Innovative Public-Private Partnerships for Inclusive Development in Latin America. Geneva, Switzerland: World Economic Forum. 2014. URL: <https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/library/creating-new-models-innovative-public-private-partnerships-inclusive-development-latin-ameri>
7. Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52010DC0546>
8. Fabre, A., Straub, S. The Economic Impact of public private partnerships (PPPs) in Infrastructure, Health and Education: A Review. 2021. URL: https://www.tse-fr.eu/sites/default/files/TSE/documents/doc/wp/2019/wp_tse_986.pdf
9. Moschetti, A. V. Public-private partnerships in education: exploring different models and policy options. New York: Open Society Foundations. 2016. URL: https://ddd.uab.cat/pub/worpaper/2016/174585/pubprapar_a2016.pdf

10. Russian Invasion to Shrink Ukraine Economy by 45 Percent this Year. World Bank. 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/10/russian-invasion-to-shrink-ukraine-economy-by-45-percent-this-year>
11. Sammut-Bonnici Tanya. PEST analysis. Wiley Encyclopedia of Management. 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/257303449_PEST_Analysis.

Валевський О.Л., доктор наук з державного управління
провідний науковий співробітник
Національного інституту стратегічних досліджень

РОЛЬ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Поточна ситуація у сфері культури. За даними Міністерства культури та інформаційної політики України (МКІП) станом на 31 березня 2022 р., у результаті військової агресії РФ зафіксовано 135 епізодів воєнних злочинів проти культурної спадщини України. Зокрема, 25 об'єктів історичної забудови – старовинних будівель другої половини ХІХ-початку ХХ ст., 10 пам'ятників – меморіальних стел або скульптур, 12 музеїв та історико-культурних заповідників, 6 театрів і кінотеатрів. Постраждало 59 релігійних споруд [1]. Повний масштаб руйнувань поки оцінити неможливо через продовження інтенсивних бойових дій та відсутність зв'язку з тимчасово непідконтрольними Україні територіями. Так само наразі неможливо оцінити вартість пошкоджених і зруйнованих культурних об'єктів.

Міністерством культури та інформаційної політики України створено окремий ресурс для документування воєнних злочинів проти людяності та об'єктів культурної спадщини, скоєних армією РФ [2].

МКІП разом із недержавними інституціями у сфері культури та мистецтв докладають усіх зусиль, що спрямовані на протидію поширенню російського культурного впливу у світі. У результаті десятки авторитетних міжнародних культурних інституцій, музеїв, театрів, кінофестивалів, фондів, галерей, виставок, творчих колективів, підтримуючи Україну, відмовилися від співпраці з представниками російської культурної сфери [3]. Міжнародні культурні санкції мають бути такими ж ефективними та системними, як й економічні.

Одночасно продовжується робота щодо радикального зменшення присутності російського культурного впливу в країні. Так, запроваджено додаткові санкції проти російських культурних діячів, які публічно підтримали військову агресію проти України [4]. З метою недопущення культурного та інформаційного впливу держави-агресора Державний комітет телебачення та радіомовлення призупинив видачу й зупинив дію дозволів на ввезення видавничої продукції з території РФ. Крім того, Держкомтелерадіо звернувся з

листами до обласних та Київської військової адміністрацій вжити невідкладних заходів щодо недопущення розповсюдження у місцевих бібліотеках книжкової продукції, виданої в РФ [5].

Незважаючи на воєнний стан, уже з 01 квітня поступово розпочинатимуть роботу заклади культури та мистецтв за індивідуальним графіком. Це робиться з метою використання засобів культури як «м'якої сили» задля консолідації суспільства та подолання травматичних наслідків військової агресії [6].

Культурні складові національної консолідації. Вторгнення Росії в Україну стало каталізатором безпрецедентної переоцінки світоглядних орієнтацій у громадській свідомості. Протягом усіх років державної незалежності у громадській свідомості відбувалося осмислення масштабних соціальних, економічних та політичних змін у суспільстві й становлення ціннісної матриці світогляду українців. Процес формування соціокультурної ідентичності був складним і суперечливим. Багатьом прошкам населення доводилося відмовлятися від звичних для них ціннісних установок, що дісталися у спадок від радянських часів. Багато в чому заважали процесу національної консолідації соціально-економічні негаразди та регіональні розбіжності.

Військове вторгнення Росії стало поштовхом, який кардинальним чином сприяв консолідації суспільства та зміцненню цінностей ідентичності. Особливо це стосується регіонів Півдня та Сходу України. У ці драматичні часи українці продемонстрували безпрецедентні приклади консолідації. Отже, можемо стверджувати, що українська ідентичність відбулася. Це також означає, що культурна робота, яка протягом останніх років була спрямована на формування в суспільстві ідентичності та консолідації, не була даремною.

Російсько-українська війна стала поштовхом і до переоцінки значущості євроінтеграційного напрямку в громадській свідомості. Тепер це буквально, із сфери дискусій, стало питанням щодо виживання держави. Зникли всі аргументи прибічників горезвісного євразійського вектору. Широкі верстви населення наочно усвідомили нагальну необхідність євроінтеграції України.

Опір російській агресії переконливо засвідчив, що формування в громадській свідомості державницьких та україноцентричних цінностей набуло незворотного характеру. Війна ще не закінчена, попереду важкий післявоєнний період з необхідністю подолання соціальних і психологічних травм. Тож іспит на суспільну консолідацію ще не завершений.

Слід і далі проводити гуманітарну роботу, зокрема культурну, спрямовану як на зміцнення суспільної консолідації, так і на подолання колосальних травматичних наслідків війни. Саме тому політичному класу потрібно усвідомити, що необхідні зусилля для збереження феномену консолідації суспільства як для перемоги над ворогом, так і з метою якнайшвидшого відновлення економіки та суспільства.

На порядку денному стоїть питання формування моделі післявоєнного майбутнього та оновлення стратегічного дизайну державної політики. Невід'ємними складовими цього процесу мають стати завдання зміцнення установок консолідації суспільства та ціннісних структур ідентичності. У вирішенні цих завдань культурній політиці відводиться провідна роль. Питання

культурного розвитку мають посісти належне місце у новому стратегічному дизайні України.

Тому необхідна переоцінка значущості культурної політики, зокрема відмови від сприйняття її деколи як дещо другорядного. У цьому плані мають бути оновлені базові документи формування державної культурної політики та механізми її реалізації.

Стратегічні напрями післявоєнного розвитку сфери культури

1. В умовах необхідності відбудови пошкоджених і зруйнованих об'єктів цивільної та промислової інфраструктури, налагодження економіки існує загроза, що завдання відновлення культурних закладів не буде в числі пріоритетів. Не можна допустити зменшення уваги до розвитку культури. Культурний простір не повинен зменшуватися в післявоєнний період. Тому *в загальнодержавній і регіональних програмах післявоєнного відновлення України обов'язково мають бути позиції щодо відновлення функціонування культурних закладів.*

2. Актуальним завданням є *створення оновленої стратегії розвитку культури, яка б була розрахована на специфіку післявоєнного стану суспільства.* Пріоритетним завданням цієї стратегії має стати створення правових та інституційних умов, спрямованих на розвиток потенціалу української культури, сприяння новаторським культурним продуктам, що претендуватимуть на увагу вітчизняного та закордонного споживача.

3. Серйозною проблемою стане (утім вона завжди була) ускладнення доступу громадян до культурних благ унаслідок їхнього низького матеріального рівня. Результатом війни стане збільшення рівня бідності, що ускладнить доступ широких верств населення до культурних послуг. Без цілеспрямованої державної підтримки не можна забезпечити доступність до культурних послуг. Тому *закладам культури та суб'єктам креативних індустрій на законодавчому рівні необхідно забезпечити сприятливі економічні умови для їх розвитку.*

4. Нагальною проблемою є необхідність відновлення управлінських інституцій на рівні територіальних громад, що постраждали від військової агресії. Крім того, необхідно вирішити питання налагодження комунікації центру з регіонами та впровадження моніторингу ефективності реалізації культурної політики.

5. Руйнування інфраструктури культурної сфери набуло таких масштабів, що без дієвої міжнародної підтримки її у стислий термін відновити неможливо. У цьому зв'язку *корисною буде ініціатива МКІП щодо створення спеціалізованого міжнародного фонду на підтримку післявоєнного відновлення закладів культури.*

6. Серед пріоритетів культурної роботи особливу увагу слід приділити зміцненню консолідації українського суспільства. Водночас *увага творчих колективів також має бути зосереджена на подоланні соціально-психологічних травм війни.* Ці напрями культурної роботи заслуговують на державну підтримку через надання спеціальних грантів.

7. Ураховуючи значущість культури для післявоєнного розвитку України, *актуальним є запровадження цільової бюджетної культурної субвенції для її*

підтримки, що безпосередньо сприятиме стійкості гуманітарного та культурного розвитку.

Список використаних джерел

1. МКІП зафіксовано 135 епізодів воєнних злочинів росіян проти культурної спадщини в Україні *Міністерство культури та інформаційної політики України* : сайт. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7021.html>

2. Збираємо свідчення злочинів проти культурної спадщини, вчинених російськими окупаційними військами на території України. URL: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua>

3. Близько 100 культурних інституцій відправили російську культуру в бан. *Міністерство культури та інформаційної політики України* : сайт. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7008.html>

4. Міністерство культури та інформаційної політики розширило санкційний список пропутінських діячів. *Міністерство культури та інформаційної політики України* : сайт. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7002.html>

5. Держкомтелерадіо закликає книгарні та бібліотеки не розповсюджувати книги держави-агресора. *Державний комітет телебачення та радіомовлення України* : сайт. URL: https://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=183049&cat_id=182153

6. З 1 квітня в Україні поступово розпочнуть роботу заклади культури та мистецтв. *Урядовий портал* : єдиний вебпортал органів виконав. влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/z-1-kvitnya-v-ukrayini-postupovo-rozpochnut-robotu-zakladi-kulturi-ta-mistectv>

Гаврилюк А.М., доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу
Київського національного університету культури і мистецтв

СОЦІОГУМАНІТАРНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Вітчизняна сфера туризму до початку повномасштабної військової агресії російської федерації проти України мала потужний регіональний та загальнонаціональний ресурсний потенціал. В країні сформувалася і функціонувала система вітчизняного туризму, яка багатовекторно синтезувала переваги соціальної, гуманітарної та економічної сфер, у центрі уваги яких поставали інтереси, потреби, бажання туриста/відвідувача/екскурсанта, й відтак, визначала пріоритетні можливості суб'єктів господарювання, що надавали туристичні послуги та брали участь у здійсненні соціально-економічного розвитку країни. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування,

водночас, забезпечували реалізацію державної та регіональної туристичної політики.

Як і більшість суспільних сфер, туристична сфера гостро відчула вплив повномасштабних агресивних військових дій з боку російської федерації й зіштовхнулася з рядом критичних викликів, пов'язаних із руйнацією значної кількості об'єктів природної, історико-культурної, духовної спадщини та туристичної інфраструктури України, які використовувалися для розвитку національного туризму.

За даними, оприлюдненими Міністерством культури і інформаційної політики України (далі – МКІП) станом на 12.04.2022 року, орієнтовні уявлення про реальні масштаби руйнування об'єктів культурної спадщини по всій Україні становлять 189 епізодів (див. Рис.1).

Рис. 1. Інфографіка «Воєнні злочини російських військ проти культурної спадщини України, зафіксовані станом на 12.04.2022» [2]

Для належного документування воєнних злочинів проти людяності та об'єктів культурної спадщини, скоєних військами російської федерації, що є об'єктами туризму, МКІП створило онлайн-ресурс, що фіксує: руйнування археологічних об'єктів – курганів, валів давніх земляних укріплень, місць розкопок та ін.; пошкодження старовинних будівель, історичних кладовищ, релігійних споруд, пам'ятників, будівель закладів культури тощо; факти поранення/загибелі цивільних осіб внаслідок застосування сили та зброї окупантом при спробі пошкодження культурних об'єктів; захоплення майна, пограбування окупаційними силами музеїв, бібліотек та інших закладів культури [2].

Державне агентство розвитку туризму в Україні (далі – ДАРТ) розпочало роботу щодо систематизації, збору та документування інформації про заподіяну російськими військами шкоду та у режимі онлайн здійснює аудит вітчизняної

туристичної інфраструктури, залучаючи до цієї роботи керівників обласних та міських департаментів туризму, що функціонують.

Ще одним із гострих викликів на тлі повномасштабної російсько-української війни є продовження роботи підприємств сфери гостинності, які не припинили своєї діяльності на території держави-агресора. Серед них готелі мережі Hilton Hotels & Resorts, JW Marriott, Hyatt, які є й в Україні [1]. Наразі ДАРТ запустило у соціальних мережах ініціативу з таким змістом:

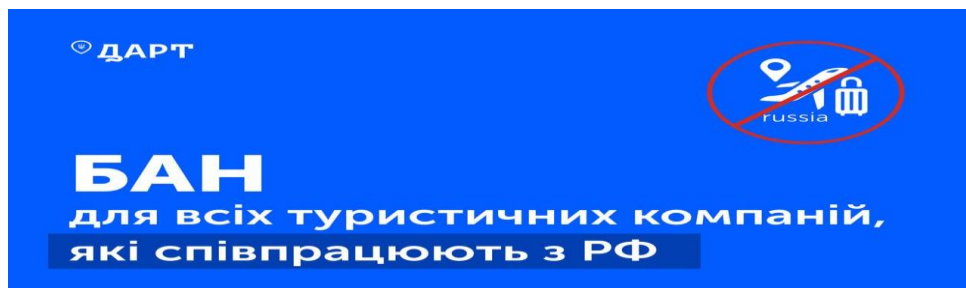

Рис.2 Соціальна реклама бойкоту туристичних компаній, які співпрацюють з російською федерацією (з телеграм-каналу ДАРТ)

На початку березня 2022 р. Всесвітня туристична організація (далі – UNWTO) призупинила членство російської федерації в цій міжнародній інституції. Закрили свої повітряні простори для російських літаків країни Євросоюзу, США та Канада. Припинили роботу в країні-агресорі сервіси бронювання Booking.com, Airbnb та Expedia. Однак лишилися держави, серед яких Туреччина, яка проводять політику подвійних стандартів, надаючи Україні військову підтримку, і при цьому, всіляко сприяє наданню послуг російським туристам через діяльність туристичних операторів Anex tour, Pegas touristic і Coral travel.

Тому актуальною залишається робота міжнародної та вітчизняної туристичної та громадської спільнот над формуванням системи дієвого протесту щодо діяльності держав, які з меркантильних інтересів досі не виробили інструментарію припинення співпраці з країною-агресоркою.

Важливим аргументом на користь формування соціогуманітарних засад державної політики у сфері туризму в Україні в умовах воєнного стану є залучення туристичних ресурсів, які концентруються у місцях відносної безпеки і слугують вікном можливостей для здійснення безкоштовних екскурсій для тимчасово переміщених осіб всередині країни.

Рис. 3. Соціальна реклама проведення безкоштовних екскурсій для тимчасово переселених громадян України (з телеграм-каналу ДАРТ)

Такий підхід є досить виправданим і поширеним, оскільки задовго до війни практика безкоштовних екскурсій вже застосовувалася в окремих регіонах країни. Наразі їх актуальність значно зросла, особливо, для внутрішньо переміщених громадян, з огляду на позитивні психолого-емоційні чинники, які включаються в «роботу» під час таких туристичних практик. Тематика та зміст екскурсійних програм визначаються на локальному рівні і вписується в контекст сьогодення. Організаторами заходів стають, переважно, органи влади місцевого рівня та громадськість.

Наразі маємо досвід таких безкоштовних екскурсій у Івано-Франківську (за участю гостей та мешканців міста), яким передує арт-терапія, під час якої малюють листівки для захисників. Безкоштовні послуги переселенцям міста надають тернопільські волонтери-екскурсоводи. Свій локальний підхід запропонували представники туріндустрії Закарпаття у форматі «підвішених екскурсій», коли один місцевий присутній сплачує додатково ще за одного учасника-переселенця. У Львові активно реалізується благодійна культурна ініціатива «Львів зустрічає», що проводиться членами Асоціації галеристів, Артцентром «Я Галерея», Львівським КП «Бюро спадщини», управління екології та природних ресурсів Львівської міської ради та інших [3].

Таким чином, соціогуманітарна спрямованість заходів, які реалізуються у сфері вітчизняного туризму в умовах військової агресії російської федерації проти України, засвідчує про чітку позицію державних інституцій з питань: виявлення та фіксації воєнних злочинів по відношенню до національної культурної спадщини, яка є значним туристичним ресурсом; бойкотування туристичних компаній, які співпрацюють з державою-агресоркою; осмислення та упровадження ціннісно-орієнтованого наративу, що здійснюється через волонтерську діяльність представниками бізнесу, громадськістю і підтримується місцевою владою по відношенню до внутрішньо переміщених осіб; поглиблення історичних, етнографічних, мистецтвознавчих, естетичних знань всіх учасників туристичного руху в місцях безпечного перебування тощо.

В цілому, військові дії, що наразі відбуваються на території України і той колосальний багатомільйонний спротив, який чинять українські громадяни державі-агресорці, мають стати потужним мотиваційним чинником для пізнання непереможної української нації великою кількістю іноземних громадян у майбутньому і спонукатимуть до розвитку внутрішнього та в'їзного туризму.

Список використаних джерел

1. ДАРТ документує знищені та пошкоджені об'єкти туристичної та рекреаційної інфраструктури. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dart-dokumentuie-znishcheni-ta-poshkodzeni-objekti-turistichnoyi-ta-rekreaciyanoi-infrastrukturi> (дата звернення 10.04.2022).
2. МКІП зафіксовано 189 епізодів воєнних злочинів росіян проти культурної спадщини. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7051.html> (дата звернення 12.04.2022).
3. Єднаймося та вивчаймо історію своєї країни. ДАРТ про безкоштовні екскурсії. URL: <https://t.me/DARTUkraine/448> (дата звернення 15.04.2022).

Гбур З. В., професор, доктор наук з державного управління,
професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного
адміністрування,
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика
ORCID: 0000-0003-4536-2438

ДОСВІД ТА ПРИНЦИПИ РОБОТИ АРМІЇ ОБОРОНИ ІЗРАЇЛЮ

Аналізуючи наукову та спеціальну літератур з питань діяльності Армії оборони Ізраїлю зауважимо, що основним принципом роботи армії є принцип національної армії, тобто солдатами ізраїльської армії можуть бути особи з громадянством Ізраїлю або репатрійовані особи, які народилися за межами країни, однак їх батьки мають єврейське походження. Перевага надається етнічним ізраїльтянам з метою забезпечення відповідного морального духу армії. Окрім цього, важливим аспектом створення і розвитку національної армії є загальнообов'язкова військова повинність для чоловіків і жінок, тобто більша частина населення має відношення до Армії оборони Ізраїлю впродовж свого життя, що формує відчуття національності армії.

Армія оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ) була створена в 1948 році через два тижні після створення держави Ізраїль. На сьогоднішній день Армія оборони Ізраїлю вважається однією із найбоездатніших армій світу, адже зважаючи на терористичну загрозу з боку Палестини і військову загрозу з боку сусідніх арабських держав більшість бойових частин армії знаходиться в повній бойовій готовності. Окрім цього Армія оборони Ізраїлю орієнтується на власні сили і економічні можливості держави Ізраїль намагається переважати армії сусідніх держав в технологіях, якості військової техніки та вишколі військових. Хоча достовірна кількість військовослужбовців Армії оборони Ізраїлю суворо приховується, за дослідженням Міжнародного інституту стратегічних досліджень (Лондон) чисельність військовослужбовців Армії оборони Ізраїлю становить приблизно 169500 осіб. При цьому військовий резерв Армії оборони Ізраїлю складає 465000 осіб, що зважаючи на чисельність населення країни є одним із найвищих показників у світі, адже кількість військових на 1000 населення складає 76,3.

Проте, аналізуючи наведені дані що стосуються виключно чисельності Збройних сил можна зробити висновок, що Армія оборони Ізраїлю побудована за принципом досягнення рівноваги у чисельності армій з країнами-сусідами, адже чисельність армії Єгипту складає 438000 осіб, а з резервом 1314500 осіб, армії Сирії – 139000 діючих військових (разом з резервом 239000), армії Йорданії – 100500 діючих військових (разом з резервом 180500), армії Лівану – 60000 діючих військових (разом з резервом 80000). Маючи резерв у 465000 та 169500 діючих військових Ізраїль може ефективно протистояти не лише одній із країн-сусідів, але й у випадку створення цими країнами військової коаліції. Зважаючи на віддаленість Єгипту та величину його території, перевага чисельності армії єгиптян може бути нівельована складнощами логістики. Єдиною проблемою Ізраїлю в сфері чисельності армії і її резерву є те, що у випадку повної мобілізації

військового резерву, чисельність армії становитиме майже 10 відсотків населення країни, що може мати негативні наслідки для її економіки, однак такі можливості на наш погляд дають більше переваг ніж недоліків.

З метою підвищення ефективності діяльності Збройних сил України важливою є імплементація чотирьох наступних принципів роботи Армії оборони Ізраїлю. Так, принцип формування соціально-культурної основи розвитку ізраїльського суспільства свідчить про те, що Армія оборони Ізраїлю є більше ніж армія, яка виконує лише оборонні функції. Армія оборони Ізраїлю спрямоване не лише на оборону, але й на виховання фізично і психологічно здорового, розумного патріота країни через використання ідеологічної парадигми існування Держави Ізраїль, поваги до історії єврейського народу, його культури і духовних цінностей.

Окрім цього, Армія оборони Ізраїлю характеризується повною відсутністю дідівщини або нестатутних відносин між військовослужбовцями. За прояви дідівщини військових притягують до кримінальної відповідальності, а військовий підрозділ розформовується [2].

Саме відсутність дідівщини та високий рівень міжособистісних відносин в Армії оборони Ізраїлю формує високу повагу до збройних сил, що підвищує мотивацію призовників. Окрім цього, важливим принципом роботи Армії оборони Ізраїлю є жорстка відповідальність за ухилення від служби в армії, яка передбачає кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі на 2 роки за неявку у призовний пункт та на 5 років за ухилення від служби, свідоме калічення тощо. Така відповідальність за ухилення від служби в армії практично не створює жодних проблем в проведенні мобілізації призовників. В Україні також передбачена кримінальна відповідальність за ухилення від служби в армії (ст. 335 Кримінального Кодексу України), однак якість судової системи не забезпечує ефективного процесу притягнення до кримінальної відповідальності призовників. Окрім цього, зауважимо, що кримінальна відповідальність за ухилення від військової служби поширюється лише в період мобілізації.

Принцип відбору призовників, який застосовується в Армії оборони Ізраїлю, на наш погляд, може стати одним із основних принципів підвищення ефективності Збройних сил України та Національної гвардії України, адже такий підхід дає змогу на початковому етапі підібрати призовників за необхідними для армії особистісними, психічними, фізичними та розумовими критеріями.

Так, в Армії оборони Ізраїлю існує досить цікава система оцінювання призовника КАБА, яка дозволяє оцінити особистісні якості призовника та його інтелекту, має числове значення в діапазоні від 41 до 56. КАБА складається з трьох компонентів тестування: - результати психотехнічних тестів, на основі яких формуються рейтинг переваг призовника і його кар'єрні перспективи. За підсумками цього виду тестування призовнику присвоюється оцінка в діапазоні від 10 до 90. - підсумок особистого інтерв'ю призовника з військовим психологом. Цей тест проходять лише юнаки. За підсумками інтерв'ю військовий психолог визначає, зокрема, рівень кар'єрних амбіцій призовника і його мотивацію до отримання тих чи інших посад. Оцінка від 8 до 40. - оцінка рівня освіти. Визначається роками навчання призовника. Оцінка від 0 до 12.

Виходячи з отриманих результатів складається інтегральна оцінка КАБА: 41-43 - спеціальний набір або звільнення від служби в армії, 44-47 – відсутність командирських якостей, 48-51 – придатний до зайняття посад молодших командирів, 52 і вище – придатний до просування по службі і до зайняття старших командирських посад [1 с. 17].

На наш погляд, такий підхід до відбору призовників до Армії оборони Ізраїлю дозволяє на початковому етапі забезпечити якісний склад армії виходячи з її потреб. В Україні цей принцип також може ефективно використовуватися не лише під час призову до Збройних сил України, але й під час набору курсантів військових навчальних закладів, що дало б змогу готувати висококваліфікованих військових і не відчувати нестачі кадрового складу молодших офіцерів. Відбір призовників за різними критеріями і оцінкою КАБА дозволяє Армії оборони Ізраїлю комплектувати елітні підрозділи необхідними за якісними характеристиками призовниками, що також сприяє підтримці ефективності спеціальних підрозділів не залежно від ротації військовослужбовців.

Ще одним важливим елементом принципу відбору призовників в Армію оборони Ізраїлю є те, що кожен призовник може вказати три роди військ в порядку пріоритету, де він хоче проходити службу. Така можливість, на наш погляд, також має позитивний вплив на мотивацію призовників до проходження військової служби і є доречною для її імплементації в Україні. Принцип формування висококваліфікованого резерву військовослужбовців є одним із основних принципів, який забезпечує боєздатність та ефективність Армії оборони Ізраїлю в умовах зовнішньої агресії. Так, відповідно до закону про резервістів, прийнятому в 2008 році, рядові військовослужбовці ізраїльської армії перебувають в запасі до 40 років, жінки – до 38. Офіцерський склад залишається в резерві до 42 років, а за деякими спеціальностями (лікарі, техніки, водії важкого транспорту) – до 49. Згідно з попереднім трактуванням закону (до 2008 року), резервісти чоловічої статі могли призватися у віці до 54 років. У перші роки створення Держави Ізраїль, коли його населення не дотягувало і до двох мільйонів (сьогодні близько дев'яти), тривалість щорічних зборів доходила до двох місяців, причому незалежно від військового звання. Військові збори в Армії оборони Ізраїлю тривають не більше 45 днів і спрямовані на підготовку і перепідготовку резервістів відповідно до останніх вимог часу в системі діяльності військ і використання військової техніки.

Важливо зауважити, що під час проходження військових зборів Інститут національного страхування Ізраїлю компенсує роботодавцю витрати на резервіста, тобто витрати на виплату мінімальної заробітної плати та інших фінансових виплат з розрахунку за всі календарні дні перебування резервіста на зборах, тобто без врахування вихідних днів. Сам процес проведення військових зборів проходить на високому рівні із дотриманням армійської дисципліни та в з'єднаннях із регулярними частинами Армії оборони Ізраїлю, що дає змогу підтримувати боєздатність резервістів впродовж всього часу служби в резерві.

В Україні також запроваджено елементи формування резервістів на базі батальйонів територіальної оборони, однак функції з військової підготовки і проведення військових зборів покладено на місцеві військкомати, яким не

вистачає якісного кадрового забезпечення для ефективної реалізації процесу не лише військових навчань, але й мобілізації резервістів. З метою підвищення ефективності проведення військових зорів резервістів за прикладом Армії оборони Ізраїлю, на наш погляд, Україні необхідно виділяти значно більше коштів на формування і підготовку військового резерву, адже в ізраїльській армії для підготовки резервістів використовуються новітні військові симулятори, необхідна кількість військової техніки та боєприпасів чого не вистачає в нашій державі.

Список використаних джерел

1. Флурі Ф., Бадрак В. Сучасний досвід призову на строкову службу та формування військового резерву. Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. Женева-Київ, 2017., 86 с.
2. ЦАХАЛ з середини. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/tsahal-z-seredyny>.

Дакал А.В., доктор наук з державного управління, доцент, завідувач науково-організаційним центром здобувачів наукових ступенів Національного університету охорони здоров'я імені П. Л. Шупика,
Москаленко С.О., кандидат наук з державного управління, доцент, експерт ГО «Аналітично-консалтинговий центр публічного врядування і права»

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність теми захисту прав дітей підтверджується низкою публікацій науковців з різних країн, увагою організацій громадянського суспільства та державних і міжнародних інституцій в усьому світі. В умовах війни ця тема набуває особливої гостроти, адже саме діти та підлітки є однією з найуразливіших та беззахисних категорій цивільного населення. Йдеться як про дітей із територій, де безпосередньо відбуваються чи відбувалися бойові дії (постраждали, внутрішньо переміщені, діти «сірої зони» та окупованих територій), так і про дітей, що є членами сімей осіб, які беруть або брали безпосередню участь у бойових діях.

Воєнні дії та окупація негативно позначаються на житті дітей, їх здоров'ї та розвитку, на можливості налагодити повноцінне життя в майбутньому [1]. Наслідки російської агресії для громадян України, і дітей зокрема, є безпрецедентними, про що свідчать масштаби гуманітарної кризи, а подекуди й гуманітарної катастрофи.

Дії РФ порушують права дітей на життя та безпеку, гарантовані Конвенцією ООН про права дитини. Лише від обстрілу з тактичного ракетного комплексу «Точка-У» залізничного вокзалу м. Краматорська 8 квітня загинуло 7 дітей. На території Гостомеля та Бучі на Київщині виявлено тіла дітей 4 і 10 років із тілесними ушкодженнями.

За даними ювенальних прокурорів, через збройну агресію РФ в Україні станом на 15 квітня 2022 року загинули 198 дітей та більше 355 було поранено. Найбільше постраждало дітей у Донецькій області – 117, Київській – 105, Харківській – 81, Чернігівській – 54, Миколаївській – 40, Херсонській – 38, Луганській – 36, Запорізькій – 23, столиці – 16, Сумській – 16, Житомирській – 15. Через масовані бомбардування та обстріли збройними силами РФ українських міст та сіл пошкоджено 1018 закладів освіти, з них 95 зруйновано повністю. Зрозуміло, що ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях [2].

Із інформаційних джерел країни-агресора відомо, що у Раді Федерації Росії пропонують запровадити системну роботу із навчання російської мови дітей, яких було вивезено з Донецької та Луганської областей на територію РФ. Їх змушуватимуть вивчати мову агресора для асиміляції та навчання у російських школах. За даними російських ЗМІ вже вивезено до РФ понад 150 тисяч українських дітей. Влада країни-окупанта планує знищити сутність та мову маленьких українців, стерти їхню пам'ять та всі зв'язки із Україною.

Такі дії є порушенням статті 29 Конвенції ООН про права дитини, в якій передбачено, що освіта дитини має бути спрямована на виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження.

Фахівці наголошують на конкретних загрозах для дітей під час війни:

- у зоні бойових дій діти гинуть, зазнають катувань і отримують серйозні травми, що можуть призвести до інвалідності;
- нерідко дітей змушують стати солдатами, що збільшує ризик травмування та завдання шкоди іншим;
- брак їжі, особливо серед збіднілого населення, призводить до недоїдання та ослаблення імунної системи;
- погані житлові та санітарні умови сприяють розповсюдженню інфекційних захворювань;
- нестача медикаментів, медичного персоналу й якісних медичних послуг збільшують рівень смертності та показник захворюваності у воєнний час;
- діти втрачають батьків, братів і сестер, друзів, а ті, що стали сиротами, часто змушені жити на вулиці, де ризик почати вживати наркотичні засоби чи алкоголь значно вищий;
- під час війни батьки зазвичай зосереджені на виживанні, тому приділяють менше уваги дітям, яким доводиться самотійно шукати сенс у тому, що відбувається [3].

Зауважимо, що зазначений перелік не є вичерпним; існує безліч проблем і нюансів, на які варто звернути увагу. Так, в Україні під час воєнного стану 58 тисяч дітей повернулись до батьків або інших законних представників із закладів, де вони перебували цілодобово. В переважній більшості ці діти є вихованцями закладів середньої освіти: 57 346 дітей або 98% [4].

Досвід повернення таких дітей в родини під час карантинних заходів, пов'язаних із пандемією COVID-19 свідчить, що за дотриманням прав цієї

категорії дітей потрібен посилений контроль. Адже серед наслідків повернення були як позитивні, коли дитина залишалась в родині та не поверталась в майбутньому до цілодобового перебування у закладі, так і негативні, коли базові потреби та права дитини, що повернулась, не були забезпечені в родині. Зокрема діти не мали повноцінного харчування, не були забезпечені одягом, зазнавали домашнього насильства, порушувались їхні права на освіту і безпеку.

На даний час, коли відбуваються воєнні дії, сім'ї, які перебували у складних життєвих обставинах, стали ще більш вразливими, батьківській потенціал в них знижується, а тому ризики порушення прав дітей, а іноді і прямої небезпеки для дитини зростають [4].

Основою для захисту прав дітей, зокрема, під час війни, є такі міжнародно-правові акти:

- Конвенція ООН про права дитини (1989);
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році);
- Женевські конвенції про захист жертв війни (1949);
- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977);
- Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999);
- Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками [5].

Система міжнародних угод, протоколів та інших інструментів «м'якого права» продовжує розвиватися; надаються рекомендації щодо того, як розширити захист і дотримання прав дитини під час воєн і збройних конфліктів. На папері вони виглядають доречними. Проте реальне впровадження стандартів, передбачених цими нормативно-правовими актами, досі є суттєвою проблемою. На нашу думку, для того, щоб вона почала вирішуватися, потрібно вживати більш рішучі, узгоджені колективні дії всієї міжнародної спільноти.

Список використаних джерел

1. The War on Children: Time to End Violations Against Children in Armed Conflict 12.04.2022. URL: <https://www.savethechildren.net/sites/default/files/waronchildren/pdf/waronchildren.pdf>
2. Росія вбила в Україні 198 дітей 15.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3458102-rosia-vbila-v-ukraini-198-ditej.html>
3. Вплив війни на дітей 13.04.2022. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-children/>
4. Під час воєнного стану 58 тисяч дітей повернулись до родин із закладів, де вони перебували цілодобово 08.04.2022. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21670.html>
5. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база 13.04.2022. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/>

Діденко Н.Г., доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного
адміністрування, Національний університет охорони здоров'я імені П.Л.
Шупика

ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Значна кількість міжнародних договорів, направлених на захист осіб під час збройних конфліктів та війн, під час військової агресії Росії проти України не привела до захищеності громадян та збереження їх прав і свобод. Конвенції та декларації, прийняті ООН або під егідою ООН, а також відповідні документи, розроблені спеціалізованими установами ООН, стандарти з прав людини в рамках ОБСЄ та Європейського Союзу, наразі порушуються російськими загарбниками, що свідчить про недосконалість та слабкість механізмів захисту прав людини в сучасному світі.

З часів Нюрнберзького трибуналу 1945 р. виділяють чотири типи міжнародних злочинів: *воєнні злочини*, які стосуються значною мірою захисту цивільних від жахів війни; *злочини проти людяності* – систематичні та широко поширені напади на цивільне населення; *геноцид* – знищення груп людей; *злочини проти миру або злочини агресії*, тобто розгортання та ведення явно злочинної війни. Наразі в Україні Росія здійснює всі види злочинів, про що свідчить те, що, відповідно до звіту Управління Верховного комісара ООН з прав людини, в Україні станом на 6 квітня 2022 року вбито 1 480 мирних жителів, поранено 2 195 людей. За даними Офісу Генерального прокурора, від початку вторгнення Росії в Україну станом на 11 квітня 2022 року вбито 183 дітей, понад 342 – поранено.

Після звільнення Збройними силами України Київської області на околицях столиці, зокрема у Бучі, Ірпені та по Житомирській трасі, було виявлено десятки тіл закатованих і вбитих російськими окупантами мирних мешканців і братські могили з сотнями тіл українців, що є свідченнями геноциду росіянами проти цивільного населення України.

Крім того, окупанти цинічно знищували помешкання людей та інфраструктуру міст, завдаючи своїми злочинними діями величезні руйнування та збитки. Внаслідок бомбардувань і обстрілів пошкоджено понад 730 закладів освіти, 74 з них зруйновано повністю.

Серед порушених прав, які здійснюються російськими військами, - використання забороненої міжнародними конвенціями зброї; мародерство з боку російських військових на захопленій українській території; руйнування пам'яток архітектури та храмів; депортація українських громадян до Росії; розстріл гуманітарних коридорів; порушення статті 13 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими; викрадення людей та позбавлення свободи; тортури, свідомі напади на цивільних, на медиків, на сховища; використання цивільних як заручників для прикриття тощо.

За даними ВООЗ, від війни в Україні постраждали вже 18 млн людей, зокрема 6,7 мільйона українців були змушені втекти від війни в безпечніші області, більше 3 млн людей покинули країну.

Наразі Офіс Генпрокурора спільно зі Службою безпеки України працюють над кримінальним провадженням за фактом вчинення політичним та військовим керівництвом Росії злочинів та геноциду українського народу.

Встановлення відповідальності за вчинення відповідних злочинів є міжнародно-правовим зобов'язанням України відповідно до міжнародно-правових документів (Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року (набула чинності 15 лютого 1955 року); Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року (набула чинності 3 січня 1955 року); Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року (набула чинності 3 січня 1955 року); Конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту від 14 травня 1954 року (набула чинності 6 липня 1957 року); Міжнародна конвенція про попередження злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 року (набула чинності 18 липня 1976 року); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 10 грудня 1984 року (набула чинності 26 червня 1987 року).

Для ефективного збору та обробки інформації про порушення прав людини Росією під час війни з Україною створено веб-платформу <https://humanrights.gov.ua>. [4]. Зібрані факти будуть використані як докази для захисту та представництва України у Європейському суді з прав людини та Міжнародному суді ООН. Відомості будуть опрацьовані кваліфікованою командою юристів та підготовлені для захисту інтересів України. Наразі слідча група міжнародного кримінального суду разом з українськими правоохоронцями збирає докази та факти воєнних злочинів, вчинених російськими військовослужбовцями.

Україна отримує безумовну міжнародну підтримку в цій війні. 25 лютого 2022 р. Рада Європи призупинила членство Росії в цій організації. Членство Росії призупинено і в Парламентській асамблеї Ради Європи, в комітеті з протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму.

Європейський суд з прав людини 1 березня 2022 р. задовільнив заяву, подану Міністерством юстиції України про забезпечувальні заходи. Суд зобов'язав Російську Федерацію: не здійснювати військові напади на цивільне населення та цивільні об'єкти, в тому числі на житлові приміщення, транспортні засоби швидкої допомоги та інші цивільні об'єкти, що знаходяться під спеціальною охороною такі, як школи, лікарні; негайно забезпечити безпеку закладів медичної допомоги, їх особового складу та автомобілів швидкої допомоги на території, що є об'єктом нападів або осади російських військ [3].

Європейський суд з прав людини прийняв рішення на користь України щодо всіх майбутніх скарг проти Росії. Зокрема, **після 16 вересня 2022 р. Російська Федерація перестала бути стороною Європейської конвенції з прав людини, а отже вчинені після цієї дати порушення, відповідальність за які**

несе Російська Федерація, не будуть розглядатися Європейським судом з прав людини.

3 березня 2022 року 45 держав-учасниць Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), включаючи Україну, активували Московський механізм ОБСЄ щодо вторгнення РФ. «Московський механізм» – це формальна процедура, встановлена в рамках ОБСЄ, що дозволяє розгортання короткострокової міжнародної місії зі встановлення фактів для вирішення конкретної проблеми з правами людини в регіоні ОБСЄ. «Московським» цей механізм названий, тому що він був прийнятий під час зустрічі Наради з безпеки і співробітництва в Європі, що відбулася в 1991 році в Москві.

Згідно з рішенням держав-учасниць ОБСЄ Московський механізм задіяний з метою «дослідження впливу на права людини і гуманітарних наслідків вторгнення Російської Федерації і війни, підтримуваних Білоруссю, на народ України, в межах міжнародного визнаних кордонів і територіальних вод України». Зокрема перед групою міжнародних експертів поставлені завдання щодо встановлення фактів та обставин, пов'язаних з можливими порушеннями зобов'язань, взятих в рамках ОБСЄ, та порушень і зловживань міжнародного права з прав людини і міжнародного гуманітарного права; встановлення фактів і обставин щодо можливих військових злочинів і злочинів проти людяності, включаючи умисні і невивіркові напади проти цивільних осіб і цивільної інфраструктури, а також збір, консолідація і аналіз інформації з метою представлення її в рамках відповідних механізмів притягнення до відповідальності, а також національних, регіональних і міжнародних судах чи трибуналах, що мають чи матимуть у майбутньому юрисдикцію щодо цих питань [1].

Звіт цієї місії матиме юридичне значення для притягнення до відповідальності винних у національних і міжнародних судах чи трибуналах, а саме в Міжнародному кримінальному суді, який вже розпочав попередньо досліджувати питання. Цей звіт має стати важливим кроком для звернення стягнення на майно РФ і пов'язаних з нею осіб, корпорацій і установ для відшкодування збитків, завданих російською агресією. Цей звіт матиме політичне значення, адже дозволить зробити публічними і визнаними факти таких злочинів і порушень, вчинених на території України проти українського народу.

16 березня 2022 р. Міжнародний Суд Організації Об'єднаних Націй (МС ООН) ухвалив рішення (наказ) щодо тимчасових заходів у справі Україна проти Російської Федерації «Щодо звинувачень у вчиненні геноциду відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього», у якому зафіксував незаконні військові дії Росії на території України. У тексті рішення зазначено, що суд не знайшов жодних доказів на користь тверджень РФ про вчинення Україною злочину геноциду на своїй території. Суд зобов'язав Росію негайно припинити вторгнення в Україну, але це не зупинило агресію і Російська Федерація продовжила здійснювати воєнні злочини на території нашої держави [2].

7 квітня Генеральна асамблея ООН призупинила членство Росії в Раді з прав людини як країни, що вчиняє грубі та систематичні порушення прав людини [5].

Отже, процес формування механізму притягнення Росії до відповідальності починає формуватися. У подальшому цей процес може розглядатися за двома способами, які базуються на прецедентах, а саме: перший варіант – угода між Україною та міжнародною організацією. Це може бути ООН, Європейський Союз, Рада Європи (модель, яка використовувалася в Сьєрра-Леоне та Косово); другий варіант – угода між Україною та іншими країнами, які готові приєднатись (нюнберзька модель).

Висновки. Вважаємо, що ситуація з порушенням прав і свобод громадян у війні Росії проти України має отримати юридичну і політичну оцінку як можна скоріше. Для цього треба негайно припинити право вето Росії в Раді Безпеки ООН. Стаття 24 Статуту ООН покладає на Раду Безпеки відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки, отже країна-агресор, будучи постійним членом Радбезу, має право вето на протидію своїм злочинам. Росія це уже продемонструвала, скориставшись правом вето у 2008 р., коли Рада Безпеки ООН не спромоглася ухвалити резолюцію щодо Південної Осетії, у 2014 р., коли Рада Безпеки ООН не змогла прийняти резолюцію щодо тимчасово окупованого Криму, у 2018 р. – про розслідування можливої хімічної атаки у Сирії. 25 лютого 2022 р. Росія наклала вето на резолюцію Ради Безпеки, що засуджує її дії на території України та закликає Москву негайно припинити застосування сили та вивести війська з української території. Будучи ініціатором військових конфліктів по всьому світу, Росія використовує право вето, аби не дати міжнародній спільноті гідно та вчасно відреагувати на військову загрозу. Загалом, неприпустимою сьогодні є взагалі участь Росії, країни-агресора та воєнного злочинця, в структурі ООН.

Важливим кроком у притягненні Росії до відповідальності за злочини в Україні має стати робота Консультативної місії ЄС щодо реформи сектора цивільної безпеки в Україні (EUAM), яка надаватиме підтримку українській владі у розслідуванні та судовому переслідуванні будь-яких міжнародних злочинів, скоєних під час війни Росії проти України. Місія забезпечить тісне співробітництво з Міжнародним кримінальним судом та Євроюстом, а також із державами-членами, які надають безпосередню підтримку розслідуванню та судовому переслідуванню міжнародних злочинів в Україні.

Для відновлення порушених прав важливим кроком має стати створення трастового фонду для передачі жертвам злочинів.

Список використаних джерел

1. Водяніков О. Московський механізм ОБСЄ: що це таке і як ним скористатися. URL: <https://rus.lb.ua > blog > 5108>.
2. Заява Комітету з питань правової політики щодо фактів геноциду українського народу URL: <https://www.rada.gov.ua > news>
3. Коментар ВС до рішення ЄСПЛ про припинення РФ нападів та бомбардування цивільних об'єктів в Україні URL: <https://yur-gazeta.com > kome...>

4. Міжурядова платформа для збору доказів для захисту та представництва України в європейському суді з прав людини та міжнародному суді ООН *URL*: <https://humanrights.gov.ua>.

5. Росію вигнали з Ради ООН з прав людини. *URL*: <https://www.euointegration.com.ua>.

Діденко Н.Г., доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри управління охороною здоров'я
та публічного адміністрування,
Михайленко М.М., аспірантка кафедри управління охороною здоров'я
та публічного адміністрування,
Національний університет охорони здоров'я імені П.Л. Шупика

ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІКУВАЛЬНО-ЕВАКУАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

У воєнний час лікувально – евакуаційне забезпечення є особливою системою заходів з надання медичної допомоги пораненим і хворим, їх евакуації, подальшого лікування та реабілітації. В науковій літературі концепція лікувально – евакуаційного забезпечення містить поняття етапного лікування поранених і хворих з їх евакуацією за призначенням та реабілітацією. Для організації такої системи надзвичайно важливо дотримуватися низки принципів, за допомогою яких створюється можливість зберегти життя і здоров'я максимальної кількості людей.

До таких принципів слід віднести наступні:

своєчасність, спадкоємність і послідовність у наданні медичної допомоги, лікуванні та реабілітації;

надання медичної допомоги пораненим та хворим і початок інтенсивної терапії якомога раніше від часу поранення, захворювання;

ешелонування медичної допомоги між медичними підрозділами та закладами охорони здоров'я;

поєднання заходів із надання медичної допомоги пораненим і хворим з евакуацією за призначенням;

проведення інтенсивної терапії тяжкопораненим і хворим під час евакуації;

евакуація поранених і хворих за призначенням до того лікувального закладу, де їм буде надана вичерпна медична допомога з подальшим лікуванням до одужання;

спеціалізація медичної допомоги, лікування та реабілітація поранених і хворих.

Однак у сучасній війні часто складаються умови, при яких кількість поранених і хворих, які потребують того чи іншого виду медичної допомоги, властивого даному етапу медичної евакуації, суттєво перевищує можливості її надання. Тому сучасна система лікувально-евакуаційного забезпечення передбачає групування заходів першої лікарської і кваліфікованої медичної допомоги за терміновістю її надання й відповідні зміни обсягу допомоги. Ці зміни визначаються конкретними умовами бойової і тилової обстановки, величиною і структурою санітарних утрат, забезпеченістю підрозділів, частин і закладів медичної служби силами й засобами, які дозволяють надавати той чи інший вид медичної допомоги, можливістю сучасної доставки поранених і хворих на наступні етапи медичної евакуації тощо.

Усім етапам медичної евакуації властиві певні особливості в організації роботи, які залежать від їх завдань і місця в загальній системі лікувально-евакуаційного забезпечення, а також від бойової, тилової та медичної обстановки. Однак у складі кожного етапу медичної евакуації, як правило, розгортається ряд типових функціональних підрозділів, які виконують наступні, загальні для кожного з них завдання: прийом, реєстрацію, медичне сортування поранених і хворих, які надходять; проведення за показаннями санітарної обробки поранених і хворих, дезінфекції, дезактивації та дегазації їх одягу та знаряддя; надання пораненим та хворим медичної допомоги; стаціонарне лікування поранених та хворих; підготовку до евакуації поранених та хворих, які підлягають лікуванню на наступних етапах; ізоляцію інфекційних хворих.

Дуже важливо організувати управління евакуацією з метою рівномірного і одномоментного завантаження медичних загонів (госпіталів) лікувально-профілактичних установ, а також забезпечення перевезення поранених і хворих в лікувальні установи відповідного профілю (відділення лікувальних установ), скоротивши до мінімуму їх перевезення між лікувальними установами району (міста).

Вважаємо, що мета лікувально – евакуаційного забезпечення полягає також в забезпеченні правильних дій медичних кадрів, наявності соціальної і професійної компетенції фахівців, забезпеченні упевненості кожного медичного працівника в обґрунтованості своїх дій і високій відповідальності за них, готовності населення до надання само- і взаємодопомоги постраждалим.

В умовах військової агресії Росії в Україні лікувально – евакуаційне забезпечення має особливий характер, оскільки охоплює значну кількість як військовослужбовців, так і цивільного населення, яке є об'єктом обстрілів, бомбардувань.

Зруйнована інфраструктура охорони здоров'я та порушені ланцюги постачання медичних товарів становлять серйозну загрозу для мільйонів людей та можливості надання їм екстреної медичної допомоги. Це зумовило необхідність для МОЗ України провести додаткові заходи для лікування та евакуації населення, затвердити Методичні рекомендації щодо надання екстреної медичної допомоги постраждалим на догоспітальному етапі в умовах бойових дій/воєнного стану, запустити платформу «СпівДія» для допомоги українцям під час війни.

Наразі МОЗ України працює над створенням нових логістичних ланцюгів для забезпечення медикаментами та лікування пацієнтів в умовах війни. Зокрема, для забезпечення медикаментами прифронтових регіонів відомство збирає інформацію про потреби в електронній системі MedData безпосередньо від установ, а щоб їх забезпечити, співпрацює з великими благодійними фондами й організаціями.

В умовах війни в регіонах, де ведуться активні бойові дії, медична допомога надається пораненим на першому етапі тими лікарнями, які є поруч, а потім постраждалих евакуюють туди, де роблять операції, і далі відправляють на реабілітацію [3].

На деокупованих територіях країни, у тих містах, де лікарні знищено повністю, розгортаються польові госпіталі. Але у Луганській і Донецькій областях, там, де практично не залишилося лікарень, багатьох пацієнтів евакуюють у більш безпечні місця на захід і в центр країни. Для цього на заході України додатково розгорнуті польові шпиталі [3].

Для забезпечення лікарями для роботи з політравмою та вогнепальними пораненнями залучаються всі, хто має досвід хірургії та травматології. Крім того, на допомогу в Україну вже прибуло 290 іноземних медичних працівників [3].

Важливим фактором медичної допомоги постраждалим від військової агресії стала міжнародна підтримка. З цією метою ВООЗ тісно співпрацює з Міністерством охорони здоров'я України та органами влади, щоб виявляти прогалини й потреби в системі охорони здоров'я країни та швидко на них реагувати. Наприклад, ВООЗ відкрила операційний центр у Жешуві в Польщі, розробила систему забезпечення для постачання травматологічних наборів у більшість українських міст і відправила понад 100 тон медичного обладнання через кордон до закладів охорони здоров'я по всій країні. Команда кваліфікованих медичних працівників може за допомогою одного травматологічного набору ВООЗ, який містить хірургічне обладнання, витратні матеріали та антисептики, врятувати життя 150 пораненим [4].

Бригади екстреної медичної допомоги ВООЗ створюють польові госпіталі там, де медичні установи були пошкоджені або зруйновані. У ВООЗ співпрацюють з національними та міжнародними партнерами щодо створення мобільних клінік первинної медико-санітарної допомоги. Так, на польсько-українському кордоні на шляху до Львова відкрили перший польовий госпіталь, де медична допомога надаватиметься безоплатно усім, хто цього потребуватиме [1].

ЮНІСЕФ доправив в України 1 800 тон ліків, хірургічних та акушерських наборів, аптечок невідкладної допомоги, а також ковдр та гігієнічних засобів для лікарень у різних областях України.

До України зі США привезли інноваційну систему Vita Rescue System вартістю понад 500 тис. доларів, яка дозволяє швидше та безпечніше застосовувати евакуацію повітрям, зокрема, й з поля бою. За допомогою цієї розробки вивезення гвинтокрилом поранених триває 2 хвилини замість звичайних 20-ти: система, яку встановлюють на гелікоптер, допомагає

стабілізувати медичні ноші, що прикріплені до літального апарату. Наразі системи Vita Rescue System стоять на озброєнні повітряних сил США[2].

Наразі в Україну відправлять 30 броньованих "швидких", куплених на зібрані кошти українським посольством у Великобританії.

Уряд Німеччини надає медичний літак Airbus A310 для евакуації поранених українців внаслідок війни. Всередині можуть розмістити до 56 поранених дітей і дорослих. Також в шпиталі можуть перебувати 38 людей з менш серйозними травмами, коли одночасно працюють шість модулів для інтенсивної терапії. Літак оснащений системою вентиляції легень, контролем функції кровообігу і проведенням інфузій. На борту передбачена апаратура для здійснення ультразвукової діагностики та інше медичне обладнання. Крім пацієнтів під час перельоту на борту можуть перебувати 25 медиків. Зокрема лікарі, медсестри для проведення інтенсивної терапії та фельдшери.

Висновки. Організація лікувально – евакуаційного забезпечення в Україні в умовах війни показала високий професіоналізм українських медиків та значну роботу, яка проводиться для збереження життя і здоров'я постраждалих. Разом з тим, існує необхідність поліпшення стану взаємодії між закладами охорони здоров'я та створення ефективної державної інтегрованої системи, яка передбачала б вирішення проблем логістики евакуації, дефіциту певних медичних препаратів, сучасного медичного обладнання, посилення уваги до підготовки фахівців для забезпечення лікувально-евакуаційних заходів на державному, міжвідомчому, регіональному та місцевих рівнях.

Список використаних джерел

1. ВООЗ: Система охорони здоров'я України під ударом Росії. [URL:https://ukrainian.voanews.com](https://ukrainian.voanews.com) >.
2. В Україну зі США привезли інноваційну систему. [URL: https://www.unian.ua](https://www.unian.ua) > [health](#).
3. Ляшко розповів, як працюють лікарі в областях, де тривають активні бойові дії. [URL: https://www.unian.ua](https://www.unian.ua) > [health](#).
4. Україна: 28 днів війни, 64 підтверджених нападів на систему охорони здоров'я та 18 мільйонів постраждалих. [URL: https://ukraine.un.org](https://ukraine.un.org) > [17586...](#)

Драч І.І., доктор педагогічних наук, доцент,
директор Інституту вищої освіти,
Національна академія педагогічних наук України

ВІДКРИТА НАУКА: АКТУАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО СТАНУ

В умовах війни РФ проти України та після воєнний час зростає актуальність підвищення якості досліджень для відновлення економіки держави та її розбудови. Удосконалення досліджень шляхом покращення обміну, передачі та

доступу до наукових знань шляхом трансферу знань та відкритих інновацій забезпечує імплементація концепції «Відкрита наука».

Відкрита наука представляє новий підхід до наукового процесу, заснований на спільній роботі та нових способах розповсюдження знань за допомогою цифрових технологій та нових інструментів спільної роботи. Ідея фіксує системну зміну способу науки і дослідження: перехід від стандартної практики оприлюднення результатів досліджень у наукових публікаціях до обміну та використанню всіх наявних знань на більш ранній стадії процесу дослідження [1].

Цілями Відкритої науки є: відкритість даних; розвиток Європейської хмари відкритої науки як об'єднаної екосистеми інфраструктур даних досліджень; розроблення показників нового покоління щодо оцінювання якості та впливу досліджень; вільний доступ до всіх рецензованих наукових публікацій; заохочення раннього обміну різними видами наукових результатів; визнання відкритості наукової діяльності в системах оцінювання наукової кар'єри дослідників; відповідність усіх досліджень, що фінансуються в ЄС, загально узгодженим стандартам дослідницької доброчесності; набуття вченими Європи необхідних навичок щодо використання процедур та практик Відкритої науки шляхом забезпечення підтримки їх навчання; забезпечення можливості широкої громадськості зробити значний внесок у виробництво наукових знань в Європі [2].

Основні цінності Відкритої науки випливають з етичних, епістемологічних і соціально-технологічних наслідків відкриття науки для суспільства і поширення принципів відкритості на весь цикл наукових досліджень. До їх числа належать:

- користь для суспільства: будучи глобальним суспільним благом, Відкрита наука належить всьому людству і приносить користь всьому людству;

- рівноправність і справедливість: Відкрита наука повинна відігравати важливу роль в забезпеченні рівноправності дослідників з розвинених і країн, що розвиваються, дозволяючи їм на справедливій і взаємовигідній основі спільно використовувати наукові ресурси і результати і забезпечуючи рівний доступ до наукових знань як їх творцям, так і користувачам незалежно від їх географічного місце-знаходження, гендерної та етнічної приналежності або соціально-економічного стану;

- якість і достовірність: Відкрита наука повинна забезпечувати високу якість досліджень шляхом об'єднання численних джерел знань і надання широкого доступу до методів і результатів досліджень для їх ретельного аналізу і перевірки;

- різноманіття: Відкрита наука повинна охоплювати різноманітні методи і форми роботи, мови, результати і теми досліджень, які відповідають потребам і відображають епістемологічний плюралізм різних дослідницьких спільнот, вчених, носіїв знань і соціальних суб'єктів з різних країн і регіонів;

- інклюзивність: підтримуючи загальне прагнення до нових знань, Відкрита наука повинна конструктивно залучати до цього процесу всіх учених,

широку громадськість і носіїв знань, які не належать до інституціолізованому науковому співтовариству, включаючи представників корінних народів та інших традиційних громад [3].

Переваги Відкритої науки полягають у: підвищенні ефективності науки за рахунок зменшення дублювання та витрат на створення, передачу та повторне використання даних; підвищенні прозорості та якості у процесі підтвердження достовірності результатів досліджень; прискоренні передачі знань, сприяння швидшому переходу від досліджень до інновацій; збільшенні впливу результатів досліджень на економіку; ефективнішій відповіді на глобальні виклики, які вимагають скоординованих міжнародних дій; сприянні залученню громадян до досліджень, активної участі в наукових експериментах та зборі даних [4].

Університети відіграють унікальну багатогранну роль у науково-дослідних та інноваційних екосистемах і суспільстві, зокрема, у забезпеченні об'єднання талантів для досліджень в наукових колах та інших секторах, виведенні нових технологій на ринок, вдосконаленні державних послуг або вирішенні соціальних проблем [2].

Для переходу до Відкритої науки університетам необхідно:

- підтримувати та посилювати взаємодію між науковими колами та неакадемічним сектором для посилення ролі університетів як центральних суб'єктів в інноваційних екосистемах;

- розширювати можливості більшої кількості європейських університетів прийняти і засвоїти принципи Відкритої науки, а також забезпечити процедури щодо відкритого доступу та відкритих даних, спираючись на існуючі інвестиції ЄС;

- сприяти та пришвидшити доступ до результатів досліджень, сприяти міждисциплінарним дослідженням та вдосконаленню штучного інтелекту, що можуть допомогти розв'язанню соціальних проблем сучасності;

- забезпечити навчання для дослідників для практики Відкритої науки;

- посилити ефективність управління університетськими дослідницькими інфраструктурами в Європі;

- слід заохочувати дослідницькі університети до розроблення дорожніх карт розвитку інституційних інфраструктур та посилити ефективність управління ними шляхом обміну найкращими практиками;

- забезпечити доступ дослідникам, які працюють в університетах, як до університетських, так і до зовнішніх дослідницьких інфраструктур (наприклад, до тих, що належать приватному сектору, науково-дослідницьким інститутам), включаючи і віддалений доступ;

- підвищити доступність найсучасніших дослідницьких інфраструктур.

Список використаних джерел

1. Open innovation, open science, open to the world – a vision for Europe. URL: http://publications.europa.eu/resource/cellar/3213b335-1cbc-11e6-ba9a-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2

2. Towards a 2030 vision on the future of universities in Europe. Policy Report.
URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a3cde934-12a0-11eb-9a54-01aa75ed71a1>.

3. Preliminary report on the first draft of the Recommendation on Open Science.
URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374409.page=10>.

4. Open Science (2019). URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/research_and_innovation/knowledge_publications_tools_and_data/documents/ec_rtd_factsheet-open-science_2019.pdf/

Захарчук М.Є., кандидат педагогічних наук, доцент
декан післядипломної освіти,
Інститут адміністрування та післядипломної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка»

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН, ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА КАТЕГОРІЯ

Волонтерство, яке нині стало візитівкою української держави, опору населення російській агресії, вияву енергії людських мас, формою підтримки збройних сил, поступово перетворюється в об'єкт наукового вивчення. Ним цікавляться історики, географи, політологи, психологи. Зростає інтерес й у системі економічних наукових знань (економіка, соціологія, статистика). Для того, щоб визначити проблематику власного наукового пошуку, конкретизуємо суть кількох вихідних положень.

Волонтерство як соціальний феномен. Дослідження волонтерства, як соціального феномену сучасності, пов'язаного з добровільним об'єднанням людей задля певної суспільно-корисної діяльності (праці), має свої історичні передумови. Так, у лексичі окремих діячів європейських держав воно починає фігурувати з XVII ст.: мігрує з латини (від лат. –«voluntarius») до Франції (французьке – *volontaire*), Італії (італійське – *volontario*), Німеччини (німецьке – *Volontair*), Британії (англійське – *volonteere*). Лише через століття воно стає специфічним поняттям, визначником конкретного виду соціального руху – власне волонтерського. Передумовою цього стали наслідки найбільшої битви австро-італо-французької війни, яка ввійшла в історію під назвою «під Сольферіно» (24 червня 1859 року, Італія). Людські втрати були настільки масштабні (становили понад 40 тис. осіб - вбитих, поранених, зниклих безвісти, полонених) [1]), що породила ідею створення Міжнародного комітету Червоного Хреста (1863 р.). Принципи роботи організації було закладено Анрі Дюраном, відомим французьким письменником-журналістом, враженим наслідками кривавої битви. В 1864 р. була прийнята перша Женевська конвенція - міжнародний договір, який закріплює у міжнародному праві норми щодо

гуманного ставлення під час війни. Нині волонтерство – це особливий спосіб виразу людських взаємовідносин. Це потреба людей брати участь у житті суспільства і відчувати, що вони важливі для інших. Люди в усьому світі займаються волонтерською діяльністю з різних причин: щоб допомогти подолати бідність та покращити базове здоров'я та освіту; забезпечити безпечне водопостачання та належні санітарні умови; для вирішення екологічних проблем та зміни клімату; зменшити ризик катастроф, а також боротися із соціальною ізоляцією та насильницькими конфліктами.

Волонтерство - це фундамент громадянського суспільства. Без нього важко собі уявити громадські організації, благодійність, якісний суспільний контроль за діями влади та бізнесу тощо. У громадянському суспільстві волонтерство стає його інститутом - елементом соціальної структури. Воно уособлює у собі стійкі типи і форми соціальної практики, через яку організовується суспільне життя, забезпечується стійкість зв'язків і відносин в рамках соціальної організації суспільства. За умови закріплення його норм у праві може бути і суб'єктом, і регулятором людських взаємодій. Саме у цьому контексті можна вести мову про коректність та перспективи побудови інституційного поля аналізу розвитку волонтерства. Так, нині волонтерство може бути суб'єктом різних міжурядових інституційних взаємодій - основою національних та міжнародних неурядових організацій (НУО) та інших організацій громадянського суспільства, а також громадських і політичних рухів. Визначення волонтерства, прийняте Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 2001 році (резолюція 56/38), акцентує увагу на кількох складових. По-перше, дія має бути здійснена добровільно, за власним бажанням особи, а не як обов'язок, передбачений законом, договором чи академічними вимогами. По-друге, дія не повинна здійснюватися переважно для фінансової винагороди. По-третє, дія має бути для загального блага, приносити пряму чи опосередковану користь людям, які не є членами сім'ї чи домогосподарства, чи справою, навіть якщо людина, яка займається волонтерством, зазвичай також отримує користь[7]. Визнання волонтерства зростає останнім часом, особливо після того, як Організація Об'єднаних Націй проголосила 2001 рік Міжнародним роком волонтерів, але це явище все ще в значній мірі неправильно інтерпретовано та недооцінено, хоча це один з основних каналів для людей, щоб залучити людей до покращення свого добробуту. Дуже часто помічають міцні зв'язки між волонтерською діяльністю та прагненням миру і розвитком нації.

Волонтерство як економічна та соціальна категорія. Дослідження останніх років показують, що волонтерство абсолютно справедливо можна досліджувати з позиції економіки. Адже, з одного боку, волонтерство – це неоплачувана, добровільна діяльність на благо інших. Будь-яка людина, що свідомо і безкорисливо трудиться, щоб допомогти людям, які цього потребують, може називатися волонтером. З іншого, волонтерство - це час, який людина свідомо віддає задля задоволення благ інших. Якщо час вважати економічним ресурсом, то постає питання раціонального його використання. До речі, в підмогу теоретичного забезпечення такої ідеї можна навести дослідження твердження Петера Гроттіана, який досліджуючи проблеми економічного

зростання в умовах економічних криз, вже понад два десятиліття назад сказав, що повернення до повної зайнятості нині є неможливим, а відтак, - сучасна дискусія повинна вестися довкола проблем розподілу і використання робочого часу. Для доповнення економіки грошей економікою робочого часу вчений пропонує протиставити кільком «портфелям» існуючих видів праці (часу найманої, власної, громадської, суспільної, освітньої) відповідні «портфелі» з доходом [2].

Волонтерство є показовим також з позиції його розгляду як соціальної категорії. Для прикладу, візьмемо інтегративну функцію, сприяння соціальному залученню громадян. Незаможні люди стають волонтерами, як і ті, хто має статки. При цьому вони використовують свої активи, які включають знання, навички та соціальні мережі, на благо себе, своїх сімей та громад. Ці активи є надзвичайно важливими для зміцнення потенціалу для подолання катастроф і, на більш широкому фронті, для допомоги більш уразливим верствам населення у забезпеченні засобів до існування та покращенні їх фізичного, економічного, духовного та соціального добробуту[3]. Соціальна інтеграція ставить людей у центр формування політики. Її кінцева мета – надати їм можливість покращити власне життя через реалізацію можливостей. Визначення соціальної інклюзії – це «процес, який гарантує, що ті, кому загрожує бідність та соціальне відчуження, отримають можливості та ресурси, необхідні для повноцінної участі в економічному, соціальному та культурному житті та отримання такого рівня життя та добробуту, вважається нормальним у суспільстві, в якому вони живуть». Соціальна інтеграція – це відносне поняття, згідно з яким виключення оцінюється з огляду на обставини певних осіб, груп чи спільнот щодо інших. Це також нормативна концепція, яка підкреслює право окремих осіб брати участь у житті своїх громад. Окрема тема – волонтерство і соціальна інтеграція молоді.

У звіті про світовий розвиток Світового банку за 2007 рік зазначено, що до 2035 року кількість молодих людей віку 12-24 роки зросте до 1,5 мільярда. Молодь представляє величезний потенціал для розвитку. Існує нагальна потреба розвивати цей потенціал, відкривати двері для всіх форм участі молоді, включаючи волонтерство. Молодих людей не слід розглядати як пасивних одержувачів ресурсів або як причину проблем суспільства. Навпаки, їх слід визнати як важливий внесок у розвиток своїх країн. Однак, оскільки глобальна економіка та політичні та соціальні інститути зазнають серйозних змін, молоді люди стикаються з величезними обмеженнями через відсутність потенціалу та обмежені можливості для участі. Справді, молоді люди є однією з груп, найбільш схильних до соціального відчуження, що характеризуються безробіттям, бідністю, злочинністю та вживанням наркотиків[6]. Працевлаштування є важливою сферою будь-якого обговорення шляхів інклюзії для молодих людей. У цьому відношенні волонтерство є одним із шляхів, за допомогою якого молоді люди можуть покращити свої перспективи працевлаштування, покращуючи навички, пов'язані з роботою. Існує багато неофіційних відомостей, які показують, що волонтерство відіграє цінну роль у переході від навчання в школі до оплачуваної роботи як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються. Одне опитування у Сполученому Королівстві показало, що 88% безробітних

респондентів вважали, що волонтерство допоможе їм отримати роботу. Дослідження щодо того, наскільки волонтерська діяльність покращує навички працевлаштування, необхідно значно розширити, щоб політика могла базуватися на надійних емпіричних даних. Опитування China Youth Daily за участю 1044 роботодавців показало, що понад 60% з них віддають перевагу кандидату з досвідом волонтерської діяльності у віддаленому західному регіоні Китаю [4]. Роботодавці сказали, що цінностями, які вони прагнули у своїх співробітниках, були відданість, чесність і хороші комунікативні навички, виявлені під час волонтерської служби. Переважна більшість тих роботодавців, які найняли колишніх волонтерів, сказали, що вони задоволені їхньою роботою. Проте також важливо не розглядати волонтерство лише як підготовку до працевлаштування. Самі молоді люди зазвичай посилаються на важливі аспекти того, як приділяти свій час іншим, щоб внести зміни, які для них важливі, отримати новий досвід, познайомитися з новими людьми та розважитися. Крім того, є більш широкі переваги для окремих людей і суспільства з точки зору здоров'я, благополуччя та участі громади. Емпіричні дослідження підтверджують думку, що молоді люди, які беруть участь у волонтерській діяльності, мають тенденцію розвивати позитивну соціальну поведінку, яка пом'якшує правопорушення [7].

Без сумніву, волонтерство є важливою частиною переходу молоді до відповідального дорослого життя. Це цінний засіб, за допомогою якого молоді люди можуть виявляти активну громадянську позицію. Країни, що розвиваються, все частіше впроваджують волонтерство серед молоді через систему освіти. Протягом останніх кількох десятиліть у Південній Америці швидко зросло сервісне навчання. У деяких країнах, наприклад у Венесуелі, служба була введена в середні класи. Це не волонтерство у сенсі вільного вибору. Тим не менш, знайомство з державною службою в ранньому віці може призвести до залучення до волонтерської діяльності в наступні роки. Для багатьох молодих людей волонтерство є першим досвідом на роботі. Це допомагає їм сформувати ставлення та думки про роботу, а також отримати переваги, які вони можуть передати іншим через волонтерську діяльність. Також є переваги, які можна отримати від побудови стосунків з однолітками з іншими волонтерами, формування мереж для дорослих та розвитку відносин з ними, які обслуговуються їхніми зусиллями. Усі ці соціальні зв'язки сприяють більшій інтеграції. У Латинській Америці рівень безробіття серед молоді становить близько 22%, а в деяких країнах досягає 40%. У регіоні волонтерство у формі молодіжної громадської служби розглядається як служіння подвійній меті: сприяння розвитку та підготовка молоді до працевлаштування[5]. Що стосується молодих людей, то необхідно враховувати дві групи міркувань. По-перше, існує таке суспільство, в яке вони збираються жити, переходячи у доросле життя, з усіма обов'язками, які це тягне за собою. По-друге, існують бар'єри, з якими вони можуть зіткнутися через такі фактори, як релігія, етнічна приналежність або загальні стереотипи. Саме тут волонтерство з такими основними цінностями, як взаємність і повага, може зіграти значну роль. Волонтерство підкреслює активну участь у житті суспільства. Відкриваються нові способи волонтерства, які розширюють можливості для участі. Освіта відіграє важливу роль у формуванні

громадянського ставлення. На більш широкому рівні ЗМІ, уряди та організації, які залучають волонтерів, мають важливий вплив на життя молодих людей. Волонтерська робота в середній школі та коледжі позитивно впливає на статус і заробітки на першому місці роботи, що, у свою чергу, має сприятливі наслідки для заробітної плати в подальшому житті. Уряди повинні сприяти створенню клімату, за якого потреби та інтереси молодих людей повністю поважаються, і забезпечувати інфраструктуру. Організації, які залучають волонтерів, мають бути активними у залученні молоді. Здорові суспільства потребують молодих людей, які залучені до своїх громад. Волонтерська діяльність може бути дуже ефективним шляхом до такого залучення.

Список використаних джерел:

1. Анри Дюнан. Воспоминание о битве при Сольферино / Пер. с фр. — 3-е изд., без изм. — М.: Международный Комитет Красного Креста, 2004.
2. Гроттіан П. Майбутнє праці: нові концепції праці завтрашнього дня// Deutschland. - 1999. - № 6.- С.40.
3. Bortee, D. S. (2011). Volunteerism as a force for social inclusion [Unpublished report: Background paper SIP-4 for SWVR]. Bonn, Germany: UNV.
4. China Daily. (2010, May 6), Volunteers serving in W China favoured in the job market. Retrieved 18 July 2011 from http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-05/06/content_9818601.htm.
5. McBride, A. M., Johnson, E., Olate, R., & O'Hara, K. (2011). Youth volunteer service as positive youth development in Latin America and the Caribbean. *Children and Youth Services Review*, 33(1), 34-41.
6. Uhreczky, A. (2007). Social inclusion and volunteer/civic engagement. Brussels, Belgium: Association of Voluntary Service Organization (AVSO).
7. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA). (2008). Guide to the national implementation of the Madrid international plan of action on ageing. New York, NY: UN.

Кошова С.П., кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри управління
охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика
ORCID: 0000-0002-7637-4311

КОСМІЧНА ГАЛУЗЬ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД УКРАЇНИ

Останніми роками одним із найбільш важливих глобальних чинників є космос, успіх використання якого фактично є індикатором завоювання світового лідерства та наступного стратегічного домінування в ХХІ столітті. Важливим сегментом ринку високих технологій є космічний ринок. Космічна галузь кожної країни відноситься до однієї з конкурентоспроможних, оскільки, вона включає

значну кількість високотехнологічних підприємств, що представляють країну на світовому ринку високих технологій.

В першій половині XXI століття зростання значення космічних технологій є тим чинником, який знижує ступінь значимості традиційних чинників, які раніше визначали успіх економічного та соціального розвитку країн в умовах зростання ступеню конкурентної боротьби країн та корпорацій.

Космічні системи вже сьогодні стали невід'ємним елементом нового інформаційно та когнітивно детермінованого технологічного укладу, до якого відбувається перехід в розвинутих країнах та до якого прагнуть нові індустріальні країни. Прив'язка моделі стійкого розвитку до чітко сформованої стратегії космічної діяльності – закономірний крок для країн на шляху формування парадигми завоювання глобального (світового) економічного, політичного, військового, наукового, енергетичного лідерства та через нього здійснення домінування у важливих світоформуючих сферах.

В Законі України «Про космічну діяльність» зазначено, що космічна діяльність здійснюється відповідно до Загальнодержавної цільової науково-технічної програми України, що затверджується Верховною радою України терміном на п'ять років. З 1993 до 2017 року було прийнято п'ять космічних програм, які не були реалізовані повною мірою через нестачу фінансового забезпечення [2].

На засіданні Кабінету Міністрів України восени 2021 року було ухвалено проект Закону України «Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021–2025 роки» [2]. Першим кроком на шляху реалізації державної космічної програми було виведення на орбіту в січні 2022 року українського супутника «Січ-2-30». Даний супутник є частиною європейської супутникової програми спостереження за Землею Copernicus, з якою Україна має угоду та отримує знімки з космосу безкоштовно. Співпраця в рамках програми Copernicus вже дозволила реалізувати в Україні проект теплових аномалій, що визначає та попереджає лісові пожежі.

За часи незалежності Україна створила сім космічних апаратів, які були виведені на орбіту. Серед них в 2007 році був й успішний комерційний проект – супутник EgyptSat-1 для Єгипту. В 2014 та 2017 роках були запуснені наносупутники PolyITAN-1 и PolyITAN-2-SAU, які працюють дотепер.

24 лютого 2022 року Росія розпочала пряме повномасштабне вторгнення на територію України, що безпосередньо впливає на вітчизняний космічний сектор. Ракетні атаки в Дніпропетровській області призвели до того, що провідні підприємства космічної галузі змушені були зменшити свою робочу потужність над проектами.

Останніми роками спостерігалось зростання космічного сектору України, а отже, після війни український уряд повинен створити всі можливі умови для розвитку приватного космічного бізнесу. Експерти впевнено стверджують, що після закінчення війни вітчизняна космічна галузь суттєво зміцнить зв'язки з європейськими країнами-партнерами. Цьому в найближчі роки також повинна посприяти заявка України на вступ до Європейського Союзу.

Яскравим прикладом відновлення секторів економіки в умовах затяжного військового конфлікту є Ізраїль – країна, яка змогла побудувати сучасну процвітаючу державу в пустелі. Головними чинниками, що дозволяє Ізраїлю бути процвітаючою країною можна відзначити наступні:

- зовнішні та внутрішні загрози спонукають виживати галузі економіки та ставати ефективнішими;
- ефективне поєднання систем безпеки, освіти, науки та бізнесу, що забезпечує прорив в оборонних технологіях та підготовці висококваліфікованих фахівців;
- висока підтримка інновацій державою, оскільки саме інновації допомагають мати сильну економіку та високотехнологічний експорт [1, с. 3].

В Україні період попередніх років можна розглядати як «стратегічну паузу» – як період напрацювання нових технологічних можливостей та ідей, а теперішній період слід розглядати як «зону стратегічної біфуркації» – радикальний перегляд головних критеріїв космічної діяльності та, одночасно, інтенсивної підготовки до прийняття рішень про майбутнє космічної галузі, яка в більшості визначить перехід вітчизняної економіки в якісно новий стан. Велике значення в цьому буде мати й військова складова.

Для того, щоб в поствоєнний період зберегти наявну вітчизняну технологічну та науково-дослідну базу Україна повинна бути інтегрована в глобальні космічні системи. Зокрема, на даний час підприємства космічної галузі виготовляють ракетоносій «Циклон-4М» для запуску в 2023 році з космодрому, що розташований в Канаді.

З врахуванням наявної ситуації в Україні можна зробити висновок про те, що необхідно сформулювати комплексну стратегію космічної діяльності як частину глибокої структурної модернізації всього політико-економічного та військового механізму, що здійснює космічну діяльність або використовує її результати.

Розвиток приватного бізнесу в вітчизняній космічній галузі зможе відіграти суттєву роль у вирішенні системної кризи поствоєнного періоду в даній сфері. Адже приватні компанії дійсно перетворюють космічну діяльність в конкурентоспроможний продукт [4]. Приватний бізнес здатен ефективно працювати в більшості сегментів космічної діяльності та показувати для споживачів результати. Приватні компанії трансформують космічну діяльність, роблячи її стандартизованою та доступною як для державних структур, так і для приватних осіб з потенціалом її перетворення на послугу, наближену за характером до послуги масового споживача. До того ж розвиток комерційної космічної діяльності дає можливість державі сфокусуватися на вирішенні нових складних завдань, які сприяють науково-технічному прогресу.

З метою розвитку приватної складової космічної галузі, використовуючи світовий досвід, можна запропонувати наступні заходи розвитку участі приватного сектору в космічній галузі:

- активна інтеграція зусиль державних та приватних компаній для ефективного досягнення загальних результатів;

- вдосконалення нормативно-правової бази для формування інфраструктури та реалізації запусків з комерційною та державною метою приватними компаніями;
- формування сприятливого інвестиційного клімату, який можна створити шляхом привабливих мотивів для потенційного інвестора [3, с. 86].

Країни, що мають визначену стратегію розвитку космічної галузі та ракетно-космічну промисловість підіймаються на новий ступень розвитку. Адже в військово-промисловому комплексі саме космічна галузь посідає ключове місце та є значним стимулом і інструментом соціально-економічного, науково-технічного та військового потенціалу, а також дієвим чинником забезпечення національної безпеки держави.

На даний час космічна галузь перетворилась в галузь промисловості, як наприклад суднобудування, автомобілебудування або авіабудування, де є свої норми рентабельності, амортизації та прибутку. Всі діючі та перспективні космічні програми повинні розглядатися крізь призму рентабельності.

В поствоєнний період Україні з метою забезпечення національної безпеки держави потрібен всебічний розвиток вітчизняної космічної галузі, здатної розробляти космічні технології світового рівня за всіма традиційними та перспективними напрямками космічної діяльності.

Стратегічним інтересам України відповідає становлення та розвиток державного, а також комерційного сектору вітчизняної космічної діяльності. За державою залишатиметься науково-дослідний комплекс, вирішення цільових завдань в інтересах забезпечення оборони та безпеки країни, дослідження та освоєння космічного простору. Потребує заохочення зі сторони держави інноваційно орієнтоване підприємництво в частини надання послуг з використанням результатів космічної діяльності, а також послідовний розвиток можливостей щодо комерційного створення космічних засобів зв'язку, телерадіомовлення та дистанційного зондування Землі.

Список використаних джерел

1. Атаманенко Б. А., Федонюк Р. В. Міжнародне співробітництво як інструмент участі в глобальних космічних проектах. *Космічна наука і технологія*. 2014. № 3. С. 3–13.
2. Державне космічне агентство України (2021). URL: <https://www.nkau.gov.ua/> (дата звернення: 01.04.2022).
3. Кошова С. П. Розвиток космічної галузі в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 3. С. 81–87.
4. Start-Up Space: Updated on Investment in Commercial Space Ventures (2020). URL: https://brycetech.com/reports/report-documents/Bryce_Start_Up_Space_2020.pdf (дата звернення: 01.04.2022).

Лукіна Т.О., доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри менеджменту освіти та права Державного закладу вищої
освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних
наук України

ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ КЕРІВНИКІВ ОСВІТИ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Важливу роль і значення освіти для розвитку й незалежності країни важко переоцінити. Вона виступає не лише основою економічного зростання держави, але є вагомим чинником національної безпеки країни [6]. Будь-які проблеми функціонування освітньої сфери необхідно розглядати з точки зору можливого впливу на всі без винятку інші сфери життєдіяльності країни, а «освітня криза може порівнюватися з кризою національної безпеки країни» [2, с. 7]. Саме в освіті формується потужний потенціал для подолання основних п'яти загроз національній безпеці: щодо економічного зростання та конкурентоспроможності країни, захисту глобальних інтересів держави, воєнної та інформаційної безпеки, а також єдності та згуртованості нації [2].

Ефективне функціонування освіти, її висока якість [7] залежить від впливу багатьох чинників: політичних, економічних, фінансових, культурних, технологічних та інших. Чималу роль серед них відіграє також фактор розвитку людського капіталу, професіоналізму, професійного розвитку, патріотизму та психологічної стійкості педагогічних кадрів, а також системи їх професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Пандемія, спричинена поширенням COVID-19, зіграла роль своєрідного лакмусового папірця наявних проблем та актуалізувала питання про необхідність розробки й вжиття системи попереджувальних заходів, спрямованих на недопущення погіршення якості функціонування системи освіти та забезпечення стабільного і якісного освітнього процесу. Численні дослідження виявили наявність слабких місць як у структурі професійних компетентностей педагогів та керівників освітніх установ (наприклад, недостатній рівень сформованості цифрової грамотності), так і в оснащеності закладів освіти необхідними технічними інструментами та методичними засобами як то: відсутність гаджетів і необхідного приладдя, освітньої платформи для проведення занять у режимі он-лайн тощо [4; 5, с. 144-156; 161-167].

За оцінками аналітиками Всесвітнього Економічного форуму можливих ризиків, що загрожували світу упродовж 2007-2020 років, серед найбільш ймовірних ризиків, пов'язаних з геополітичною ситуацією, у 2016-2017 роках називалися терористичні акти та міждержавні конфлікти, а за ступенем загрозливого впливу на суспільство з 2015 року на перших шпальтах фактично беззмінно залишається загроза використання зброї масового ураження [3, с.2]. інакше, кажучи, ризики, пов'язані з війною, є доволі високими, що означає необхідність їх врахування для планування та організації функціонування різних

сфер життєдіяльності суспільства, особливо тих, які мають стосунок до забезпечення національної безпеки, зокрема сфери освіти.

Війна, розв'язана Російською Федерацією проти України, змусила педагогів і керівників закладів освіти зіткнутися з іншими проблемами гуманітарного характеру і виконувати додаткові, невласливі їм раніше функції. Виконання цих функцій потребує наявності в них відповідних навичок, формування яких має здійснюватися у процесі професійного розвитку фахівців шляхом оволодіння системою професійно важливих якостей (комунікативних, мотиваційних, рефлексивних, освітніх, інтелектуальних, психофізіологічних та ін.) [9].

За даними досліджень, що періодично проводяться Управлінням ООН з координації гуманітарних справ на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей, а також і на підконтрольних Україні територіях цього регіону [8] діти дошкільного і шкільного віку, а також і педагоги, тривалий час знаходяться у стані постійного страху й стресу через обстріли, побоювання стати жертвами насильства, втрату можливості продовжити навчання, невпевненість у майбутньому, можливість захворіти на серйозні хвороби тощо. Тривале знаходження дітей і педагогів у незадовільному психоемоційному стані, що погіршується несприятливими умовами навчання та небезпечним освітнім середовищем, потребує розвитку навичок стресостійкості та психосоціальної адаптивності [8, с. 52; 80-81].

Під час нинішньої фази повномасштабної війни велика кількість закладів освіти вимушені були припинити звичайний освітній процес або ж, що відбувалося частіше, доповнити його прийомом і розміщенням внутрішньо переміщених осіб. Реалізація цих нових завдань у стислі терміни та в умовах дефіциту ресурсів і кадрів потребує від керівників освітніх закладів нових професійно важливих якостей і навичок управління в умовах кризових ситуацій: стрес-менеджменту, кризис-менеджменту, ризик-менеджменту, антикризового управління та ін. Зазначене викликає необхідність говорити про трансформацію не лише самої структури професійних компетентностей, професійних знань, навичок і якостей, але й про трансформацію структури і процесу професійного навчання і розвитку.

За даними Всесвітнього Економічного форуму до 2025 року має відбутися переорієнтація ключових професійних навичок фахівців різних сфер, насамперед керівників підприємств, установ і організацій, у т. ч. й у сфері освіти. У десятку найважливіших навичок, окрім принципово нових – цифрових (таких як: використання, моніторинг і контроль технологій, технологічний дизайн і програмування), – до списку потрапили навички аналітичного мислення та інноваційності, комплексного вирішення проблем, критичного мислення, оригінальності та ініціативи, а також, що, надзвичайно важливо, за теперішніх умов, – навички самоконтролю (стійкість, опірність стресам, гнучкість та уміння взаємодіяти з іншими, що передбачає лідерство та соціальний вплив) [10].

Цілком зрозуміло, що розвиток цифрових технологій і відповідних компетентностей у здобувачів освіти, педагогів і керівників освіти сприятиме поширенню та прискоренню процесів набуття нових навичок. За даними

профспілки працівників освіти України на сьогодні «кількість роботодавців, які надають можливість онлайн-навчання своїм працівникам, зросла вп'ятеро, а кількість тих, хто хоче навчатися та отримують доступ до Інтернет-ресурсів через державні програми, зросла у дев'ять разів» [1]. Це свідчить про актуальність створення та розвитку Українського відкритого університету післядипломної освіти (УВУПО), до структури якого увійшли на партнерських засадах 15 закладів післядипломної педагогічної освіти з різних регіонів України на чолі з ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України. На теперішній час УВУПО, а також ДЗВО «Університет менеджменту освіти» пропонують цикл занять та курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників з найбільш актуальних проблем реалізації управління закладами освіти в умовах воєнного стану, використання інструментів психологічної підтримки та захисту особистості та ін.

Список використаних джерел

1. 10 найкращих навичок 2025 – скільки потрібно часу на їх вивчення. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8297-10-naykraschih-navichok-2025-sklki-potrnbno-chasu-na-yih-vivchennya.html> (дата звернення: 07.04.2022).
2. Joel I. Klein, Condoleezza Rice, Julia C. Levy. U.S. Education Reform and National Security (Independent Task Force Report No. 68). New York: Council on Foreign Relations Press. March 2012. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/146210/TFR68_Education_National_Security.pdf (дата звернення: 07.04.2022).
3. The Global Risks. Report 2020. The 15th edition of the World Economic Forum's. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf (дата звернення: 07.04.2022).
4. Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи. Аналітико-методичні матеріали / кол. автор.; за заг. ред. О.М. Топузова; укл. М.В. Головка. Київ: Педагогічна думка, 2021. 191 с. DOI: <http://doi.org/10.32405/978-966-644-596-7-2021-192>.
5. Лукіна Т.О. Дистанційне навчання в загальній середній освіті в Україні: доступність та результативність в умовах пандемії. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2021. Вип. 16 (45). С. 224–252. DOI: <https://lib.iitta.gov.ua/725078/>
6. Лукіна Т.О. Якісна освіта як чинник національної безпеки України. *Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку* : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Острого, 1 груд. 2017 р.) / за заг. ред. М.С. Романова. Острого: Вид.-во Нац. ун.-ту «Острозька академія», 2017. С. 116-119.
7. Лукіна Т.О. Якість освіти. *Енциклопедія освіти* / Нац. акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва. 2-ге вид, допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С.1120-1121.
8. Огляд гуманітарних потреб 2022. Україна. Управління Організації Об'єднаних Націй з координації гуманітарних справ. URL:

https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Ukraine_2022_HNO_UKR_2022-02-11.pdf (дата звернення: 07.04.2022).

9. Рибалка В.В. Професійний розвиток. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юріном Інтер, 2008. С. 733.

10. Світовий Економічний Форум назвав топ-10 навичок майбутнього. URL: <https://osvitoria.media/news/svitovyj-ekonomichnyj-forum-nazvav-top-10-navychok-majbutnogo/> (дата звернення: 07.04.2022).

Малімон В.І., кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу

ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНА

У 1874 р. відбулася Брюссельська міжнародна конференція, на якій було приділено належну увагу міжнародно-правовому захисту культурних цінностей, яка отримала назву «БРЮССЕЛЬСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ЗАКОНИ ТА ЗВИЧАЇ ВІЙНИ», завданням якої було зменшення страждань людей під час збройних конфліктів держав за допомогою кодифікації законів та звичаїв війни. У ст. 8 Декларації передбачалося, що *«власність громад, а також релігійних установ та благодійних навчальних, художніх і наукових закладів, навіть таких, що належать державі, має поважатися нарівні з приватною власністю. Всіляке загарбання, а також навмисне руйнування чи пошкодження подібних установ, пам'яток, художніх і наукових творів переслідуються відповідною владою»* [1; 6]. Відповідно до ст. 17 *«Під час бомбардування необхідно вживати всіх належних заходів для збереження, наскільки це можливо, церков, художніх, наукових та благодійних споруд, шпиталів та інших пунктів, призначених для зібрання хворих і поранених, якщо тільки останні не використовуються водночас і для досягнення якихось воєнних цілей. Обложені зобов'язуються вирізнити ці споруди особливими видимими знаками, що їх належить завчасно вказати супротивникові»*. На жаль, ця декларація так і не набула належного юридичного оформлення, а її ключові положення не були інкорпоровані у законодавчі акти різних країн.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАКОНИ І ЗВИЧАЇ СУХОДІЛЬНОЇ ВІЙНИ від 18 жовтня 1907 р. також передбачала регулювання захисту культурних цінностей у військовому конфлікті. Зокрема, у ст. 27 зазначалося, що *«При облогах і бомбардуваннях повинні бути вжиті всі необхідні заходи для того, щоб уберегти, наскільки це можливо, будівлі, призначені для цілей релігії, мистецтва, науки чи благодійності, історичні пам'ятки, госпіталі та місця, де зібрані хворі і поранені, за умови, що вони не використовуються в цей час для військових цілей»*.

До обов'язків тих, хто знаходиться під облогою, належить позначення наявності таких будівель або місць відмітними та видимими знаками, які повідомляються супротивнику заздалегідь» [4].

Відповідно до КОНВЕНЦІЇ ПРО БОМБАРДУВАННЯ МОРСЬКИМИ СИЛАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: *«При бомбардуванні морськими силами повинні бути прийняті начальником всі необхідні заходи для того, щоб уникнути, по спомозі, історичні пам'ятники, храми, будівлі, що слугують цілям науки, мистецтва та благодійності, шпиталі та місця, де зібрані хворі або поранені за умови, що такі будівлі та місця не використовуються одночасно військовим цілям» (ст. 5) [3].*

У ДОГОВОРІ ПРО ОХОРОНУ ХУДОЖНІХ ТА НАУКОВИХ ЗАКЛАДІВ ТА ІСТОРИЧНИХ ПАМ'ЯТНИКІВ (в історії отримав назву «Пакт РЕРІХА»), який вступив у силу в 1935 р., зазначено, що він приймається для того, *«щоб захистити в час будь-якої небезпеки всі державні та приватні нерухомі пам'ятки, що становлять культурну скарбницю народів».* Стаття 1 передбачала: *«Історичні пам'ятки, музеї, наукові, художні, навчальні й культурні заклади розглядатимуться як нейтральні та користуватимуться повагою і захистом з боку сторін, що воюють. Така ж повага й захист надаватимуться історичним пам'яткам, музеям, науковим, навчальним, художнім закладам як у дні миру, так і під час війни» [2].*

На міжнародній конференції в Гаазі 14.05.1954 р. було підписано «КОНВЕНЦІЮ ПРО ЗАХИСТ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У ВИПАДКАХ ОЗБРОЄНОГО КОНФЛІКТУ» [5], яка і до цього часу є основним документом щодо захисту об'єктів культурної спадщини. Її положення були доповнені в 1999 р. Другим Протоколом, який продовжив безперервну та системну діяльність щодо удосконалення міжнародно-правових норм у сфері захисту культурної спадщини. За своїм характером це системний документ, який має значення для всіх країн світу при забезпеченні захисту культурної спадщини. Оскільки вона не тільки визначає поняття культурної спадщини як *«цінності, рухомі або нерухомі, які мають велике значення для культурної спадщини кожного народу, такі як пам'ятники архітектури, мистецтва або історії, релігійні або світські, археологічне місцезнаходження, архітектурні ансамблі, які в якості таких представляють історичний або художній інтерес, твори мистецтва, рукописи книг, інші предмети художнього, історичного або археологічного значення, а також наукові колекції або важливі колекції книг, архівних матеріалів або репродукції цінностей»*, але і кодифікує всі найважливіші норми по захисту культурних цінностей у випадках збройного конфлікту [6].

Характерно, що Україна активно розпочала підготовку до ратифікації Другого Протоколу лише після окупації АР Крим та початку збройного конфлікту на Донбасі, а ратифікувала його 30 квітня 2020 р. Положеннями Другого Протоколу трактується як віднесення до військових злочинів свідоме та цілеспрямоване пошкодження культурних цінностей, а також встановлюється персональна кримінальна відповідальність за такі види злочинів. При цьому відповідно до ст. 18 Другого Протоколу за злочини проти культурних цінностей

передбачена видача винних осіб. Також заборонені будь-які роботи, які призводять до зміни вигляду об'єктів культурної спадщини.

Вищеназвані міжнародні документи і є основою міжнародного права у сфері захисту історико-культурної спадщини.

В Україні захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту регулюється законами «ПРО ОХОРОНУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ» [9] та «ПРО ОХОРОНУ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ» [8]. Правовий режим захисту культурних надбань деталізується також у підзаконних нормативно-правових актах, насамперед у наказах Мінікультури та Міноборони України.

Як слушно зазначає *О. Біда*, фахівець із Гельсінської спілки, закон «ПРО ОХОРОНУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ» не містить спеціальних норм щодо захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту. Втім, у ньому визначено перелік та зміст заходів, які мають реалізовуватися в рамках охорони культурної спадщини. Це, зокрема, запобігання руйнуванню або заподіяння шкоди, забезпечення захисту, збереження, відповідного використання, консервації, реєстрації об'єктів культурної спадщини». Стаття 27 даного закону визначає, що в разі виникнення загрози культурним об'єктам компетентний орган (його визначення залежить від статусу пам'ятки — національна чи місцева) повинен вжити необхідних заходів, а саме змінити вид чи спосіб її використання, провести роботи з її консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації, ремонту та пристосування [7].

В умовах пошуку шляхів удосконалення державного управління щодо збереження культурної спадщини в Україні важливого значення набуває аналіз зарубіжного досвіду здійснення такого управління. Хорошим прикладом у цьому випадку може стати досвід Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії. Так, британська армія проводить набір людей у спеціальний загін захисту культурних цінностей, що перебувають на територіях ведення бойових дій. У підрозділ набиратимуть 15-20 осіб, які спеціалізуються на археології та мистецтві. Американська армія також залучає до служби фахівців з культурної спадщини, археологів і кураторів. Створення подібних окремих підрозділів в збройних силах дає можливість фахівцям впливати на рішення командирів під час бойових дій і після них [7].

В сучасних умовах важливе значення має системна популяризація вітчизняних пам'яток культури та історії, інформація про стан їх збереження. Доцільно також видавати великими накладками каталоги пам'яток, які слід тиражувати всіма можливими способами, залучати європейських науковців та експертів.

На нашу думку, Мінікультури необхідно активізувати діяльність щодо імплементації міжнародних норм і стандартів захисту культурної спадщини, розроблених у рамках ООН та ЮНЕСКО, в національне законодавство та розробити комплексну СТРАТЕГІЮ КУЛЬТУРНОЇ БЕЗПЕКИ, в рамках якої передбачити комплекс заходів щодо збереження історико-культурної спадщини в умовах війни, а також відповідні зміни внести у закони України «Про охорону археологічної спадщини» і «Про охорону культурної спадщини».

Список використаних джерел

1. Брюссельська декларація про закони та звичаї війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_764#Text.
2. Договір про захист художніх і наукових закладів та історичних пам'яток (Пакт Реріха). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_191#Text.
3. Конвенція про бомбардування морськими силами під час війни (IX Гаазька конвенція) . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_766#Text.
4. Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text.
5. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту [Конвенция о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта, 14 мая 1954 года]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157#Text.
6. Кулакова Н. В. Міжнародний досвід охорони об'єктів культурної спадщини під час збройного конфлікту. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/11760/1/zbir1-14-reform-zakonod_p082-085.pdf.
7. Культурні цінності в умовах ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях : міжнародний досвід й Україна. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematikh_ogliadi/2017/cinnosti.pdf.
8. Про охорону археологічної спадщини : закон України від 18 березня 2004 року № 1626. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text>.
9. Про охорону культурної спадщини : закон України від 8 червня 2000 року № 1805. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>.

Мареніченко В.В., кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління та права,
Комунальний заклад вищої освіти "Дніпровська академія неперервної освіти"
Дніпропетровської обласної ради"

МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

З початку війни наша країна зіткнулася з новими викликами для науки, оскільки відбувається масова внутрішня та зовнішня міграція наукових кадрів, що не може не впливати на розвиток науково-технічного потенціалу.

Світові тенденції свідчать, що особливу загрозу соціально-економічному розвитку країни та сталому розвитку суспільства становить саме інтелектуальна міграція, оскільки формування висококваліфікованих наукових кадрів та збільшення науково-технічного потенціалу є одним із найважливіших факторів прогресу.

Молода українська держава веде активну боротьбу за належне по праву її місце в системі міжнародного середовища. Інтелектуальні ресурси в даній боротьбі мають значну роль. Втрата цих ресурсів може спричинити і створити стратегічну небезпеку та загрозу національного характеру.

Сьогодні з метою подолання негативних наслідків активізації процесів інтелектуальної міграції та з метою недопущення їхньої подальшої інтенсифікації доцільним кроком є створення спеціальних проектів та програм на державному рівні. Дійсно, може існувати позиція, що це питання сьогодні не є настільки актуальним під час війни, але світова практика доводить, що міграція наукової спільноти має негативний вплив на подальший розвиток. Таким чином, слід шукати шляхи для вирішення даних питань.

Наприклад, КНР, яка вже претендує на перше місце у світовому виробництві, вирішила проблему наукової еміграції економічним шляхом. Своїм співвітчизникам, які емігрували на Захід та досягли наукових успіхів, КНР пропонує повернутися на високу заробітну плату та посісти керівні наукові посади. Таким чином, китайські вчені проходять своєрідний відбір та стажування в західних наукових центрах [1]. Таким чином, застосовується стратегія рееміграції, що може мати сенс для України у повоєнний час.

Зменшення населення внаслідок демографічних процесів (зменшення народжуваності, старіння) вважається цілком природним, і таким, що притаманне розвиненим країнам світу, тоді як зменшення населення внаслідок еміграції вказує на сукупність несприятливих умов всередині країні, які виштовхують населення в міжнародні міграційні процеси.

Є відомим той факт, що мігранти сприяють підвищенню рівня економічного розвитку в приймаючих країнах, беручись за роботу, яка вимагає великого вкладу людського ресурсу, але вважається непрестижною в даному суспільстві, коли мігранти доповнюють місцеві трудові ресурси, а не конкурують з ними. Слід відмітити, що приймаючі країни є не менш зацікавленими в притоці кваліфікованого ресурсу серед мігрантів, які відіграють важливу роль у створенні певних комерційних підприємств і впровадженні інновацій, особливо в галузях, які пов'язані з науково-технічним прогресом.

Досить складно вплинути на міграцію наукових кадрів у військовий час. Проте є можливість створення системи коопераційних дій для забезпечення синергетичного ефекту в майбутньому.

Сюди слід віднести:

- посилення координації та синергії в спільних і національних програмах з іншими країнами;
- комунікацію та інформаційно-популяризаційну діяльність через інноваційні дії.

Владі нашої держави слід звернути увагу на наступні аспекти та включити їх до державних програм та проектів розвитку:

- активізація почуття патріотизму та причетності;
- формування української національної ідеї, гордості за державу, що протидіятиме еміграційним настановам;
- заохочення до повернення на батьківщину;

- збереження національних, родинних та інших традицій;
- формування у сучасного покоління нових соціальних, моральних і національних цінностей.

Список використаних джерел

1. Жабін С. Міграційні наміри молодих учених НАН України: за даними соціологічного опитування 2017 року // С. Жабін, О. Казьміна, О. Василюк. URL: <https://commons.com.ua/uk/migracijni-namiri-molodih-uchenih/>

Мєлков Ю. О., доктор філософських наук,
старший науковий співробітник відділу дослідницької діяльності університетів,
Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

ДЕМОКРАТИЧНА ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА: ЦІННІСТЬ, КУЛЬТУРА, ПРАКТИКА

Серед основних детермінант розвитку вітчизняного суспільства останніми роками чи не центральне місце займають «європейські цінності». У дужках – адже, як і майже будь-яке інше поняття, що увійшло до публічного дискурсу та перетворилося на поширене гасло, дане словосполучення рідко експлікується – й уживається переважно нереклексивно, в якості певної абстрактної ентелехії. Для гуманітарної та філософської думки було би вкрай корисно звернутися до детального осмислення означених цінностей, зокрема й аналізуючи та пропонуючи шляхи затвердження в нашому соціумі імперативів толерантності, поваги до іншого, захисту прав меншин тощо. Проте, у даній доповіді я маю намір звернутися лише до однієї такої цінності – до феномена демократії, що вона як служить і одним із основних орієнтирів самоідентифікації за умов поточної «інформаційно-сміслової» війни, так і має, порівняно з іншими культурними цінностями, більш безпосереднє відношення до справи публічного управління та адміністрування.

Поняття демократії також дуже часто вживається в політичному чи публіцистичному дискурсі, не кажучи вже про буденну мову, без належного осмислення змісту даного терміну, що є досить складним і багатозначним [3]. При цьому серед існуючих підходів до розуміння демократії можна зустріти й такий, що його варто називати «номіналістичним»: згідно з ним, демократія виявляється характеристикою такого суспільно-політичного устрою, на чолі якого стоять партії та політики, що йменують себе саме демократичними. Вочевидь, подібне тлумачення не витримує більш-менш серйозної критики, адже самоназва політичних сил мало каже про їх справжні цінності та практики, а «демократичними» сьогодні охочі називати себе численні та вкрай відмінні між собою політичні системи та держави, від КНДР до США.

Більш поширений підхід пов'язує розуміння демократії з одним із таких різновидів її втілення у сьогоденному світі – зокрема з ліберальною «вестмінстерською» політичною системою, характерними ознаками якої є обрання окремих представників законодавчої та виконавчої влади на альтернативній основі з числа кандидатів, що належать до членів однієї з двох або більше політичних партій. Інакше кажучи, це «система врядування, за якої керівники підзвітні за свої дії в державній сфері громадянам, що діють опосередковано завдяки конкуренції і співпраці своїх обраних представників» [1, с.80]. Проте, подібний «прагматичний» підхід виявляється обмеженим у плані перспектив подальшого розвитку та філософського бачення демократії у значно більш ширшій та далекосяжній перспективі. Канадський мислитель Кровфорд Макферсон, один із провідних теоретиків демократії ХХ ст., навіть називав такий підхід «контрдемократичним» – оскільки він заперечує старі, класичні концепції демократії, фактично усуваючи «егалітарний і налаштований на розвиток ідеал» та підмінюючи його моделлю змагання за владу між угрупованнями еліти: «Демократія виявляється сумісною з низьким рівнем участі громадян і навіть вимагає його... Демократія редукується від гуманістичного прагнення до ринкової системи рівноваги» [2, р.78–79].

Демократія як гуманістичне прагнення, демократія у широкому світоглядному сенсі – це не просто ідеал суспільного ладу, за якого кожна людина «має мужність користуватися власним розумом» (відповідно до відомих слів Канта), керуючи власним життям і життям свого суспільства та не відчужуючи це своє право-обов'язок на користь будь-кого іншого, чи то абсолютного монарха, чи то представників партій, обраних за найліберальнішими процедурами. Демократія в цьому сенсі – це культура поведінки, яка починається вже з простого побуту, з особистого життя, зі стосунків між собою членів родини, сусідів, колег на робочому місці – і лише звідси поширюється на суспільство, а те й на людство в цілому. Так, демократія враховує й наявність певних процедур і практик, але вона не може зводитися до таких процедур, як це робить «вестмінстерська» модель ліберальної представницької демократії. Практика має ґрунтуватися на теорії – і тільки тоді вона здатна виступати детермінантою розвитку, відкриваючи можливості вдосконалення як суспільства в цілому, так і кожної окремої людини.

На мій погляд, теоретичним підґрунтям такого розуміння демократії може виступати уточнене розуміння обох понять, що вони формують собою цей складний термін: «народ» і «влада». «Демос», або народ у політичному сенсі, за доби Давньої Греції охоплював собою лише незначну частку населення міста, – і тільки вже за наших часів можна стверджувати, що дане поняття розвинулося достатньо, щоби мати змогу охопити собою як «охлос», або народ у соціальному сенсі (в розумінні його як натовпу, як численних бідних верств), так і «лаос», як населення всього міста, всієї країни, всієї планети без жодного виключення. Подібно до цього, влада – «кратос» як панування, володіння поступається місцем спочатку владі «архії» як керівництву, наставлянню, начальництву, – а потім уже й владі «ексусії»: здатності, можливості щось робити [3, р. 76–99].

Влада у цьому останньому сенсі цього слова, як саме здатність до дії, здатність виступати суб'єктом власної діяльності, здатність людини до творчості, – саме така влада, на мій погляд, може бути покладена в основу розуміння демократії як водночас соціальної цінності, культури та практики життя соціуму, що відрізняє вільне суспільство від суспільства, що хоча й називає себе демократичним, проте побудоване на авторитарній чи навіть тоталітарній владі як підкоренні та володінні, владі забобон і заборон. Навіть делегування влади може відбуватися за таких умов не шляхом вибору до уряду членів самозваної «еліти» за останніми технологіями політичного маркетингу, а свідомим визнанням авторитету іншої особистості – визнанням її компетенції в даній окремій сфері, її здатності до творчості в даній сфері діяльності. Сучасний розвиток інформаційних технологій, розвиток віртуальних спільнот, здатних до справжньої самоорганізації, також дає підстави для оптимістичного погляду на перспективи становлення на вітчизняних теренах електронної демократії, демократії компетенції, демократії участі. Цінності, які виступають орієнтирами життя суспільства за доби воєнного стану, мають бути й детермінантами розбудови вільного, гуманістичного, толерантного суспільства й у поствоєнний період.

Список використаних джерел

1. Шміттер Ф. К., Капл Т. Л. Чим є і чим не є демократія: Пер. з англ. Демократія: Антологія. К.: Смолоскип, 2005. С. 79–91.
2. Macpherson C. B. Democratic Theory: Essays in Retrieval. Oxford: Clarendon Press, 1973. XII, 255 p.
3. Mielkov Iu., Tolstoukhov A., Parapan I. The Many-Faced Democracy. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2016. 282 p.

Мураховська К.К., викладач вищої категорії, старший викладач
КЗ «Бершадська дитяча музична школа ім. Р. А. Скалецького»

ВКЛЮЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА В КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКУ ПОЛІТИКУ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У 2014 р. Україна зазнала прямої агресії з боку Російської Федерації. Спочатку було анексовано Автономну Республіку Крим, згодом через пряме втручання Росії та підтримку сепаратистських рухів виникла загроза втрати ще двох територіальних одиниць України – Донецької та Луганської областей. [9] А 24 лютого 2022 року президент Російської Федерації оголосив про воєнну операцію з метою нібито «демлітаризації та денацифікації України» У такій складній ситуації загрози суверенітету та територіальній цілісності України, збалансована культурно-мистецька політика може виконувати одну з ключових

ролей суспільних інтеграторів. Тобто використовуючи мистецтво, зокрема українське, як специфічний інструмент впливу на суспільну свідомість, можна консолідувати українство навколо значущих для української держави цінностей і смислів. Мистецтво, як своєрідний універсальний спосіб буття, здатне інтегрувати зовнішні культурні смисли в духовний світ людини. Воно, постаючи формою духовно-практичного освоєння дійсності, активно синтезує в емоційно-образній структурі нескінченну багатогранність соціокультурних відносин і здатне активно перетворювати реалії людського буття в художню реальність, яка, в свою чергу, виконує роль не лише засобу відображення, але й специфічного духовного чинника людських дій, вчинків, творчості в усіх сферах життя людини й суспільства. Через сферу мистецтва, яке здатне до навіювання та емоційно-сислового підсилення, завжди відбувалося осудження негативних для суспільства тенденцій.

Оскільки Російська Федерація у гібридній війні проти України поряд із справжньою зброєю активно використовує інформаційну зброю, то для нашої держави залишається стратегічним питання розбудови української інституції сучасного мистецтва. Адже політика сприяння розвитку сучасного українського мистецтва – один із напрямів культурної дипломатії. [8. с 56]. У сьогоднішній сучасне мистецтво постає одним із засобів формування іміджу української держави як демократичної, освіченої та цивілізованої країни, бо сучасне мистецтво – це і віддзеркалення суспільства та його гострих проблем, і нові технології, і креативні ідеї. За допомогою мистецтва Україна розширює зв'язки між українською і зарубіжними арт-спільнотами та підвищує інвестиційну привабливість держави [5. с 34].

Багато людей вважають, що питання культури недоречні під час воєнних дій. Але культура – завжди проти війни. Мистецтво та культура – це частина самобутності та виховання. Під час мистецьких заходів люди об'єднуються незалежно від їхніх статків та національності. Силкові міри ніколи не зможуть принести мир. Його можна досягти завдяки високому рівню культури та духовності суспільства. Бо розвинене суспільство завжди хоче миру, а не війни. Мистецтво допомагає не тільки самовираженню та єднанню людей, воно може зцілити ціле покоління людей, які пережили війну. Через фантазії, вигадані світи, картини, скульптури, поезію ми можемо відірватись від реальності, хоч і на деякий час. І культура допомагає нам не втратити віру у мирне майбутнє [6]. Сучасна українська художниця, співзасновник групи Р.Е.П. та кураторського об'єднання Худрада Леся Хоменко вважає, що мистецтво має виробляти альтернативні схеми мислення. «Ми опинилися у ситуація бінарної інформації. Через інформаційну війну наш мозок хоче поділити на хороше і погане, на дуже прості схеми. Мистецтво – це майже науковий майданчик вироблення альтернативних точок зору», – вважає вона. На думку художниці, мистецтво – повільний засіб, він не діє відразу, це свого роду лабораторія, де виробляється альтернативна схема мислення, а це, у свою чергу, вимагає постійного аналізу митцем самого себе, деконструювання своїх стереотипів [7]. Мистецтво завжди вважалось рупором прогресивних думок суспільства. Воно може послужити основою-символом для самоідентифікації особистості як громадянина-патріота

своєї країни. Наприклад, жанр пісні, де мелодія суміщається із словами, може стати потужною емоційною зброєю. Адже тут співіснують дві складові, які діють на слухача в комплексі: літературна (віршований текст) та музична (мелодія). Патріотичні тексти пісень, підсилені закодованою в народнопісенних музичних інтонаціях емоцією, мають колосальний вплив на людську свідомість. Саме така музика, стала своєрідною емоційною зброєю, що допомогла українцям здолати радянську систему [4 с. 103].

Отже, вплив мистецтва на суспільство значно сильніший, ніж той, що відображений сьогодні у державних документах. Мистецтво, поєднуючи раціональне й емоційне, ідеологічне й психологічне з певним типом художнього мислення та яскравим виявом національного характеру, здатне комплексно впливати на формування цілісної особистості, котра, з одного боку, відчуває єдність з всесвітніми культурними надбаннями, а з іншого, – усвідомлює себе носієм національних цінностей. Тому важливо сприяти вивільненню соціального потенціалу мистецтва та використанню його у розвитку та консолідації українського суспільства. Українські письменники, художники, поети, музиканти, кінорежисери та артисти через мистецькі твори прагнуть донести і до європейської аудиторії, і до своїх російських колег власне бачення важких і болісних проблем, які переживає на даному етапі українська держава. Вони демонструють світові українські досягнення, особливості національного розвою, труднощі, які виникають у процесі становлення демократичних інститутів, екологічні та демографічні проблеми. Таке аналітичне й критичне осмислення всіх цих проблем і сприяє утвердженню України як демократичної держави та слугує просуванню її на міжнародній арені. В цілому, культурно-мистецька політика сприятиме згуртуванню українського суспільства лише тоді, коли вона буде соціально спрямованою, "саме наближеність до соціально значущих проблем робить її засобом консолідації" [1, с. 179]. Саме в умовах української національної культури, що виступає інтегративним чинником для факторів, які творять національну свідомість та самосвідомість особистості, формується національно свідомою особистістю. Для цього необхідно відновлювати систему міжрегіонального мистецького співробітництва, створювати різноманітні культурно-мистецькі програми, спрямовані на подолання пострадянських і постколоніальних стереотипів. Важливо зміцнювати роботу культурно-мистецьких закладів, активно проводити просвітницьку діяльність на східноукраїнських територіях. Україні необхідно збільшувати кількість якісних фільмів українського виробництва та на українську тематику, поліпшувати стан об'єктів культурної спадщини, забезпечувати доступність громадян до мистецьких надбань, модернізувати культурологічну освіту згідно з сучасними вимогами, розширювати мережу закладів мистецької освіти. Залучати твори самобутнього українського мистецтва у виховний процес, що суттєво збагатить не лише духовний світ молоді, а й сприятиме формуванню у неї почуття приналежності до української нації. При цьому необхідно зосереджувати виховний потенціал українського мистецтва на патріотизмі, бо патріотизм – це не лише любов і повага до нації, це і почуття необхідності постійної боротьби за політичну, економічну й культурно-мистецьку свободу своєї нації.

Підсумовуючи вищевикладене можемо зробити певний висновок, що мистецтво в наші дні слід розглядати як важливий соціокультурний інструмент досягнення порозуміння між країнами і спільнотами. Сучасне українське мистецтво поступово утверджується у світовому мистецькому просторі. Воно гостро й вчасно реагує та відображає суспільні проблеми, стимулюючи спільноту до їхнього вирішення. Активне включення українського мистецтва в культурно-мистецьку політику держави в сучасних умовах гібридної війни сприятиме консолідації українства [5. с 30]. В одному з важливих для сучасності документів – «Договорі Гідності заради сталого розвитку», – розробленому Несторівською групою, зазначено, що для розвитку України необхідно перейти від цінностей безпеки до цінностей «самовираження і творення» [3]. На часі в державі відбувається переосмислення гуманітарних чинників та їхнього місця у житті суспільства. Саме неналежна увага до гуманітарного та культурного складників заклала підґрунтя для потужної експансії з боку Російської Федерації. Тому сьогодні ключовим завданням порядку денного для Української Держави є розроблення та провадження кардинально нової культурної політики. Вкрай важливо переглянути статус гуманітарної та культурної сфер, перетворивши їх на ресурс інноваційного розвитку, невід’ємний елемент національної безпекової системи, а не продовжувати розглядати як дотаційну, другорядну нішу суспільного життя. Нині необхідно усвідомити, що «захист держави лише шляхом відновлення і зміцнення традиційного сектору безпеки не буде дієвим без побудови Української Духовної Стіни Українські еліти, які по-справжньому прагнуть зробити свою країну успішною, мусять беззастережно підтримувати україноцентричну гуманітарну політику держави», спрямовану на модернізацію освітньо-наукової та культурно-мистецької систем відповідно до вимог часу [2].

Список використаних джерел

1. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році". Київ: НІСД, 2016. с. 179
2. В. Василенко Наша Стіна. Тільки україноцентризм здатен захистити нас від утрати державності. URL: <http://tyzhden.ua/Society/132290>
3. Договір Гідності заради сталого розвитку: документ Несторівської групи. URL: <http://img.pravda.com.ua/files/2/3/235dd08-strategic-vision-nestorgroup-final-pdf.pdf>
4. І. Калюжна «Роль альбому «Я професійний раб» Тараса Петриненка». Матеріали IV міжнародної наукової конференції молодих вчених, аспірантів та магістрантів «Музичне мистецтво: традиції та сучасність» Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір. Київ-2020. с. 103
5. Н. Авер'янова «Консолідаційний потенціал українського мистецтва в контексті гібридної війни». Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка ISSN 1728-2330. с 30, 34
6. Навіщо потрібна культура. URL [<https://artefact.live>]

7. Роль мистецтва під час кризи та соціальних перетворень в Україні – експертна дискусія.]

8. С. Здіорук «Виклики та загрози гуманітарній безпеці Української Держави». Серія "Гуманітарний розвиток". Випуск 4: 3б. наук.-експерт. Матеріалов/ Київ: НІСД, 2015. с.56

9. Ю. Горбань «Інформаційна війна проти України та засоби її ведення». Вісник НАДУ. 2015.

Небрат В. В., доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
завідувачка відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

РОЛЬ НАУКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД УСПІШНИХ КРАЇН

Серед детермінант повоєнного відновлення та розвитку можна виокремити такі групи: економічні (рівень довоєнного розвитку, частка руйнування та розміри втрат, обсяги та характер зовнішньої допомоги); інституційні (суб'єктність у реалізації плану відновлення, якість інститутів та ефективність публічного управління, рівень інституційної довіри, взаємодія держави, громадян, волонтерських та ін. громадських організацій, ступінь компліментарності місцевих і центральних органів влади); соціогуманітарні (людський потенціал і соціальний капітал країни, особливості національного менталітету і рівень суспільної консолідації, наявність і рівень обґрунтованості національної стратегії та плану подальшого розвитку).

Як свідчить історико-економічна практика, для досягнення успіху має значення не стільки стартова позиція країни, як, по-перше, ефективні механізми управління процесами, що базуються на професіоналізмі і компетентностях; по-друге, широка соціальна база підтримки (національна ідея, консолідація, воля до здійснення свого національного проєкту; по-третє, зовнішня допомога (інвестиції, технології, організаційна, зовнішньополітична підтримка). Досвід країн, які пройшли період поствоєнного / постконфліктного відновлення, переконує, що важливим чинником є візія майбутнього – бачення своєї країни вільною від ворога, незалежною та успішною, з розвиненою економікою та гідним рівнем життя. Саме втілення національної ідеї стало консолідуючим началом, що об'єднало і мобілізувало нації, які створили «економічне диво» (Німеччина, Японія, Ізраїль, Корея). Разом з тим, успіх став результатом цілеспрямованої політики, ефективного публічного управління задля досягнення визначених цілей.

В умовах війни закономірно руйнується система узгодження діяльності, вертикальних і горизонтальних зв'язків, інституційні механізми, що

забезпечують передачу координуючих імпульсів, інструменти контролю виконання рішень тощо. Але виникає необхідність і можливість «перезавантаження» системи управління. Пошук ефективної моделі держави; вироблення нових норм і форм ув'язки економічних і соціальних цілей, воєнних і цивільних завдань в єдиному комплексі публічного управління; обґрунтування та приведення до відповідності короткострокових і стратегічних пріоритетів – це місія науки і наукової спільноти в час війни та повоєнної відбудови.

Разом з тим, необхідно усвідомлювати, що для України, незалежно від термінів і умов досягнення миру, сусідство з росією означає постійну воєнну загрозу. Розпочата 24 лютого 2022 р. повномасштабна збройна агресія та характер дій ворога в тимчасово окупованих районах засвідчили, що політичні наміри російської федерації не обмежуються захопленням території чи оволодінням ресурсами та виробничим потенціалом. Метою ворога є знищення української державності та ідентичності, встановлення політичного верховенства та розширення імперського простору, насадження шовіністичних ідеологем «руського міра» та реставрація радянського тоталітаризму.

У контексті викликів перманентної воєнної загрози доцільним є вивчення та оцінка можливостей імплементації в Україні досвіду країн, які перебувають у подібних умовах. Найбільш успішними в новітній історії є Держава Ізраїль, створена у 1948 р., і Південна Корея, створена в 1945 р. у результаті штучного поділу колись єдиної держави. Попри те, що виникнення та повоєнне відновлення обох країн значною мірою завдячують зовнішній допомозі (передовсім з боку США), їхній успішний розвиток і досягнення високого рівня міжнародної конкурентоспроможності – це результат власних ефективних реформ і цілеспрямованої державної політики.

Для забезпечення ефективного захисту території, громадян і державності, базовими складовими воєнної доктрини Держави Ізраїль є такі завдання:

- дотримання принципу «сталого солідарності», що означає постійну мобілізаційну готовність усього суспільства, його єдність, патріотизм, громадську моральну підтримку армії, розуміння першочерговості потреб оборони та безпеки;
- забезпечення постійних якісних переваг над збройними силами ворожих країн шляхом модернізації засобів ведення збройної боротьби, створення нових видів зброї та військової техніки, вдосконалення способів застосування всіх видів військ та систем управління ними тощо.

Відповідно до умов постійної воєнної загрози та високої мобілізаційної готовності, з урахуванням завдання створення технічної переваги над збройними силами ворожих країн, державне управління спрямоване на пріоритетний розвиток науки, новітніх технологій, інноваційних конструкторських та експериментальних розробок. Наука слугує безпосереднім чинником національної безпеки та обороноспроможності держави. Попри відносно невисоку, як для воюючої країни, частку витрат на збройні сили в структурі державних видатків Ізраїлю (близько 19 %), їхнє використання високоефективне [1]. Кошти вкладаються в придбання та доопрацювання високих технологій, проведення експериментальних та дослідницько-конструкторських робіт у

галузі озброєнь та безпеки; розроблення та виробництво протиракетних засобів та ракет, винищувачів, засобів розвідки, інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Пріоритет у фінансуванні наукових розробок слугує основою забезпечення стійкості економіки, військової могутності та високих соціальних стандартів життя. В Ізраїлі підприємства оподатковуються за ставкою 26,5%, але для інноваційних підприємств ставка знижена до 16%, а для розміщених у стратегічно важливих регіонах країни, – до 9% [2]. Інноваційними вважаються підприємства, що працюють у сфері біотехнологій, нанотехнологій або відновлювальної енергетики, а також ті, 25% доходу яких надходить від експорту виробленої продукції.

Державна політика забезпечила перехід від спеціалізації на вивозі сільськогосподарської продукції до високотехнологічної структури експорту. Сьогодні Ізраїль – визнаний лідер у світовій торгівлі електронікою, оптичними приладами, медичним обладнанням, комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням, фармацевтичними засобами та іншою високотехнологічною продукцією. Таким чином, наукові дослідження та технологічні розробки розвиваються з дотриманням принципу паритетності в розвитку воєнної та цивільної, економічної та гуманітарної сфер. Виходячи з досвіду Ізраїлю, національна безпека – це не тільки оборона, а й освіта, медицина, соціальний захист тощо. Ефективність управлінських та фінансових механізмів держави забезпечує поєднання обороноздатності та високої соціальної якості.

Не менш цінним для України є успішний досвід Південної Кореї, що, як і Держава Ізраїль, стартувала з дуже слабких позицій і вирішувала одночасно завдання державного будівництва, воєнного захисту, створення самодостатньої економіки, системи освіти й охорони здоров'я, розвитку міжнародних відносин. Після закінчення Корейської війни (1950–1953 рр.) промислові потужності та об'єкти інфраструктури були напівзруйновані, країна не могла існувати без іноземної допомоги. До 1961 р. ця допомога не принесла жодних позитивних зрушень: корупція роз'їдала систему державної влади, а економіка залишалася на примітивному рівні, підтримуючи злидений рівень життя населення.

Коли внаслідок військового перевороту державу очолив Пак Чон Хі, попри відсутність досвіду державного управління та економічних знань, почалися перетворення, які невдовзі принесли і позитивні зрушення. Південна Корея взяла курс на прискорену індустріалізацію – створення сучасних виробництв та розвиток людського потенціалу. Країна впродовж життя одного покоління досягла успіхів у створенні унікальної інноваційної системи саме завдяки великим і безперервним інвестиціям у розвиток людських ресурсів та науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських розробок (НДДКР) [3]. Люди, як рушійна сила модернізації, забезпечили «корейське диво».

З точки зору управління економічним розвитком особливістю південнокорейської моделі є ефективне поєднання ринкових механізмів конкуренції та ціноутворення з регулюючим впливом державних органів. Складовими цього поєднання є такі принципові напрямки:

– розроблення та виконання п'ятирічних планів соціально-економічного розвитку країни, що визначали пріоритети, цілі та засоби їх досягнення;

– перетворення національних фінансово-промислових груп (чеболів) на засіб швидкої реструктуризації економіки шляхом створення особливого механізму фінансування. Держава в особі Ради економічного планування (РЕП) визначала на п'ять років пріоритетні напрямки та проекти, державні банки отримували за кордоном довгострокові кредити під державні гарантії, цими кредитами банки кредитували на пільгових умовах чеболі, які виконували проекти, схвалені РЕП;

– розвиток державної системи освіти та державно-приватне фінансування наукових розробок.

Упродовж двадцяти п'яти років Південна Корея стала конкурентоспроможною на світовому ринку автомобілів, кораблів, сталі та побутової електроніки. На межі ХХ–ХХІ ст. у країні виникли інноваційні мережі, що стали основою економічного та соціогуманітарного розвитку. Вони розвиваються переважно у високотехнологічних галузях, таких як біотехнологія, інформатика й зв'язок, співпрацюють з університетами, державними науково-дослідними інститутами та приватними фірмами. Прикладом взаємодії держави і приватних корпорацій є діяльність відомих транснаціональних корпорацій – чеболів Samsung, LG, Hyundai, Daewoo, Lotte, KT Corporation [4]. Таким чином, Південна Корея демонструє можливості ефективного публічного управління в умовах економічної лібералізації та демократичних перетворень.

Отже, позитивний досвід економічного розвитку в умовах постійної воєнної загрози, структурного оновлення та системної модернізації національного господарства безпосередньо пов'язаний із державною політикою підтримки науки, освіти та інновацій; стимулюванням науково-технічних розробок та нових виробництв; забезпеченням синергії людського потенціалу нації та розвитку наукових досліджень. Для України важливим є усвідомлення важливості, вивчення та імплементація успішних практик публічного управління в галузі формування людського інноваційного потенціалу, науково-технологічного забезпечення структурної перебудови та розвитку економіки на нових засадах.

Список використаних джерел

1. Деякі уроки Ізраїлю для України. Проект «Популярна економіка: Ціна держави» № 38. 15 лютого 2016 р. URL: http://old.cost.ua/files/report-on-israel_revised-2016-02-14-this-one.pdf
2. Сенор Д., Сингер С. Країна стартапів: Історія ізраїльського економічного дива / пер. з англ. М. Лузіна. 3-є вид. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 368 с.
3. Доскоч В. Південна Корея: економічне диво за одне покоління. Інститут Просвіти. 20 травня 2019. URL: <https://iprosvita.com/pivdenna-koreia-ekonomichne-dyvo-za-odne-pokolinnia/>

4. Саліхова О., Бак Г. Роль іноземних технологій в інвестиційно-інноваційній модернізації економіки: досвід Республіки Корея, уроки для України. *Економіка і прогнозування*. 2015. Вип. 1. С. 105-120. URL: <https://doi.org/10.15407/eip2015.01.105>.

Оржель О.Ю., доктор наук з державного управління, доцент,
головний науковий співробітник відділу взаємодії університетів і суспільства,
Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

ПРО РОЛЬ ВІТЧИЗНЯНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПО ЗАВЕРШЕННІ ВІЙНИ

Сьогодні, коли Українська держава потребує величезних зусиль для відродження економіки, наведення ладу на звільнених від окупантів територіях, гуманітарної та соціальної допомоги для громадян, які постраждали від російської агресії, вітчизняні університети можуть і мають довести свою значущість, переосмислити свою місію і стати частиною екосистеми «Україна».

Роль закладів вищої освіти у сучасному світі: Сучасний світ [1] – нестабільний, невизначений, складний і неоднозначний – постійно перебуває у стані трансформацій. Зміни економічного укладу та суспільних парадигм викликають переосмислення та трансформації в освіті. Наразі ЮНЕСКО визначає освіту як «рушійну силу та каталізатор соціально-економічного, політичного, екологічного стійкого та інклюзивного розвитку, спрямованого на подолання витривалої нерівності та владної асиметрії серед індивідуумів та соціальних груп» [2, с. 4].

Переосмислення місій та призначення закладів освіти охопило весь світ, що наразі в Україні втілюється у реформі середньої освіти «Нова українська школа». Одночасно, в ЄПВО, Азії, Північній та Латинській Америках, країнах Тихоокеанського басейну та Австралії активно відбувається переосмислення ролі закладів вищої освіти, у першу чергу – університетів. Окремі спроби «перевинайдення» університетів спостерігаємо в Україні (наприклад [3]).

Переосмислення ролі університетів у першу чергу пов'язане із формуванням та утвердженням знаннєвого суспільства, включно із знаннєвою економікою та демократією, коли знання стають ключовим засобом / активом творення доданої вартості, ресурсом для проведення соціально-економічних перетворень, інструментом розв'язання конфліктів, покращення довкілля чи громадського здоров'я тощо. Відповідно, університети перетворюються на «осередки знань», де знання генеруються та зберігаються, звідки вони поширюються разом із моделями та алгоритмами їх застосування. Університети стають агентами змін, здатними знаходити та пропонувати рішення для розв'язання технічних, технологічних, екологічних, економічних, політичних,

культурних, соціокультурних та інших проблем та виступати драйверами / каталізаторами соціально-економічних перетворень.

Місія освіти «сприяти стійкому розвитку та вдосконаленню суспільства» [4] у найкращий спосіб реалізується саме в університетах, тому що тут зосереджується найважливіші ресурси 21 століття: знання (які походять від різних джерел та набувають різних форм) та інтелектуальний капітал, а саме: знаннєві працівники (knowledge workers), здатні генерувати нові знання, застосовувати знання для розв'язання проблем різної природи та готувати нові покоління знаннєвих працівників.

Таким чином, в умовах знаннєвого суспільства «володарям знань», а саме університетам, іншим закладам вищої освіти, а також науковим установам, має належати вирішальна роль «агентів змін», здатних запланувати, організувати та втілити масштабні трансформації у різних секторах економіки та суспільного життя.

Імператив залучення університетів до відновлення країни під час війни та у повоєнний час: Необхідність залучення університетів, а також наукових установ, до повоєнного відновлення країни у якості каталізаторів соціально-економічних перетворень є очевидною,

- враховуючи множинність завдань з відновлення, масштаби руйнувань, фізичні та психологічні травми, нанесені суспільству;
- зважаючи на наміри модернізації народного господарства у напрямку економіки знань та європеїзації у контексті європейської інтеграції, із врахуванням глобальних тенденцій та віддаючи належне світовому досвіду проведення успішних соціально-економічних трансформацій;
- беручи до уваги гарантії широкого доступу до знаннєвого ресурсу та інтелектуального капіталу, зокрема міжнародної експертизи завдяки залученню до відновлення міжнародної спільноти.

У процесі відновлення важливо одночасно зосередитись на:

- ✓ проведеної суспільних трансформацій:
 - національна консолідація, соціальне згуртування, інклюзія;
 - подальша демократизація, утвердження прав людини, верховенство права, справедливе судочинство;
 - гуманітарне реагування на кризові явища, спричинені агресією, соціальна та психологічна допомога постраждалим військовим та цивільному населенню;
 - пошук, визначення, поширення та плекання національних та європейських цінностей;
 - інформаційна підтримка європейської інтеграції, залучення до європеїзації широких верств громадян;
 - громадянська освіта, соціально-емоційне навчання;
 - розвиток людського капіталу та лідерства;
- ✓ опрацюванні нових економічних моделей:
 - Industry 4.0;
 - диджиталізація, доступ до глобальних онлайн платформ (комерційних, освітніх, публічних тощо);

- технології, що розмивають межі між фізичним, цифровим та біологічним світами;
- штучний інтелект;
- big data;
- ✓ поширенні сучасних бізнес моделей:
 - диджиталізація та доступ до глобальних ринків через онлайн платформи;
 - фокус на клієнтах; перехід від продажів товарів до надання послуг (пошук рішень та забезпечення потреб клієнта);
 - формування глобальних / транснаціональних ланцюжків з надання послуг;
 - об'єднання глобальних / транснаціональних компаній із місцевим бізнесом, студентськими / університетськими стартапами в екосистемі;
 - змішані моделі управління (поєднання глобального централізованого управління із децентралізацією операцій та процесів ухвалення рішень на місцевому рівні);
 - екологізація та «озеленення» бізнесу.

Крім того, необхідно враховувати, що певні бізнес моделі вимагають особливих соціальних та міжособистісних відносин: наприклад, координації замість субординації всередині організації та відмови від вертикальних ієрархій на користь горизонтальних формальних та неформальних зв'язків; розподіленого лідерства; розвинених мережевих зв'язків та підтримання стосунків із стейкхолдерами. Таким чином, планування і реалізації інфраструктурних проєктів, проведення робіт з відновлення промислових об'єктів і житлових кварталів, відбудова чи зведення соціокультурних чи рекреаційних об'єктів будуть одночасно передбачати соціальні трансформації, зміну соціальних відносин в напрямку національної консолідації, гуманізації, дотримання прав людини і трудового законодавства, інклюзії та соціального згуртування, збереження довкілля (екологізації), навчання упродовж життя, розвитку публічно-приватного партнерства тощо.

Справжнім двигуном соціально-економічних перетворень мають стати інновації, для чого на національному рівні, у регіонах, містах, територіальних громадах мають працювати / функціонувати інноваційні екосистеми.

Як творці нових знань університети є ключовими суб'єктами інноваційного розвитку, що обумовлює їх закономірне залучення до процесів соціально-економічних перетворень.

Крім вищезазначеного, участь університетів у відновленні країни під час війни та у повоєнний час визначається наступними чинниками:

- множинністю акторів / суб'єктів, що мають бути залучені до процесів відновлення:
 - міжнародних та національних;
 - центральних, регіональних, місцевих;
 - державних / публічних, приватних, представників громадянського суспільства та ЗМІ;
 - закладів освіти, наукових установ, наукових та індустріальних парків, неприбуткових організацій тощо;

- різноплановістю площин та вимірів, у яких здійснюватимуться відновлювальні роботи або процеси реабілітації та зцілення:
 - фінансово-економічні, технологічні і технічні, інфраструктурні, управлінські та організаційні, екологічні, соціальні, гуманітарні, психологічні, освітні тощо;
- складністю та мультидисциплінарністю завдань, які виконуватимуться паралельно, наприклад:
 - відпрацювання механізмів публічно-приватного партнерства поєднуюватиметься із координацією міжнародної технічної допомоги;
 - відновлення інфраструктурних об'єктів вимагатиме уваги до інклюзії;
 - будівництво передбачатиме соціокультурні трансформації (нова філософія міст та сіл) та навчання упродовж життя (опанування новими технологіями);
 - ефективне управління супроводжуватиметься демократизацією суспільних відносин;
 - інтенсивність робіт з відновлення не може ігнорувати благополуччя, фізичне та психологічне здоров'я працівника тощо.

Компетентності, необхідні для знаннєвого супроводу робіт з відновлення можуть забезпечити у першу чергу університети, у яких сукупно поєднуються знання усіх предметних областей, фахові компетентності, навички 21 століття (навички для життя).

Залучення університетів може відбуватись через різні платформи (робочі групи, Task Forces тощо), створені за різними принципами:

- 1/ міжнародні, національні, територіальні (регіональні, міські, місцеві);
- 2/ галузевим або наскрізним / міждисциплінарним;
- 3/ проєктним (одна робоча група, платформа для реалізації одного проєкту);
- 4/ пошуково-дослідницьким (з метою розв'язання конкретної проблеми, пошуку технічного рішення чи know-how).

Широке залучення університетів до процесів соціально-економічного відновлення:

- поширить та пришвидшить knowledge exchange – процеси обміну знаннями між академічними та неакадемічними спільнотами;
- забезпечить донесення до фахових спільнот, промисловців, підприємців нових знань у вигляді теорій, технологій, технічних рішень, соціальних інновацій, фахових компетентностей, життєвих навичок тощо, що підштовхне інноваційний розвиток;
- дозволить перевіряти теорії та гіпотези практикою, вносити зміни та уточнення, вдосконалювати теорії та відхиляти хибні ідеї та міркування, що позитивно позначиться на теоретичних / академічних знаннях та практиках їх застосування;
- наблизить формування в Україні знаннєвого суспільства.

На університети також можна покласти відповідальність за:

- фасилітацію та модерацію взаємодії та діалогу між різними спільнотами та соціальними групами;
- оновлення суспільного (публічного) дискурсу, циркуляцію нових ідей, утвердження національних цінностей;
- поширення через діалог і взаємодію ідей, цінностей і принципів знаннєвого суспільства та європейської інтеграції, промоцію навчання упродовж життя.

Залучення університетів до процесів соціально-економічного відновлення країни сприятиме оновленню, підвищенню якості освіти та посиленню самих університетів, оскільки

- дозволить оновити, актуалізувати зміст освітніх програм та методики викладання і навчання;
- забезпечить практики для студентів, надасть матеріал для проблемно-орієнтованого та дослідницько-орієнтованого навчання, кейсів, студентських проєктів;
- сприятиме за рахунок залучення практиків з неакадемічного середовища розширенню та оновленню університетських команд: викладачів, членів дослідницьких колективів;
- посилить взаємодію університетів і суспільства (university-community engagement), покращить репутацію національних університетів, збільшить їх шанси на виживання;
- дозволить реалізувати соціальну місію університетів щодо вдосконаленню суспільства.

Список використаних джерел

1. VUCA world. URL: <https://www.vuca-world.org>
2. The role of Civil Society Organisations in 2050 and beyond, March 2021. URL: https://en.unesco.org/system/files/the_role_of_csos_in_2050_and_beyond.pdf.
3. Проєкт ЄС «Відродження переміщених університетів: посилення конкурентоспроможності, підтримка громад». URL: <https://ihed.org.ua/internationalization/redu>.
4. World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century: Vision and Action. URL: <http://www.un-documents.net/wdhe21c.htm>.

Отич О.М., доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

ОСНОВНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНИХ СИСТЕМ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ УНІВЕРСИТЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, розпочата Росією на території України, стала шоком і тяжким випробуванням для українського народу. Проте наша держава змогла дати

окупантам потужну відсіч, зруйнувати їхні плани щодо бліц-кригу і перебудувати основні соціальні системи, зокрема й вищу освіту, відповідно до умов воєнного стану.

Так, починаючи з перших днів війни, навчання у більшості закладів вищої освіти було переведено у дистанційний і змішаний формат, з 28 березня по 4 квітня 2022 року в усій Україні студенти були відправлені на канікули, після завершення яких навчання відновилося майже по всій Україні (окрім окупованих територій та тих, де ведуться активні бойові дії).

Зрозуміло, що екстремальні умови діяльності ЗВО вимагали термінової й невідкладної перебудови їх діяльності на інституційному рівні, основним напрямом якої стало нормативно-правове, організаційно-управлінське, науково-методичне та освітнє забезпечення й регулювання функціонування цих закладів в умовах воєнного стану. Ці зміни торкнулися й інституційних систем професійного розвитку науково-педагогічних працівників (ІСПР НПП).

Основними напрямками модернізації цих систем стали: нормативно-правовий, організаційно-методичний, освітній, навчально-методичний, психологічний та індивідуально-розвивальний.

Нормативно-правовий напрям модернізації ІСПР НПП стосується:

- розроблення нормативних і розпорядчих документів, які регламентують організацію освітнього процесу і професійного розвитку науково-педагогічних працівників в умовах воєнного стану;

- вироблення й узгодження на інституційному рівні підходів щодо зарахування результатів навчання з дисциплін, зокрема, на підставі сертифікатів про опанування студентами відповідних онлайн-курсів і програм у рамках неформальної освіти;

- встановлення зв'язків із закладами вищої освіти у безпечних регіонах України, які можуть долучити студентів із закладів, що тимчасово припинили освітній процес, до вивчення навчальних дисциплін на своїй базі (освітній та інформаційній).

Організаційно-методичний напрям полягає передусім в підготовці професорсько-викладацького складу ЗВО до:

- організації дистанційного навчання й переведення його у синхронний та асинхронний режими з використанням онлайн-сервісів Zoom, Google Classroom, стаціонарних і мобільних засобів у форматі й часі, зручному для здобувачів вищої освіти;

- запровадження онлайн консультацій та індивідуального навчання студентів для кращого засвоєння ними матеріалу з навчальних дисциплін й усіх видів навчальних практик;

- долучення студентів із ЗВО, які тимчасово припинили освітній процес, до академічних груп із вивчення певних навчальних дисциплін у своєму університеті.

Освітній напрям модернізації ІСПР НПП передбачає активізацію й поглиблення індивідуальної підготовки науково-педагогічних працівників до організації освітнього процесу в умовах правового режиму воєнного стану, що реалізується у:

- корекції змісту й форм проведення навчальних занять у синхронному та асинхронному режимах з метою приведення їх у відповідність до освітніх можливостей студентів;

- розробленні й розміщенні на освітніх платформах дидактичних матеріалів для самостійного опанування навчальних курсів та практичних рекомендацій щодо їх застосування.

Навчально-методичний напрям реалізується як:

- консультативна допомога науково-педагогічним працівникам від структур ЗВО, відповідальних за якість освіти і професійне удосконалення викладачів, щодо організації освітніх хабів, обміну досвідом викладацької діяльності в умовах воєнного стану, поширення кращих освітніх практик тощо;

- інформування про некомерційні проекти, дистанційні освітні платформи, онлайн-ресурси та освітні ініціативи, долучення до яких сприяє професійному розвитку науково-педагогічних працівників у системі неформальної освіти, зокрема: освітні проекти EdEra, Canvas Network; безоплатні платформи онлайн-освіти Stanford Open Edx; Prometheus, Future Learn, Udey, Codecademy; загальноєвропейська МВОК-ініціатива OpenupEdX; освітній онлайн-ресурс Iversity тощо [1].

Психологічний напрям модернізації інституційних систем професійного розвитку науково-педагогічних працівників спрямований на упровадження і розвиток у ЗВО психологічних служб і формування за їх сприяння у науково-педагогічних працівників передусім:

- навичок психологічної саморегуляції і самодопомоги у складних життєвих ситуаціях, що виникають в умовах воєнного стану;

- умінь надавати психологічну допомогу й підтримку учасникам освітнього процесу та всім, хто потребує їх під час війни.

Індивідуально-розвивальний напрям модернізації ІСПР НПП передбачає посилення уваги до інформальної освіти науково-педагогічних працівників не лише у професійній сфері, але й в інших життєво важливих сферах, які забезпечують життєстійкість особистості і надають їй позитивної мотивації та життєвого оптимізму.

Реалізація усіх викладених вище напрямів перебудови інституційних систем професійного розвитку науково-педагогічних працівників в умовах воєнного стану є нагальною необхідністю, зумовленою новими реаліями існування закладів вищої освіти України під час війни. Упровадження цих напрямів є економічно перспективним: не вимагає залучення великих додаткових ресурсів, але дає гарні результати, сприяючи чіткій організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, підтримуючи дух і фізичні сили їх викладачів і мотивуючи їх на якісне продовження своєї науково-педагогічної діяльності задля досягнення спільної перемоги над ворогом і наступної відбудови звільненої України.

Список використаних джерел

1. Дистанційні платформи для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації. *Офіційний сайт МОН України*

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platformi-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-j-perevirenoyi-informaciyi>

Охріменко М. С., магістр публічного управління та адміністрування,
головний спеціаліст відділу охорони, контролю та нагляду у сфері культурної
спадщини управління охорони культурної та музеїв,
Міністерство культури та інформаційної політики України

ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ І В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ

Культурні цінності та культурна спадщина, що знаходяться на території України та тимчасово окупованих територіях, є власністю держави Україна, національним багатством, невід'ємною складовою культурної спадщини України та охороняються міжнародним та національним законодавством.

Росіяни цинічно продовжують чинити злочини проти народу України та нашої спадщини – обстрілюють собори, монастирі та храми, де ховається цивільне населення. Російські бомби та ракети вже зруйнували багато об'єктів інфраструктури та пошкодили низку об'єктів культурної спадщини. Значної шкоди завдано історичним ареалам таких міст, як Харків, Ізюм, Маріуполь. Під час наступу російських військ у смт Іванків Київської області згорів історико-краєзнавчий музей, до складу колекції якого входило близько 20 творів української художниці Марії Примаченко. Влучанням авіабомби майже повністю зруйновано будівлю драматичного театру в Маріуполі. Пошкоджено будівлі Маріупольського художнього музею імені А. Куїнджі, а також краєзнавчого музею в Охтирці на Сумщині. Таких прикладів можна навести досить багато.

Наразі музейні фахівці по всій Україні зробили і продовжують робити все можливе для забезпечення колекцій українських музеїв. Міністерство культури та інформаційної політики України (далі – МКІП) здійснює постійний моніторинг ситуації щодо руйнування та нищення пам'яток культурної спадщини на території України й тимчасово окупованій території та вживає всіх невідкладних заходів з метою протидії та запобіганню такому руйнуванню.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та введення Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 воєнного стану в Україні виникла нагальна потреба у наданні культурним цінностям, розташованих на території України та Автономній Республіці Крим та місті Севастополь, спеціального та посиленого захисту відповідного до Конвенції 1954 року та двох протоколів до неї (1954 та 1999 років).

На виконання положень статті 8 Конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, статті 10 Другого протоколу до Конвенції

про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, а також міжнародних зобов'язань, взятих Україною за Конвенцією 1954 року, МКІП підготовлено та подано на розгляд Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) заявки на отримання посиленого та спеціального захисту об'єктам культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та Попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

МКІП також закликала ЮНЕСКО перенести 45-ту сесію з російської Казані в український Львів та виключити російську федерацію з лав організації, адже росія з 2014 року систематично порушує міжнародне гуманітарне право та міжнародні конвенції. 46 країн світу, учасниць ЮНЕСКО, відмовились брати участь у 45-й сесії Комітету всесвітньої спадщини, поки його очолює російська федерація [1].

Крім того, МКІП створило ресурс для належного документування воєнних злочинів проти людяності та об'єктів культурної спадщини, вчинених російськими окупаційними військами на території України: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua> [2]. Матеріали можуть бути використані як докази для кримінального переслідування причетних до злочинів відповідно до українського законодавства у Міжнародному кримінальному суді в Гаазі та спеціальному трибуналі після його створення.

Станом на 31 березня 2022 року згідно з інформацією МКІП, яку розміщено на офіційному сайті, зафіксовано 135 епізодів воєнних злочинів російських військ проти культурної спадщини України. Загалом внаслідок обстрілів окупантів руйнацій та пошкоджень зазнали 58 об'єктів культурної спадщини. Це пам'ятки архітектури та містобудування. Серед них 5 – це пам'ятки національного значення. Постраждали 25 цінних об'єктів історичної забудови – старовинних будівель другої половини ХІХ – початку ХХ ст., а також 10 пам'ятників – меморіальних стел або скульптур, пов'язаних з історичними подіями. Пошкоджено 12 музеїв та історико-архітектурних заповідників, 6 театрів і кінотеатрів, 5 бібліотек [3]. Кожного дня ці цифри, на жаль, збільшуються.

Наразі центральними органи виконавчої влади розробляються підходи та здійснюються заходи щодо відбудови України. Для того щоб у майбутньому швидко перейти до відбудови країни Кабінетом Міністрів України здійснено такі кроки:

затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації (постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326), у якому, зокрема, визначено окремий напрям – втрати культурної спадщини [4];

створено Фонд відновлення зруйнованого майна та інфраструктури, Фонд обслуговування та погашення державного боргу, Фонд відновлення та трансформації економіки, Фонд підтримки малого та середнього бізнесу тощо.

Водночас наразі існує необхідність підготовки узгодженого позиційного документу щодо плану відновлення України, що охоплюватиме як координацію розпочатих проєктів, так і впровадження нових державних ініціатив, задля об'єднання зусиль з міжнародними партнерами, злагодженої роботи всіх органів

влади та залучених стейкхолдерів. У такому плані особливу увагу варто приділити охороні культурної спадщини, а саме дослідженню, консервації, реабілітації, реставрації, ремонту, пристосуванню та музеєфікації об'єктів культурної спадщини, що постраждали внаслідок збройної агресії.

Нагальним питанням сьогодення є визначення єдиної державної політики реформування сфери охорони культурної спадщини, метою якої є створення ефективної системи захисту культурної спадщини в державі, виявлення, використання її культурно-просвітницького, туристичного, економічного та іншого потенціалу, у тому числі створення системи інституційно спроможних органів охорони культурної спадщини та забезпечення провадження комплексної, послідовної та скоординованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань із реалізації державної політики у сфері охорони культурної спадщини.

Отже, в умовах активних воєнних дій росії проти України постраждала низка об'єктів культури, наноситься непоправна шкода об'єктам культурної спадщини України. Уряд разом з МКІП впровадили ряд заходів для моніторингу стану збереження об'єктів культурної спадщини, розробили проекти, що стануть основою притягнення до відповідальності російської федерації.

Список використаних джерел

1. 46 країн-членів ЮНЕСКО бойкотуватимуть засідання Комітету всесвітньої спадщини поки його очолює російська федерація. URL : <https://mkip.gov.ua/news/7039.html> (дата звернення: 12.04.2022).

2. Збираємо свідчення злочинів проти культурної спадщини, вчинених російськими окупаційними військами на території України. URL : <https://culturecrimes.mkip.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2022).

3. МКІП зафіксовано 135 епізодів воєнних злочинів росіян проти культурної спадщини в Україні. URL : <https://mkip.gov.ua/news/7021.html> (дата звернення: 12.04.2022).

4. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 326. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF?fbclid=IwAR0_5IpL5-3kjZxZMuOJz27LHuqY2BWfzISz3cFWu2lz_9Z-rvPAmO65iUA#Text (дата звернення: 12.04.2022).

Петрос О.М., доктор наук з державного управління, професор,
завідувач відділу дослідницької діяльності університетів
Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ВІДКРИТІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ВИХОДУ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ З ПІД ВПЛИВУ «РОСІЙСЬКОГО СВІТУ» ТА ПРИСКОРЕННЯ ЇЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОСТІР

24 лютого 2022 року – чорна дата в вітчизняному календарі. Віроломна війна Росії проти України кардинально змінили усю систему суспільних відносин. У той час як збройні сили України, увесь Український Народ упродовж вже двох місяців героїчно захищають Батьківщину на передньому фланзі боротьби з російським агресором, перед представниками державних органів влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, наукових, громадських організацій та інших стейкхолдерів, постають важливі виклики і завдання забезпечити адаптацію та якомога ефективне функціонування соціальної, економічної, політичної та гуманітарної сфер життєдіяльності українського суспільства в умовах війни, та визначити стратегічні пріоритети їх розвитку у повоєнний період.

Особлива роль у забезпеченні цих завдань відводиться науці, вітчизняній науковій спільноті, завданнями якої є:

з одного боку - забезпечити наукове обґрунтування оперативних і стратегічних рішень щодо врегулювання як воєнних так і цивільних питань,
а з другого боку – визначити детермінанти розвитку самої науки в умовах війни та повоєнний період.

При цьому, очевидним є той факт, що ефективність виконання завдань першого блоку вирішальним чином опосередкована успішністю забезпечення завдань другої групи. Тому, у рамках даного дослідження, зосередимось на з'ясуванні новопосталих викликів та детермінант розвитку вітчизняної науки в умовах війни і в повоєнний період.

Застосування до дослідження означених питань детерміністичного підходу, що ґрунтується на аналізі об'єктивних закономірних взаємозв'язків та взаємообумовленості явищ, дозволяє з'ясувати:

- 1) особливості функціонування вітчизняної науки в довоєнний період у контексті її взаємозв'язку та взаємозалежності з російською наукою;
- 2) напрями та результати діяльності наукового фронту українських вчених в умовах війни з РФ;
- 3) обґрунтувати завдання посилення відповідальності дослідницької діяльності та імплементації стандартів відкритої науки як пріоритетних напрямів розвитку незалежної вітчизняної науки в умовах війни та повоєнний період.

Серед характерних ознак **функціонування вітчизняної науки в довоєнний період** була доволі тісна взаємодія та певна узалежненість її від російської науки. Свідченням тому є той факт, що, незважаючи на доручення Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2015 р. № 275/1/1-15-ДСК щодо обмеження спільних

наукових проєктів з установами РФ, включно до кінця 2020 року продовжувалася співпраця з Науковою електронною бібліотекою «eLIBRARY.RU» щодо включення видань до Російського індексу наукового цитування (РІНЦ) та розміщення на сайті бібліотеки метаданих і архіву видань [6, с. 143].

Очевидно, що цей та інші подібні явища, які посідали вагоме місце у системі дослідницької діяльності в Україні до 2014 року (фінансування РФ вітчизняних наукових проєктів, поширене функціонування російської мови в українському науковому просторі, активне просування у вітчизняних дослідженнях напрацювань російських вчених та ін.), що не могло не позначилися на ціннісних засадах та траєкторіях розвитку вітчизняної науки.

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговує вивчення питання впливу на вітчизняну науку активного насаджування російською стороною ідеології «російського світу», яка згодом була покладена в основу обґрунтування причин війни проти України.

Вдумаймося, які міфологеми закладено російською пропагандистською машиною у цю ідеологію. За задумом В. Суркова, «російський світ» - це скрізь, де «люди говорять і думають російською», «дуже поважають російську культуру», «бачать у російській моделі альтернативу національного розвитку ... у себе вдома», «де поважають російських науковців, письменників, мистецтво». Це також «ті місця, де поважають Путіна», «там, де люди бояться російської зброї» [13].

Як відомо, просування ідеології «російського світу» щедро фінансувалося РФ через спеціально створений у червні 2000 року фонд, який у всьому світі відкрив сотні своїх локальних центрів. Близько 20-ти таких центрів були локалізовані у школах, бібліотеках та університетах України, здебільшого - у південних та східних її регіонах (рис.1).

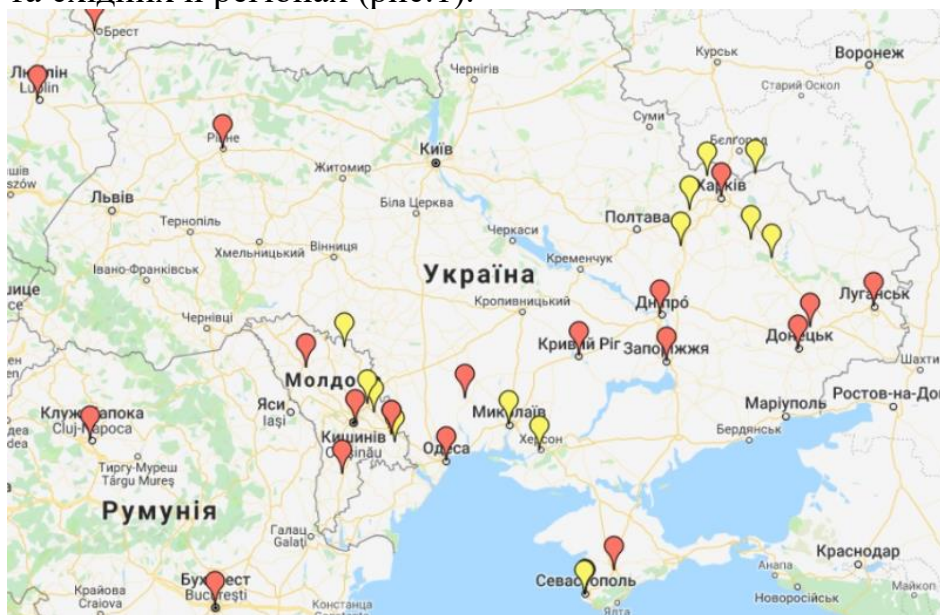

Рис.1. Мапа локальних центрів «російського світу» в Україні

Джерело: [4].

Слід зауважити, що діяльність цих центрів (які проіснували до 2014 року), не обмежувалася гуманітарними питаннями, а їх план роботи включав заходи з пропагування митного союзу України з РФ, наукового обґрунтування питання Криму в контексті «російського світу», популяризації «російського слова», возвеличення російської культури [4]. Тому що «російський світ» - це нацистський «вплив», що має на меті за будь-яку ціну переконати увесь світ, що «не кожна нація має такий вплив» [13].

Зрозуміло, що роль ідеології «російського світу» та її зв'язок з причинами війни РФ проти України, ще належить дослідити. Проте, вже зараз можна стверджувати - у тому, що ідеологія «російського світу» майже безперешкодно культивувалася в науковому, освітньому, культурному, релігійному, мовному вітчизняному просторі, в усіх сферах суспільних відносин, зокрема й у системі публічного управління, є й доля провини і відповідальності усіх вітчизняних науковців і наукових інституцій нашої держави.

Водночас, з огляду на ситуацію, обумовлену війною, важливо не тільки рефлектувати з приводу зроблених помилок та аналізувати існуючу ситуацію, але й активно включитися в боротьбу з російським агресором. Дієвим інструментом такої боротьби, що вилилася у справжній **науковий фронт** українських вчених, стало обґрунтування причетності та запровадження механізмів відповідальності російської науки і російської наукової спільноти за війну РФ в Україні. Українські вчені доводять, що відповідальність за війну РФ проти нашої держави та за геноцид українського народу, лежить також на російській академічній спільноті за участі якої створені системи озброєння та здійснюється ідеологічна підтримка злочинних ідей російської нацистської влади. Доказом тому є «Звернення ради російських ректорів», яким понад 300 ректорів підтримали дії Путіна та закликали його «домогтися демілітаризації та денацифікації України і тим самим захистити себе від зростаючих воєнних загроз» [9]. То ж цим зверненням підписанти, які представляють російську науку, майже одностайно засвідчили, що вони є «повноцінними членами терористичної організації Путіна» [7].

Серед основних механізмів приведення до відповідальності російських вчених та всієї дослідницької системи РФ, є виключення російської науки та науковців із вітчизняного, європейського та світового дослідницького простору. З метою підтримки боротьби з державним тероризмом РФ, з її злочинною діяльністю, безпосередньою причетністю науковців та наукових інституцій РФ до воєнної агресії в Україні, вітчизняні науковці ініціювали низку звернень до європейської та світової академічної спільноти з проханням припинити співпрацю з науковими установами, закладами освіти РФ, всі форми наукової співпраці з російськими вченими, освітянами та закликали [1; 8]: припинити членство представницьких інституцій РФ у міжнародних галузевих організаціях; зупинити індексування їхніх наукових журналів, книг, матеріалів конференцій тощо у базах даних; виключити російських і білоруських вчених з наукових і редакційних рад міжнародних періодичних наукових видань; заборонити опублікування наукових праць російськими і білоруськими авторами у ваших наукових виданнях; унеможливити доступ на території РФ до інформаційних

ресурсів; виключити заклади вищої освіти РФ з міжнародних рейтингів закладів вищої освіти; заборонити участь російських вчених у наукових конгресах, симпозіумах, конференціях, круглих столах та інших наукових заходах; припинити та заборонити грантове фінансування проєктів наукових установ, закладів освіти, вчених та освітян РФ та ін.

Механізм виключення «російського світу» виявився дієвим не тільки у сфері науки. Його ефективність засвідчили також результати роботи фронтів, спрямованих на виключення російської культури [15], виключення російської церкви [11; 12], а також виключення російської економіки [5], виключення російської політики [10] та ін. Найбільш впливовою опорою «російського світу» продовжує залишатися основна його міфологема - російська мова. Тому, механізми, здатні забезпечити її виключення, ще потребують розробки та чекають своїх авторів.

Поряд з нагальністю заходів щодо виключення російської науки з світового дослідницького простору, невідкладним є завдання забезпечити ***розвиток вільної від російського впливу вітчизняної науки.***

З огляду на те, що наука сьогодні і в перспективі - це відкрита наука, пріоритетними напрямками розвитку вітчизняної дослідницької системи має стати імплементація стандартів відповідальних досліджень та інновацій (Responsible Research and Innovation - RRI) та відкритої науки (Open Science - OS). За останні роки рух до відповідальної відкритої науки перетворився на один із провідних глобальних трендів політики і практики дослідницької діяльності як чинника покращення якості, ефективності та оперативності досліджень, їх інтегрованості у світову дослідницьку систему, як важливого механізму досягнення цілей стійкого розвитку, визначених у програмі ООН «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development» [14].

У ЄС концепції RRI та OS визнано двома основними флагманськими ініціативами в галузі досліджень та інновацій, засадничими для розвитку European Research Area, ERA, реалізації «Strategic Plan 2020-2024. DG RESEARCH AND INNOVATION», нової програм ЄДП «A new ERA for Research and Innovation» та Горизонт Європа (Horizon Europe) [14, с.6-15].

У цілому, імплементація стандартів RRI та OS відкриває можливості для звільнення вітчизняної науки від російського впливу та створює умови для прискорення її інтеграції у європейський та світовий дослідницький простір, посилення спроможності вітчизняної науки до якісного та ефективного виконання нею завдань наукового обґрунтування напрямів і шляхів забезпечення сталого розвитку українського суспільства, наукового забезпечення належного публічного врядування для перемоги України у війні з РФ, розбудови ефективної та прогресивної вітчизняної дослідницької системи у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Appeal of the representatives of academic community, NGOs, human rights organization of Ukraine to academic community and constitutional democracies on counteracting the war started by the Russian Federation and the Republic of Belarus

against Ukraine. URL: <https://pcal.com.ua/wp-content/uploads/2022/03/Appeal-from-Kyiv-Ukraine-1.pdf>.

2. Science with and for Society 2018. Horizon 2020. URL: <https://horizonswafs2018.b2match.io>.

3. The new Russian cult of war, The Economist, Mar. 26th 2022. URL: <https://www.economist.com/briefing/2022/03/26/the-new-russian-cult-of-war>.

4. Авдєєв Р. Кто и как продвигает идеи «русского мира» в Херсоне. Радіо «КУРЕШ», Центр Журналістських Розслідувань. 17.10.2019. URL: <https://investigator.org.ua/publication/220566/>.

5. ЄС затвердив четвертий пакет санкцій проти РФ: вдарять по фізичних особах і економіці. 14 березня 2022. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/03/14/7135939/>.

6. Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2020 р. / За заг. ред. В.Г. Кременя. Київ : НАПН України, 2021. 473 с. URL: DOI: <https://doi.org/10.37472/zvit2020>.

7. Мисловський І. Звірства російської армії в Україні: колективна вина росіян чи особисто Путіна? 10 квітня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zvirstva-voynni-zlochynu-rosiyany-putin/31795679.html>.

8. МОН ініціювало питання щодо обмеження можливостей участі РФ у всіх інструментах ЄС щодо наукового та інноваційного співробітництва. 03.03.2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-iniciyuvalo-pitannya-shodo-obmezheniya-mozhливостей-uchasti-rf-u-vsih-instrumentah-yes-shodo-naukovogo-ta-innovacijnogo-spivrobitnictva>.

9. Обращение Российского Союза ректоров. 04.03.2022. URL: <https://www.rsr-online.ru/news/2022-god/obrashchenie-rossiyskogo-soyuza-rektorov1/> из кеша Google. Версія сторінки станом на 26 бер. 2022 р. 16:02:12 GMT.

10. Росію вигнали з Ради ООН з прав людини. 7 КВІТНЯ 2022. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/04/7/7137422/>.

11. Русский мир» уничтожает московскую церковь в Украине. Как война разрушает самую большую украинскую конфессию. 05 квітня 2022. URL: https://risu.ua/russkij-mir-unichtozhaet-moskovskuyu-cerkov-v-ukraine-kak-vojna-razrushaet-samuyu-bolshuyu-ukrainskuyu-konfessiyu_n128016.

12. Солдатов А. Исход. «Специоперация» в Украине ускорила распад международной структуры РПЦ. 27 марта 2022. URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2022/03/27/iskhod>.

13. Сурков рассказал о своём понимании русского мира. РИА Новости. 12 июня 2021. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:FhppE_KM_IJ:https://russian.rt.com/russia/news/872342-surkov-russkii-mir+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua.

14. Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України в контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали) / В. Луговий, І. Драч, О. Петроє, В. Зінченко, Ю. Мелков, І. Жиляєв, І. Регейло, Н. Базелюк, В. Камишин; за ред. В. Лугового, О.

Петроє. — Електронне видання. — Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2021. — 206 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/doslidn-univ_2021-206p.pdf.

15. Україна робитиме все для виключення російської культури з європейського культурного простору, доки ця культура підтримується агресивною державою і триває війна. 19.03.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3433965-ponad-70-organizacij-vidmovilisa-vid-kulturnoi-spiivpraci-z-rosieiu.html>.

Постригач Н.О., доктор педагогічних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу зарубіжних
систем педагогічної освіти і освіти дорослих,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України

ПРОВІДНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Провідною політичною детермінантою ініціювання та розвитку Болонського процесу є прагнення європейської громади посилити регіон як геополітичну єдність, що може успішно протистояти іншим світовим центрам сили. Освіта, а надто вища освіта, перетворилася в сучасних умовах на могутню складову забезпечення конкурентоздатності як окремих країн, так і велетенських геополітичних регіонів [7, с. 219].

В більшості країн світу сьогодні зростає розуміння того, що міцність його політичних і соціально-економічних основ у певні мірі залежить від освіти громадян [3, с. 4]. Зокрема, соціальні зміни, що відбулися на зламі ХХ – початку ХХІ століть, призвели до значної трансформації освітньої сфери: підвищення ролі освіти, розвиток суспільного і особистого усвідомлення освіти як цінності; формування і стійке функціонування та розвиток освіти як системи; удосконалення змісту, технологій та засобів навчально-пізнавальної діяльності [4, с. 153].

Зазначимо, що увесь світ у 2022 році знаходився всередині глобальних викликів, що змінили його докорінно. Змінилася глобальна система безпеки, світові інституції. Змінилися економічні моделі, ставлення до середовища. Як зазначає генеральний директор Advanter Group А. Длігач, «Україна – це країна розвинутого людського капіталу; світовий центр розвитку культури, сучасної освіти, науки, а історію України включено в шкільні навчальні програми по світу [1].

Тому вважаємо, що важлива роль у подоланні геополітичних викликів, у тому числі наслідків впливу військової агресії РФ в Україні, належить патріотичному вихованню студентської та учнівської молоді, яке, на

переконав В. Кульчицького полягає в забезпеченні високого рівня освіченості й свідомості громадянина України, здатного на основі життя й досвіду власного народу та досягнень світової науки й культури, враховуючи національно-територіальні особливості України, здійснювати соціально-економічний розвиток країни, утверджуючи найважливіші ідеали гуманістичної культури й демократичних взаємин людей, відстоюючи права, гідність і честь своєї Вітчизни. Патріотичне виховання є чинником цілісного формування особистості, яке, відбиваючи систему її поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, покликане формувати світогляд і ціннісні орієнтації лідера [2, с. 376].

Питання про те, як вирішують виховні проблеми інші народи, ставилися ще з давніх давен. Давньогрецький історик Геродот писав про виховання у Вавилоні та Єгипті, давньоримський історик Тацит розповів своїм співвітчизникам про особливості виховання у давніх германців [6, с. 8].

Сьогодні ж, як зазначає В. Огнев'юк, «для того, щоб упевнено стати поряд із провідними націями світу й посісти гідне місце у світовому співтоваристві, Україна за допомогою своєї системи освіти має не тільки готувати кваліфікованих фахівців, але й формувати соціально-зрілих, відповідальних, культурних, духовно зрілих громадян країни» [5].

Отже, на сучасному етапі саме патріотизм має стати чинником об'єднання та розвитку суспільства, особливо в умовах активізації зовнішньої загрози, проте для цього доцільно здійснити імплементацію кращих здобутків попередніх історичних періодів у практику сучасної виховної діяльності [2, с. 383].

Зазначимо, що у період військової агресії РФ в Україні багато закладів вищої освіти (ЗВО) було понівечено або повністю зруйновано, їхня матеріально-технічна база та становище науково-педагогічних працівників помітно погіршились. Як наслідок, значна частка ЗВО, загальноосвітніх шкіл та закладів ПТО були змушені переїхати і відновити освітній процес у тилкових регіонах країни.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів означеної проблеми й передбачає здійснення спеціальних досліджень, спрямованих на формування готовності педагогічних працівників до здійснення процесу патріотичного виховання у післявоєнний період на тлі утвердження оновленої парадигми освітньо-педагогічної діяльності в Україні з урахуванням прогресивних педагогічних ідей зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел

1. Длігач А. Україна майбутнього – погляд з 2030 року. Якою може стати Україна до 2030 року і що для цього потрібно зробити. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/24/684560>

2. Кульчицький В. Й. Теорія і практика патріотичного виховання в школах України (1945–2019).: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.01; Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. Тернопіль, 2020. 490 с. URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-01/dis_Kulchytskyj.pdf

3. Кучеренко Д. Г., Мартинюк О. В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: монографія. Київ: ПІК ДСЗУ, 2011. 312 с. URL: <https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/Kutsherenko-Martinjuk-Strategiy.pdf>

4. Михайличенко І. Тенденції розвитку вищої педагогічної освіти в Україні (середина ХХ – початок ХХІ століття). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 9 (83). С. 145–156. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/03/15.pdf>

5. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект): автореф. дис. ... д-ра. філос. наук: 09.00.03; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2003. URL: [https://www.psyh.kiev.ua/Огнев%27юк_В.О._"Освіта_в_системі_цінностей_сталого_людського_розвитку_\(світоглядно-методологічний_аспект\)"](https://www.psyh.kiev.ua/Огнев%27юк_В.О._).

6. Порівняльна педагогіка: методологічні орієнтири українських компаративістів : хрестоматія / авторський колектив. Київ: Педагогічна думка, 2015. 176 с.

7. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти: навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 319 с. URL: https://jmm.sspu.edu.ua/images/2021/kursi_vse/CompHEd_course/Comparative_Higher_Education_Handbook_2021n_49126.pdf.

Ріпей М. В., асистент кафедри
мови засобів масової інформації факультету журналістики
Львівський національний університет імені Івана Франка

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА

Ключовим інструментом у боротьбі з ворогом є наша освіченість. Дуже важливо, щоб, незважаючи на війну, наша освіта розвивалася, була конкурентоспроможною.

У цьому контексті актуальними є ідеї одного з найвидатніших польських педагогів ХХ століття – Януша Корчака. Цьогоріч – 80-ті роковини його трагічної загибелі разом з єврейськими сиротами в концтаборі Треблінки.

На перше місце у своїй педагогічній діяльності він ставив моральні цінності, акцентував, що «діти заслуговують на повагу, довіру й доброзичливість» [2, с. 13]. Особливої уваги діти потребують у воєнний час, «дитина – не солдат, вона не захищає батьківщину, хоч і страждає разом з нею» [2, с. 8]. Пріоритетом у виховному процесі вважав визнання незалежності й гідності дитини, її «ми маємо навчати, скеровувати» [2, с. 8]. Захист дитини, довіра і любов до неї – основоположні принципи Януша Корчака.

Він створив і редагував (1926–1930) журнал для дітей і молоді «Mały przegląd» («Малий огляд»), співторцями і читачами якого були діти.

Працюючи над цим виданням, діти навчалися сумлінно виконувати обов'язки, планувати роботу, висловлювати свої переконання, відстоювати власну думку [1]. Також важливого значення надавав створенню дітьми шкільної газети, яка «допомагає формуванню особистості дитини — вільної, мислячої, толерантної, такої, яка необхідна сучасному і майбутньому світові» [4]. Писав: «Ми знаємо шлях до успіху, даємо вказівки та поради. Розвиваємо позитивні якості... Ми керуємо, виправляємо, привчаємо» [2, с. 5].

Сьогодні особливо важливо зосереджувати увагу на розвитку творчої, здібної, працьовитої, сумлінної, впевненої особистості. Як зазначав Януш Корчак, «нове покоління зростає, нова хвиля підіймається... створіть умови, щоб виростили кращими» [2, с. 27]. З огляду на це слід якомога більше мотивувати вчителів/вихователів до створення дитячих шкільних газет, організації різноманітних завдань, конкурсів, проєктів, підтримуючи такі ініціативи, запроваджуючи відповідні гранти, преміювання.

Варто розпочинати з індивідуальних або колективних завдань чи мініпроєктів у класі. Бо хто краще знає дітей, як не вчитель/вихователь, який проводить з ними найбільше часу, навчаючи і виховуючи. Щоб невеличкі класні проєкти переростали у шкільні, а згодом у більші районні й обласні та великі всеукраїнські.

Важливо, щоб це були різноманітні конкурси-заохочення дітей з різних галузей. Адже діти – «поети й мислителі» [2, с. 28], щоб кожен мав змогу розвиватися у тому напрямку, що йому подобається, зацікавлює. А вчитель/вихователь щоб організовував, скеровував, заохочував, підтримував, вселяв віру у власні сили.

Слід створити фонди підтримки таких дитячих проєктів/конкурсів. Зокрема і шкільні. Щоб винагороджувати не по одній дитині на кожне призове місце, а по кілька дітей, а також підтримувати участь у проєктах/конкурсах. Бо, як зауважував Януш Корчак, «у кожній дитині є своя іскра, яка може розпалити вогнище щастя й істини, яка може... вибухнути пожежею генія і осяяти власний рід, подарувавши людству світло нового сонця» [3, с. 86–87].

У сьогоднішніх умовах педагогічні ідеї відомого польського педагога Януша Корчака є особливо актуальними.

Список використаних джерел

1. Бродніцкі М. Ідеї Януша Корчака: на шляху до практичного гуманізму. *Київські полоністичні студії*. 2013. Т. 22. С. 141-145. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
2. Корчак Януш. *Право на повагу*. Київ: Дух і літера, 2012. 304 с.
3. Корчак Януш. *Як любити дитину*. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 208 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Janusz_Korczak/Yak_liubyty_dytynu.pdf
4. Петровська Світлана. Навіщо у школі газета? *77-Меридіан*. 2012. №11 (74). URL: <http://www.polinst.kyiv.ua/storage/77-74-1.pdf>.

Скиба Ю. А., доктор педагогічних наук, доцент,
заступник директора з наукової роботи, Інститут вищої освіти
Національної академії педагогічних наук України

EXECUTIVE SEARCH – ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ДОБОРУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

«Нині людський капітал є найважливішою складовою національного багатства. Експертами Світового банку були проведені експериментальні грошові оцінки елементів національного багатства. Результати розрахунків показали, що в структурі національного багатства домінує людський капітал, який становить близько 2/3 від його підсумкової оцінки. На основі цих розрахунків було зроблено остаточний висновок про те, що головним фактором відтворення стає не накопичення матеріальних благ, а накопичення знань, вмінь» [2, с. 547]. Сучасні процеси прискорення глобалізації, посилення конкуренції на ринку послуг у сфері вищої освіти породжують попит на ексклюзивних фахівців, що потребує використання сучасних інструментів підбору науково-педагогічних працівників. Для науково-педагогічних працівників це можливість кар'єрного зростання, а для керівництва закладу вищої освіти це мотивація до про збереження наукового-педагогічного потенціалу, підвищуючи їх лояльності і вмотивованість [5].

Нині в Україні приймання на роботу у закладах вищої освіти здійснюється через відкритий конкурс, проте в умовах кадрової автономії заклади вищої освіти можуть застосовувати нові технології приймання висококваліфікованих науково-педагогічних працівників.

Однією з технологій добору найбільш цінних фахівців є executive search. Поняття «Executive search» перекладається як «пошук людей, які приймають рішення». Проте, з часом, воно набуло дещо іншого змісту й асоціюється з послугою під назвою «цілеспрямований пошук керівників, унікальних спеціалістів». Здійснимо дефініційний аналіз поняття «Executive search» (див. табл.1).

Таблиця 1

Дефініційний аналіз поняття «Executive search»

№ з/п	Автор	Визначення поняття «Executive search»	Джерело
1	Алешкевич М.	«...прямий цілеспрямований пошук і залучення висококваліфікованого персоналу: топ-менеджерів, лінійних керівників та спеціалістів, що	Алешкевич Н. Н. Инструменты коммуникации в современных технологиях рекрутинга. 2019. с.4-11. URL : http://e-lib.mslu.by/bitstream/edoc/5143/1/ 8.pdf

		володіють унікальними знаннями та навичками»	
2	Гармаш С.	«...переманювання спеціаліста»	Гармаш С.В. Інновації у кадровому менеджменті. Вісник НТУ «ХПІ». 2012. № 25 (931) с.146-150. URL : https://vestnik_HPI_2012_25_2_Harmash_Innovatsii.pdf
3	Капітанов С.	«...технологія прямого пошуку та залучення управлінців вищої ланки»	Капитанов С. В. Хедхантинг и executive search. Как переманить сотрудника из другой организации? URL: https://ipi1.ru/s/08-00-00-ekonomicheskie-nauki/1417-khedkhting-i-executive-search.html
4	Conor V., Erineac E.	«... добір топ-менеджерів, унікальних фахівців, а також ключового персоналу»	Conor V., Erineac E. Подбор персонала. Хедхантинг: принципы и технологии. Lucrările științifice ale Simpozionului Științific al Tinerilor Cercetători, Ediția a XVIII-a (Chișinău, 19-20 iunie 2020). 2020. с.290-293. URL: https://irek.ase.md/xmlui/bitstream/handle/1234567890/889/Conor_V_Erineac_E_SIMPOZION_19-20_iunie_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Як видно з табл.1 поняття «executive search» одні автори (С. Капітанов,) розглядають його, як прямий цілеспрямований пошук і залучення управлінців вищої ланки, інші (М. Алешкевич, V. Conor, E. Erineac) добір топ-менеджерів, а також унікальних фахівців. С. Гармаш розглядає executive search, як «...лише один з етапів багатокомпонентного циклу діяльності команди консультантів з якісного пошуку, добору та переманювання фахівців» [3, с. 148]. Ми вважаємо, що executive search – це технологія залучення фахівців, які володіють унікальними компетентностями. На нашу думку, executive search у сфері вищої освіти – це технологія залучення конкретного науково-педагогічного працівника, який володіє унікальними компетентностями, технологіями, методами, що не зацікавлений у пошуку нової роботи і працює в іншому закладі вищої освіти чи науковій установі.

Executive Search – це складна і тривала технологія пошуку унікальних фахівців, яких не можливо залучити шляхом розміщення рекламних оголошень, оскільки їхню діяльність високо цінують за основним місцем роботи, і тому вони, як правило, не зацікавлені в пошуку нової роботи. Ця технологія є системно, багатокомпонентною і багатоетапною щодо добору кандидатів, водночас доволі ефективною. Як зазначає М. Алешкевич «у проєкті executive search працює група консультантів з галузевими експертами, що дозволяє забезпечити точність і оперативність найму будь-якої складності для вирішення поставленої задачі, і це за своєю сутністю повністю відповідає вимогам замовника, максимально економлячи їхній час» [1]. На нашу думку, реалізація технології executive search у сфері вищої освіти передбачає прямий пошук та залученням науково-педагогічних працівників з унікальними компетентностями, яких неможливо знайти за допомогою відкритого конкурсу чи інших технологій пошуку персоналу. Поділяємо думку С. Капітанова, що відмінність зазначеної

технології, у порівнянні з хедхантингом, рекрутингом, скрінінгом у тому, що «...керівництво закладу вищої освіти (замовник) сам вказує на необхідного йому конкретного кандидата» [4, с.44].

Таким чином, executive search у сфері вищої освіти – це технологія залучення конкретного науково-педагогічного працівника, який володіє унікальними компетентностями, технологіями, методами, що не зацікавлений у пошуку нової роботи і працює в іншому закладі вищої освіти чи науковій установі. Залучення такого фахівця не можливо здійснити через відкритий конкурс або самостійно. В умовах зростання глобальної конкуренції на ринку послуг у сфері вищої освіти, управлінням з розвитку персоналу закладів вищої освіти доцільно розширювати інструментарій, пов'язаний пошуком і добором науково-педагогічних працівників. Наприклад, за рахунок підходів і технологій, які успішно використовується у сфері бізнесу, зокрема executive search.

Список використаних джерел

1. Алешкевич Н. Н. Инструменты коммуникации в современных технологиях рекрутинга. 2019. с.4-11. URL : <http://e-lib.mslu.by/bitstream/edoc/5143/1/8.pdf>
2. Біліченко С.П. Вплив світових тенденцій на формування людського капіталу та системи освіти України. Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітняські аспекти: зб. наук. пр. за матеріалами IV Всеукр. наук.- практик. конф. (м. Дніпро, 30-31 березня 2020 р.). Дніпро: НМетАУ, 2020. с.547-552. URL: https://conf-nmetau_accounting_2020.pdf
3. Гармаш С.В. Інновації у кадровому менеджменті. Вісник НТУ «ХПІ». 2012. № 25 (931) с.146-150. URL : https://vestnik_NPI_2012_25_2_Harmash_Innovatsii.pdf
4. Капитанов С. В. Хедхантинг и executive search. Как переманить сотрудника из другой организации? URL: <https://ipi1.ru/s/08-00-00-ekonomicheskije-nauki/1417-khedkhting-i-executive-search.html>
5. Костинець В.В. Хедхантинг як технологія підбору суперкадрів в сфері туризму. Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку: тези доповідей Міжн. наук.-практик. інтернет-конференції. (м. Київ, 9 квітня 2020 р.) Київ: КНУТД, 2020. С. 168-170. с.168-170. URL: <https://www.er.knutd.edu.ua>
6. Conor V., Erineac E. Подбор персонала. Хедхантинг: принципы и технологии. Lucrările științifice ale Simpozionului Științific al Tinerilor Cercetători, Ediția a XVIII-a (Chișinău, 19-20 iunie 2020). 2020. с.290-293. URL: https://irek.ase.md/xmlui/bitstream/handle/1234567890/889/Conor_V_Erineac_E_SI_MPOZION_19-20_iunie_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Слободянюк О. М., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інтеграції навчання і виробництва,
Вінницький національний технічний університет

ЦІННОСТІ АКАДЕМІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ ПІД УДАРОМ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Багаторічна російсько-українська війна (з початком у 2014 році) має гібридний характер та супроводжується інформаційною складовою. Російська військова машина бомбардує не тільки мирні українські міста, а фундаментальні загальнолюдські цінності, частиною яких є академічні. Під ворожою атакою система освіти та її морально-етичний компонент. Епічні події, які відбуваються в Україні, потребують чіткої воєнно-політичної, гуманітарної позиції та швидких, адекватних загрози, відповідей. Дієвого захисту потребують не тільки мирне населення, матеріальна культура, а й академічний етос, фундаментальні цінності, задекларовані в Паризькому комюніке (2018 р.) [1].

В російських університетах викладання історії перетворилося на засіб державної пропаганди, а Рада ректорів Росії виступила із заявою, в якій адміністрація закладів підтримала вторгнення в Україну. У відповідь на агресію путінською росії, її підтримку з сторони освітянського істеблішменту, Європейська асоціація університетів (далі – EUA), об'єднання, засноване на транскордонному взаєморозумінні, терпимості та діалозі, зупинила співпрацю з російськими членами (санкції застосовано до 12 російських університетів) [2].

Відповідне рішення прийнято Групою супроводу Болонського процесу: «З огляду на агресію російської федерації проти України та роль білорусі у цій війні, а також, беручи до уваги заяву, підписану 39 урядовими членами, 6 консультативними членами та Європейським реєстром із забезпечення якості вищої освіти, ми приймаємо рішення призупинити право представництва російської федерації та білорусі в Групі супроводу Болонського процесу, а також у всіх робочих групах та всіх інших структурах і робочій програмі Європейського простору вищої освіти» [3].

Приклади солідаризації міжнародної освітньої спільноти через бажання організаційно, фінансово підтримати систему вищої освіти України та, водночас, фундаментальні цінності та принципи, потребують аналізу та осмислення. Згідно зі Звітом EUA «Університети без стін — Бачення на 2030 рік», «підтвердження громадянської ролі університетів ставатиме все більш важливою частиною участі суспільства. Університети залишаться прихильниками плюралістичних та демократичних суспільств, заснованих на відкритих та заснованих на фактах публічних дебатах. Вони продовжуватимуть обстоювати ці цінності у всіх своїх місцях та діяльності» [4]. Напередодні військових дій, 23 лютого 2022 року, на черговому засіданні Кабінету Міністрів схвалено Стратегію розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки, в якій серед пріоритетів визначено: «прозорість і відкритість управління; колегіальність і залученість учасників освітнього процесу до процесів реформування системи вищої освіти; відповідальність; прагматичність у виборі моделей розвитку; партнерство; несприйняття корупції;

академічна доброчесність; академічна свобода; професіоналізм; тісний зв'язок освіти з наукою, економікою» [5]. Визначені пріоритети засвідчують відданість освітньої політики на державному рівні, української академічної спільноти в цілому фундаментальним принципам та цінностям ЄПВО. Як рівноправний член світового освітнього співтовариства, вітчизняна освіта потребує діяльного захисту, підтримки в ім'я подальшого розвитку на аксіологічних засадах та демократичних принципах.

Дієвими захисниками фундаментальних цінностей та принципів стали офіційні інституції ЄС, асоціації, профспілкові організації, гільдії.

Guild of European Research-Intensive Universities, European Council of Doctoral Candidates and Junior Researchers (Eurodoc) та Marie Curie Alumni Association [6] закликали уряди дати можливість університетам підтримувати українських студентів у продовженні їхньої освіти, а також максимально підтримувати український академічний персонал, щоб їхня освіта та робота могли продовжуватися якомога легше за цих обставин.

Дві профспілкові організації, Education International та The Trade Union Federation and European Social Partner for Education in Europe [7], також опублікували спільну заяву про підтримку України та засудження вторгнення.

The European Federation of Academies of Sciences and Humanities (ALLEA) закликала російський уряд «поважати міжнародні конвенції про захист цивільного населення та культурних артефактів». В заяві Президії ALLEA відзначено, що, як організація, яка з часу свого заснування (1994 рік) пропагувала науку як глобальне суспільне благо, сприяла науковому, транскордонному, міждисциплінарному співробітництву, транснаціональній освіті, працювала над посиленням ролі науки в суспільстві й надалі: «... в інтересах збереження академічної свободи та автономності науки і досліджень, будемо міркувати над здійсненням відповідних подальших кроків на підтримку нашої української ... академічної спільноти [8].

Підтримка ЄПВО не обмежилась словами підтримки та засудження агресії РФ, а перетворилася на глобальний проєкт. З метою підтримки інституційної спроможності українських університетів, дослідників, студентів, реалізовано стипендіальні, грантові програми не тільки на рівні ЄС, а й партнерами EUA, як-то Scholars at Risk. Scholars at Risk – міжнародна мережа академічних установ, що базується в США (заснована в університеті Чикаго в 1999). Місія організації полягає в тому, щоб захищати вчених, яким загрожує небезпека, та просувати академічну свободу. «Ми робимо це, тому, що ... академічна свобода необхідна для якісних досліджень, викладання та дискурсу», – визначено в місії організації та підкреслено: «... ми робимо це ще й тому, що вони потрібні демократично-легітимним, поважаним правом суспільствам; суспільства, в яких ми «залишаємо зброю за дверима» і використовуємо аргументи, докази та переконання для вирішення конфліктів. Агресія проти України та її населення, що триває, є грубою відмовою від цього принципів і, як такої, повною відмовою від основних цінностей вищої освіти...» [9].

Окремої уваги заслуговує діяльність Institutional Network of Universities from the Capitals of Europe (далі – UNICA) щодо подолання наслідків військової

дій. UNIC – мережа, створена в 1990 році, є рушійною силою розвитку Болонського процесу та розвитку академічного лідерства за допомогою взаєморозуміння та обміну інформацією, сприяння інтеграції університетів із Центральної та Східної Європи до ЄПВО. Мережа діє через надання інформаційної площадки, на якій учасники можуть розглядати необхідні стратегічні зміни в університетських дослідженнях, освіті, управлінні та громадській діяльності. Члени (51 університет із 37 столиць Європи), партнери UNIC розпочали взаємодію задля об'єднання зусиль допомоги академічній спільноті України, а саме: інформування та ініціативи щодо допомоги в продовженні навчання/викладання/досліджень, краудфандинг та ін. [10].

В березні 2022 року КПІ імені І. Сікорського та Національний університет «Львівська політехніка» стали асоційованими членами ENHANCE Alliance (далі – Альянс) [11]. Альянс був заснований у 2019 році з метою «створити єдиний європейський кампус, вільний від фізичних, адміністративних чи освітніх бар'єрів, де студенти, викладачі та співробітники можуть вільно пересуватися, щоб познайомитись із ЄПВО» [11], стимулювати соціально відповідальні перетворення та сприяти розвитку та використанню науки та технологій на благо суспільства. На думку Е. Борга: «ENHANCE — це не лише Альянс семи університетів, які поділяють прагнення сприяти передовому досвіду в галузі освіти та досліджень, це також Альянс який серйозно сприймає свою відповідальність за європейське суспільство»[11]. Оскільки Альянс прагне до сталої трансформації суспільств через навчання та дослідження, для його членів важливо підтримувати ті європейські університети, чия діяльність призупинена через військові дії. У зверненні до української академічної спільноти (10 березня 2022 року) підкреслено: «Вірні європейським цінностям людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства закону та прав людини, Альянс залишається відкритими для всіх студентів та науковців і продовжить надавати підтримку всім, кого торкнулася ця трагічна ситуація» [12].

Обговорення, культивування, сприйняття та прийняті в університетах фундаментальних цінностей та принципів (академічна свобода, університетська автономія, свобода вираження думок, тем наукових досліджень, методології) – дозволяє сформувати та зберегти університетське середовище екологічним, соціально відповідальним, розвивати культуру академічної доброчесності та брати участь у партнерських відносинах, які одночасно сприяють досягненню їхніх стратегічних цілей та поважають фундаментальні принципи та цінності. Щорічна конференція EUA в 2022 році присвячена темі «Цінності: що, чому і як» [13]. Подія стане платформою для обговорення на європейському рівні цінностей, що визначають місію та стратегічні цілі європейських університетів та як цінності підсилюють їх інституційну спроможність. Водночас, EUA в рамках проведення конференції планує залучити представників державних органів управління вищою освітою, керівництво університетів до осмислення фундаментальних цінностей, механізмів їх культивування в університетських спільнотах[13].

Спільнодія, яку демонструє міжнародна освітня спільнота є свідченням послідовної політики щодо збереження та захисту фундаментальних

академічних принципів і цінностей. В подальшому, потребує окремого аналізу та досліджень механізми запобігання порушень та криз соціогуманітарного, мілітарного характеру, що спричиняють банкрутство демократичних принципів.

Список використаних джерел

1. Paris Communiqué: Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Paris, 24-25 May 2018. URL: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2018_Paris/77/1/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf
2. Steinel M. Time to take stock of university values. URL: <https://eua.eu/resources/expert-voices/273-time-to-take-stock-of-university-values.html>
3. Statement by members and consultative members of the Bologna Follow up Group on consequences of invasion of Ukraine. URL: bit.ly/3vfrZjR
4. Universities without walls. A vision for 2030. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf>
5. Стратегія розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/efektivna-innovacijna-konkurentospromozhna-ekonomika-ta-zabezpechennya-visokih-standartiv-yakosti-zhittya-uryad-shvaliv-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-do-2032-roku>
6. Joint Eurodoc and MCAA statement on the situation in Ukraine: Press Release. URL: <http://www.eurodoc.net/news/2022/press-release-joint-eurodoc-and-mcaa-statement-on-the-situation-in-ukraine>
7. Educators around the world stand with the people of Ukraine and condemn Russia's act of war. URL: <https://www.csee-etuice.org/en/news/etuice/4769-joint-ei-etuice-statement-on-ukraine>
8. ALLEA: Statement in Support of Ukraine, its Citizens and Academics, 25 February 2022. URL: <https://allea.org/statement-in-support-of-ukraine-its-citizens-and-academics/>
9. Scholars at Risk. Mission and History. URL: <https://www.scholarsatrisk.org/mission-and-history/>
10. Resources from members, partners & other organisations to support academic communities from Ukraine. URL: <https://www.unica-network.eu/resources-ukraine/>
11. ENHANCE Alliance. URL: <https://enhanceuniversity.eu/new-associated-partners-ukraine-join-enhance/>
12. ENHANCE. We reaffirm our commitment to the values of democracy, human rights and rule of law. URL: <https://enhanceuniversity.eu/commitment-values-democracy-human-rights/>
13. EUA: University values: what, why and how? URL: <https://eua.eu/events/207-2022-eua-annual-conference.html>

Супрун Н.А., доктор економічних наук, професорка,
головна наукова співробітниця відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ПОВОЄННА ВІДБУДОВА ЕКОНОМІКИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Необхідність подолання наслідків воєнних дій російської федерації проти України висуває перед публічним управлінням завдання розроблення національної стратегії повоєнної відбудови виробничої, транспортної, соціальної й науково-технологічної інфраструктури економіки та подолання наслідків катастрофічної гуманітарної кризи. Вирішення цих масштабних задач потребує колосальних фінансових, організаційних, технічних та інших ресурсів, які можуть бути закумуляовані лише завдяки системній міжнародній підтримці, об'єднанню національних ресурсів окремих країн та координації зусиль міжнародної спільноти й наднаціональних інституцій, які вже висловлюють свою готовність долучитися до процесу відновлення української економіки та її соціогуманітарного простору.

У цьому контексті перед наукою постає завдання вивчення успішного історичного досвіду програм повоєнної відбудови, зокрема досвіду країн Західної Європи та Японії у др. пол. 40-х – 60-х роках ХХ ст., які свого часу вирішували актуальні для сучасної України завдання за допомогою міжнародних партнерів. Так, свого часу такі програми міжнародної допомоги як Європейська програма відновлення (ERP), відома як план А. Маршалла, та стабілізаційна лінія Дж. Доджа (Dodge Line) створили інституційні рамки та ресурсну базу для швидкої відбудови економік Німеччини та Японії.

Не зважаючи на те, що обидві країни внаслідок поразки у війні втратили економічну та політичну самостійність, тривалий час виплачували величезні репарації, а плани відбудови, розроблені країнами-переможницями (насамперед, США) містили досить жорсткі обмеження можливостей економічного зростання Німеччини і Японії (т.зв. план економічного роззброєння), їм вдалося у досить короткі терміни не лише відновити, а й наростити економічний потенціал та досягти рекордних темпів економічного зростання. Це зростання в історії отримало назву німецького та японського економічного дива, завдяки тому що країни, пори несприятливі зовнішні обставини, послідовно відстоюючи власні національні інтереси, змогли досить швидко посісти лідерські позиції у світових рейтингах економічної могутності. Так, Японія, яка у довоєнний час була відсталою країною із аграрно-феодальною економікою і яка втратила під час війни майже 70% активів, вже за два десятиліття внаслідок проведених реформ стала другою за величиною економікою в світі, поступаючись лише США, і зберігаючи цей статус більше 40 років. Німеччина вже на початку 1950-х рр. посіла третє місце у світі після США та Великобританії за обсягами промислового виробництва і до сьогодні зберігає свої лідерські позиції у світовому поділі праці та геополітичній системі. Цей успішний історичний досвід актуалізує вивчення тих механізмів, що виявили найбільшу ефективність

для вирішення завдань повоєнної відбудови і які можуть стати орієнтирами при розробленні відповідної програми в Україні.

Найбільш ефективними механізмами відбудови та економічного піднесення Німеччини стали такі:

- політична стабільність та послідовність реформ;
- дерегуляція бізнесу та скасування більшої частини нормативних актів;
- демонополізація економіки (частка однієї компанії не повинна була перевищувати третини обсягу конкретного ринку, двох-трьох – половини; при цьому для монополій були створені умови, які стимулювали їхню співпрацю із дрібними і середніми компаніями, що обмежувало рівень монополістичної конкуренції [3]);

- підтримка розвитку малого і середнього бізнесу, що став основою самозайнятості населення, насичення локальних товарних ринків та економічного відтворення;

- податкова реформа, в т.ч. створення системи податкових стимулів для експортерів, внаслідок чого вже у 1950 р. експорт перевищив імпорт;

- стимулювання притоку інвестицій (основна маса інвестицій, кредитів та більше третини надходжень в економіку із федерального бюджету, були скеровані на реіндустріалізацію економіки – шляхом заміни застарілого обладнання, оновлення технологій виробництва, створення «проривних» галузей економіки, а також прискорену індустріалізацію технологічно-відсталих регіонів країни. Більша частина кредитів (60%) отриманих за планом Маршалла була розподілена через систему дешевих кредитів приватним компаніям, що здійснювали модернізацію власного виробництва, в той час як більшість європейських держав розподіляла ці надходження як соціальні трансферти, використавши їх як «бюджет проїдання»);

- американські військові замовлення, які активізували розвиток промислового виробництва, зокрема машинобудівної та автомобільної галузі, внаслідок чого вже у 1953-54 рр. щорічний приріст промислового виробництва склав 10-15%.

Основними механізмами «японського економічного дива» стали:

- тотальна демонополізація економіки;
- урядовий протекціонізм місцевого виробництва (вже у 1948 р. дотації японським металургійним компаніям перевищили 5% державного бюджету) [2];

- жорстка податкова реформа, заснована на принципі прогресивного оподаткування на прибуток, та зниження податкового навантаження на бізнес, зокрема на промислові корпорації;

- політика нагромадження продовольчих запасів для забезпечення споживчого попиту;

- технічна модернізація виробництва на основі активізації науково-дослідних робіт та впровадження інноваційних методів у виробництво;

- державна підтримка розвитку експортоорієнтованої промисловості (розроблено низку заходів, спрямованих на поліпшення ланцюгів постачання для збільшення експортних потоків та розширення експорту дешевих японських

товарів, внаслідок чого обсяг експорту в 1957-1973 рр. збільшився майже в десять разів, за низкою важливих продуктів Японія вийшла на друге місце після США);

- обмеження імпорту (дозволявся лише імпорт технологій, високотехнологічного обладнання та матеріалів для модернізації промисловості, внаслідок чого у 1950-1971 рр. японськими компаніями було придбано понад 15 тис. патентів і ліцензій (переважно у США) [2] на використання новітніх технологій виробництва, що стало основою для пришвидшеної модернізації економіки. Не маючи власних джерел багатьох важливих сировинних і паливних матеріалів, Японія імпортувала ці ресурси, здійснюючи при цьому повний цикл їхньої переробки та збільшуючи таким чином ланцюг доданої вартості);

- та запобігання іноземній і навіть внутрішній конкуренції (за допомогою тарифних обмежень та неформальних торговельних бар'єрів, таких як екологічні або споживчі норми виробництва, сформовані таким чином, що обмежували входження на ринки нових іноземних та навіть вітчизняних фірм [4]);

- протекціонізм розвитку галузей-драйверів економічного зростання (діяла система державних замовлень, пільг та преференцій для підприємств, що здійснювали модернізацію власного виробництва і розбудову стратегічних галузей, завдяки якій і лізингу за низькими процентними ставками Японія вже в 1956 р. обійшла Британію і посіла перше місце у світовому рейтингу суднобудування за річним тоннажем новозбудованих кораблів);

- земельна реформа (1946-1949 рр.), проведена за моделлю, запропонованою американським економістом Вольфом Ладежинським (народився в Україні і емігрував до США), згідно з якою велика земельна власність була ліквідована, селяни стали власниками земельних наділів і перестали здавати землю в оренду;

- американські військові замовлення, які у 1950-1954 рр. досягли за різними даними від \$ 3 до \$ 4,1 млрд (в теперішніх цінах – майже \$ 40 млрд) [2];

- планування та системна промислова політика, розробниками якої були як урядовці, так і представники великого бізнесу, що зумовило обґрунтованість та послідовність реформ і, як наслідок – політичну стабільність.

Попри певні національні й історичні особливості, соціально-політичні проблеми, що супроводжували їхню реалізацію на практиці, більшість із названих механізмів мають подібні риси (політична стабільність, послідовність реформ, експортоорієнтованість економіки, пріоритет національних інтересів та реалізація конкурентних переваг національної економіки), можуть бути цілком успішно використані і у програмі повоєнної відбудови України.

Одним із першочергових завдань є відновлення життєвого простору, зруйнованого війною, що передбачає розроблення механізмів екологічної утилізації та ресайклінгу зруйнованих будівель і конструкцій; ревіталізації зруйнованих об'єктів цивільної та виробничої інфраструктури; відповідальної рекультивациі земель, забруднених внаслідок воєнних дій. Пріоритетом у контексті відбудови інфраструктурних об'єктів має стати планування

будівництва нових промислових та цивільних будівель з урахуванням екологічних вимог та умов зеленого переходу. Водночас, вилучення із сільськогосподарського обороту значної частки посівних площ внаслідок їх забруднення та замінування зумовлює необхідність формування продовольчих запасів з метою запобігання дефіциту товарів та насичення товарних ринків.

Одним із актуальних завдань для публічного управління в цьому контексті має стати підтримка розвитку місцевого виробництва, скерована на створення стабільних джерел насичення товарного попиту. Відновлення товарних ринків та розбудова мережі товарних потоків повинні відбуватися з урахуванням необхідності подолання залежності від російських та білоруських джерел постачання ресурсів та матеріалів, що передбачає а) пошук нових джерел постачання ресурсів в контексті подолання економічної залежності; б) розвиток нових виробничих зв'язків та логістичних процесів; в) інвестування у розроблення українських родовищ корисних копалин та підприємств переробної галузі.

З огляду на те, який позитивний вплив на процеси економічного піднесення країн-промислових лідерів свого часу справили військові замовлення, слід звернути увагу на потенціал українського військово-промислового комплексу, продукти якого (військова техніка, озброєння, експертиза) можуть стати потужною статтею українського експорту. Водночас, для України як країни, що традиційно експортує переважно сировинні товари, важливим цільовим пріоритетом має стати розроблення плану підтримки розвитку експортоорієнтованих галузей і підприємств. Насамперед ця підтримка має стосуватися тих підприємств, виробництво яких подовжує ланцюги доданої вартості в межах національної економіки і уможливорює використання її конкурентних переваг на світовому ринку. Тут для України доречним буде вивчення досвіду Японії, яка, скориставшись такими конкурентними перевагами як стрімка модернізація виробництва на основі закупівлі відносно дешевих імпортованих технологій, висока працездатність й схильність до дисципліни японців, що уможливили підвищення продуктивності праці і зменшення собівартості продукції, дешева робоча сила, в короткі терміни в разі збільшила експорт своїх товарів.

При цьому важливими завданнями для влади є створення сприятливого екосередовища для розвитку бізнесу, що передбачає зокрема: а) дерегуляцію бізнесу та скасування більшості блокуючих норм й регуляторних актів; б) формування мережі ресурсно-консалтингових та акселераційних навчальних центрів для активізації інноваційного підприємництва; в) розвиток соціального підприємництва як самозарядного механізму вирішення більшості соціально-економічних проблем, породжених війною.

Також корисним прикладом для публічного управління може бути практика створення свого часу при японському уряді дорадчого органу планування національних стратегій економічного розвитку – Економічної ради, до складу якої входили представники великого бізнесу та профспілок, провідні вчені. Тісна взаємодія різних груп впливу уможливила узгодження інтересів цих

груп та вироблення компромісних рішень щодо стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки.

Виклики, що постали перед Україною в світлі військової агресії РФ актуалізують завдання наукового аналізу не лише історичного досвіду, а й розроблення стратегії та дорожньої карти її реалізації, що передбачає реальну оцінку масштабів збитків та необхідного фінансування для відновлення економіки, а також формування організаційних механізмів, що забезпечать реалізацію програми відновлення, зокрема, створення єдиного центру акумуляції і координації коштів та контролю за їх використанням [1].

Вивчення позитивного історичного досвіду та оцінка можливостей його імплементації у програми повоєнної відбудови України має стати інституційним підґрунтям для формування відповідної національної стратегії, яка передовсім має спиратись на успішні приклади реалізації власних національних інтересів й конкурентних переваг відповідних країн у міжнародному поділі праці. Стратегічним пріоритетом програми відбудови має стати розроблення система запобіжників від потенційного ризику консервації аграрно-сировинного типу господарювання та геополітичного й гео економічного узалежнення України.

При цьому важливим цільовим орієнтиром розроблення національної стратегії має бути не просто на відновлення довоєнної структури та інфраструктури економіки України, а докорінна модернізація всієї інституційної структури і соціогуманітарного простору задля найповнішої реалізації економічного, природнього та людського потенціалу та конкурентних переваг національної економіки.

Список використаних джерел

1. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*, 2019, №1, с.75-89.

2. Петренко Артем. Уроки післявоєнного возродження. Послевоенные реформы в Японии. *Українська правда*. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/petrenko/54cb7e4932a8e/>

3. Петренко Артем. Уроки післявоєнного возродження. Послевоенные реформы в Германии. *Українська правда*. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/petrenko/54ca1e06e496c/>

4. Ellington Lucien. Learning from the Japanese Economy (англ.). Japan Digest (September 2004). Електронний ресурс. Режим доступу: https://spice.fsi.stanford.edu/docs/learning_from_the_japanese_economy.

СЕКЦІЯ 6. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

Білик Н.І., доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти,
Полтавської академії неперервної освіти ім. М.В. Остроградського, м. Полтава;
професор кафедри менеджменту освіти та права,
ЦПО ЗДВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ – НОВА ГАЛУЗЬ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Виникнення потреби в управлінні власним часом керівника-менеджера, раціональному розподілі та використанні його зумовило формування поняття «тайм-менеджмент».

У фахових виданнях експертів і консультантів у галузі практичного тайм-менеджменту, зокрема А. Лейкен, Б. Трейсі, Д. Аллен, П. Бренс, С. Кові, С. Калініна та ін., знаходимо механізм його вдосконалення, тобто часової організації професійної діяльності керівника закладу освіти.

Зауважимо, що у вітчизняних наукових напрацюваннях тайм-менеджмент й досі залишається недостатньо вивченим і потребує подальших досліджень щодо ефективного використання часу саме менеджером, який має zorganizувати не тільки себе, але й увесь педагогічний колектив, що значно ускладнює це завдання.

Тайм-менеджмент (дослівно – управління часом) – це сукупність методик оптимальної організації для виконання поточних завдань, проєктів і календарних подій. Час – складна для розуміння категорія, тому що її не можна візуально оцінити як довжину або площу, не можна відчутти, він відокремлює одну подію від іншої, а також є життєвою енергією, без якої неможливі існування та розвиток. Одиницею вимірювання часу є секунда, хвилина, година, доба, тиждень тощо.

Відповідно до цього виникає нова галузь наукового пізнання – тайм-менеджмент.

Тайм-менеджмент – це інструменти, завдяки яким людина розставляє пріоритети в житті для максимально ефективного керування часом і збільшення власної ефективності за допомогою різних методів.

Необхідно відрізнити інструменти планування роботи керівника: календар-щотижневик, органайзер, електронну записну книжку, інформаційні засоби організації праці. Щодо останнього інструменту, то він допомагає вирішувати такі завдання: здійснювати планування заходів на певний період часу (рік, квартал, місяць, тиждень, день) та контролювати результати; здійснювати документообіг – автоматизоване виготовлення, запис і пошук

структурованої вхідної та вихідної інформації; довідник, що містить координати юридичних і фізичних осіб і дозволяє здійснювати їхній автоматизований пошук; калькулятор, що забезпечує здійснення розрахунків у процесі виконання завдань.

Час – це найцінніший ресурс, який неможливо відновити чи купити, він рухається тільки вперед. Час можна вкладати в різні справи й отримувати все, що завгодно: гроші, стосунки, освіту тощо. Тому важливо вміти ефективно керувати часом, щоб досягнути того, чого бажаємо. У цьому якраз допоможе тайм-менеджмент [6].

У науковій літературі визначають наступні структурні елементи управління часом: інвентаризація часу (за кілька робочих днів задля аналізу власного робочого стилю й виявлення причин появи дефіциту часу); постійний аналіз використання часу, виявлення непродуктивності його витрат; систематичне планування робочого часу, робота над щоденними, щотижневими, місячними, кварталними й іншими видами планів; постійне розмежування та узгодження виробничих та особистісних планів; вироблення поважного ставлення до часу [1].

Керувати часом не зможе жодна жива людина. Звичайно, уповільнити або прискорити час людині не під силу. Але будь-який успішний управлінець має вміти контролювати свої справи, правильно розставляти пріоритети. Саме цьому навчає тайм-менеджмент, який змушує працювати людину у великих обсягах.

За рахунок оптимізації та аналізу своїх дій ви будете виконувати ту ж роботу, але в коротші терміни. Користь очевидна. Особиста результативність підвищується за рахунок викорінення другорядних завдань, на які за день йде чимало часу. Наприклад, перевірка пошти або читання новин у соціальних мережах можуть украсти у вас в середньому 50% робочого часу. Живучи за чітким планом, ви втратите свободу вибору. Тайм-менеджмент, навпаки, вчить людину ефективно розподіляти свій час, тому вона стає вільнішою [4].

Зазначимо, що ефективна організація часу дозволяє оптимізувати освітній процес, що підвищує якість шкільної освіти, сприяє розвитку іміджу сучасного закладу освіти. Послідовне застосування технології тайм-менеджменту в практиці діяльності сучасних закладів освіти дозволяє підвищити продуктивність праці педагогічного колективу й отримати конкурентні переваги на ринку [2, с. 278].

В Україні замість «тайм-менеджмент» вживають і термін «наукова організація праці» (НОП). Із переходом до ринкової економіки в Україні з'явився термін «time management», і було створено серію відповідних тренінгів. Наприклад, Є. Воробйова використовує міні-тренінг «Тайм-менеджмент: управління особистою ефективністю сучасного лідера» [3].

Отже, методика впровадження тайм-менеджменту вимагає від керівника закладу освіти високої особистої організаційної готовності до постійного аудиту й контролю своєї поточної й перспективної діяльності, організаційної напруги, управлінської досконалості.

У процесі управління часом, тобто здійсненні тайм-менеджменту, необхідно враховувати принципи ефективності та раціональності. Тобто

використання часу повинно спрямовуватися на виконання потрібного обсягу завдань і, відповідно, зробити більше завдяки скороченню втрат часу.

Виокремимо також основні причини перевантаження керівників, а саме: низька кваліфікація управлінського персоналу; невпорядкованість інформації, наявність великого обсягу зайвої інформації, а також дезінформації; низький рівень технічного оснащення управлінської праці; погана організація виробничих процесів; нечіткий розподіл прав й обов'язків; значна кількість нарад і зборів, що не є потрібними.

Тайм-менеджмент як діяльність щодо управління часом виконує такі завдання: аналіз ефективності організації власної роботи; виявлення «вузьких» місць, тобто етапів чи процесів, що можуть завадити виконанню завдання; формулювання мети та завдань для себе та підлеглих; узгодити управління часом з управлінням часом своїх підлеглих, делегувати і розділяти великі завдання на менші; раціонально планувати свій робочий і час на відпочинок; успішно протистояти перешкодам на шляху до мети; здійснювати раціональну організацію свого робочого місця; ефективно використовувати наради для вирішення проблемних питань.

З метою здійснення ефективного тайм-менеджменту необхідно використовувати набір правил.

Правила початку дня: розпочинати день з позитивним настроєм; починати роботу в той самий час щодня; здійснювати поточне коригування плану справ; постійно «преміювати» себе за виконане завдання; «з'їжте цю жабу», тобто першочергово потрібно займатись важливими, складними та навіть неприємними завданнями.

Правила проведення дня: встановлювати та контролювати терміни виконання завдань; уникати виконання додаткових невідкладних проблем, які можна вирішити згодом або делегувати їх виконання підлеглим, тобто вміння казати «ні»; максимально уникати незапланованих, непередбачених та емоційних рішень і дій, обрати та дотримуватись розміреного темпу; регулярно робити перерви між завданнями; накопичувати однотипні та прості справи та виконувати їх разом.

Правила завершення робочого дня: намагатися завершувати розпочаті справи; здійснювати контроль виконаних завдань; сформулювати план роботи на наступний день; завершуючи робочий день, створити гарний настрій, виокремивши найважливіші позитивні події та звершення дня [5, с. 53–54].

Отже, необхідно у системі неперервної освіти сприяти активізації тайм-менеджменту керівників закладів освіти як сукупності методик оптимальної організації для виконання поточних завдань, проектів і календарних подій.

Також вважаємо за доцільне віднести проблему визначення рівня готовності керівників закладів освіти ділитися знаннями з основ тайм-менеджменту з учителями та старшокласниками, які йдуть у доросле життя.

Список використаних джерел

1. Алюшина Н. О. Тайм-менеджмент: мистецтво планувати та управляти своїм часом. Київ : Національна академія державного управління при Президентіві України, 2008. 119 с.
2. Білик Н. І. Тайм-менеджмент – ефективна технологія управління сучасним закладом освіти. *Менеджмент розвитку сучасного закладу освіти в умовах інформаційного освітнього простору* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Полтава, 29 травня 2020 року) / за заг. ред. С. В. Королюк. Полтава : ПОШПО, 2020. С. 268–279.
3. Воробйова Є. В. Міні-тренінг «Тайм-менеджмент: управління особистою ефективністю сучасного лідера». *Готовність до адаптивного управління сучасного менеджера в умовах конкуренції на ринку праці* / Романовський О. Г., Чеботарьов М. К., Воробйова Є. В., Резнік С. М., Панфілов Ю. І., Костиця І. В.; за заг. ред. О. Г. Романовського. Харків : НТУ«ХП», 2018. С. 137–141.
4. Розумний тайм-менеджмент або як правильно організувати свій день. Що таке тайм-менеджмент, або як ефективно управляти своїм робочим і особистим часом. URL: <https://srcaltufevu.ru/uk/umnyi-taim-menedzhment-ili-kak-pravilno-organizovat-svoi-den-chto-takoe.html>
5. Самоменеджмент : навч. посіб. / Г. З. Леськів, Г. Я. Левків, М. М. Бліхар, В. В. Гобела, О. П. Подра, Г. В. Коваль. Львів : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2021. 280 с. ISBN 978-617-511-339-4
6. Тайм-менеджмент: покрокова інструкція управління часом або, як знайти 25-ту годину в добі. URL: <https://www.karusta-online.com.ua/тайм-менеджмент>

Брич К.А., магістр, заступник директора з науково-методичної роботи,
Комунальний заклад «Академічний ліцей №15»
Кам'янської міської ради Дніпропетровської області,
науковий керівник: **Шевченко Н.О.**, професор, доктор наук з державного
управління, завідувач кафедри публічного управління та права,
Комунальний заклад «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради

МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ НОВОЮ УКРАЇНСЬКОЮ ШКОЛОЮ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний світ диктує свої зміни, відповідно до яких має змінюватися не лише суспільство, а й якісний підхід до освітнього процесу. Указами Президента України №64/2022 від 24.02.2022 та № 133/2022 від 14.03.2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України введено воєнний стан строком на 30 діб з продовженням його дії на наступні 30 діб.

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності, територіальній цілісності.

У цих надскладних умовах Міністерством освіти і науки України прийнято рішення про відновлення освітнього процесу там, де це є можливим. Наголошується, що в організації освітнього процесу пріоритетом має стати забезпечення максимально можливої безпеки для кожного здобувача освіти.

Для кожної людини в суспільстві і для держави, не залежно від ситуації, що склалася важливими є споконвічні питання: «Якою має бути школа?», «Якою є школа, особливо для власної дитини?», «Якою буде школа через десятиліття, зважаючи на різні чинники впливу».

Про всі ці важливі питання йдеться в оприлюдненій концепції НУШ, проте сучасні реалії сьогодення вимагають тимчасової її модернізації та адаптації, щоб незважаючи на обставини воєнного стану досягти поставленої мети.

Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» представлені керівництвом МОН України. Задля досягнення поставленої мети даної концепції НУШ, закладу освіти потрібно дотримуючись вимушених змін та переглянути запропоновану концепцію під новим кутом й за допомогою доповнень чи корегувань забезпечити її виконання.

У цей складний та досить відповідальний період на заклади освіти покладаються додаткові функції, що забезпечують безпеку та захист учасників освітнього процесу:

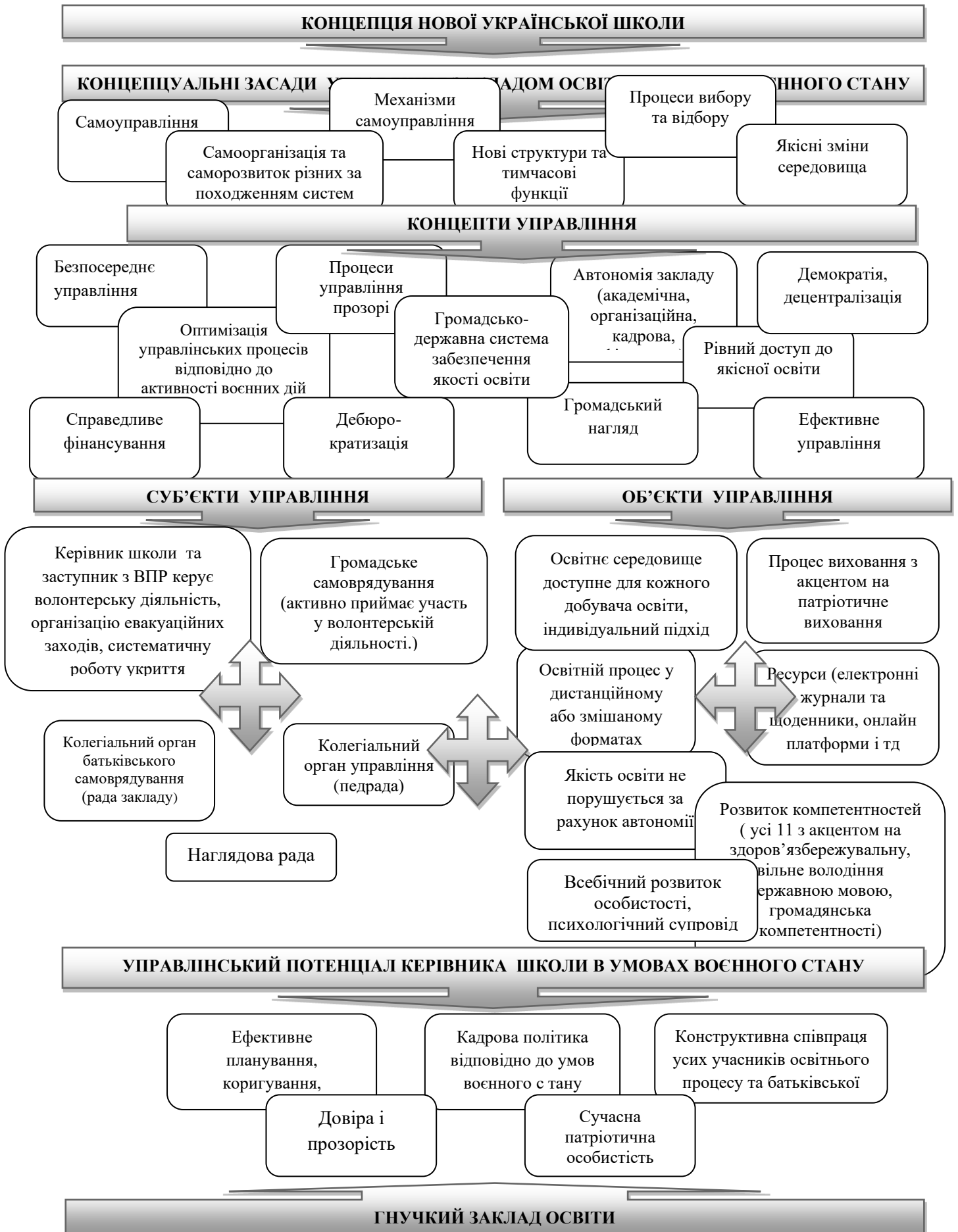
- здійснювати освітній процес у дистанційному режимі за можливістю;
- оповіщувати учасників освітнього процесу про межі поширення, наслідки, засоби та методи захисту, а також дії у зоні екстреної ситуації;
- здійснювати заходи планів цивільного захисту на особливий період;
- забезпечувати захист учасників освітнього процесу і жителів прилеглих територій, у разі потреби здійснювати евакуацію до безпечного місця;
- акцентувати увагу на вихованні поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки, формування мовленнєвої культури;
- культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя та усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства;
- культивувати у здобувачів освіти кращих рис української ментальності, працелюбності, свободи, справедливості, бережного ставлення до природи;
- спонукати зростаючу особистість до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Даний функціонал досить вдало поєднується із основними концепціями НУШ, доповнюючи їх та не перешкоджаючи реалізації (таблиця 1, схема 1).

Тандем концептуальних засад НУШ та коригувань спричинених введенням воєнного стану

№	Концепція НУШ	Коригування спричинені введенням воєнного стану
1	Зміни згідно визначених термінів Реформа на десятиріччя: •перша фаза (2016-2018 рр.); •друга фаза (2019-2022 рр.); • третя фаза (2023-2029 рр.)	Терміни не змінюються, але коригуються відповідно до умов воєнного стану та формату навчання
2	Мета НУШ	Дотримання поставленої мети з оглядом на обмеження та додаткові функції спричинені воєнним станом.
3	Структура НУШ	Дотримання структури НУШ з вимушеними змінами (схема 1)
4	Ключові компетентності	Розвиток усіх 11 основних компетентностей з посиленою увагою на розвиток: - здоров'язбережувальної компетентності; - вільне володіння державною мовою; - громадянські та соціальні компетентності
5	Виховний потенціал школи та цінності	Основними напрямками та завданнями виховної роботи, у період воєнного стану, мають стати: 1. Надання здобувачам освіти базових знань з основ безпеки та формування правильних безпекових дій в умовах воєнного стану, навчити правилам збереження здоров'я, життя свого, оточуючих в разі бойових дій. 2. Надання психологічної підтримки, забезпечення психолого-педагогічного супроводу емоційно вразливих категорій осіб. 3. Сприяння адаптації та емоційно-психологічної підтримки тимчасово внутрішньо переміщеним особам. 4. Формування рис і якостей «українця-переможця» у війні російської федерації проти України: - моральна стійкість, витримка, сила волі і твердість духу; - протидія ворожій пропаганді, віра в перемогу, підтримання власного емоційного ресурсу; - здатність та вміння протистояти негативним емоціям, стресу, тривозі, почуттю небезпеки; - співчуття, милосердя, взаємодопомога, волонтерство, відчуття себе громадянином.
6	•Педагогіка партнерства. •Вмотивований вчитель. •Орієнтація на учня	Педагогічні працівники з використанням дистанційних технологій можуть виконувати педагогічну та самоосвітню діяльність перебуваючи як в іншому регіоні так і за межами країни. Орієнтація учня націлена на формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.
7	Автономія школи і якість освіти	Освітня програма та навчальний план підлягають 100%-му виконанню з урахуванням змішаних та дистанційних форм навчання

Схема тимчасових, вимушених, коригувань концепції НУШ

Для концептуальних засад, представлених основними ознаками на період дії воєнного стану є характерним: осмислення та представлення феномена управління на основі синергетичного світорозуміння та підходу через такі дефініції:

- самоуправління з коригуванням відповідно до вимог воєнного стану;
- самоорганізація різних за походженням систем;
- механізми управління, оповіщення, захисту у зоні можливої екстреної ситуації;
- нові структури, що здійснюють заходи щодо цивільного захисту на особливий період;
- процеси вибору та відбору;
- якісні зміни середовища через появу нових можливостей, шляхів і структур (всього, що в нашому випадку пов'язано з людиною, функціонуванням її організму та її мозку, обміном інформацією, набуттям знань, розвитком особистості, професійною та іншими видами діяльності).

Контроль вивчення стану викладання залишився, але передбачається перенесення термінів на більш безпечний період у разі загострення воєнних дій.

У концепції МОН здебільшого зосереджено увагу на **автономії школи**.

Автономія як ключовий термін проєкту рамкового законопроєкту «Про освіту» і проблеми обмеження шкільної автономії та автономізація управлінської діяльності реалізації керівника закладу освіти детально розглядалися в контексті основних причин чинної неефективної системи управління. Звісно, проєкт закону закріплює академічну, організаційну, кадрову та фінансову автономію, але вона має бути не лише викладена в окремій статті закону з детально виписаними механізмами їх реалізації..

У період воєнного стану користуючись педагогічною автономією, кожен вчитель може провести «ревізію» навчальної програми та визначити теми, що достатньо легко засвоюються учнями, і такі, що потребуватимуть додаткових зусиль. При цьому варто виділити теми, без яких неможливе розуміння змісту предмета в наступних класах та, відповідно, перерозподілити години.

Суб'єкти управління не є новими, скоріше, є повноваження і функції, які скеровані не лише на досягнення основної мети НУШ, а й беруть активну участь у волонтерській діяльності, облаштовують укриття підтримують моральний дух батьківської та учнівської громади. Також виховують в здобувачах освіти дух патріотизму та моральної єдності, надають психологічну підтримку та інструктують к діяти у надзвичайній ситуації.

За сучасних умов класифікація об'єктів управління потребують не лише аналізу, а й переосмислення та перегляду, детальнішого уточнення, доповнення та розширення залежно від предмета розгляду та критичності воєнних дій. Варто констатувати, що Концепція МОН України є інноваційною за об'єктами управління, що піддаються коригуванню з метою підвищення значущості патріотизму, забезпеченню організованих евакуаційних заходів мирного населення. Проте, головне щоб ці зміни не лише вводились в концептуальний обіг, а й щоб вони виступали об'єктами в реальному управлінському процесі.

Знати, представляти для широкого загалу, нести інноваційні зміни та підвищувати загальнонаціональний патріотичний дух нині є також не менш важливою постановкою управлінських завдань як для керівників усіх рівнів і батьків як замовників якісних послуг.

В умовах війни керувати всіма видами особистісного розвитку дитини важко і зрозуміло, особливо в масових школах.

Як відомо, інтелектуальний, психічний, моральний, духовний, фізичний, соціальний, творчий, емоційний розвиток особистості та її саморозвиток відбувається в різних видах діяльності не лише у школі. Проте реалії сьогодення заважають його здійснювати в повній мірі. Усі види особистісного розвитку у практичному вимірі є об'єктами управління для всіх суб'єктів освітнього процесу. Управління інтелектуальним розвитком учня у період війни не викликає значних труднощів, а от управління емоційним розвитком є досить проблематичним у цей період та новим об'єктом управління і процесом не скільки за назвою, скільки за правильним усвідомленням подій що відбуваються та потребує розробки науково-методичного супроводу і рекомендацій.

Значне посилення уваги базується на дещо новому об'єкту управління– процесу виховання на цінностях, що Зосереджується на формуванні ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації, оскільки це сформульовані нові, непрості управлінські вимушені завдання, і здійснити їх без належного індивідуалізованого психологічного супроводу розвитку особистості у школі неможливо.

Аналіз практики управління в умовах воєнного стану засвідчує значно суттєвіше розширення сфери управління залежно від галузі вивчення та зумовлює необхідність уточнення та конкретизації як об'єктів, так і суб'єктів управління з урахуванням їх специфіки та багатьох чинників, які впливають на розвиток явищ і процесів Нової української школи.

До об'єктів управління в сфері ЗЗСО належать:

- знання, складно організовані системи різної природи та організації будь-якої сфери зокрема, повага до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- культура, патріотизм та їх різновиди, патріотичні цінності, переконання і повага до культурного та історичного минулого України;

- організаційний, інноваційний і технологічний види розвитку;

- людський персонал і відповідно людський і соціальний капітал у ЗЗСО готовий до участі в процесах державотворення, навчений визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможний дотримуватись законів та захищати права людини, готовий взяти на себе відповідальність, здатний розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- інформаційні, фінансові, людські, технічні ресурси та інфраструктура що підтримує економічний тил країни у військові часи;

- електронний документообіг (бази даних і сховища даних тощо) на випадок пошкодження паперових документів.

Школа завжди віддзеркалювала суспільство, а отже, має відповідати на його виклики і відповідати типу його сучасного розвитку. Тому, якщо ми прагнемо продовжувати освітній процес та виховувати свідомих здобувачів освіти відповідно до концепцій НУШ, необхідно підлаштуватись до вимушених, тимчасових змін, адже «Наша праця - формування людини, і це покладає на нас особливу відповідальність, яку ні з чим не зіставити» - В.О. Сухомлинський.

Список використаних джерел

1. МОН України. Нова Українська Школа – концептуальні засади формування середньої школи. 2016. С40. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja - Плеяди 2017. URL <https://nuschool.com.ua/lessons/elementary/1adviser/2.html>.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 29 березня 2022 р. № № 1/3725-22 "Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу". URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-v-pochatkovij-shkoli-v-umovah-voyennogo-chasu>.

Вітренко Ю. М., кандидат економічних наук, доцент,
Заслужений економіст України, провідний науковий співробітник
Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України
email: yovvit@ukr.net

ІНСТИТУЦІЙНА АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛADOVA ЕКОНОМІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Міністри, відповідальні за вищу освіту в Європейському просторі вищої освіти (далі – ЄПВО), включили інституційну автономію (institutional autonomy) університетів до фундаментальних цінностей, які становлять основу ЄПВО [1]. На наше переконання, таке визначення місця і ролі автономії університетів у здійсненні основної місії Болонського процесу обумовлює обов'язковість включення її до економічного врядування в умовах післявоєнного відновлення та реформування сфери вищої освіти України.

Відповідно до положень головного міжнародного формального інституту сучасної економіки - Системи національних рахунків 2008 [2], прийнятого ООН, Євростатом, МВФ, ОЕСР, Сватовим банком заклади вищої освіти (далі – ЗВО) є невід'ємною складовою сукупності усіх інституційних одиниць країни, які

повинні здійснювати свою економічну діяльність відповідно до стандартних економічних класифікацій видів економічної діяльності та продукції і послуг, положення яких є обов'язковими при формуванні меж їх автономії.

Безпосередньо для освіти, зокрема і вищої, основними міжнародними нормативно-правовими актами, які містять інституційні межі автономії ЗВО, виступають положення Методології Національних рахунків освіти ЮНЕСКО, 2016, Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО 2011), Міжнародної стандартної класифікації освіти: області освіти та професійної підготовки (МСКО 2013). Так, у Вступі Методології національних рахунків освіти ЮНЕСКО, 2016, наголошується, що її положення «...ґрунтуються на принципі сателітних рахунків, які пов'язані з центральною системою національних рахунків, а це означає обов'язковість дотримання жорстких принципів визначень для забезпечення узгодженості з іншими економічними аналізами». У Главі 2 цього інституту зазначено, що «Навчальні заклади повинні бути чітко визначені як автономні установи, які мають повну чи часткову юридичну чи фінансову автономію»[3].

На основі положень зазначених інститутів ми пропонуємо наступне визначення терміну «інституційна автономія закладу вищої освіти»: Інституційна автономія закладу вищої освіти як інституційної одиниці сучасної економіки – це сукупність механізмів та інструментів, які здатні регулювати здійснення закладом вищої освіти усіх видів його діяльності в межах, встановлених міжнародними та національними нормативно-правовими актами (формальними інститутами), з метою підвищення ефективності використання активів закладу вищої освіти.

Основними ознаками інституційної автономії закладу вищої освіти є:

- право володіти товарами і активами від свого імені та обмінюватися товарами і активами в операціях з іншими інституційними одиницями;
- право приймати економічні рішення і здійснювати економічну діяльність, за результати якої несе пряму відповідальність згідно закону;
- право приймати зобов'язання від свого імені на виробництво і надання послуг у сфері вищої освіти (результат основного виду економічної діяльності), послуг щодо наукових досліджень та експериментальних розроблень та виробництво товарів і послуг інших другорядних видів економічної діяльності і укладати відповідні контракти;
- складання закладом вищої освіти повного набору рахунків, включаючи баланс активів і пасивів, або забезпечення можливості скласти змістовний з економічного погляду набір рахунків, якщо це знадобиться;
- право використання доходу (прибутку), одержаного закладом вищої освіти у юридичному статусі нефінансової корпорації або некомерційної організації (НКО).

Основними механізмами регулювання меж інституційної автономії ЗВО можуть бути:

- механізм інституціоналізації (віднесення ЗВО до одного із інституційних секторів економіки згідно з положеннями Класифікації інституційних секторів економіки – KICE);

- механізм реалізації прав юридичного та економічно власників ЗВО;
- механізм стандартизації діяльності ЗВО;
- механізм регулювання соціально-трудоу відносин учасників діяльності ЗВО;
- механізм фондування та фінансування діяльності ЗВО;
- механізм вимірювання результатів діяльності ЗВО.

ЗВО як інституційна одиниця сучасної економіки рішенням юридичного власника може здійснювати економічну діяльність у наступних статусах юридичної особи:

- нефінансова корпорація сектору нефінансових корпорацій;
- некомерційна організація (НКО) з ринковим виробництвом сектору нефінансових корпорацій;
- бюджетна організація сектору державного управління;
- некомерційна організація (НКО) з ринковим виробництвом сектору державного управління;
- некомерційна організація (НКО) з неринковим виробництвом сектору державного управління;
- некомерційна організація (НКО) з неринковим виробництвом, яка контролюється державою сектору державного управління;
- некомерційна організація (НКО) з неринковим виробництвом, які обслуговують домашні господарства сектору некомерційних організацій (НКО);
- некомерційна організація (НКО) з ринковим виробництвом, які обслуговують домашні господарства сектору некомерційних організацій (НКО).

Перебування ЗВО у відповідному статусі юридичної особи та належність до відповідного інституційного сектору економіки виступає однією із основ для формування конкретних механізмів та інструментів регулювання меж його інституційної автономії.

Список використаних джерел

1. Paris Communiqué. Paris, May 25th 2018. – URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf> .
2. Система національних рахунків 2008 (СНР 2008) прийнята ООН, Європейською комісією, ОЕСР, МВФ, Групою світового банку– URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008Russian.pdf>.
3. Methodology of national education accounts, UNESCO, 2016. – URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245781>.

Граціотова Г.О., кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування,
Національний університет «Одеська політехніка»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ

Сьогодні в умовах війни питання модернізації системи професійної підготовки державних службовців є доволі актуальним. Адже в умовах сучасного воєнного стану розвиток держави на пряму залежить від рівня освіченості громадян, а особливо державних службовців та управлінців. Тому, що досвідчені і висококваліфіковані фахівці представляють собою необхідний фундамент для забезпечення високої конкурентоспроможності та сталого економічного зростання в поствоєнний період в Україні.

Теперішній досвід показує, що розвиток країн стримує недостатність сучасних знань, вмінь, стратегій діяльності фахівців, управлінців. Через це існує гостра необхідність як внутрішньої, так і зовнішньої модернізації системи підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, державних службовців та управлінців системи Держрезерву з використанням сучасних технологій навчання і продуктивних мотиваційних механізмів, що створить можливість на новому якісному рівні вирішувати завдання формування і реалізації державної політики та передбачить здатність компетентно і відповідально виконувати управлінські функції, підвищувати рівень професіоналізму державних службовців, сприяти активізації інноваційних процесів у державі.

Професійні державні службовці мають бути орієнтовані на захист суспільного інтересу, оскільки вони покликані працювати для добробуту суспільства. Саме це і є запорукою побудови сильної правової держави. А для цього потрібна відповідна професійна підготовка та науковий підхід із використанням сучасних теоретичних і практичних вмінь та знань [1].

До системи підготовки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування належать заклади освіти, що здійснюють програми спеціалізацій за напрямом «Державне управління» або «Публічне управління та адміністрування». Найвідомішим центром надання освіти для роботи на державній службі в Україні протягом багатьох років була Національна академія державного управління при Президентові України та її регіональні інститути в Одесі, Львові, Дніпрі та Харкові, а також інші заклади освіти з наявними програми навчання, що зазначені вище [2, с. 18-20].

На відміну, у 2018-2020 роках підготовку за цією ж спеціальністю здійснювали 108 закладів вищої освіти. Заклади вищої освіти, що здійснювали у досліджуваний період підготовку магістрів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування», розташовані в усіх областях України, при цьому їх територіальний розподіл є нерівномірним.

Сучасні публічні фахівці повинні добре розбиратися в законодавстві (знати всі нововведення і зміни), працювати з великою нормативною базою, враховувати складну систему публічного управління, брати участь одночасно в розробці і реалізації багатьох проектів, вміти працювати і приймати ефективні й результативні управлінські рішення в умовах нестійкості та невизначеності. Все це вимагає постійного оновлення знань, формування компетентностей, які необхідні для успішної роботи на посадах державної служби – тобто підвищення кваліфікації державного службовця [3, с. 25-27].

Європейська інтеграція є важливим стимулом для України в контексті втілення економічних реформ, примноження та зміцнення інтелектуального потенціалу українського суспільства, інноваційного розвитку економіки, освоєння нових високих технологій, подолання структурних деформацій. Саме тому доцільно буде розглянути систему підготовки державних службовців в країнах ЄС. Вивчення специфічних і своєрідних ознак підготовки державних службовців у розвинених країнах необхідне для вироблення рішень щодо модернізації системи професійного навчання державних службовців в Україні [4, с. 7-9].

Європейська модель державної служби характеризується тим, що [5, с. 142]:

- державна служба розмежовується на головні класи залежно від освітніх рівнів;
- певні обмеження мобільності державних службовців у структурі державної служби;
- еліта на вищих рівнях державної служби має високий престиж і статус;
- політична нейтральність і соціальна захищеність, впевненість у роботі;
- досвід і рівень кваліфікації як основа для підвищення; – суворий кодекс поведінки та моралі.

Основною метою модернізації системи підготовки державних службовців в умовах воєнного стану, поряд з усуненням виявлених в процесі її функціонування слабких місць, має бути приведення її у відповідність до вимог часу. Це, передусім, формування якісно нового типу службовців: з проектним креативним мисленням, здатних генерувати нові ідеї, шукати всі можливі рішення складних питань, розробляти стратегії, знаходити нові можливості; з бізнес-інтелектом: вирішення задач, які потребують спеціальних знань, управління ризиками, політична грамотність, управління людськими ресурсами та технологіями; здатних об'єднувати: створення партнерських мереж, ефективно переконання і ведення переговорів, а також вести за собою; спроможних виконувати аналітичні й експертні функції; здатних залучати необхідні ресурси і розуміти економічну доцільність їх використання; розробляти і реалізовувати план дій для досягнення конкретного результату [6, с. 8-10].

Сьогодні без сумніву необхідно підвищувати функціональність і результативність органів державного управління та органів місцевого самоврядування. Підготовка конкурентоспроможних, адаптивних до сучасних змін не тільки на державному, але і на міждержавному (глобальному) рівнях,

публічних службовців потребує впровадження нових підходів в підготовці управлінських кадрів в Україні.

Пріоритетними компонентами і, водночас, принципами модернізації системи професійного навчання публічних службовців мають бути [7, с. 211]:

1. Визначення потреб у професійному навчанні та професійному розвитку публічних службовців (відповідно до сфери діяльності і категорій посад).

2. Визначення цільової спрямованості, постійне оновлення або удосконалення освітньо-професійних та освітньо-наукових програм навчання, розроблених на основі визначених загальних (кваліфікаційних) та спеціальних (професійних) вимог та компетенцій у сфері діяльності.

3. Поділ навчальних програм і програм підвищення кваліфікації державних службовців відповідно до сфери діяльності, тобто підготовка спеціалізованих фахівців вищого гатунку у відповідному полі професійної діяльності, підготовка початківців, взагалі не державних службовців і т. д.

4. Звернення уваги більше на практичну спрямованість навчання, залучення до навчального процесу управлінців-практиків на рівні не менше ніж 20% навчальної програми.

5. Залучення інноваційних технологій до створення програм підготовки фахівців державної служби.

6. Розвиток чітко врегульованого і контрольованого державою ринку надання освітніх послуг у сфері професійного навчання публічних службовців.

7. Створення для публічних службовців умов для стажування, самоосвіти та професійного розвитку протягом всього життя.

8. Запровадження новітніх інструментів оцінювання знань, умінь та особистих навичок публічних службовців, особливо під час освітнього процесу.

9. Здійснення постійного моніторингу та оцінки якості професійного навчання публічних службовців тощо.

Успішний розвиток країни на пряму залежить від рівня освіти населення, а особливо працівників в сфері діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування. Ефективне функціонування державного апарату, соціальний та економічний розвиток держави неможливий без професійної підготовки державних службовців, здатних приймати рішень щодо соціально-економічних і політичних перетворень. Адже одним із головних завдань державної служби є досягнення стійкості та цілісності держави. А також забезпечення постійного вдосконалення функціонування органів державного управління, впровадження нових досягнень науки, нових ефективних методів вирішення управлінських завдань.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт єдиної державної електронної бази з питань освіти [Електронний ресурс]. – URL: <https://info.edbo.gov.ua/>.

2. Хім М. К. Публічне управління професійним розвитком державних службовців в країнах ЄС / М. К. Хім, О. І. Білик // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2017. – № 12. – С. 17-21.

3. Григор'єва С. М. Основні тенденції розвитку підготовки державних службовців в країнах Європи / С. М. Григор'єва // Вісник НАДУ. – 2010. – № 3. – С. 22-30.

4. Іжа М. М. Система підготовки державних службовців Китаю / М. М. Іжа, Л. В. Курносенко // Вісн. НАДУ. – 2015. – № 2. – С. 5–11.

5. Лола В. Самоосвіта як складова підвищення інтегральної компетентності державних службовців / В. Лола // Аспекти публічного управління. – 2020. – Том 8, № 6. – С. 140-148.

6. Качан Я. В. Впровадження інноваційних технологій у підготовці публічних службовців / Я. В. Качан // Державно управлінські студії. – 2018. – № 8(10). – С. 1-10.

7. Акімов О.О. Особливості формування професійних компетентностей державного службовця в контексті євроінтеграції України. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. Вип. 1(24). С. 207- 217.

Гуменюк В.В., кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри менеджменту та освітніх технологій
Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ОСВІТНІЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ ІНДУСТРІЇ 4.0

Добре відомий вислів, який побутує серед сучасних підприємців про те, що фірма не буває кращою, ніж її керівник. І справді, успіх будь-якої організації залежить від ефективності менеджменту, його здатності опиратися в своїх управлінських рішеннях на нові тренди, різноманітні знання про майбутнє, глибоку прогностичну аналітику, цифрові технології, що дозволить побачити нові перспективи раніше за інших, передбачити зміни на ринку, зокрема ринку освітніх послуг, і використовувати можливості, що відкриваються, для забезпечення конкурентоспроможності.

Актуальність розробки наукового напрямку менеджмент 4.0 в управлінні освітою зумовлена розвитком інформаційного суспільства та розвитком цифрової індустрії, що відображає вимогу четвертої промислової революції в сукупності конкурентних переваг оцифрованих виробничих процесів на рівні країни, організацій, персоналу, бізнес-моделей у реальному та віртуальному просторах.

Індустрія 4.0 є ноу-хау німецької школи економіки, яка поєднує науку, виробництво та інституції, де представлені основні її виміри і поняття [6]. Основні концепції Індустрії 4.0 містять три рівні цифрової економіки: кіберфізичні системи, кіберфізичні виробничі системи та Індустрія 4.0. Науковці вказують на існування трьох фаз технологічного розвитку Індустрії 4.0: фаза повсюдних обчислень, фаза Інтернету речей і послуг та фаза кіберфізичних виробничих систем [7].

Країни світу вже розпочали впевнений поступ до Індустрії 4.0. Окрім Німеччини, напрям Digital у всіх сферах розвивають Сполучені Штати Америки; ініціативу The Industry of the Future на державному рівні запустила Франція; потужні ініціативи мають Китай та Індія; активно залучає інвесторів до своїх технопарків Туреччина; інтенсивно працюють у даному напрямі Ізраїль, Казахстан, Мексика, країни Східної Європи, Південної Африки тощо.

Українська стратегія Індустрії 4.0 як програмний документ визначає сім напрямів розвитку, а саме: інституціоналізація розвитку промислових хайтек-сегментів на рівні держави; створення інноваційної екосистеми промислових хайтек-сегментів; прискорення кластеризації в області 4.0 як на регіональному, так і національному рівнях; максимальна інтеграція інновацій 4.0 у стратегії оборонного комплексу та безпеки країни; запуск експортних програм для промислових хайтек-секторів; інтернаціоналізація та інтеграція у світовий простір 4.0; повномасштабна дигіталізація ключових секторів промисловості, енергетики та інфраструктури [2].

Цифрова адженда України визначає цифровізацію як механізм економічного розвитку суспільства, так і реалізації людського потенціалу, який призводить до форсованого революційного розвитку країни [4]. Цифровий порядок України називає конкретні практичні правові, регуляторні (організаційні), економічні та фінансові інфраструктурні механізми, методи розвитку «цифрового суспільства», його конкретні індикативні показники, цілі, пріоритетні напрями розвитку; визначає нові законодавчі терміни [там же].

За даними аудиту цифрової економіки, позиції України в Індексі мережевої готовності (Networked Readiness Index) за 2020 рік (даний індекс відображає інноваційний і технологічний потенціал країн світу, а також можливості їх розвитку у сфері високих технологій та цифрової економіки) – 64 місце із 134 [5].

Цифровізація визнається одним із головних факторів зростання світової економіки в найближчі 5 - 10 років, адже вона не тільки забезпечить пряме підвищення продуктивності, яке отримують компанії від цифрових технологій, а й надасть низку непрямих переваг, зокрема таких, як економія часу, створення нового попиту на нові товари й послуги, нова якість та цінність тощо.

Пріоритетами освітнього менеджменту в умовах цифрової індустрії 4.0 є цифрова трансформація усіх сфер життєдіяльності закладів освіти. Для цього необхідно, насамперед, глибоке знання керівниками методології випереджувального управління, умов та інструментів його реалізації, а також вивчення менеджменту 4.0 з точки зору його інструментів-компонентів Індустрії 4.0. Мова йде, зокрема, і про формування освітнього менеджера (EDUpreneurship), здатного на основі розвинених професійних компетентностей створювати освітній та управлінський продукт, здійснювати управління ним з використанням ефективних цифрових технологій та штучного інтелекту.

Освітній менеджмент як наука про особливості прояву виробничих відносин та специфіку дії економічних законів у сфері освітньої діяльності, ґрунтується на комплексі закономірностей, принципів, наукових підходів, методів, організаційних форм, технологічних прийомів управління освітніми системами, спрямований на підвищення ефективності їх функціонування та

обов'язково розвитку. Розвиток освітньої галузі, кожного закладу освіти сьогодні можна забезпечити шляхом запровадження радикальних, або як ще їх називають «деструктивних», інновацій, що супроводжують цифрову трансформацію, яка, в свою чергу, започатковує розвиток нових форм управління організацією, нового типу економіки - Sharing Economy (економіка спільного використання).

За таких умов дуже важливі адаптивність та гнучкість управління освітніми системами. У моделі гнучкого управління (agile) проявляється цифрова мудрість, представлена в її цінностях, принципах, підходах.

Agile-менеджмент, який називають ітераційним методом планування та керування проектами і процесами [1], є основою цінностей, принципів і практик, що дозволяє менеджерам на всіх рівнях планувати, проектувати роботу та створювати команди так, щоб забезпечувати високу *адаптивність* організації до мінливих умов оточуючого середовища, адже саме agile-менеджмент заснований на принципах бережливого управління (Lean Management).

Застосування принципів та методів agile в освітньому менеджменті забезпечить активні дії всіх учасників освітнього процесу щодо цифровізації; командність у прийнятті спільних рішень; розробку коротких, поступових кроків (ітерацій) реалізації даних рішень, послідовне їх виконання; фокусування на постійному наданні результатів; моніторинг цих результатів та їх візуалізація; застосування правила 80/20; залучення до роботи усіх зацікавлених сторін.

Незважаючи на глибоке розуміння освітянами закономірності та необхідності цифровізації освітнього простору, запровадження ініціатив щодо цифровізації освітніх процесів може викликати певний опір. Опір змінам є багатограним явищем, що може призвести до непередбачених відстрочок, додаткових витрат і нестабільності процесу змін. Тому важливим є управління опором у процесі цифрових змін, а це постійне коригування напряму діяльності освітньої організації, відповідна модифікація поведінки її персоналу в умовах змін на основі глибокого аналізу потенціалу проривних інновацій, формування цифрових моделей в освіті.

Через зміни реалій роботи освітніх організацій в рамках все більшої цифровізації, автоматизації, мережовості освітніх процесів постає нагальна потреба розвитку таких професійних компетенцій педагогічних працівників, як інформаційно-цифрова; медіа грамотність; компетенції для створення інноваційного освітнього продукту; компетенції роботи в мережі; компетентність творчого вирішення проблем; компетенцію інтеграції тощо.

Сформованість інформаційно-цифрової компетентності керівника закладу освіти та педагогів визначено відповідними професійними стандартами як обов'язкову професійну компетентність [3]. А це вміння оцінювати, використовувати й управляти даними; взаємодіяти завдяки використанню цифрових технологій; створювати, змінювати і покращувати цифровий етикет; вирішувати проблеми із комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням; визначати потребу в отриманні нових цифрових навичок, ін.

Розвиток компетенцій є одним із завдань освітнього менеджменту в рамках сучасного погляду на професіоналізм, адже компетентнісний підхід визначають

однією з характеристик Ініціативи Індустрія 4.0, що сприятиме максимальному використанню синергетичного потенціалу соціальних, мобільних, хмарних технологій, технологій аналізу даних, Інтернету речей, призведе до трансформаційних змін в управлінні освітою, дозволить успішно впровадити цифровізацію освітньої галузі.

Менеджмент 4.0 в управлінні освітою формує прорив у способі мислення та звичних уявленнях, що знімає обмежувальні установки та призводить до значного підвищення результативності управлінської діяльності.

Список використаних джерел

1. Agile-менеджмент. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Agile-%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82> (дата звернення 14.04.2022).
2. Національна стратегія розвитку «Індустрія 4.0». Проект для Кабінету Міністрів України. За підтримки Координатора ОБСЄ в Україні. URL: <http://www.ism.kiev.ua/images/strategy.pdf> (дата звернення 13.04.2022).
3. *Професійний стандарт керівника закладу загальної середньої освіти: наказ Міністерства економіки України № 568-21 від 21 вересня 2021.* URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf> (дата звернення 15.04.2022).
4. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний – 2020»): Проект Закону України «Про цифровий порядок денний України» URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/40009.pdf> (дата звернення 13.04.2022).
5. Цифрова економіка та інформаційно-комп'ютерні технології. Публічна подія для пріоритизації заходів стратегії та обговорення основних положень. Лютий – 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/581/51d/60258151d2896461958259.pdf> (дата звернення 14.04.2022).
6. Plattform Industrie 4.0 URL: <https://www.plattform-i40.de/IP/Navigation/DE/Plattform/Hintergrund/hintergrund.html> (дата звернення 15.04.2022).
7. Bates J. Das Internet der Dinge im industriellen Kontext aus US-amerikanischer Sicht in: Lucks K. Praxishandbuch Industrie 4.0. // Schäffer-Poeschel Verlag Stuttgart. 2017. Pp. 33-45.

Добрянська О.М., директорка обласного навчально-методичного центру підвищення кваліфікації педагогічних працівників,
Соколова Е.Г., аспірантка кафедри публічного управління та права,
науковий керівник: **Братаніч Б.В.**, доктор філософських наук,
професор кафедри філософії
Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В умовах важких випробувань, невизначеності та складних умовах функціонування, в яких опинилися більшість державних інституцій України слід також окремо прокоментувати ситуацію навколо системи вищої освіти. Глобальні закони природи, еволюції життя та економічних систем забезпечують розвиток лише тих складових, що можуть розвиватися швидко, ефективно оновлюватися, пристосовуватися до змін у зовнішньому середовищі. Сучасна світова економіка, що характеризується запаморочливими темпами розвитку також пред'являє виключно високі вимоги до усіх без винятку установ та організацій у конкурентному середовищі. У наші дні вже чітко стало зрозуміло, що система вищої освіти, незважаючи на активні процеси реформування, які відбувалися напередодні військових подій виявилася закутою в бюрократичних механізмах і не мала змогу швидко на реагувати на виклики суспільства. Сьогодні мало вміти оперативно реагувати на агресивні дії конкурентів, треба навчитися випереджати їх у найрізноманітніших сферах соціально-економічного життя. Тому виникає необхідність все наполегливіше говорити про процес генерування і впровадження нововведень, інновацій як прогресивні принципи ведення бізнесу, сучасні методи організації виробництва й надання послуг, нестандартні способи просування і збуту на ринку. Отже, заклади вищої освіти, які вміють створювати і ефективно використовувати інновації, будуть конкурентноздатними й затребуваними всередині держави та у зовнішньому середовищі [2, с. 63 – 68].

З метою подолання проблем вищої освіти, запобіганню глобальним та світовим ризикам необхідно забезпечити функціонування ефективних управлінських форм у поєднанні механізмів автономії та м'якого державного регулювання [3]. Інноваційний розвиток закладу вищої освіти був окреслений у структурі компонентів визначення місії закладу вищої освіти як пріоритетний.

Інноваційні управлінські форми є одним з головних чинників, що визначають динаміку еволюції капіталізму, є центральним напрямом стратегічного розвитку, орієнтиром місцевого розвитку, генеруванням нових підходів та механізмів управління. Тим не менш, не зважаючи на досвід багатьох країн світу, які сприяють розвитку інновацій, все ще існує певний розрив між науковими дослідження у сфері публічного управління та їхнім перетворенням у конкретні інструменти для суспільства. На це явище у своїх працях наголошували Ч. Веснер, називаючи його «Долиною смерті у Сполучених штатах Америки», «Парадоксом» у країнах Європи, «Відставанням» у країнах Латинської Америки

[1, с. 3]. Для вирішення цих проблем достатньо застосування механізмів державного управління, коректне управління інформаційними потоками серед потенційних інвесторів та стейкхолдерів. Системоутворювальні компоненти розвитку менеджеріальних форм визначають міждисциплінарний характер інноваційних управлінських форм та залучення сучасних практик, професіоналів. До основних складових удосконалення управлінських підходів, а саме відноситься застосування інтегрованого підходу з застосування управлінських компетенцій щодо готовності впровадження інноваційних форм; визначення внутрішніх та зовнішніх ресурсів закладу вищої освіти; побудова внутрішньої організаційної культури та системи цінностей, які сприяють професійному зростанню науково-педагогічних працівників та рейтинговості закладу вищої освіти в цілому; можливість трансформації організаційної структури закладу вищої освіти відповідно до розробленої стратегії [4, с. 176 – 181]. Для подолання розриву між розробкою та застосуванням сучасних управлінських форм на практиці необхідно здійснювати постійні наукові дослідження та аналізувати досвід країн, які характеризуються як держави з високим показником інноваційного розвитку, визначати тенденції щодо головних управлінських механізмів регулювання діяльності закладу вищої освіти, аналізувати фінансові ринки, попит, споживання освітніх послуг, здатність до управління ризикованих та невизначених умовах, вміння співпрацювати з іншими закладами вищої освіти, сприяти науковим колабораціям. За нових умов має відбутися синергія запитів суспільства, підтримка бізнес-організацій та реакція держави для розуміння нових реалій, зростання конкурентоспроможності освітньої сфери. Наразі ми спостерігаємо, що наперекір жорстокій агресії, яку сьогодні також відчують і заклади вищої освіти, всеодно здатні здійснювати освітній процес, але прийняття більш важливих рішень, оперативного реагування на життєво важливі виклики, створення робочих груп та індивідуалізованих підходів щодо подальшого розвитку залишаються відкритими для обговорення.

Список використаних джерел

1. Arciénaga Morales A. A, Nielsen J, Vacarini H. A, Martinelli S. I, Kofuji S. T, García Díaz J. F. Technology and Innovation Management in Higher Education - Cases from Latin America and Europe. *Administrative Sciences*. 2018. № 8(2).С. 2 – 34. DOI: <https://doi.org/10.3390/admsci8020011>
2. Сиченко В. В., Рибкіна С. О., Соколова Е. Т. Сучасні тенденції розвитку організаційних структур у системі управління закладами вищої освіти. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. №4 (27). С. 63 – 68.
3. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021—2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (Дата звернення 05.04.2022 р.)
4. Соколова Е. Т. Теоретико-методологічні засади дослідження інноваційних управлінських форм у системі вищої освіти України. *Modern Economics*. 2021. № 29(2021). С. 176 – 181. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V29\(2021\)-27](https://doi.org/10.31521/modecon.V29(2021)-27).

Драгунова В.В., кандидат педагогічних наук,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології,
доцент кафедри менеджменту освіти та права
Центрального інституту післядипломної освіти,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук

ІНСТИТУАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Фундаментальна трансформація суспільства в умовах невизначеності на початку третього тисячоліття актуалізувала питання відбудови усіх сфер життя, які рухають економіку, науку, культуру, промисловість, впливають на розвиток інформаційного та освітнього простору. В умовах війни для України набуває більшої актуальності становлення і динамічний розвиток консалтингової індустрії, яка в останні десятиліття перетворилась не тільки на потужний сектор глобального підприємництва, де сконцентрована найбільш креативна частина світового людського ресурсу, а й на важливий сегмент сфери послуг освітньої інфраструктури. Ринок консалтингових послуг забезпечує обмін управлінсько-економічними знаннями, високий кумулятивний ефект використання яких сприяє насамперед зростанню міжнародної конкурентоспроможності як окремих суб'єктів господарювання, так і цілих галузей і секторів в системі освіти. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених дослідженню консалтингової взаємодії [2, с.18-21], більшість з них зосереджена на ефективності саме з точки зору консалтингової діяльності, а питання оцінювання ефективності консалтингових послуг з точки зору освітньої галузі залишилися практично невіршеними, і, зокрема, для закладів вищої освіти[7].

Сфера освіти України перебуває на етапі кардинальних та широкомасштабних змін, що пов'язані з умовами сьогодення воєнним станом, інтеграцією в європейський та світовий простір, модернізацією державної підтримки освіти, появою нових можливостей для розвитку й надання освітніх послуг, підвищенням відповідних ризиків та комерціалізацією освіти. Заклади вищої освіти займають одну з найбільших ніш освітнього консалтингу, експертної діяльності та консультування в галузі фундаментальних дослідження й інноваційних розробок.

Дослідження консалтингових послуг дає можливість стверджувати, що до числа освітніх структур, які надають такі послуги, належать заклади вищої освіти, науково-освітні, методичні, навчальні центри, агентства тощо. Зокрема, це послуги, які передбачають упровадження інновацій в систему освіти, аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи, проведення психолого-педагогічного аудиту й незалежної експертизи, інформаційна та консультаційна підтримка, реалізація програм підвищення кваліфікації педагогів, допомога в

розробці освітніх проєктів. Проте, заклади освіти й окремі працівники системи освіти виступають потенційними споживачами консалтингових послуг у сфері професійного самовдосконалення й особистісного розвитку, ресурсного забезпечення освітнього процесу та наукових розробок і досліджень, позиціонування на ринку освітніх послуг [6].

З розвитком системи вищої освіти виникала потреба в різних характерних саме для конкретного закладу послугах таких як: консультування з питань організації освітньої діяльності; супровід процесів ліцензування, атестації та державної акредитації; розробка освітніх програм, навчальних планів і програм, навчально-методичних матеріалів тощо.

Висновок. Усе сказане вище дає змогу зробити висновок, що масштабні перетворення у всіх сферах людського життя надають можливість закладам вищої освіти ефективно пристосовуватись до змінного зовнішнього середовища використовуючи консалтингові послуги в галузі вищої освіти. В умовах війни виникає критична проблема пошуку механізмів забезпечення надання консалтингових послуг у закладах вищої освіти з урахуванням зовнішніх та внутрішніх вимог, потреб та впливів.

Список використаних джерел

1. Грищенко Н.В. Формування і структуризація глобального ринку консалтингових послуг : автореф. дис. канд. економ. наук: 08.00.02; Київський нац. економ. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2014. 28 с.
2. Грищенко Н.В. Класифікаційна ідентифікація консалтингових послуг. Економічний дискурс. 2018. № 1. с. 18–21.
3. Кленін О.В. Теорія, методологія та практика стратегічного консалтингу в системі управління інноваційним розвитком промислових підприємств: монографія. Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2016. 309 с.
4. Перспективи розвитку освіти в Україні: соціологія однієї ілюзії. URL: https://smarpoll.agency/?gclid=CjwKCAiA3_BwE (дата звернення: 17.03.2020).
5. Управління якістю освіти: досвід та інновації: колективна монографія/ під заг. ред. Л.Л. Сушенцевої, Н.В. Житник.- Дніпропетровськ: ІМА- прес, 2014.- .462.с. Електронний ресурс. Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/8051/1/Монограф_Управління%20якістю.pdf.
6. Хоменко В.В. Консалтингові послуги в освіті. Теорія і методика управління освітою. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/25/part_1/30.pdf
7. Шаркова Г.Ю. Договір консалтингу: автореф. дис. канд. економ. наук: 12.00.03; Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПН України. Київ, 2011. 24 с.

Зуєв М.І., завідувач відділу інтелектуальної власності,
Національний центр «Мала академія наук України»

ПЕРЕДУМОВИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ ПРО РЕЛОКАЦІЮ ОБ'ЄКТА ОСВІТНЬОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Як показав досвід тимчасового переміщення вищих навчальних закладів (закладів вищої освіти, ЗВО) на підконтрольні українській владі території у період проведення антитерористичної операції, переміщені ЗВО дали можливості збільшити підбір спеціальностей, які викладають у різних регіонах України.

Так, наприклад, переміщення Донецького національного медичного університету в місто Кропивницький дозволило місту, де раніше не було медичних вищих навчальних закладів мати власну базу для підготовки працівників сфери охорони здоров'я за 9-ма освітніми напрямками підготовки здобувачів вищої освіти (фармація, промислова фармація; фізична терапія, ерготерапія; медицина; медична психологія; стоматологія; медсестринство; технології медичної діагностики та лікування; педіатрія; громадське здоров'я), що враховує регіональні потреби та в перспективі дозволить зменшити відтік кваліфікованих кадрів до інших міст та регіонів.

Варто зауважити, що відповідно до ст. 5 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» держава сприяє відновленню матеріально-технічної бази тимчасово переміщених вищих навчальних закладів [1].

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності вищих навчальних закладів (наукових установ), які були переміщені з тимчасово окупованої території та з населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження» остаточно врегульовано законодавчі проблеми, з якими зіткнулися ЗВО після переміщення.

Наразі державна підтримка проєктів з релокації закладів освіти в умовах війни здійснюється на основі постанови Кабінету Міністрів України № 305 від 17.03.2022 «Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану», що встановлює порядок безоплатного перевезення майна АТ «Укрпошта» вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки і передається до Міністерства інфраструктури [2].

Також для приватних закладів освіти доступною є програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» з тимчасового переміщення підприємств та організацій з постраждалих регіонів та, які знаходяться в зоні бойових дій і мають бажання перемістити діяльність на захід України.

Так, в рамках програми організації, які подадуть заявку, отримують підтримку в забезпеченні безкоштовного переїзду до місця тимчасового переміщення; підборі відповідних приміщень для розміщення виробництва;

переміщенні та розселенні персоналу; підборі, за потреби, працівників в місці дислокації після переїзду.

При прийнятті управлінського рішення щодо релокації керівник закладу освіти повинен також керуватися вимогами щодо безпеки працівників, що здійснюють логістику (водіїв та залізничників). Також варто враховувати той факт, що у зоні безпосередніх бойових дій та через гуманітарні коридори релокація не проводиться.

Заклади освіти можуть розглядати переїзд до дев'яти відносно безпечних областей України: Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької, Вінницької, південних територій Волинської і Рівненської.

Під час організації релокації керівник організації повинен контактувати з відповідними фахівцями в визначених областях та спільно здійснювати пошук варіантів для розміщення закладу, вирішення питання оренди, підключення мереж, розселення персоналу і членів їх родин.

Після цього заявка надходить до логістів. Головним перевізником виступає АТ “Укрзалізниця”. АТ “Укрпошта” відповідає за підвезення обладнання до залізничної станції, а також може виступати оператором, адже забезпечує оперативне проходження блокпостів, оформлює транспортні накладні і інші документи, що дозволяють компенсувати витрати на транспортування.

Після прибуття на нове місце здійснюються монтажні роботи, підключення до мереж. Керівництво закладів освіти, що переїжджають повинні співпрацювати з Державною службою зайнятості у питанні працевлаштування нових працівників, а також з Державною службою з питань праці, яка надає консультації у сфері гарантій безпеки життя і здоров'я працівників.

Власний досвід авторського колективу цієї наукової роботи, дозволяє провести аналіз процесів прийняття управлінського рішення щодо тимчасового перевезення майна Музею науки Малої академії наук з міста Києва та Музею цікавої науки з міста Одеса до міста Львів.

Завдяки роботі з релокацій 5 квітня 2022 року заплановано відкриття Музею науки та інновацій, що дозволить зосередитися на розвантаженні думок дітей та молоді, що прибули із територій, на яких відбуваються активні воєнні дії, якісному та цікавому проведенні часу, включаючи відвідування нанолекцій, майстер - класів та багато іншого.

Навчальний процес у Музеї буде побудований таким чином, щоб допомогти дитині не тільки у розумінні складних явищ та процесів через процес залучення та спілкування з однолітками й водночас не стати стресом чи хвилюваннями.

Музей дасть можливість для втілення ідей, розробки проектів, місця для експериментів та поштовху до розкриття себе. Ігрові та інтерактивні виставки Музею будуть зосереджені на популяризації технологій, науці та інноваціях. Інновації - це ті зміни, що потрібні насамперед для вдосконалення майбутнього, трансформації економіки та суспільства.

На нашу думку, аналіз нормативно-правової бази щодо релокації організацій під час дії військового стану показав, що Урядом України та міжнародними партнерами створено дієві механізми щодо перенесення закладів освіти до більш безпечних регіонів. Для навчання дітей та молоді можуть зберігатися навчальні плани та програми, які були затверджено керівниками ще на початку навчального року.

Список використаних джерел

1. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції : Закон України від 02.09.2014 № 1669-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18> .
2. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 № 305. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-osoblivosti-roboti-akcionernogo-tovaristva-ukrposhta-v-umovah-voennogo-stanu-305> .

Карпиш С.П., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії Навчально-наукового інституту економіки, управління, права та інформаційних технологій Полтавського державного аграрного університету;
заступник директора з навчально-виховної роботи
Наукового ліцею №3 Полтавської міської ради,
науковий керівник: **Галич О.А.**, кандидат економічних наук, професор,
Полтавський державний аграрний університет

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Закон України «Про освіту», прийнятий 5 вересня 2017 р. регламентує особливості впровадження та функціонування державно-громадського управління в освітній сфері [1]. Головним завданням державно-громадського управління є забезпечення діалогу структур державного управління з органами громадського самоврядування, установлення рівноваги між державним регулюванням і процесами самоорганізації, що відбуваються в соціально-педагогічних системах. Завданнями такого управління є: реалізація законодавчо визначених прав учасників освітнього процесу в управлінні закладом загальної середньої освіти (ЗЗСО); демократизація державного управління освітою; задоволення потреб та інтересів учасників; розвиток узгоджувальних механізмів розв'язання суперечностей і конфліктів між усіма суб'єктам.

Головною перевагою цього типу управління вважається оптимальне задоволення потреб та інтересів учасників освітнього процесу в процесі зваженої взаємодії громадськості та владних структур. Важливо наголосити саме на гармонійному поєднанні в державно-громадському управлінні загальнодержавних регулювань та індивідуальних суспільних ініціатив і

визначальній ролі останніх як фактора, що сприяє децентралізації управління освітою й автономізації діяльності закладів освіти [2].

Якою ж має бути гармонійна взаємодія громадської та державної складової у такому типі управління в умовах війни? Щойно в Україні почалася війна, Міністерство освіти і науки призупинило освітній процес у школах. Однак вже через два тижні заклади освіти у більшості регіонів відновили навчання у дистанційному форматі. Попри те, що досвід дистанційки при пандемії залишив безліч інструментів для здобуття освіти, дієвими вони виявилися не для всіх. Адже доступ до інтернет мережі став більш обмеженим в умовах війни (відсутність світла, період повітряних тривог, переїзди та зміни місця проживання тощо). Виправданим було б, на нашу думку, що про уточнення правил проведення дистанційного навчання в умовах війни має сповіщати місцева влада. Єдиних рекомендацій, як організувати освітній процес вже після повітряної тривоги – немає, адже у кожному регіоні України різна безпекова ситуація.

Саме на цьому етапі, має сенс розкривати зміст моделі інформаційно-громадського супроводу, в якій поєднуються зусилля державних структур управління освітою з громадськими структурами щодо організації зустрічних потоків інформації. Згори вниз просувається детермінаційна інформація (нормативно-правова та суспільно-ціннісна). Знизу догори – претензійна (реакція виконавців, громадськості на детермінаційну інформацію). На кожному щаблі управління створюється адаптаційний структурний підрозділ, основним призначенням якого є узгодження зустрічних потоків інформації та визначення вектору переваг. Оброблена інформація передається до органу, який приймає рішення. Процес узгодження інформації адаптує управлінське рішення до зовнішніх і внутрішніх умов шляхом балансу інтересів [3].

Державне управління як специфічна діяльність державних органів не лише зберігається, а й набуває вагомшого значення в умовах загальної трансформації ролі громадянського суспільства у державі та підсилює конструктивну взаємодію в умовах війни. Тому, в об'ємі наших досліджень, Департаментам управління освіти спільно з представниками громадськості, піклувальних рад доцільно було б визначити основні принципи здійснення управлінських процесів не лише в очному, а й у дистанційному та змішаному форматі з урахуванням особливостей та можливостей регіону.

Список використаних джерел

1. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII, із змінами URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Лебідь Є.М. Державно-громадський тип управління освітою: європейський досвід та українські реалії. URL: <http://www.europexxi.kiev.ua>
3. Сльникова Г. В. Теоретичні підходи до моделювання державно-громадського управління. Директор школи. 2003. № 40–41. С.24–28.

Кириченко М.О., доктор філософії, професор кафедри філософії і освіти дорослих, ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України;
Муранова Н.П., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної, освітньої роботи та міжнародних зв'язків ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ФРОНТ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ВІЙНИ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ

Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», що затверджено Законом від 24 лютого 2022 року став миттєвою реакцією на агресію російської федерації на території України [1]. Російська агресія кинула неабиякий виклик всій системі освіти України. Не зважаючи на тривале реформування всіх рівнів вітчизняної освіти, перед Міністерством освіти та науки України, місцевими органами влади, керівниками закладів освіти та освітніх установ постало безліч нагальних проблем, на вирішення яких не було попередньо передбачено зовнішніх та внутрішніх ресурсів.

На засіданні Секторальної робочої групи «Освіта і наука» за участі ключових міжнародних партнерів Міністр освіти і науки Сергій Шкарлет задля залучення всіх можливих ресурсів, презентував проєктні пропозиції для вирішення нагальних проблем української освіти у воєнний та післявоєнний періоди. Він зазначив, що «незмінними пріоритетами залишаються: забезпечення сталості та безперервності освіти; створення безпечних умов для навчання та викладання; психологічна підтримка учасників освітнього процесу; відновлення освітньої інфраструктури в найближчому майбутньому; продовження реформ та якісних трансформацій на всіх рівнях освіти [2].

У воєнний період, як показала практика, вітчизняна освіта нагально потребує динамічних змін, інноваційних проєктів, оцінки реального стану проблем, переорієнтації всіх учасників освітнього процесу, нових підходів, методів, принципів щодо організації освітнього процесу, оновлення змісту забезпечення якості освіти та нових поглядів на реалізацію стратегічного розвитку освіти в цілому.

Вища освіта України, як і вся сфера освіти в цілому, у воєнний період постала перед реальними викликами та загрозами, які спроможні призвести до непередбачених втрат у державі. І тому, у таких складних умовах у нелегкий для країни воєнний час постало питання щодо забезпечення стійкості освіти шляхом чіткого дотримання таких її основних принципів освітньої діяльності як: доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти; пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; інтеграція у міжнародний та науковий простір; інтеграція з ринком праці; гнучкість і прогностичність системи освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті [3]. Реалізація виокремлених принципів, що передбачені Законом України «Про освіту», у прямому сенсі виявилася під

реальною загрозою під час введення воєнного стану. В аспекті конституційного тлумачення статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність освіти» для всіх учасників освітнього процесу [4].

Згідно з Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1] та відповідними розпорядженнями МОН України, на час введення воєнного стану ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України перейшов на дистанційну форму навчання на всіх освітніх рівнях.

Перед керівництвом університету та колективом постали доволі неочікувані виклики: виконання графіку освітнього процесу, навчальних програм і планів; забезпечення якості освіти та надання освітніх послуг; забезпечення доступу до освіти; запобігання надзвичайних ситуацій; захист учасників освітнього процесу; надання психологічної допомоги здобувачам вищої освіти, слухачам та працівникам; внесення позапланових змін до внутрішніх нормативних документів тощо.

В умовах воєнного стану ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України визначив основне реалістичне завдання - продовжити реалізацію місії стратегії університету, а також в повному обсязі забезпечити підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних, керівних кадрів освіти відповідно до державного замовлення, підготовку здобувачів вищої освіти на усіх її рівнях; належне і стабільне функціонування університету відповідно до його основних завдань та функцій в умовах війни.

У воєнний період в учасників освітнього процесу виникають потреби, які пов'язані не тільки з їх професійною діяльністю та процесом здобуття вищої освіти, а й реалізацією громадянських обов'язків щодо волонтерської діяльності, дотримання інформаційної безпеки, надання психологічної, первинної медичної допомоги тощо. Тому більш затребуваною на цій початковій стадії воєнного часу стає неформальна освіта, в тому числі й післядипломна. Відбувається мобільне переорієнтування діяльності колективу університету, його менеджменту в частині вироблення нових механізмів, рекомендацій, внесення змін у внутрішні нормативні документи закладу освіти щодо виконання всіх властивих їм функцій у повному обсязі.

Виникає гостра необхідність і потреба подолання загрози руйнації освітнього процесу і втрати керованості структурними підрозділами. Саме у цей період спостерігається значне ускладнення комунікації між усіма учасниками освітнього процесу, організації освітнього процесу, обмежується можливість проведення не лише аудиторних занять, а й дистанційного навчання в цілому.

Менеджмент ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України у своїй основній діяльності в умовах воєнного стану визначає такі пріоритетні напрями своєї діяльності, а саме: реалізація управлінських і освітніх функцій у повному обсязі на основі цифрових технологій; робота з кадрами, комунікація з працівниками структурних підрозділів; робота з контингентом слухачів курсів підвищення кваліфікації, здобувачами освіти, закладами і установами освіти відповідно до затвердженого плану-графіка на 2022 рік; організація освітнього процесу на всіх освітніх рівнях та в системі післядипломної освіти; створення умов для виконання навчального плану слухачами курсів підвищення

кваліфікації, здобувачами освіти і забезпечення якості освіти та освітньої діяльності; поновлення діяльності системи неформальної післядипломної освіти «Український відкритий університет післядипломної освіти»; організація психологічної служби у новому форматі; участь науково-педагогічних працівників у методичній і науковій роботі; відкриття наукового фронту задля перемоги над агресором, який передбачає і широку громадську діяльність кожного.

За всіма зазначеними напрямками в ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України було накопичено значний досвід роботи в умовах карантинних обмежень COVID-19 упродовж останніх трьох років. Проте в умовах воєнного стану виникли нові ризики і загрози, необхідно було опрацювати та вибрати певний алгоритм дій у разі надзвичайних ситуацій у закладі освіти [5]. Нові кризові виклики, спричинені війною, були враховані також і в управлінській діяльності університету. Ректорат ДЗВО «Університет менеджменту освіти», дирекції інститутів в умовах воєнного стану, перш за все, зосередили зусилля на реалізацію основних функцій управління, а саме: оновлення цілей і завдань діяльності в ситуації кризи, коригування і виконання плану роботи з урахуванням можливостей і загроз, плану-графіка освітнього процесу, оновлення змісту освіти з урахуванням нових запитів споживачів і замовників освітніх послуг, змін у нормативно-правових актах закладу вищої освіти з метою забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності тощо.

В умовах воєнного стану також спостерігалася потреба споживачів освітніх послуг в реалізації власної траєкторії неформальної освіти, що ефективно забезпечили трансформацію професійного розвитку педагогів, здобувачів освіти в умовах війни. Науковцями університету було започатковано акції: «Переможні обрії освіти», відкриті освітні марафони «Сила України – у кожному з нас» та «Навчання і розвиток в умовах війни. Разом до перемоги!». Саме у воєнний час, у порівнянні з довоєнним періодом, спостерігається створення сприятливих умов для розвитку неформальної освіти дорослих та здобувачів освіти, яка викликає неабиякий інтерес в освітянській спільноті та молоді. Сучасна тематика вебінарів, лекцій, семінарів за актуальною під час війни проблематикою сприяла спрямуванню науково-методичного супроводу, переходу освіти та здобувачів освіти нашої держави на роботу в умовах воєнного стану.

Наступним важливим кроком стала організація освітнього процесу з урахуванням можливостей його проведення в умовах російської агресії. Ці можливості обмежуються, на наш погляд, такими чинниками: наявність потенційної і реальної загрози життю учасників освітнього процесу; вірогідність відсутності стабільного Інтернету; можлива зайнятість учасників освітнього процесу громадською діяльністю; участь у територіальній обороні; служба в ЗСУ; ускладнення умов професійної діяльності здобувачів освіти за місцем роботи; стан тривожності та психологічні травми учасників освітнього процесу; ускладнення хронічних захворювань тощо.

І не менш важливим аспектом під час воєнних дій є надання психологічної допомоги населенню, військовим, людям, які постраждали від російської агресії

та потребують психологічної підтримки. За підрахунками Міністерства охорони здоров'я, психологічної допомоги у воєнний час потребують не менш як 60% українців. Попередні дослідження і подібний досвід інших країн, постраждалих від збройних конфліктів, свідчить, що найменше кожна п'ята людина має негативні наслідки для психічного здоров'я. У кожній десятій ці наслідки на рівні середньої і високої тяжкості [6].

Враховуючи великий накопичений досвід під час COVID-19 науково-педагогічні працівники кафедри психології та особистісного розвитку ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України запропонували психологічну допомогу для людей, які є потерпілими під час воєнних дій, перебувають на інших територіях в Україні та далеко за її межами, а також систематично здійснюють психологічний супровід учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. Важливу роль у цьому процесі відіграє існуюча в університеті з 2020 року психологічна служба «PSY U2», яка допомагає широкому колу громадян України справитися зі стресовими ситуаціями, що спричинені військовою агресією, подолати наслідки травматичних подій, які стали свідками трагедій, запобігти розвитку психічних захворювань та ускладненню хронічних захворювань тощо.

Переорієнтація у роботі психологічної служби «PSY U2» відкрила нові можливості і у підготовці кваліфікованих психологів у рамках організаційно-відмінних форм виробничої та переддипломної практики, проведення психологічних консультацій здобувачам вищої освіти, здійснення психологічного супроводу процесу навчання, тематичних занять, круглих столів, дискусій з питань освіти, підготовки та професійного розвитку фахівців, семінарів, конференцій, форумів, адаптації та поширення інноваційних програм і проєктів, розробки науково-теоретичних і науково-практичних підходів в галузі психології, поширення інформації щодо впровадження новітніх психолого-педагогічних технологій в освітній процес, різних форм обміну досвідом інноваційної діяльності (педагогічні майстерні, консиліуми, практикуми, майстер-класи тощо) та інших оновлених за змістом форм роботи.

Перші дослідження під час російської агресії показала посилення національної єдності. Так 61% респондентів вказали на згуртованість і спротив українського суспільства, як на запоруку перемоги. Цей чинник вийшов на друге місце після віри у Збройні сили України. Про згуртованість заявили 86% населення України. У ключових питаннях спостерігається ще більша згуртованість [7].

У воєнний період науково-освітянська спільнота України виокремила свій науковий фронт, як прояв саме національної єдності. Працівники Університету менеджменту освіти у перші дні війни зосередили свою увагу на широкій громадській діяльності, ставши повноправними членами наукового фронту, почали займатися соціально важливими справами за ради перемоги. Вони вступають до територіальної оборони, виготовляють коктейлі «молотова», організовують видачу гуманітарної допомоги евакуйованим, займаються евакуацією людей та розміщенням потерпілих у безпечних зонах, розподіляють гуманітарну допомогу, створюють сайт «Обітниця допомоги і захисту Божого

всім, хто возлюбив Його», беруть участь у «Волонтерському русі України», є засновниками і волонтерами Центру гуманітарної допомоги Оболонської районної організації ТОВ Червоного Хреста України, переймаються проблемами щодо організації евакуації громадян України до Республіки Польща, Румунії, Молдови, матеріально допомагають ЗСУ, надають гуманітарну допомогу переселенцям та дітям-сиротам, сприяють вивезенню біженців із України за кордон, виконують роботу волонтерів-перекладачів у притулку для біженців у країнах ЄС, надають психологічну допомогу українським біженцям в межах волонтерської роботи психологами-консультантами кризової служби «Телефон довіри», співпрацюють із благодійними організаціями в межах України та в Республіці Польща для допомоги українцям в умовах воєнного стану, проводять індивідуальні консультації тимчасово переміщеним особам (щодо проблематики посттравматичного стресового розладу, адаптації дітей в нових умовах), здійснюють гуманітарну та інформаційну підтримку здобувачів вищої освіти, виконують завдання по забезпеченню військових частин ЗСУ вантажною технікою, беруть участь як водії у транспортуванні вантажівок до місць призначення, організовують закупівлю запасних частин та паливно-мастильних матеріалів для ЗСУ тощо.

Отже, військова російська агресія проти України виявила і загострила проблеми в системі освіти, які мають суттєві ризики щодо розвитку і реформування вітчизняної освіти і науки. Система роботи закладів вищої освіти в умовах воєнного стану і в повоєнний період потребують значної трансформації усієї системи як в цілому, так і всіх її напрямів роботи зокрема. Варто виокремити проблеми, що пов'язані з управлінням закладів освіти, безпечними умовами праці всіх учасників освітнього процесу, особливостями організації освітнього процесу, професійним розвитком педагогів, підготовкою персоналу, розвитком системи психологічних служб. Значну увагу у повоєнний період рекомендовано приділити оновленню системи освіти (як гнучкої та прогностичної) та розвитку педагогічного потенціалу України, впровадженню інноваційних проєктів, відновленню сучасної інфраструктури, формуванню у молоді почуття патріотизму, а у населення – громадського обов'язку. Починати треба, перш за все, з оцінки реального стану вітчизняних проблем, оновлення змісту освіти, розробки нових реформаторських стратегій в галузі освіти. Вирішенню значної частини проблем, безумовно, сприятиме інтеграція науки та освіти, а також інтеграційні процеси, що пов'язані з міжнародною освітянською спільнотою.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. *Верховна рада*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 10.06.2022).

2. МОН презентувало проєктні пропозиції для вирішення нагальних проблем української освіти у воєнний та післявоєнний періоди. *МОН України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prezentovalo-proyektni-propoziciyi-dlya->

[virishennya-nagalnih-problem-ukrayinskoyi-osviti-u-voyennij-ta-pislyavoyennij-periodi](#) (дата звернення: 10.06.2022).

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VII, ст. 6. Станом на 6 квіт. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8+#w1_1 (дата звернення: 10.06.2022).

4. Конституція України : від 28.06.1996 р., ст. 53 : станом на 06 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.06.2022).

5. Дії учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій. *Освітній омбудсмен України*. URL: <https://eo.gov.ua/dii-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu-v-razi-nadzvychnaykh-sytuatsiy/2022/01/18/> (дата звернення: 10.06.2022).

6. У МОН розробляють Національну програму психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. *Шкільне життя*.

URL: <https://www.schoolife.org.ua/u-mon-rozroblyayut-natsionalnu-programu-psyhichnogo-zdorov-ya-ta-psyhosotsialnoyi-pidtrymky/> (дата звернення: 10.06.2022).

7. Близнюк Є. Наша слабкість стала силою. Як змінилося українське суспільство під час війни. *Українська правда*.

URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/5/7344136/> (дата звернення: 10.06.2022).

Кривенко О.Г., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 "Освітні, педагогічні науки" освітньо-професійної програми «Християнська педагогіка» Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
Острианська О.А., кандидат педагогічних наук, доцент, науковий керівник наукової лабораторії «Академічна синергія», доцент відділу наукової роботи, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗБУДОВИ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ І В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Ключовим завданням духовного розвитку суспільства є забезпечення високої якості духовно-морального виховання дітей і учнівської молоді, що здійснюється в освітньому просторі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) при викладанні предметів духовно-морального спрямування (ДМС). Ідеться про забезпечення «такої моделі вихованості учня,

яка давала би змогу в майбутньому вирішувати складні питання його життєвого шляху, успішно досягати особистісних і суспільних цілей» [2, 9].

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей розбудови внутрішньої системи забезпечення якості викладання навчальних предметів духовно-морального спрямування у закладах загальної середньої освіти в умовах війни і в поствоєнний період в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною метою управлінської діяльності в системі загальної середньої освіти є забезпечення такого рівня її якості, що відповідає чинним нормативно-правовим документам, вимогам соціуму, запитам учнів і батьків як потенційним споживачам освітніх послуг.

Навчальні предмети духовно-морального спрямування формують базис духовного розвитку вихованців і мають обов'язково бути включені до внутрішньої системи забезпечення якості освіти кожного ЗЗСО, адже становлення особистості значною мірою залежить від духовно-морального виховання, визначаючи рівень могутності та безпеки незалежної України, духовно-моральний і інтелектуальний стан громадянського суспільства.

Духовно-моральне виховання – це процес засвоєння традиційних для українського народу біблійних духовно-моральних цінностей і використання їх у своїй поведінці та життєдіяльності [8]. Саме тому впровадження навчальних предметів (курсів) духовно-морального спрямування у навчально-виховний процес сучасної школи вимагає спеціальної підготовки і високої психолого-педагогічної майстерності викладачів християнської етики, а також педагогічної просвіти батьків дітей, які вивчають ці курси.

Важливим є належне управління якістю освітнього процесу в ході викладання предметів духовно-морального спрямування у закладах загальної середньої освіти. Згідно із Законом України «Про освіту» поняття «якість освіти» визначено як «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг» (п. 29 ч. 1 ст. 1); поняття «якість освітньої діяльності» трактується як «рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг» (п. 30 ч. 1 ст. 1) [1]. Тобто якість освіти (результатів навчання) розглядається у нерозривній єдності з якістю освітньої діяльності (організації освітнього процесу).

Значну роль у процесі розбудови системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти відіграв Наказ Міністерства освіти і науки України № 1480 від 30.11.2020 р., яким затверджено Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти, укладені з метою надання методичної допомоги керівникам та іншим педагогічним працівникам ЗЗСО [6].

Важливо розуміти, що діяльність ЗЗСО побудована на різних механізмах взаємодії, системному вирішенні проблеми якості з урахуванням всіх компонентів освітньої діяльності та їхнього впливу на кінцевий результат.

Під внутрішньою системою якості розуміється сукупність умов, процедур і заходів у закладі освіти, що забезпечують ефективність освітніх і управлінських процесів, які безпосередньо впливають на якість результатів навчання учнів, забезпечують формування їхніх ключових компетентностей, а також сприяють всебічному розвитку особистості учнів [6].

В умовах війни і в поствоєнний період, спираючись на чинні нормативно-правові документи [1, 4, 6, 7], пропонуємо «внутрішню систему забезпечення якості викладання навчальних предметів духовно-морального спрямування побудувати з урахуванням компонентів внутрішньої системи якості освіти, зокрема реалізувати в закладах загальної середньої освіти:

1) стратегію та процедури забезпечення якості освіти, враховуючи особливості змісту і методики викладання навчальних предметів духовно-морального спрямування відповідно до вікових категорій учнів;

2) систему та механізми дотримання академічної доброчесності учителями при викладанні навчальних предметів духовно-морального спрямування та учнями при засвоєнні і застосуванні змісту навчальних предметів духовно-морального спрямування;

3) критерії, правила і процедури оцінювання учнів із навчальних предметів духовно-морального спрямування;

4) критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної діяльності вчителів, які здійснюють викладання навчальних предметів духовно-морального спрямування;

5) критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних кадрів закладу освіти при організації роботи з учителями, що здійснюють викладання навчальних предметів духовно-морального спрямування;

6) необхідні ресурси для організації якісного освітнього процесу в тому числі для самостійної роботи учнів із навчальних предметів духовно-морального спрямування у єдності навчання, виховання та розвитку особистості;

7) інформаційні системи для ефективного управління закладом освіти, зокрема при організації роботи з педагогами, що здійснюють викладання предметів духовно-морального спрямування;

8) інклюзивне освітнє середовище, універсальний дизайн та розумне пристосування для забезпечення якісного опанування вихованцями закладу загальної середньої освіти навчальних предметів духовно-морального спрямування та застосування засвоєних знань у ситуаціях «за зразком», у подібних та нових ситуаціях» [5, с. 284-285].

У ході впровадження внутрішньої системи забезпечення якості викладання навчальних предметів духовно-морального спрямування в умовах війни і в поствоєнний період керівникам закладів загальної середньої освіти варто враховувати, що виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу в закладах освіти України та ґрунтується на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях українського народу, принципах, визначених Законом України «Про освіту» [1], зокрема єдності навчання, виховання та розвитку особистості.

Виховання органічно поєднане із процесом навчання дітей, опанування ними основами наук, кращими надбаннями національної і світової культури [4]. При цьому, слід наголосити, що «викладання предметів духовно-морального спрямування є складовою цілісної освітньої системи закладу, яка ефективно функціонує лише у синергетичній єдності навчання, виховання і розвитку, адже сучасний керівник закладу освіти і вчителі мають повноцінно реалізовувати триєдину (навчальну, виховну, розвивальну) функції цілісного педагогічного процесу. У цьому ми вбачаємо істотні особливості викладання названого циклу дисциплін: саме в навчальних предметах духовно-морального спрямування чітко виразняється потужний виховний потенціал у синергетичній єдності мети, завдань, змісту, методів, форм і засобів духовно-морального, громадянського, трудового, художньо-естетичного, екологічного, валеологічного виховання цілісної, різнобічно розвиненої, життєтворчої, соціально відповідальної, духовної особистості учня закладу загальної середньої освіти» [5, с. 285-286].

В умовах війни і в поствоєнний період особливої ваги набувають ефективні *прикладні технології викладання предметів духовно-морального спрямування у закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти*. Яскравим прикладом цього є використання *перспективної технології освітніх заходів (спеціально організованих подій (івентів) духовно-морального змісту*, яку в рамках низки *освітніх проєктів* наукової лабораторії «Академічна синергія», спрямованих на забезпечення належного управління якістю освітнього процесу при викладанні предметів духовно-морального спрямування у ЗЗСО, реалізують викладачі, аспіранти, здобувачі вищої освіти кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчального-наукового інституту менеджменту і психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» у тісній співпраці з педагогами закладів загальної середньої освіти. Зокрема, одним із таких *освітніх івентів духовно-морального змісту є «освітній флешмоб із читання текстів Святого Письма, присвячених перемозі добра над злом*. Його мета – піднести дух військових і цивільних співвітчизників, які постали на захист нашого духовного та територіального суверенітету в російсько-українській війні» [3]. Передбачається впровадження цієї технології у заклади загальної середньої освіти, долучивши до неї керівників департаментів освіти, міських, районних методичних кабінетів, науково-методичних центрів, керівників та педагогів ЗЗСО, школярів. Вважаємо, що освітні флешмоби духовно-морального змісту як надійний духовний щит України мають потужний виховний потенціал, адже є дієвими та мотивуючими, дозволяють актуалізувати у складних умовах особистісний потенціал, виявляти громадянську позицію та соціальну активність.

Урахування керівниками ЗЗСО та педагогами особливостей викладання предметів духовно-морального спрямування сприятиме ефективному управлінню якістю викладання предметів духовно-морального спрямування у закладах загальної середньої освіти в умовах війни і в поствоєнний період.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» (Редакція від 21.11.2021). [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8#w11>.
2. Кислашко О. П., Сіданіч І. Л. Християнська педагогіка : посіб. / О. П. Кислашко, І. Л. Сіданіч. – Київ : ВБФ «Східно-європейська гуманітарна місія», 2018. – 484 с.
3. Кривенко О. Освітняни влаштували флешмоб із читання Псалма 90. URL: <https://svitogliad.com/news/osvityany-vlashtuvaly-fleshmob-iz-chytannya-psalma-90/>.
4. Методичні рекомендації про викладання курсів духовно-морального спрямування у 2021/2022 навчальному році. Додаток до Листа Міністерства освіти і науки України від 22.09.2021 № 1/9-482. [Електронний ресурс]. - URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20212022-navchalnomu-roci>.
5. Остряньська О. А., Кривенко О. Г. Особливості управління якістю освітнього процесу при викладанні предметів духовно-морального спрямування у закладах загальної середньої освіти // Theoretical and applied aspects of the application of modern science. Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. – Tokyo, Japan 2022. – Pp. 281-287.
6. Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти. Наказ МОН України № 1480 від 30.11.2020 р. [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1480729-20#Text>
7. Про концептуальні засади вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування. Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 29.06.2006 р., протокол N 8/1-2. [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr8_1290-06#Text
8. Резолюція Першого Всеукраїнського з'їзду педагогів із духовно-морального спрямування. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2017/28-06-02>
9. Сіданіч І. Л., Кривенко О. Г. Шляхи сприяння інтеграції духовно-моральних цінностей у сучасне освітнє середовище // Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», «Психологія», «Медицина». – 2021. – № 2(2). – С. 110-130. – URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/388/>.

Липинська О.А., доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри публічного управління та адміністрування,
Національний університет «Одеська політехніка»
Котлубай О.М., доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва і туризму,
Одеський національний морський університет

ОСОБЛИВІ ОБСТАВИНИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війну слід розглядати як джерело або сукупність надзвичайних умов (НУ), які в свою чергу є причиною виникнення НУ. Війна являє собою максимальне відхилення від норми у розвитку соціально-політичних процесів, і є джерелом виникнення надзвичайної ситуації в масштабах країни, або на певній території, де ведуться військові дії, настійно вимагає від держави регулюючого втручання в суспільне життя, зажадала тотального управлінського втручання держави в усі сфери життя суспільства.

У період між двома світовими війнами, зміни, що відбулися в характері і способах ведення війни, починаючи з першої світової війни, неминуче перетворили на тотальну, тобто таку, яка, не будучи більш продовженням політики, а сама визначає політику [1, с.10].

Концептуальний аналіз зарубіжних військово-теоретичних парадигм, дозволяє зробити висновок, що в період між двома світовими війнами мілітаризм і мілітаризація свідомості стають ідейною основою перебудови механізму державного управління в умовах тотальних воєн. Одна з основних – концепція Г. Лассуела «держави-гарнізона», припускає, що в державі-гарнізоні, якою нині є Росія, фахівці із застосування насильства знаходяться на вершині, а організація економічного та соціального життя підпорядковується потребам ведення війни в явній або неявній формі [2, с. 9]. У свою чергу Г. Ріттер як характерну рису німецького мілітаризму відзначає «глибоке проникнення військових відносин і цінностей в усі сфери життя суспільства» [3]. Війна стала тотальною, що вимагає граничної мобілізації, війною на виснаження, що стало несподіванкою для всіх сторін. Вперше війна породжує ідеології, які компенсують нечіткість і ущербність причин війни [4]. Ця ситуація показала важливість для будь-якої держави зберігати максимальний вплив на економіку, науку, освіту і т.і. в мирний час, для того щоб якнайшвидше задіяти їх в початковий період війни [5].

Таким чином, значення дослідження механізму державного управління в надзвичайних умовах і особливо в умовах війни в цілому та інфраструктури зокрема, викликано реальною ситуацією, яка сьогодні склалася на території України і відповідно необхідністю глибокого осмислення теоретико-методологічних, організаційних та політичних основ актуальної в теоретичному і прикладному аспекті проблеми та визначається наступними обставинами.

По-перше, сучасний етап розвитку людства пов'язаний зі стрімким вторгненням у соціосферу нових явищ, що ставлять державу перед викликами, на які немає однозначної відповіді. Механізм управління змушений працювати в

умовах невизначеності, виробляти зобов'язують стратегічні рішення на основі неповної та недостовірної інформації, що неминуче підвищує витрати і знижує ефективність публічного механізму. Дуже часто дослідники проблем публічного управління зазначають, що механізми держави стикаються з ситуацією воістину надзвичайною, яка ставить під загрозу існування самої держави, наполягають на необхідності вироблення нових підходів до аналізу сутності та змісту механізмів публічного управління, пошуку та обґрунтуванню шляхів його оптимізації, осмисленню місця держави в суспільстві, що стрімко глобалізується.

По-друге, особливостями сучасного становища, яке характеризується тим, що багато параметрів безпеки українського суспільства перебувають за межею критичного рівня, що є наслідками війни. Саме подібне положення диктує необхідність вироблення нових підходів до формування механізму публічного управління, забезпечення його стабільного та ефективного функціонування, а надзвичайні умови, в яких відбувається перебудова апарату, настійно вимагають звернення до досвіду, який ще чекає свого осмислення та пильної теоретичного аналізу - досвіду Першої та Другої світових воєн.

По-третє, аналіз цієї важливої та соціально значущої проблеми визначається практичною політичною доцільністю в плані посилення військово-патріотичного виховання наших громадян. На історії минулої війни, історії державного управління, повинна виховуватися молодь, повинні формуватися моральні якості громадянина і патріота української держави

По-четверте, що формування, структура і функціонування системи державного управління в надзвичайних умовах ще не стали предметом вивчення політологів. Незважаючи на велику кількість історичної та мемуарної літератури з досліджуваної проблематики немає достатніх підстав, які дозволяють виділити те спільне, що дозволило б ефективно використати досвід, вироблений практикою вітчизняного та зарубіжного управління нерівноважними, нелінійними надскладними соціальними системами, а саме такий досвід, як показують останні події в Україні є надзвичайно затребуваний, як у нас в країні, так і за кордоном. У цьому зв'язку об'єктивною суспільною потребою стає більш пильне вивчення процесу формування, розвитку та функціонування механізму публічного управління окремими секторами економіки та територіями країни в умовах війни. Комплексний аналіз дозволяє повніше представити сутність і структуру, механізми та технології державного управління в надзвичайних умовах, зокрема пізнати основні напрямки, форми і методи роботи владних структур по керівництву країною і армією у воєнний час, оцінити позитивні та негативні аспекти державно-адміністративної діяльності.

Система управління, що склалася у воюючих країнах у роки Другої світової, будучи механізмом управління в умовах традиційної тотальної війни, в той час як і раніше залишається унікальним і актуальним досвідом, для вивчення механізмів державного управління в надзвичайних умовах. Важливо враховувати, що ця війна стала серйозним іспитом для радянського механізму влади. Багатий і важкий історичний досвід, який був придбаний в галузі публічного управління в період війни, важливий для визначення перспектив публічного управління на сучасному етапі. Знання досвіду функціонування

механізму державної влади в надзвичайних умовах дозволяє сучасної влади формулювати адекватні викликам часу пріоритети державного і військового будівництва.

Таким чином, тільки єдина система, що складається з функціональних та територіальних підсистем, діюча на державному, міжрегіональному, регіональному, муніципальному та об'єктовому рівнях, яка створена з урахуванням, зокрема, і світового досвіду, буде здатна вирішувати завдання управління всіма секторами економіки і територіями країни в надзвичайних умовах, тобто в умовах ведення війни.

Список використаних джерел

1. Ludendorff E Der totale Krieg. München, 1935.
2. Голц О. Російський милітаризм - перешкода модернізації країни / О. Голц, - М: 2005 – 56с.
3. Ritter, Gerhard «Anti-Fischer» pages 135—142 from The Outbreak of World War I edited by Holger Herwig, Boston: Houghton Mifflin, 1997. P. 135
4. Арон, Р. *Мир і війна між націями* / Реймон Арон; [пер. з фр.]. – К.: МП «Юніверс», 2000. – 688 с.
5. Ширер В. *Зліт і падіння Третього рейху*. Історія нацистської Німеччини у 2х томах. / Вільям Ширер [пер. з англ.], К.: Наш формат, 2017р, Том 1 - 704с.

Ляшенко О.І., доктор педагогічних наук, професор,
академік-секретар відділення загальної середньої освіти і цифровізації освітніх систем НАПН України, Президія НАПН України

Раков С.А., доктор педагогічних наук, доцент,
головний науковий співробітник,
Інститут освітньої аналітики МОН України

ЗНО: ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ТЕСТУВАННЯ

Від початку запровадження ЗНО в Україні велися пошуки різних моделей тестування здобувачів освіти як основного способу оцінювання їхніх навчальних досягнень. Зокрема, у 2009 р. була створена робоча група з розроблення тесту для виявлення здібностей вступників до вищих навчальних закладів, до складу якої увійшли фахівці УЦОЯО, вчені НАПН і викладачі провідних університетів України. Цей тест, який одержав назву тесту загальних навчальних компетентностей (ТЗНК), був орієнтований на оцінювання абітурієнтів за здатністю до продовження навчання і відрізнявся від предметних тестів ЗНО компетентністним спрямуванням і прогностичною спроможністю оцінювати здобувачів освіти щодо їхнього навчального потенціалу [1, с. 5-28]. ТЗНК складається з вербально-комунікативного і логіко-математичного складників,

результативність виконання яких в основному визначає готовність здобувача освіти до продовження навчання.

ТЗНК пройшов повний технологічний цикл його створення від концепції до розробки та експериментальної апробації, за результатами якої були підготовлені докладні аналітичні звіти щодо його пілотування у 2010-2012 рр. [2; 3], схвалені згодом МОН України з рекомендацією до впровадження ТЗНК у практику відбору абітурієнтів. Таким чином, для системи відбору до закладів вищої освіти була запропонована альтернативна модель тестування, яка надавала можливість оцінювати готовність здобувачів освіти до продовження навчання у вишах і доповнювала предметно орієнтовану модель ЗНО апробованим інструментом вимірювання їхньої здатності до навчання. На жаль, технологічно опрацьована й апробована модель компетентісно орієнтованого тесту залишилася не впровадженою в систему вступу до бакалаврату на підставі ЗНО, хоча згодом знайшла своє часткове концептуальне втілення на рівні вступу до магістратури, зокрема як одного з блоків (тестів) єдиного фахового вступного випробування (ЄФВВ) для окремих спеціальностей [4].

Особливі умови вступної кампанії 2022 року, зумовлені запровадженням в країні воєнного стану, визначають непереборні виклики в організації проведення ЗНО як основного механізму вступу до вишів. Наразі через нерівні умови доступу до якісної освіти, викликані життєвими обставинами здобувачів освіти в різних регіонах країни (окуповані райони, зони бойових дій, відсутність доступу до інтернету і мобільного зв'язку тощо), фактично порушується основний принцип вступу до закладів вищої освіти, який забезпечує ЗНО – об'єктивність оцінювання і справедливість зарахування.

Національний мультипредметний тест (НМТ), запропонований як альтернатива усталеним нормам проведення ЗНО в останні роки, на нашу думку, не вирішує достатньою мірою позначену проблему, оскільки він все одно залишається зорієнтованим на предметний зміст результатів навчання з окремих освітніх галузей (українська мова, математика, історія України), а не спрямовується на виявлення здатності здобувачів освіти до продовження навчання. Вагові коефіцієнти за предметними галузями для врегулювання профіля обраної спеціальності також не вирішують проблему, оскільки підбір тестових завдань не передбачає рівневого підходу до конкурсних предметів, завдяки якому можна об'єктивніше диференціювати абітурієнтів за підготовкою з фахових предметів.

Зважаючи на різні умови, в яких нині перебувають здобувачі освіти, що бажають продовжувати навчання у вишах, вважаємо доцільним урізноманітнити спосіб оцінювання їхньої готовності до продовження навчання, надавши можливість абітурієнту скористатися за власним вибором крім НМТ ще й ТЗНК як альтернативним тестом. Для цього, на нашу думку, необхідно визначити умови і механізми використання цих тестів для різних спеціальностей. Обидва ці тести технологічно за процедурами проведення та методами інтерпретації результатів не відрізняються один від іншого. Водночас ТЗНК не так жорстко прив'язаний до змісту обраних предметів, як НМТ, що дає можливість вирівняти «стартові умови» абітурієнтів, які через життєві обставини мали різні

можливості щодо підготовки до ЗНО. Крім того, цей тест демонструє кращу диференціюючу спроможність з окремих спеціальностей та у тих абітурієнтів, що закінчили заклад освіти за кілька років до вступу.

Така диверсифікація способів тестування пом'якшить вплив зазначених вище факторів, зумовлених неоднаковими умовами доступу до якісної освіти різних категорій вступників до вишів. Ми свідомі того, що в такі стислі терміни складно запровадити двоваріантну систему ЗНО на основі НМТ і ТЗНК, проте переконані в тому, що такий крок має бути зроблений, можливо, у майбутньому, оскільки демократизує систему вступу до закладів вищої освіти. Як показала експериментальна апробація ТЗНК, поєднання цих двох тестів підвищує їх прогностичну валідність щодо успішності продовження навчання здобувачів освіти у вишах [3]. Результати пілотування ТЗНК підтвердили його особливу ефективність у відборі здобувачів вищої освіти на спеціальності, які не мають явно вираженої предметної детермінації через діючу систему предметних тестів ЗНО (економіка, маркетинг, дошкільна освіта, право, соціологія тощо).

Зрозуміло, що ТЗНК, який був створений і пройшов успішну апробацію десять років тому, потребує модернізації, яка б враховувала зміни у системі освіти (перехід від знаннєвої до компетентнісної парадигми), у підходах до побудови предметних тестів (за своїм змістом тестові завдання стали більш компетентнісно спрямованими), у прогресі щодо доступності в застосуванні засобів ІКТ в навчальному процесі тощо.

Паралельно із зазначеними вище процесами розвивалися також уявлення про загальну навчальну компетентність: у сучасному світі ціннісні орієнтири на становлення і розвиток суспільства сталого розвитку перетворилися на найвищий пріоритет освіти, оскільки тільки вони можуть забезпечити не лише прогрес, а й виживання людства через підготовку і виховання наступних поколінь, які поділяють і захищають ці цінності, що наочно продемонструвала повномасштабна війна росії проти України. Повага і поцінювання культурного різноманіття, здатність застосовувати сучасні засоби ІКТ для пошуку і верифікації інформації, комп'ютерного моделювання і дослідження реальних проблем, для забезпечення колективних форм роботи – усе це та багато іншого включають сучасні уявлення про загальну навчальну компетентність і, як наслідок, має максимально враховуватися під час відбору до вишів.

На нашу думку, запровадження ТЗНК для вступу на бакалаврські і магістерські програми має сприяти подальшому становленню компетентнісної парадигми освіти, поширенню у наукових і освітянських колах уявлень про інноваційний розвиток освіти на основі компетентнісних засад з широким застосуванням засобів ІКТ, що знайшло вже своє відображення в основоположних нормативних документах стосовно освіти. Усе це сприятиме поліпшенню відбору абітурієнтів для продовження навчання у закладах вищої освіти, що в кінцевому результаті позначиться на якості підготовки фахівців.

Список використаних джерел

1. Концепція тесту загальної навчальної компетентності (ТЗНК) випускників загальноосвітніх навчальних закладів (проект). *Тестування і моніторинг в освіті*. 2009. № 9, с. 5-28.
2. Упровадження тесту загальної навчальної компетентності в системі ЗНО абітурієнтів ВНЗ. Аналітичний звіт / С.А. Раков та ін. *Тестування і моніторинг в освіті*. 2010. № 10, с. 2-48.
3. Ляшенко О.І., Раков С.А. Тест загальної навчальної компетентності: реалії і перспективи. *Тестування і моніторинг в освіті*. 2013. № 11-12, с. 37-47.
4. Про затвердження Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2022 році. Наказ МОН України від 13.10.2021 р., № 1098 URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/RE37164.html.

Наровлянський О.Д., кандидат педагогічних наук,
заступник директора Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОГО ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО НАПРЯМІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Початок воєнних дій 24 лютого 2022 року призвів до необхідності пошуку шляхів організації діяльності різних сфер суспільного життя в нових, невідомих раніше для більшості жителів держави умовах. Збереження життєздатності суспільних систем, продовження діяльності, зокрема освітніх установ, закладів позашкільної освіти, організація в них освітнього процесу є важливим завданням освітян.

Зважаючи на восьмирічний військовий конфлікт, в якому перебуває Україна з 2014 року, окремі науковці присвячували свої розвідки цій проблематиці. Серед тих, хто звертався до цієї проблеми – В. Духнович [1], В. Осьодло [2], В. Нікітіна [3, с. 120-123], які аналізували вплив війни на сході України на освітні процеси та шляхи подолання проблем, які при цьому виникали. Крім того, низка авторів (М. Бедегельська, І. Зварич, І. Іванюк, Н. Постоюк, Т. Сватенкова, В. Харапко та інші), аналізували проблеми організації навчання, зокрема дистанційного, в умовах пандемії та викликаних нею карантинних обмежень, які певною мірою сприяли підготовці освіти до дій в кризовий період. Однак жоден з авторів не торкався проблем та особливостей організації саме позашкільної освіти в кризовий період. Саме тому питання організації позашкільної освіти в умовах війни, аналіз набутого протягом останнього часу досвіду, є актуальним завданням науковців та практиків освіти.

25 лютого 2022 року Міністерством освіти і науки України було направлено лист № 1/3277-22 [4], яким було передбачено припинення освітнього процесу в усіх закладах освіти та оголошення канікул на два тижні у зв'язку із початком війни та оголошенням воєнного стану в Україні. Вважаємо, що таке

рішення було абсолютно виправданим і дало змогу більшості навчальних закладів певною мірою адаптуватися до нових умов та підготуватися до поновлення освітнього процесу. Водночас варто вказати на відсутність завчасних рекомендацій щодо дій закладів освіти та педагогічних працівників в умовах війни, що, на нашу думку, є суттєвим упущенням в роботі Міністерства освіти та науки та органів управління освітою на місцях.

Освітній процес в закладах позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямку України також було припинено. Однак, припинення освітнього процесу не призвело до припинення роботи самих закладів. В цей період було здійснено роботу по підготовці переходу на нові форми роботи з вихованцями, що враховують особливості та проблеми, з якими раніше не доводилося стикатися.

На жаль, низка центрів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого профілю та комплексних, в яких діяли туристсько-краєзнавчі гуртки опинилися на територіях, де безпосередньо йшли бойові дії або ж були тимчасово окуповані. Це Центр туристсько-краєзнавчої творчості Херсонської обласної ради, Луганський (м. Сєвєродонецьк) та Донецький (м. Краматорськ) обласні центри дитячо-юнацького туризму і краєзнавства, Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді Чернігівської області, Сєвєродонецький (будинок якого був пошкоджений снарядом) та Рубежанський міські центри туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Луганської області, Приморський, Веселівський, Чернігівський Токмацький відділи Запорізького обласного центру туризму (м. Бердянськ), Енергодарський міський центр туризму. З усіх цих центрів лише з Донецького обласного було проведено часткову евакуацію майна, що стало наслідком як швидкоплинності подій, так і відсутності завчасно розроблених механізмів дій.

Особливостями організації освітнього процесу в умовах воєнного стану стали неможливість проведення занять в звичному очному режимі на більшій території, зміна місця проживання багатьма педагогами та вихованцями, які проживали в східній, південній та центральній Україні, проблеми доступу учасників навчального процесу до Інтернету, підвищена тривожність вихованців, викликана обставинами воєнного часу, а також необхідність урахування психологічних вимог до змісту занять в кризовій ситуації.

У зв'язку з цим Міністерство освіти і науки України та державні центри позашкільної освіти здійснили заходи щодо перебудови освітнього процесу. Перш за все, було прийнято рішення про переважне переведення освітнього процесу в дистанційну та змішану форму. Нині таку форму впровадили практично всі заклади позашкільної освіти (крім тих, що вимушено припинили роботу). Це дало можливість брати участь в заняттях навіть тим вихованцям, які внаслідок обставин воєнного часу змінили місце свого проживання, виїхали в інші регіони України чи навіть за кордон, а також залучити до занять навіть тих дітей, які раніше не займалися в закладах позашкільної освіти, зокрема з числа вимушено переміщених осіб. Для організації дистанційного навчання було розроблено та розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України єдиний розклад занять з різних напрямів позашкільної освіти. Також ця інформація

розміщувалася на сторінках державних центрів позашкільної освіти (Національного центру «Мала академія наук», Національного еколого-натуралістичного центру, Українського державного центру позашкільної освіти, Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді (далі – УДЦНПВКТУМ).

Так, на сайті УДЦНПВКТУМ, для забезпечення навчання вихованців закладів туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямів в умовах війни було створено сторінку «Знання для перемоги» [5]. З метою накопичення матеріалу для її наповнення було направлено листа УДЦНПВКТУМ від 14.03.2022 року № 79 «Про організацію навчання вихованців закладів позашкільної освіти в умовах воєнного часу» [6] до всіх обласних, міських, районних центрів національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді, станцій юних туристів, яким запропонували надати матеріали для розміщення на сторінці. Найактивніше до наповнення сторінки долучилися Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, Рівненський обласний центр національно-патріотичного виховання туризму і краєзнавства учнівської молоді, комунальний заклад «Центр туризму» Запорізької обласної ради, Хмельницький обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, Центр туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді Херсонської обласної ради, Центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства Волинської обласної ради, Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді, Центр туризму, краєзнавства та екскурсій Інгулецького району Криворізької міської ради Дніпропетровської області, що надали матеріали (відеоуроки, відеолекції, подорожі, презентації тощо) з велосипедного та пішохідного туризму, спортивного орієнтування, етнології, надання першої медичної допомоги тощо.

Надані матеріали розміщуються на сайті УДЦНПВКТУМ з 14 березня і за перші три тижні сторінку «Знання до перемоги» переглянули більше 3000 користувачів, що свідчить про неабиякий інтерес до цієї форми навчання навіть у складних умовах воєнного часу.

Таким чином, завдяки адекватним та оперативним крокам Міністерства освіти і науки України та державних центрів позашкільної освіти вдалося забезпечити перебудову освітнього процесу в умовах воєнного часу та забезпечити право дітей на позашкільну освіту навіть в цих складних умовах.

Водночас вважаємо, що варто в майбутньому подбати про завчасну розробку відповідних рекомендацій щодо дій в особливих умовах та їх закріплення у відповідних нормативних актах, зокрема з питань атестації учасників навчального процесу в особливий період, створення єдиної платформи для організації дистанційного навчання не лише загальної середньої, алей позашкільної освіти. Крім того, для забезпечення можливості переходу учнів з одного закладу освіти до іншого та врахування попередніх результатів навчання вважаємо доцільним створення єдиної бази даних навчальних досягнень учнів за підсумками не лише певного рівня освіти (яка нині існує як Єдина державна

електронна база з питань освіти (ЄДЕБО), але й за семестр/навчальний рік в 5-8 та 10 класах.

Список використаних джерел

1. Духнович В.О. Науково-методичні стратегії запобігання негативним психологічним явищам у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту. Наукова доповідь Президії НАПН України 17 вересня 2020 р. *Вісник НАПН України*, 2020, 2(2). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/84/113>.

2. Осьодло В.І. Соціально-політичний контекст війни на Сході України та основні напрями протидії негативним інформаційним впливам. Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним впливам на особистість в умовах сучасних викликів» 8 квітня 2021 р. *Вісник НАПН України*, 2021, 1(3). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/issue/view/4>

3. Нікітіна В. В. Соціальна вразливість внутрішньо переміщених осіб як підстава соціальної роботи з ними. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. соціальна робота»*. 2021. Випуск 2 (49).

4. Сергій Шкарлет: Всім закладам освіти рекомендовано припинити освітній процес та оголосити канікули на два тижні | Міністерство освіти і науки України (mon.gov.ua) <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-vsime-zakladam-osviti-rekomendovano-pripiniti-osvitnij-proces-ta-ogolositi-kanikuli-na-dva-tizhni>

5. Знання для перемоги. URL: <https://patriotua.org/znannia-dlia-peremohy/>

6. Лист УДЦНПВКУТМ від 14.03.2022 року № 79 «Про організацію навчання вихованців закладів позашкільної освіти в умовах воєнного часу». *Поточний архів УДЦНПВКУТМ*.

Орловська Н.М., старший викладач

кафедри менеджменту та освітніх технологій

Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ТОЛЕРАНТНІСТЬ – ОСНОВА МІЖНАРОДНИХ ВЗАЄМИН ТА ПЕРЕДУМОВА ПОДАЛЬШОГО ІСНУВАННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах воєнного конфлікту, у час надскладної політичної ситуації, спричиненої диктаторською Росією, усе більшої актуальності та визнання набуває ідея толерантної педагогіки. Загострилася потреба по-новому подивитися на світ, подолати бар'єри й перепони, які роз'єднують людей, утвердити між ними відносини на засадах гуманізму, взаєморозуміння, взаємосприйняття толерантності. «Толерантність особливо важлива в сучасному світі, який характеризується глобалізацією економіки і зростаючою мобільністю. Оскільки кожна частина світу

характеризується різноманіттям, ескалація нетерпимості та розбрату потенційно загрожує всім регіонам. Від такої загрози неможливо відмежуватися національними кордонами тому, що вона має глобальний характер» [1, с. 4]. І лише людина, плекаючи в собі толерантність, з подрібнених, розрізнених уламків розколотого ненавистю і спотвореного неправдою світу творить єдину і цілісну картину, у якій є місце для всіх народів, усіх релігій, усіх особистостей такими, якими вони є насправді.

Важливого значення набуває поєднання теорії й педагогічної практики у вихованні учнівської молоді в душі нової, не авторитарної педагогіки. З перетворенням України в самостійну державу освіта стала власною справою народу. Її докорінне реформування стає основою відтворення інтелектуального духовного потенціалу нації, виходу вітчизняної науки й культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності. Виховання підростаючого покоління на ідеях толерантності, взаєморозуміння є однією з актуальних проблем державної політики України, освіти, педагогічної науки та потребує врахування сучасних реальних обставин, у яких перебуває Україна нині.

Вивчення праць сучасних українських учених засвідчує, що кожен з них зі свого погляду розглядає різні аспекти педагогіки толерантності, досліджує методологію й теорію виховання підлітків на ідеях толерантності та взаєморозуміння.

Ідеї толерантності беруть свій початок з глибин давньої цивілізації та світоглядних систем, серед яких: філософсько-етичні ідеї Г. Сковороди; переконання Б. Грінченка про необхідність виховання дітей на традиціях національної культури; теоретична і практична спадщина В. Сухомлинського, яка базується на загальнолюдських моральних цінностях; погляди Я. Корчака щодо створення школи свободи, взаєморозуміння й толерантності.

Значний внесок у сучасний розвиток педагогіки толерантності зробили: І. Бех – про «формування діалогічного типу спілкування між педагогом і дитиною, коли обидва суб'єкти освіти розуміють і поважають особистісну цінність одне одного, відчувають взаємну відповідальність»; А. Погодіна – про теорію та погляди педагогіки толерантності; Я. Береговий – про цілеспрямоване пригашення агресивного начала та виховання толерантності в міжлюдських і міжнародних стосунках; О. Швачко – про толерантність як психолого-соціальний феномен та соціальну цінність; В. Маралов і В. Сітаров – про «педагогіку ненасилля» як складову педагогіки толерантності; інші науковці та практики.

У наукових працях: І. Беха, І. Гавриш, С. Гончаренка, Л. Дичківської, Ю. Завалевського, О. Козлової, Н. Клокар, В. Кременя, О. Мариновської, С. Мартиненко, О. Савченко та інших зосереджено увагу на теорії та методології педагогічної інноватики, зокрема розкрито питання організації й управління інноваційною та дослідно-експериментальною роботою в закладах освіти. Інноваційний розвиток школи досліджували: Л. Ващенко, Л. Даниленко, Л. Калініна, В. Лазарєв, В. Мадзігон, Д. Пузіков, Г. Щекатунова та інші. У цьому напрямі наукові розвідки здійснювали: О. Адамський, В. Заєць, І. Козак,

Г. Матвєєва, Н. Побірченко, Т. Перекрестова, О. Савченко, О. Сухомлинська, Т. Цирліна та інші.

Ученими розкрито окремі теоретико-методичні аспекти становлення авторської школи як інноваційної освітньої системи, що саморозвивається; обґрунтовано експериментальну діяльність як основну форму втілення авторського задуму – оригінальної авторської концепції педагогічної системи закладу освіти; доведено, що реалізація авторської моделі «Школа толерантності» на базі закладів загальної середньої та позашкільної освіти здійснюється засобами педагогічного проектування.

Актуальність вказаної проблеми досліджував педагогічний колектив гімназії № 2 м. Хмельницького (автор педагогічної ідеї Орловська Н. М.). За результатами експериментальної роботи всеукраїнського рівня було створено модель школи толерантності.

Соціальне й педагогічне значення досліджуваної проблеми полягає в тому, що реалізація авторської моделі сприятиме поширенню інноваційного досвіду, становленню мислєдїяльнїсної парадигми інноваційного розвитку освіти в нових умовах воєнного та післявоєнного стану. Розв'язання питання має державне значення, оскільки забезпечує практичну реалізацію основних положень Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 14 грудня 2016 року № 988-р.

Процеси глобалізації вивели проблему толерантності на одне з чільних місць у переліку актуальних для подальшого розвитку людства.[с.13]. Особливої актуальності набуває толерантність сьогодні, коли Україна перетворилась у міжнародний фронт боротьби за демократію, коли триває боротьба з ворожим націоналізмом, тероризмом, соціальними потрясіннями, великомасштабними міграційними процесами й переміщенням населення, спричиненими жорстокою війною, яку розв'язала Росія.

Визначення та обґрунтування педагогічних умов упровадження ідей педагогіки толерантності в систему освітньої діяльності навчального закладу – нині першочергове завдання, що передбачає внесення змін до змісту освітнього процесу, накопичення досвіду, прикладів прояву толерантності, створення авторських програм та посібників з проблем толерантності, дослідження впливу багатьох чинників на формування якостей толерантної особистості в сучасному світі. «Адже попри все, людство прагне до блага і тому сформулювало міткий моральний закон-жити так, щоб не гнатися за злом і не втікати від добра»[с.24] Реалізація цього завдання дасть можливість навчальним закладам створити в нинішніх умовах роботи мінімодель толерантного освітнього простору.

Актуальність проблеми, її недостатня практична розробленість зумовили вибір теми Всеукраїнського експерименту «**Науково-методичне забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності»(автор Н. Орловська)**».

Об'єкт дослідження: процес реалізації науково-методичного забезпечення авторської моделі «Школа толерантності».

Предмет дослідження: науково-методичне забезпечення функціонування авторської моделі «Школа толерантності».

Мета дослідження: науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності».

Гіпотеза дослідження полягає в загальному припущенні, що науково-методичне забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності» буде ефективним при умові, якщо педагогічний персонал повною мірою володітиме інноваційними освітніми технологіями й методиками, які забезпечать життєздатність авторської моделі «Школа толерантності».

Завдання дослідження:

– визначити основні напрями підвищення кваліфікації педагогічного персоналу, оволодіння педагогами компетентністним потенціалом виховання, новими освітніми технологіями й методиками, які необхідні для обраної авторської моделі «Школа толерантності»;

– розробити та експериментально апробувати моделі та методику педагогічних систем освіти з урахуванням засад інноваційної діяльності закладів освіти, регіональних особливостей функціонування закладів освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів, учителів;

– впроваджувати в практику закладів освіти комплекс нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення моделі «Школа толерантності»;

– розробити загальну Концепцію науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності» та здійснити її апробацію.

Над виконанням зазначених завдань успішно працюють: навчально-виховний комплекс № 2 м. Хмельницького, Шепетівська гімназія № 6, Нетішинський комунальний позашкільний навчальний заклад «Будинок дитячої творчості», Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження передбачають:

– наукове обґрунтування науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності»;

– експериментальне дослідження ефективності Концепції науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності»;

– апробацію оригінальних моделей педагогічних систем закладів освіти відповідно до загальної Концепції науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності»;

– уточнення змісту, структури поняття «школа толерантності» для різних закладів освіти;

– уточнення та наукове обґрунтування критеріїв, показників оцінки кількісних та якісних результатів педагогічного експерименту, рівнів ефективності науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності» та добір відповідного діагностичного інструментарію;

– удосконалення змісту, форми й методів проектування науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності».

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні в практику закладів освіти науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності», зокрема:

– у розробці загальної Концепції закладів освіти з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності»;

– в апробації комплексу нормативно-правового, програмового та науково-методичного забезпечення діяльності закладів освіти з реалізації авторської моделі «Школа толерантності».

Вірогідність результатів експерименту забезпечуватиметься: методичною обґрунтованістю вихідних теоретичних положень; комплексним використанням теоретичних та емпіричних методів відповідно до об'єкта і предмета дослідження; об'єктивністю критеріїв, показників оцінки кількісних та якісних результатів педагогічного експерименту; результатами практичного впровадження основних теоретичних положень наукового дослідження в роботі закладів освіти.

Очікувані результати:

– затверджено Концепцію закладів освіти з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності»;

– уточнено та узагальнено зміст, структуру поняття «школа толерантності»; критерії, показники оцінки кількісних та якісних результатів педагогічного експерименту, рівні ефективності науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності» на базі закладів освіти;

– сформовано комплекс нормативно-правового, програмового та науково-методичного забезпечення діяльності закладів освіти – учасників експерименту з реалізації авторської моделі «Школа толерантності».

Висновки. Комплексне науково-методичне забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності» дасть можливість успішно формувати толерантність у вихованців. На основі результатів дослідження, узагальнення досвіду, наукового підходу до організації освітнього процесу буде вироблена модель науково-методичного супроводу «Школи толерантності». Науково-дослідницька робота сприятиме визначенню актуальності проблем толерантності у нашому суспільстві, стане поштовхом для активнішого застосування принципів толерантності в досить неспокійному нинішньому світі, «бо від того, які напрямки виховання будуть обрані в навчально-виховній системі, які пріоритети в формуванні та становленні особистості будуть визначенні залежатиме майбутнє України» [4, с.16].

Список використаних джерел та літератури:

1. Декларація принципів толерантності, затверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 лист. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text.

2. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання – нова освітня філософія // Педагогіка толерантності. 2001. № 2. 7.С. 16.

3. Бех І. Д. Особистість у сязві духовності: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2021.4.С.24.

4. Орловська Н. Школа толерантності: шлях до формування толерантного суспільства: навчально-методичний посібник. / Серія «Школа майбутнього». 2012.3.С.13.

Семенець-Орлова І.А., доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом

ПАРАДИГМАЛЬНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ ТА ОСВІТНІХ ЗМІН

Вдосконалення – це функція навчання здійснювати правильні речі в тих умовах, де ви працюєте. Ніяка кількість зовнішнього (командного) втручання не може створити мотивацію і стимулювати прийняття кращих рішень для конкретних умов, розвитку навиків і здатності створення організаційного знання (здатності установи, закладу в цілому створювати нове знання, втілювати його у послугах, поширювати знання по всій організації).

Професійні педагогічні спільноти є творцями нової енергії та знання, у яких складно активізувати внутрішній процес безперервного навчання шляхом командного підходу. Що найважливіше в цьому питанні – це освітянин, який у своїй діяльності мало обмежується формальними рамками та стає багатоманітним і вільним.

Культура та клімат закладу освіти впливають на психологічний стан освітян у кращому чи гіршому напрямку. Деякі педагоги наділені більшою самоактуалізацією через свої індивідуальні особливості або попередній досвід чи особливості актуальної стадії кар'єри, яка спрямовує їх до дії.

Філософ О. Панарін у своїй статті «Християнський фундаменталізм проти ринкового тероризму» [1] окреслив синергетичну схему факторів розвитку суспільства у транзитному контексті, яку, на нашу думку, можна адаптувати для побудови вербальної моделі розвитку вітчизняної освітньої системи, адже більшість компонентів даної сфери безпосередньо стосуються освітньої проблематики. Отже, на думку О. Панаріна, складовими формули суспільного прогресу є дотримання таких умов:

1) швидкість приросту загальнотеоретичного (міжгалузевого) знання повинна перевищувати швидкість приросту спеціалізованого галузевого знання, щоб залишок теоретичного знання слугував невичерпним резервом розвитку галузевої науки;

2) швидкість приросту теоретичного знання повинна перевищувати швидкість росту прикладного знання і виконувати роль постійного резерву загальнотеоретичного накопичення знань;

3) ріст загальнотеоретичної підготовки повинен випереджати темпи прикладної спеціалізованої підготовки. О. Панарін зазначає, що якби освіта готувала спеціалістів без «інтелектуального надлишку», то це була б підготовка фахівців для наявних професій, що вже склалися, позбавлена резервів для створення та реалізації професійних новацій. Адже, за О. Панаріним, не використані на робочому місці знання стають джерелом перманентних науково-технічних революцій та соціокультурної динаміки;

4) частка молоді як носіїв новацій в суспільстві повинна бути значною, адже від її особливої активності та інноваційного нестандартного мислення багато в чому залежать темпи прогресивних суспільних змін. Ілюструючи цю тезу О. Панаріна, зазначимо, що супротив впровадженню освітніх змін зменшується зі зменшенням віку їх учасників. Наприклад, в сучасній Естонії з метою підняти престиж професії вчителя і залучити до роботи молодь як носіїв інноваційних ідей, держава поставила собі за ціль мати у 2020 р. 12,5% вчителів віком до 30 років (зараз таких в Естонії 10%);

5) зростання часу, який особа витрачає на навчання має випереджати ріст об'єму часу, призначеного на її професійну зайнятість. Звісно, сучасне суспільство – знаннєве суспільство, яке в умовах швидкого накопичення нової інформації повинно безперервно навчатися;

б) збільшення вільного часу особи, витраченого на дозвілля та неутилітарне «використання» продуктів культури, має випереджати зростання її власного робочого (виробничого) часу.

Аналізуючи дану факторну схему О. Панаріна можна зазначити, що у XVIII ст. В Європі сформувалась відносно автономна система інтелектуальних практик, які фінансувалися не ринком (де реалізуються знання прикладного характеру), а просвітницькими монархами. Відповідні університети та академії працювали не стільки на продаж прикладного знання, скільки на державну систему підготовки управлінської бюрократії [2]. У той час, самі управлінці розглядались як носії загального знання. Цим можна підтвердити тезу про критичну роль для суспільного прогресу деякого переважання фундаментального знання над прикладним. Звісно, за законами ринку, прикладна наука, відкриття якої можуть бути верифіковані у поточному економічному досвіді, є рентабельніша, ніж фундаментальна. Однак, прикладна наука не створює так звані «залишкові» знання, що стають сталою базою для перспективного зростання. Тому для забезпечення прогресивних тенденцій суспільного розвитку важливо забезпечити стабільну підтримку діяльності закладів, що займаються фундаментальною наукою, а також закладів соціально-культурної інфраструктури (бібліотеки, музеї).

Список використаних джерел

1. Панарин А. Христианский фундаментализм против «риночного тероризма». Наш современник. 2003. Ч.2. С. 218–233.

2. Семенець-Орлова І. А. Державне управління освітніми змінами в Україні: теоретичні засади. Монографія. К.: ЮСТОН, 2018.

Сиченко В.В., доктор наук з державного управління, професор, ректор,
Комунальний заклад вищої освіти "Дніпровська академія неперервної освіти"
Дніпропетровської обласної ради",
Вільхова Т.В., кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та права,
Комунальний заклад вищої освіти "Дніпровська академія неперервної освіти"
Дніпропетровської обласної ради"

ЯК ЗБЕРЕГТИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ КАДРИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Війна, яку розпочала Російська Федерація проти України 24 лютого 2022 року, спричинила масову внутрішню та зовнішню міграцію населення. Серед емігрованих спостерігається значна кількість науково-педагогічних та педагогічних кадрів, однак точну кількість вказати важко через відсутність статистичних даних. Для того, щоб не допустити "відтік мізків" необхідно створити умови для таких працівників, аби вони відчували підтримку держави та керівництва закладів освіти в яких вони працюють.

Щоб надати рекомендації, яким же чином закладам освіти підтримувати свої колективи, варто провести короткий аналіз вже давно існуючої проблеми міграції науковців та вчителів.

У період з 1 березня 2011 року по 31 грудня 2013 року в Україні було реалізовано проєкт "Ефективне управління трудовою міграцією та її кваліфікаційними аспектами", який фінансувався Європейським Союзом спільно із Міжнародною організацією праці та Міжнародною організацією з міграції. За отриманими результатами було виявлено причини виїзду за кордон науковців та вчителів закладів загальної середньої освіти.

Причини були дещо різними: головними мотивами міграційних намірів та їх реалізації серед вчителів були економічні (перебувають у країні призначення нелегально і працюють на будь-яких доступних роботах, які зазвичай не вимагають високого рівня освіти і кваліфікацій); для викладачів закладів вищої освіти і науковців – професійний розвиток (мігрують задля навчання та професійного розвитку, маючи наміри оселитися за кордоном і працювати за фахом) [1].

Фінансування сфери освіти в Україні суттєво впливає на фінансове благополуччя та фінансову стабільність працівників цієї галузі, воно значно відрізняється від передових європейських та західних країн. Провідними джерелами вітчизняного фінансування є бюджет та самофінансування за рахунок ресурсів суб'єктів господарювання та домогосподарств. Певною особливістю вітчизняного бюджетного фінансування освіти є і те, що більша частина коштів використовується не на підвищення якості освітніх послуг, а на поточні господарські потреби, що також знижує ефективність такого фінансування [2, с. 273].

Недостатнє фінансування наукової діяльності в Україні обмежує проведення різноманітних досліджень та винаходів, які могли б розкрити потенціал науковців, а відповідно, й економічний потенціал держави в цілому.

Таким чином, вищезгадані фактори мали величезний вплив на трудову міграцію працівників освіти.

Однак, обравши шлях до європейських стандартів освітнього процесу, в Україні було запроваджено освітню реформу [3], яка почала приносити позитивні результати для всіх учасників освітнього процесу. Заклади освіти всіх рівнів почали ефективно використовувати можливості вітчизняної та міжнародної співпраці, для отримання грантів на розвиток освітніх та наукових проєктів. Також автономія освітніх організацій дала їм можливість додатково надавати різні види послуг, які не суперечать чинному законодавству, та використовувати кошти від їх реалізації на потреби таких закладів.

Але сьогодні, виникла велика загроза здоров'ю та життю населення України, яка змусила до тимчасової еміграції науково-педагогічних та педагогічних працівників.

З початком війни в Україні, керівництво закладів освіти не мало механізмів врегулювання питань в оформленні трудових відносин з співробітниками, які були вимушені покинути роботу, у зв'язку з внутрішнім переміщенням по різних містах країни, чи з виїздом за кордон. Тому у працівників виникла необхідність брати відпустку зі збереженням заробітної плати, або без збереження заробітної плати. Це значно погіршувало фінансове становище людей.

Тому Міністерство освіти і науки України 17 березня 2022 року у відповідь на звернення керівників закладів освіти опублікувало роз'яснення щодо особливостей застосування норм трудового законодавства під час воєнного стану [4].

Для того, щоб зберегти науково-педагогічні та педагогічні кадри (які мають можливість працювати дистанційно) від звільнення за власним бажанням та подальшим поверненням до України через воєнний стан, рекомендуємо керівникам взяти до уваги окремі пункти листа МОН:

- "специфіка виконання роботи передбачає можливість її здійснення віддалено, за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Керівникам доцільно прийняти рішення про переведення працівника на дистанційну роботу". У зв'язку з пандемією COVID-19, дистанційний формат роботи та навчання знаходиться на достатньо високому рівні. Вчителі та викладачі закладів вищої освіти розробили програми та методики, які дозволяють навчати учнів та студентів, підвищувати свою кваліфікацію, проводити різноманітні заходи, співпрацювати з різноманітними організаціями тощо;

- "аналіз чинного законодавства не встановлює жодних обмежень щодо робочого місця працівника в умовах дистанційної роботи, у тому числі за межами території України". Головною умовою для працівника має бути вихід до мережі Інтернет та наявність гаджету, за допомогою якого буде здійснюватися освітній процес.

Також варто звернути увагу на працівників, які тимчасово не мають можливості здійснювати трудову діяльність. Необхідно оплачувати простій -

"час простою не з вини працівника оплачується з розрахунку не нижче двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу)" [5].

Підсумовуючи вищевикладене, хочемо наголосити на важливості збереження освітньої еліти України. Держава повинна робити все можливе для того, щоб незважаючи на воєнні дії безперервно відбувався освітній процес та наукові дослідження. В жодному разі не можна допустити "відтік мізків" за кордон у військовий час. Приймаючи "правильні" управлінські рішення щодо підтримки своїх працівників у цей важкий час, керівники усіх ланок освітньої галузі зможуть зробити головне – підтримати, зберегти та повернути своїх співробітників.

Список використаних джерел

1. Купець О. Міжнародна мобільність українських педагогів і науковців. Міжнародна організація праці, Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. – Будапешт МОП, 2013. 139 с. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_244739.pdf (дата звернення: 12.04.2022).

2. Вільхова Т. В., Москалець М. М., Рибкіна С. О. Основні напрями державного управління освітою в умовах реформування. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2019. № 4. С. 269-290.

3. Реформа освіти та науки. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti> (дата звернення: 12.04.2022).

4. Роз'яснення МОН: Особливості застосування норм трудового законодавства, дистанційної форми роботи під час дії правового режиму воєнного стану. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/rozyasnennya-mon-osoblivosti-zastosuvannya-norm-trudovogo-zakonodavstva-distancijnoyi-formi-roboti-pid-chas-diyi-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu> (дата звернення: 10.04.2022).

5. Відпустки, звільнення, дистанційка, оплата праці: МОН роз'яснило особливості роботи під час воєнного стану. *Практика управління дошкільним закладом*. 2022. № 3. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/959309> (дата звернення: 09.04.2022).

Сіданіч І.Л., доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти,
Навчально-науковий інститут менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України

ДУХОВНІ ВИСНОВКИ У СФЕРІ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

Сьогодні Всеукраїнську науково-практичну конференцію "Публічне управління та адміністрування в умовах війни та у поствоєнний період" ми присвячуємо нашій рідній державі та її народу, як прикладу стійкості та відчайдушної боротьби. Передова війни – це не тільки фронт. Вона там, де точиться війна за Україну. У госпіталях, на складах, полігонах, у засобах масової інформації, в кабінетах. ми змінюємося разом з державою та тими завданнями, що перед нею стоять.

Президент України Володимир Зеленський у щоденних зверненнях до нас акцентував увагу на стандарти української армії – моральні та професійні...і підкреслив, що багатьом іншим арміям світу треба повчитись у наших військових. А також він охарактеризував моральні стандарти українських людей в такий складний для всіх час – ми всі маємо бути зосередженими, готовими сміливо дивитися в очі злу й відповідати на кожен злочинну дію проти України, проти наших людей, проти нашої свободи, проти нашої духовності.

Зараз відбувається вдалий історичний момент – ми демонструємо всьому світу, що ми водночас і цивілізовані, і сильні. Ми точно переможемо, але ми повинні перемогти і залишитися при цьому цивілізованими. Україна знайшла сили дати військову відповідь, змінити цілі війни. Головне досягнуто. відведено жакливу загрозу – знищення української державності. Це – величезне досягнення української армії та суспільства. Україною прокочується небувала хвиля громадської солідарності та національного патріотизму. Для всього світу наша країна зараз є прикладом того, як потрібно відстоювати свою незалежність, свою територіальну цілісність, свої геополітичні інтереси, християнські цінності.

Війна стала певним ситом на мотиви та погляди людей. У мирний час багато хто декларував свій патріотизм та готовність боронити Україну, показував певну міру праведності чи хоробрості. Проте перші ж дні виявили для нас самих хто ми є. На фоні страху невизначеності почали з'являтися впевнені обличчя духовних служителів, захисників чи лідерів думок, тих, хто взяв на себе відповідальність діяти та надихати на дію інших.

До війни ми намагалися планувати наступні тижні, місяці та роки, відкладаючи на потім певні завдання. Проте, коли над Україною нависла темна хмара смерті, всі терміни були тимчасово анульовані. Внаслідок цього, лише в межах перших кількох тижнів війни кафедри Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» організували он-лайн консультації з питань підведення підсумків асистентської

практики, передзахисту кваліфікаційних робіт, проведення сесійних занять, психологічних консультацій зняття стресу і паніки.

Багато хто з магістрантів і викладачів знайшли своє покликання в межах воєнних викликів і долучилися до боротьби. Відкладати якісь завдання на завтра стало не надто надійною справою, адже хаотичний хід війни не дає стовідсоткової гарантії мирного ранку. Тому і здобувачі особисто, і чоловіки студенток, і сини і доньки пішли захищати рідну батьківщину.

Попри шок перших днів вторгнення, всі ми почали шукати нішу свого служіння в час війни, створили ланцюжки допомоги, пішли до Територіальної оборони, чи у волонтерство, інші — взяли участь в інформаційній війні, руйнуючи російські наративи в медіа, всі активно залучилися до волонтерської діяльності, всі відкинули пасивну позицію та долучилися до спільної війни.

Останні тижні війни відчуються для кожного з нас як півроку. Обставини війни стимулюють нас до роздумів, особливо духовних. Навколо режуть сирени, а обстріли примушують раз-по-раз кидати справи та вибігати в коридор чи укриття. Новини сповнені трагічної інформації, вже не кажучи про телефонні дзвінки від друзів та родичів, частина з яких несе очікуване полегшення, а частина – сльози втрати. Проте Бог з нами! Господь не покинув Україну і відповідає на молитви, дає прорив в тих ситуаціях, коли, здавалось, нема надії. Ми з самого початку війни підкреслювали значення колективної молитви і починали читати Псалми вголос, записували за ініціативи студента Олександра Кривенка з магістрами і аспірантами відео-читання, наводили приклади Божої допомоги і підтримки.

Найголовніше ми окреслювали два фронти - Збройних Сил України наших героїчних захисників і наш духовний фронт - Молитва за успіх ЗСУ! Коли звучить молитва про перемогу Збройних Сил України, Господь водночас відповідає на супутні молитви про: безпеку населеного пункту, перемогу України, захист місцевих жителів та їх здоров'я, збереження місцевої природи та полів, мирне небо над дітками, безпеку водіїв, що везуть гуманітарку, та багато інших!

Емоції — Божий подарунок нам, який дозволяє осмислити реальність. «Гнівайтесь, та не грішіть» (Еф.4:26), «Ні про що не тривожтесь» (Фил.4:6), «Плачте з тими, хто плаче» (Рим.12:15), «Завжди радійте!» (1 до Солунян 5:16) — це лише частина біблійних віршів, які заторкують людські емоції. В цей час ми відчуваємо спектр різних переживань за день: від триумфу перемог — до горювання та відчаю. І кожна емоція несе в собі інформацію про нашу реакцію на подію, яку ми можемо віддати в молитві Богові. «Якщо хто про своїх, а найбільше про домашніх, не дбає, той зрікся віри і є ще гірший від невірного». 1 Тим. 5:8. «Люби свого ближнього, як самого себе» (Матвія 22:39) — пише Слово. А хто є ближнім? Передусім своя сім'я та сусід, українець! Ми не можемо слідувати риториці про любов до ворога, якщо ми не захищаємо свого сусіда від вбивства. І, якщо немає іншого способу зупинити небезпечну людину, окрім фізичної сили, то це, за законом людським і Божим, є самозахистом.

Паралельно з закликами до Бога, український інфопростір заповнила російська лайка. Молитви піднімають дух українців та запалюють до бою Армію,

формують прохання до Бога та надають полегшення через зміцнення віри. А лайка, тим паче російська, дає лише миттєве емоційне полегшення, на місце якого швидко повертається гнів та роздратування. Якщо ми забороняємо російські товари, то буде, як мінімум, послідовно те саме зробити з матами. Російський корабель, забирайся геть! В ім'я Ісуса Христа. І по всій Україні стали з'являтися величезні біг-борди на СЛАВУ БОЖУ!

Церкви стали нині життєво необхідними для суспільства. Опинившись в блокаді, жителі міст та сіл почали шукати допомоги. І в багатьох населених пунктах цим джерелом допомоги стали церкви. Служителі відкрили двері храмів, як укриття, а волонтерські рухи через церкви надсилають гуманітарну допомогу. Щобільше, християнські капелани супроводжують Армію та благословляють Територіальну оборону, несучи Церкву туди, де точаться бої.

Коли лідери залишаються на місцях — люди мають більше спокою. Коли Ісус готував учнів до Своєї смерті та воскресіння, Він процитував пророцтво Захарії: «Уражу пастиря, і розпорошаться вівці отари» (Матвія 26:31). В той час, як ці слова стосуються контексту реакції учнів на арешт Ісуса, вони також показують взаємозв'язок між лідером та людьми. Коли лідер зазнає атак, або, тим паче, страху, це впливає на настрої інших. Наш Президент України, Міністр освіти і науки, ректор університету як справжні лідери, залишилися на своїх місцях в столиці, коли всі виїжджали, відзначали роковини Тараса Шевченка, наводили приклади життя і творчості інших патріотів нашої Батьківщини — коли лідери з нами, українці відчувають бодай невеликий, але спокій.

Без сім'ї проходити війну дуже-дуже важко. Війна стала великим психологічним ударом для багатьох людей. Як планувати завтрашній день, коли не знаєш, що буде через годину? Як виспатись, коли сирена звучить двічі, тричі за ніч? Коли ти підтримував інших, хто зараз підтримає тебе? Ми вже добре поінформовані про те, як треба спати, щоб не загинути від обстрілів, що вкладати в аптечку, як пакувати валізу, що не фотографувати — та багато іншого! Цей час загартовує дух багатьох українців, включно з поколінням підлітків та дітей, які вчаться від батьків важливих для виживання навиків. Двом краще, ніж одному; тому що у них є добра винагорода у праці їх: тому що коли впаде один, то інший підніме товариша свого. Але горе одному, коли впаде, а іншого немає, який підняв би його.

Істина потребує хороброго захисту. В Україні при владі знаходяться обрані народом люди, ЗСУ є нашою хороброю армією, а українці однозначно не прагнуть бути частиною росії. Крім цього, попри масив відео- та фотодоказів, лишаються скептики, які воліють ставити під сумнів достовірність історій потерпілих осіб. Боротьба з істиною є частиною плану ворога як земного, так і духовного. І вона потребує своїх захисників.

В посланні до Ефесян читаємо, що наша глобальна боротьба є не проти людей, але проти правителів, володарів темряви цього світу, духовних сил зла на небесах. Влада росії є лише інструментом в руках диявола, який від початку світу зненавидів Людину та її нащадків. У той час, як ми маємо стратегічні молитви за ЗСУ, за сум'яття в лавах ворога та його падіння, наша основна духовна війна точиться за душі людей. «Злодій тільки на те крадається, щоб красти й убивати

та нищити. Я прийшов, щоб ви мали життя, і подостатком щоб мали» (Івана 10:10)

Коли звучить сирена, ти вже не думаєш «лиш би не на мене», але молишся за життя усіх. До моторошного звуку сирени неможливо звикнути. Можна адаптуватись, можна, зрештою, мінімізувати страх до розміру горошини, але усвідомлення того, що сирена означає потенційний приліт ракети чи бомби, відбирає повний спокій. Найвідоміша та найкоротша у світі молитва: «Помилуй!» — звучить з вуст багатьох українців, але нині, не лише за себе. Помилуй мій дім, дім моїх сусідів та всіх домів України!

Прокинутись — є великим благословінням. Коли північний злодій сповістив, що розглядає ідею використання ядерної зброї, багато українців йшли спати з тягарем на серці. Чи я прокинусь? Лягаючи спати під звук сирен, є думка: чи побачу завтрашній день? Якщо раніше відчуття задоволення приходило за низки комфортних умов, то зараз просто прокинутись — вже подарунок! Для багатьох цінності змістились з тисячі матеріальних речей на — життя, своє та близьких.

Ефективний дієвий християнин не може залишатися поза політикою. Для того, аби бути Божим світлом та сіллю, потрібно розуміти контекст свого життя. Де ми живемо? Яким є контекст часу? Яким є соціум навколо? Адже лише розуміючи контекст свого місця та ролі, ми можемо осмислити, як наше християнство може бути корисним Україні. Це не суперечить думці про те, що ми є громадянами неба, фактично, ми володіємо подвійним громадянством! І бути в курсі політики не є гріхом, але активним осмисленням реальності, якій ми можемо бути корисні. Прикладами цього є християни-педагоги Олена Рогова, під сиренами дописує підручник для навчальної програми; християни-волонтери і кожний з ВАС, зареєстровані на наш вебінар, це теж сміливість у військовий час

Духовних висновків, які можна зробити за дні війни, насправді сотні. Ми з вами, кожен з українців, зрештою, винесе ті уроки війни, які допомогли нам осмислити цей важкий час і зберегти здоровий глузд. Ісус прийшов, щоб українці мали життя, і подостатком щоб мали! Ми надихаємо записувати свідчення Божої допомоги, які бачимо у своєму житті. Пізніше історія кожного може стати натхненням для слабодухих та зневірених, щоб показати їм славу Божу!

Причину успішності вибудовування паралельної реальності слід шукати в абсолютно викривленому уявленні про добро і зло ворожої сусідньої держави. Те, що для класичних консерваторів визначається як цінність (суверенітет, повага до кордонів, верховенство права, безпека сім'ї), в росії трактується як слабкість і приноситься в жертву амбітним планам кремлівського тирана. «Не кожен, хто каже до Мене: Господи, Господи! увійде в Царство Небесне, але той, хто виконує волю Мого Отця, що на небі». Наша головна мета сьогодні — підтримати освіту в цей важкий час і зробити все від нас залежне задля спільної перемоги.

Список використаних джерел

1. Біблія.– К.: УБТ, 1988. 1523 с.
2. Коли увесь твій світ змінюється. 2022. Biblica, Inc. 56 с.
3. Уцілілі : Survivors Eastern European Mission. UKSURVIV5. 2022. Biblica, Inc. 44 с.

Наукове видання

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ
І В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ**

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Київ, 15-28 квітня 2022 року)

Том II